การศึกษาความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนในการบริหารจัดการและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี จากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม

รจนา คำดีเกิด

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
คณะรัฐประศาสนศาสตร์
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
2554

การศึกษาความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนในการบริหารจัดการและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี จากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม

รจนา คำดีเกิด

คณะรัฐประศาสนศาสตร์

ศาสตราจารย์.....ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ดร.กฤษ เพิ่มทันจิตต์)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์.....ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(ดร.พลอย สืบวิเศษ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาแล้วเห็นสมควรอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

รองศาสตราจารย์.....ประธานกรรมการ

(ดร.จุลนี เทียนไทย)

ศาสตราจารย์.....กรรมการ

(ดร.กฤษ เพิ่มทันจิตต์)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์.....กรรมการ

(ดร.พลอย สืบวิเศษ)

รองศาสตราจารย์.....คณบดี

(ดร.ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์)

ธันวาคม 2554

บทคัดย่อ

ชื่อวิทยานิพนธ์	การศึกษาความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนในการบริหารจัดการและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี จากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม
ชื่อผู้เขียน	นางสาวรจนา คำดีเกิด
ชื่อปริญญา	รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
ปีการศึกษา	2554

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี รวมถึงศึกษาการรวมกลุ่ม การสื่อสาร ความตื่นตัว รูปแบบความตื่นตัว และปัจจัยที่มีผลต่อความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชน ในการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี จากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างในการศึกษา เน้นที่ชาวบ้านในชุมชน วิธีการศึกษาใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การศึกษาจากเอกสาร การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

ผลการศึกษาพบว่าคนลุ่มน้ำโขงจังหวัดอุบลราชธานีมีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่ผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำโขงเป็นอย่างมาก มีการสื่อสารเรื่องเขื่อนในหลายรูปแบบ มีความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนในการบริหารจัดการและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตจากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม ในสามลักษณะ คือ เพิกเฉย คัดค้าน และยอมรับเขื่อน มีรูปแบบความตื่นตัวในรูปแบบต่างๆ คือ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในชุมชน การแสดงออกต่อสาธารณะ การสอบถามข้อมูลจากภาครัฐ การแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนที่เคยได้รับผลกระทบเรื่องเขื่อน การศึกษาดูงาน และการเตรียมรับมือกับเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้น ปัจจัยที่มีผลต่อความตื่นตัวดังกล่าว แบ่งออกเป็น 2 ปัจจัย คือ หนึ่ง ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ภาครัฐ บริษัทเอกชน นักพัฒนา-

-เอกชน นักวิชาการ ชุมชนที่เคยมีบทเรียนเรื่องเขื่อน และสื่อต่างๆ สอง ปัจจัยภายใน ได้แก่ ผู้นำชุมชน การประเมินผลประโยชน์และผลกระทบจากการสร้างเขื่อนของชุมชน การรับรู้และความเชื่อมั่นในสิทธิของชุมชน รวมทั้งการตัดสินใจรับข้อมูลของคนในชุมชนด้วย

นอกจากนี้ยังมีข้อค้นพบที่น่าสนใจ คือ ***หนึ่ง*** ความเข้าใจเรื่องสิทธิชุมชนของชาวบ้านมีนิยามที่ต่างจากนักวิชาการ เป็นความเข้าใจที่เกิดจากความผูกพันหวงแหนต่อทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน ***สอง*** ความคิดเห็นในเรื่องเขื่อนมีการเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งอาจเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบส่งเสริมความรู้เดิมหรือเปลี่ยนแปลงไปจากความรู้เดิมก็ได้ ***สาม*** ความขัดแย้งทางความคิดของชาวบ้านในเรื่องเขื่อน เป็นผลมาจากความขัดแย้งของแนวคิดการพัฒนา 2 กระแส ที่มาปะทะกัน คือ หนึ่ง กระแสการพัฒนาที่มาจากแนวคิดทำให้ทันสมัย สอง กระแสการพัฒนาที่เน้นความยั่งยืน ***สี่*** ความตื่นตัวในเรื่องสิทธิชุมชนกรณีเขื่อนบ้านกุ่ม ไม่ได้สัมพันธ์กับระดับการศึกษาแต่สัมพันธ์กับความรักและความหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนในชุมชน ***ห้า*** ความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนของชาวบ้านต่อเขื่อนบ้านกุ่ม มีผลในทางจิตวิทยา หน่วยงานต่างๆของภาครัฐต่างปฏิเสธถึงการเป็นผู้รับผิดชอบโครงการ ***หก*** การเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม เป็นการสร้างบรรทัดฐานใหม่ โดยรัฐจะต้องมีความรอบคอบต่อระเบียบวิธีที่ถูกต้องตามกฎหมายและให้ความสำคัญกับภาคประชาชนมากขึ้น ในส่วนของประชาชน ก็ควรเรียนรู้วิธีรับมือกับโครงการต่างๆของรัฐที่จะเข้ามากระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน

ข้อเสนอแนะจากการศึกษา คือ ก่อนที่จะมีโครงการใดๆของรัฐ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อชุมชน ควรศึกษาและประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม ทางสังคม และจัดให้มีการให้ข้อมูลและรับฟังความคิดเห็นของประชาชนเสียก่อน ตามที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติไว้ เจ้าหน้าที่รัฐต้องยึดหลักธรรมาภิบาลในการบริหารงาน ต้องทำการผสานประโยชน์ของฝ่ายต่างๆให้ได้ก่อนที่จะเกิดข้อตกลงในการทำโครงการใดๆ ในส่วนของประชาชน ควรใส่ใจตื่นตัวหาข้อมูลกับสิ่งต่างๆที่จะเกิดขึ้นกับชุมชน เพื่อรู้เท่าทันถึงประโยชน์หรือปัญหาที่จะเกิดขึ้น ในกรณีที่เกิดความคลุมเครือของข้อมูล ประชาชนควรใช้วิจารณญาณในการรับข้อมูลจากฝ่ายต่างๆ พึงพิจารณาด้วยเหตุและผล ไม่หลงเชื่อข้อมูลที่มีที่มาไม่ชัดเจน นักพัฒนาเอกชนควรให้ข้อมูลที่เป็นจริง ไม่โอนเอียงแก่ชาวบ้านและควรร่วมมือกันกับภาครัฐเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ถูกต้อง ความขัดแย้งระหว่างนักพัฒนาเอกชนและภาครัฐในปัจจุบัน ทำให้การพัฒนาเป็นเสมือนทางสองแพร่ง หากทั้งสองภาคส่วนเปิดใจและประนีประนอมกันมากขึ้น การพัฒนาก็จะดำเนินต่อไปได้ภายใต้ความยั่งยืน

ABSTRACT

Title of Thesis	Community Right Awareness in management and protection of natural resources, culture and way of life of people in the greater Mekong of Ubon Ratchathani Province a Case Study on Ban Khum Dam Project.
Author	Miss Rojchana Kumdeekerd
Degree	Master of Public Administration
Year	2011

The objectives of this research were to study natural resources, cultures and the way of life of people in the Greater Mekong Region, and also to study groupings, communications, patterns of community rights awareness, and factors affecting community rights awareness in management and protection of their natural resources, culture and way of life. The research focused on people in the planned site of the Ban Khum Dam Project in Ubon Ratchathani Province. This study uses qualitative research methods using data collection from in-depth interviews, participant and non-participant observations and relevant documents. Findings of this research showed that the cultures and way of life of the people in the study site are closely linked to the Mekong River and largely rely on its natural resource base directly. The study also found that the people communicated in many ways. Furthermore, there was community rights awareness in the management and protection of natural resources, as well as their cultures and way of life in three different groups, namely ignorance, opposition and acceptance of the dam project. Among people who were concerned over the impacts of the dam, their awareness was expressed in many ways; community discussions, public forums, request for additional information from the authorities, visit and experience exchange with other dam-affected communities, and incident preparedness. There were external and internal factors that resulted in raising the community

rights awareness of the villagers The external factors consisted of government, private companies, NGOs, academics, other dam-affected communities, and media. The internal ones included community leaders, assessment of the advantages and disadvantages of the dam, perception and belief in community rights, and villagers' decision in accepting information. There were also other interesting findings. *First*, the definition about the community rights of people in the study site was different from that of academics because the people's definition comes from their respect of their natural resources, way of life and culture. *Second*, the opinions about the dam can change to support or contradict prior knowledge. *Third*, the conflict of people's idea about the dam is a result of conflict from two concepts of development, that is modernization development and sustainable development. *Fourth*, community rights awareness is not related to education level but with respect of natural resources, culture and way of life in their community. *Fifth*, community rights awareness has resulted in psychological as a result any department of government deny that is responsible of the project. *Finally*, the movement against Ban Khum Dam Project has created a new norm in which governments must follow correct legal procedures and give greater importance to the public. Meanwhile, people should learn how to deal with any projects of government that will impact their way of life.

Recommendation for decision makers is to study and to assess environmental and social impacts of any future projects that may cause severe effects to communities. Moreover, it is essential to allow the public to access the project information and to conduct public hearings as required by the Constitution. Public officials must adhere to the principles of good governance in the administration and incorporate the interests of all groups into the agreement before proceeding with any project. Meanwhile, people should be aware about information about what will happen to the community and recognize the benefits or problems that will arise. In case of ambiguous data, people should use logic and not believe it if the data source is not clear. NGO's should provide correct information - not be biased - and should cooperate with governments to progress in development. The conflict between NGO's and the public sector result in a crossroads, but if these two sectors are open-minded and they compromise, development will continue to be sustainable.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยการให้คำแนะนำและความช่วยเหลือจากหลายท่าน ขอขอบพระคุณ ศ.ดร.กฤษ เพิ่มทันจิตต์ และ ผศ.ดร.พลอย สืบวิเศษ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รวมถึง รศ.ดร.จุลนี เทียนไทย ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้ข้อสังเกตและข้อเสนอแนะ เพื่อให้วิทยานิพนธ์มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณ อาจารย์กิ่งกาญจน์ สำนวนเย็น ที่ให้กำลังใจ ให้แรงกระตุ้นช่วยเหลือมาโดยตลอด อาจารย์พิสมัย ศรีเนตร, อาจารย์สุรสม กฤษณะจูฑะ, อาจารย์ดารุณี พุ่มแก้ว และคุณคำปิ่น อักษร ที่ให้ทั้งเอกสารที่เป็นประโยชน์และให้คำแนะนำ ขอขอบคุณผู้ให้สัมภาษณ์ทุกท่านและชาวบ้านชุมชนริมโขงบ้านสองคอน บ้านดงนา บ้านคันท่าเกวียน บ้านท่าล้ง บ้านตามุย และบ้านกุ่ม ที่ให้สัมภาษณ์ด้วยรอยยิ้มและให้ที่พักอาศัย อาหาร แก่ผู้วิจัยและทีมงาน ขอบคุณเป็นพิเศษสำหรับพ่อเต๋อบ้านตามุย ที่ให้ที่พัก อาหารและพานั่งเรือชมโขง นอกจากนั้นยังขอขอบคุณ นายก อ.บ.ต. หนามแท่ง ที่ได้อำนวยความสะดวกจัดเจ้าหน้าที่ขับรถพาเราไปที่บ้านดงนา ซึ่งถนนที่เข้าไปมีความยากลำบาก ขอขอบคุณผู้ร่วมเดินทางลงพื้นที่ คือ ฉัตรชัย วรรณรัตน์ น้ำคำดีและหลานๆ จักรีพร ศรีเสมอ ปฐมพงศ์ ชุมภู และนิคม บุญมางำ ที่ช่วยให้การลงพื้นที่เป็นไปอย่างราบรื่น

ขอขอบคุณครูอาจารย์ทุกท่าน ทั้งจากคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ที่ได้หล่อหลอมกล่อมเกลา อบรมสั่งสอนศิษย์ให้เติบโตทั้งความคิดและจิตวิญญาณมาจนถึงทุกวันนี้ ขอขอบคุณทุกคำพูดที่ถามไถ่ให้กำลังใจและช่วยเหลือในทุกช่วงเวลา ทั้งจากเพื่อน MPA 52 โดยเฉพาะ นฤดม ทิมประเสริฐ, ภาวดี เกิดทุ่งยั้ง, จริยา ชาตะสุวัจนานนท์, นฤมล สุยะราช และเพื่อนสิงห์แสดทุกคน รวมทั้ง มลิวรรณ์ ภักดีเขียว ที่ได้ให้ภาพที่เป็นประโยชน์มาด้วย ขอขอบพระคุณกำลังใจที่ดีที่สุดจากครอบครัว ผู้ซึ่งให้ความสำคัญกับการศึกษา ให้การอบรมเลี้ยงดูสั่งสอน รวมทั้งให้ทุนการทำวิจัยและการใช้ชีวิต

รจนา คำดีเกิด

กันยายน 2554

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อ (3)

ABSTRACT (5)

กิตติกรรมประกาศ (7)

สารบัญ (8)

สารบัญตาราง (11)

สารบัญภาพ (12)

บทที่ 1 บทนำ 1

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา 1

1.2 คำถามในการศึกษา 6

1.3 วัตถุประสงค์การศึกษา 6

1.4 ผลที่คาดว่าจะได้รับ 6

1.5 ขอบเขตการศึกษา 7

1.6 นิยามศัพท์ 8

บทที่ 2 ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 11

2.1 ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง 12

2.1.1 แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมือง 12

2.1.2 แนวคิดเรื่องความตื่นตัวทางการเมือง 15

2.1.3 แนวคิดเรื่องสิทธิชุมชน 18

2.1.4 แนวคิดการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ 28

2.1.5 แนวคิดเรื่องการพัฒนา 34

2.1.6 แนวคิดเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม 40

2.1.7 แนวคิดเรื่องการสื่อสารทางการเมือง 46
2.2 โครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม 51
2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 61
2.4 กรอบแนวคิดในการวิจัย 68
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย 71
3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง 71
3.2 ข้อมูลและแหล่งข้อมูล 72
3.3 วิธีการเก็บข้อมูล 72
3.4 ขั้นตอนการทำวิจัย 74
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล 75
บทที่ 4 สภาพทั่วไปของชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี 76
4.1 วิถีชีวิต 77
4.2 วัฒนธรรม 81
4.3 ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศแม่น้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี 95
4.4 ปัญหาของชุมชน 107
4.5 ลักษณะเฉพาะของแต่ละหมู่บ้านที่ศึกษา 110
4.6 การบริหารจัดการและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติของคนในชุมชน 113
บทที่ 5 ความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชน การรวมกลุ่มและการสื่อสารของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ต่อโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม 140
5.1 ความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนต่อโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม 141
5.2 รูปแบบความตื่นตัวของคนในชุมชนต่อโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม 156
5.3 ปัจจัยที่มีผลต่อความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ต่อโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม 159
5.4 การรวมกลุ่มและเครือข่ายในการเคลื่อนไหว ในกรณีโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม 165
5.5 การสื่อสารของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ต่อโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม 193
บทที่ 6 บทสรุปและข้อเสนอแนะ 199
6.1 สรุปผลการศึกษา 200
6.2 อภิปรายผลการศึกษา 219

6.3 ข้อจำกัดในการศึกษา 222
6.4 ข้อเสนอแนะ 223

บรรณานุกรม 226
ภาคผนวก 240
ภาคผนวก ก ลำดับเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม 241
ภาคผนวก ข แนวทางการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก 277
ภาคผนวก ค ภาพถ่ายที่เกี่ยวข้อง 283
ประวัติผู้เขียน 295

สารบัญตาราง

ตารางที่ **หน้า**

2.1 ราคาโครงการของโครงการไฟฟ้าพลังน้ำบ้านกุ่ม 54
2.2 แผนงานก่อสร้างโครงการไฟฟ้าพลังน้ำบ้านกุ่ม 55
2.3 โครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้า จากโครงการฝายบ้านกุ่ม 56
2.4 ประเด็นผลกระทบและแนวทางลดปัญหาผลกระทบ 57
จากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำฝายบ้านกุ่ม
4.1 ปฏิทินการเกษตรริมแม่น้ำโขง ของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี 78
4.2 จำนวนชนิดเครื่องมือหาปลาของแต่ละหมู่บ้าน 87
4.3 ปฏิทินการใช้เครื่องมือจับปลา 89
4.4 ช่วงเวลาการอพยพและวางไข่ของปลาบางชนิด 97
4.5 ลำดับเหตุการณ์ในการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ 116
ของคนในชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี
5.1 ลำดับเหตุการณ์การเคลื่อนไหวของคนลุ่มน้ำโขง 167
จังหวัดอุบลราชธานี ต่อโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม

สารบัญภาพ

ภาพที่ **หน้า**

2.1 แบบก่อสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม 53

2.2 หมู่บ้านริมแม่น้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี 59

2.3 กรอบแนวคิดในการวิจัย 70

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

แนวคิดในเรื่องการพัฒนาเริ่มมีความสำคัญและมีการขับเคลื่อนในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งมีผลให้เกิดการแบ่งประเภทกลุ่มประเทศต่างๆออกเป็น ประเทศที่พัฒนาแล้ว ประเทศกำลังพัฒนาและประเทศด้อยการพัฒนา (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545: 22) โดยมีหลักเกณฑ์ในการแบ่งจากการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม เทคโนโลยี ความทันสมัย และความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ผ่านแนวคิดและกระบวนการแบบ “Modernization” คือ การทำให้ทันสมัย และแนวคิด “Westernization” การทำให้เป็นตะวันตก ดังนั้น นโยบายการสร้างการพัฒนาให้เกิดขึ้นภายในประเทศจึงเป็นภารกิจใหญ่ เพื่อสร้าง “Civilization” ให้กับประเทศตน ระบบทุนนิยมจึงได้เริ่มเข้ามาและสร้างอาณาจักรของตนแกิดขึ้น เทคโนโลยี โรงงานอุตสาหกรรม ถนน สิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆจึงเกิดขึ้นเพื่อรองรับการพัฒนาเศรษฐกิจดังกล่าว หนึ่งในนั้น คือ การสร้างเขื่อนเพื่อเป็นแหล่งพลังงานในการพัฒนาประเทศนั่นเอง

การสร้างเขื่อนเป็นผลดีในแง่ของการพัฒนา คือ เพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า ให้ประเทศมีแหล่งพลังงานไฟฟ้าเป็นของตนเอง ให้ประชาชนได้มีไฟฟ้าใช้อย่างทั่วถึง รวมทั้งเป็นการรองรับการพัฒนาเศรษฐกิจ ระบบการผลิตและภาคบริการต่างๆด้วย นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดประโยชน์ทางด้านการเกษตร เพื่อที่จะได้รักษาระดับน้ำในหน้าแล้งและส่งต่อน้ำใช้ในการผลิตทางการเกษตรได้ อย่างไรก็ตาม การสร้างเขื่อนก็ได้สร้างผลเสียตามมาเช่นกัน เพราะประโยชน์ดังกล่าวต้องแลกมาด้วยการสูญเสียทั้งทางสังคมและสิ่งแวดล้อม การอพยพจากบ้านเกิด ความขัดแย้ง วิถีชีวิตที่ต้องสูญเสียไป แสดงให้เห็นได้ว่าผู้ที่ได้รับผลกระทบเป็นได้แค่เหยื่อของการพัฒนา แทนที่การพัฒนา

จะทำให้ชีวิตดีขึ้น แต่การพัฒนานี้กลับเกิดประโยชน์กับคนเมืองและพรากวิถีชีวิตทรัพยากรธรรมชาติของคนในชนบทไป การสร้างเขื่อนจึงอาจเป็นเพียงแค่วาทกรรมการพัฒนาที่เน้นการพัฒนาทางวัตถุ ละเลยการบริหารจัดการที่เห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์และละทิ้งวิถีชุมชนที่สั่งสมมายาวนานตั้งแต่อดีตของบรรพบุรุษ

ปัญหาผลกระทบจากการสร้างเขื่อนเป็นปัญหาที่มีการเรียกร้องความเป็นธรรมจากชาวบ้านมาอย่างยาวนาน เนื่องจากหลายเขื่อนมีการสร้างขึ้นโดยปราศจากกระบวนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของคนในพื้นที่ ชาวบ้านเป็นเพียงส่วนเกินของการพัฒนาที่ไม่ได้รับเกียรติในการได้แสดงความคิดเห็น หรือรับรู้ถึงผลกระทบที่แท้จริง ทราบแต่เพียงส่วนดีของเขื่อน โดยปิดบังส่วนเสียอันเป็นผลกระทบต่อวิถีชีวิตเอาไว้ จึงมีกรณีการเรียกร้องมากมายจากชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อน ทั้ง กรณีเขื่อนปากมูล เขื่อนราษีไศล เขื่อนสิรินธร และอีกหลายๆเขื่อนให้เห็นอยู่ตลอดมา ปัญหาที่เกิดขึ้นสะท้อนถึงความไม่เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริงของกระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าว

แม่น้ำใหญ่ๆหลายสายถูกหมายตาอย่างมากในการสร้างเขื่อนเพื่อเป็นแหล่งพลังงานแหล่งใหม่ในการพัฒนาในวิถีของทุนนิยม รวมทั้งแม่น้ำโขงซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักที่ไหลหล่อเลี้ยงชีวิตของคนหลายเชื้อชาติเอาไว้ ทั้งจีน พม่า ลาว ไทย กัมพูชาและเวียดนาม นับถึงวันนี้แม่น้ำโขงมีโครงการสร้างเขื่อนเกิดขึ้นมากมาย ในจีนมีโครงการในการสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำโขงถึง 8 แห่ง เพื่อรองรับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการพัฒนาประเทศ ปัจจุบันมีเขื่อนที่สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว 2 แห่ง คือ เขื่อน Manwan และ เขื่อน Dachaoshan เขื่อนที่กำลังก่อสร้างคือ เขื่อน Xiaowan และเขื่อน Jinghong ส่วนที่ยังไม่สร้างคือ เขื่อน Nuozhadu , Gongquoqiao , Ganlanba และ เขื่อน Mengsong (พีระพจน์ รัตนมาลี อ้างถึงใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริและกัมปนาท ภักดีกุล, 2549) นอกจากนั้นในไทย ลาว และกัมพูชา ยังมีโครงการสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำโขงอีกถึง 11 เขื่อน คือ เขื่อนปากแบ่ง ประเทศลาว เขื่อนหลวงพระบาง ประเทศลาว เขื่อนไซยะบุรี ประเทศลาว เขื่อนปากลาย ประเทศลาว เขื่อนสานะคาม ประเทศลาว เขื่อนผามอง ชายแดนไทย–ลาว บริเวณจังหวัดเลย เขื่อนบ้านกุ่ม ชายแดนไทย–ลาว จังหวัดอุบลราชธานี เขื่อนลาดเสือ ประเทศลาว เขื่อนดอนสะฮอง ประเทศลาว เขื่อนสตรึงเตรงและเขื่อนซำบอ ประเทศกัมพูชา (Khampoua Naovarangsy, 2553) การสร้างเขื่อนบนแม่น้ำโขงสายหลักตอนบนในจีนที่เกิดขึ้นแล้ว ได้ทำให้เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรงต่อประเทศตอนล่าง ทั้งในเขตประเทศพม่า ภาคเหนือของประเทศไทยและลาว การที่ชนิดและพันธ์ปลาลดลง ระดับน้ำที่แปรปรวน สร้างความยากลำบากต่อการดำรงชีวิตของชุมชนในพื้นที่ตอนล่าง และบ่งชี้ให้เห็นถึงหายนะที่จะเกิดขึ้นในภายหน้า หากมีการสร้างเขื่อนบนแม่น้ำโขงสายหลักทางตอนล่างขึ้นอีก (Savethemekong, 2553) แม่น้ำที่ไหลอย่างมีชีวิตต้องโดนกั้น

ให้เป็นเพียงที่กักเก็บน้ำ ผลประโยชน์เกิดกับรัฐทุนนิยม แต่ผลเสียเกิดกับวิถีชีวิตของคนชุมชนลุ่มน้ำ

เขื่อนบ้านกุ่มเป็นอีกหนึ่งโครงการที่จะเกิดขึ้น เพื่อกั้นแม่น้ำโขงระหว่างชายแดนไทยลาว ในการผลิตกระแสไฟฟ้าพลังน้ำ โดยในปี พ.ศ. 2548 กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน กระทรวงพลังงาน ได้ว่าจ้างบริษัท ปัญญา คอนซัลแตนด์ จำกัด และบริษัท มหานคร คอนซัลแตนด์ จำกัด ศึกษาศักยภาพการก่อสร้างเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำแบบขั้นบันไดในแม่น้ำโขง ผลการศึกษาได้เสนอโครงการเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำ 7 โครงการ คือ เขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำคอนฟอล (ลาว) เขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำบ้านกุ่ม (พรมแดนไทย-ลาว) เขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำไชยบุรี (ลาว) เขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำผามอง (พรมแดนไทย-ลาว) เขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำหลวงพระบาง (ลาว) เขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำปากเบง (ลาว) เขื่อนไฟฟ้าฟ้าพลังน้ำสามบอ (กัมพูชา) ต่อมาในปี พ.ศ. 2550 ก็มีการทำการศึกษา “รายงานก่อนรายงานความเหมาะสมและรายงานสิ่งแวดล้อมเบื้องต้น” ในโครงการเขื่อนไฟฟ้าผามองและเขื่อนไฟฟ้าบ้านกุ่ม (ซึ่งได้เปลี่ยนชื่อเขื่อนใหม่ว่า โครงการไฟฟ้าพลังน้ำฝายปากชมและโครงการไฟฟ้าพลังน้ำฝายบ้านกุ่มตามลำดับ) โดยระบุว่าเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำฝายบ้านกุ่ม จะตั้งที่บ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี จะทำให้เกิดอ่างเก็บน้ำเหนือเขื่อนขนาดบรรจุ 2,111 ล้านลูกบาศก์เมตร มีความยาวของอ่างเก็บน้ำประมาณ 110 กิโลเมตร ตามลำน้ำโขงตั้งแต่อำเภอโขงเจียมไปจนถึงอำเภอเขมราฐ ตัวเขื่อนมีประตูระบายน้ำ 22 บาน มีช่องเดินเรือและบันไดปลาโจนอยู่ด้านข้างของเขื่อน ใช้เงินลงทุนสร้างประมาณ 120,330 ล้านบาท

ในวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2551 นายนพดล ปัทมะ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของไทยได้ลงนามบันทึกความเข้าใจเกี่ยวกับความร่วมมือพัฒนาพลังงานไฟฟ้าระหว่างไทยลาวกับนายทองลุน สีสุลิด รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศลาว ซึ่งทั้งสองฝ่ายเห็นชอบให้ บริษัทอิตาเลียนไทย จำกัด (มหาชน) ทำการศึกษาความเป็นไปได้ในโครงการไฟฟ้าพลังน้ำฝายบ้านกุ่ม อย่างไรก็ตาม การดำเนินการโครงการก่อสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม ชาวบ้านและประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี รวมถึงผู้ว่าราชการไม่ทราบข้อมูลดังกล่าวเลย ไม่มีการแจ้งจากหน่วยงานราชการ มีเพียงการขอเข้ามาศึกษาทำการสำรวจธรณีวิทยา จากหน่วยงานเอกชนเท่านั้น ผู้ว่าราชการจึงได้สั่งระงับจนกว่าจะมีหนังสือราชการมาจากหน่วยงานที่รับผิดชอบก่อน (มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. ศูนย์วิจัยสังคมอนุภาคลุ่มน้ำโขง และ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี. สำนักยุทธศาสตร์ลุ่มน้ำโขง, 2551) เห็นได้ว่าโครงการดังกล่าวไม่มีการเปิดเผยสู่สาธารณะ เพราะแม้กระทั่งผู้ว่าราชการยังไม่ได้รับเรื่องจากหน่วยงานราชการใด จนกระทั่งมีการมาขอสำรวจทางธรณีวิทยา

การกระทำโครงการโดยไม่ผ่านกระบวนการรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนดังกล่าว ไม่เป็นไปตามกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 66 และ 67 อย่างเห็นได้ชัด เพราะรัฐธรรมนูญได้บัญญัติคุ้มครองสิทธิชุมชนถึงการมีส่วนร่วมในการจัดการบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้ดำรงชีพได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิต นอกจากนั้น การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรง จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชน และจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อน (สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน, 2550)

จากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม ดังกล่าว คาดว่าจะส่งผลกระทบต่อชุมชนลุ่มน้ำโขงและระบบนิเวศน์ต่างๆ ดังนี้คือ น้ำท่วมหมู่บ้าน 4 หมู่บ้าน 239 ครัวเรือน กระทบพื้นที่เกษตรกรรมริมโขง รวม 13,858 ไร่ มีผลกระทบต่อพันธุ์ปลาและอาชีพการประมงของชุมชน กระทบต่อวิถีชีวิตชุมชนและระบบนิเวศน์สองฝั่งแม่น้ำโขงที่จะเปลี่ยนแปลงไป ทำให้ต้องเปลี่ยนแปลงและปรับตัวกับการประกอบอาชีพแบบใหม่ นอกจากนั้นยังมีผลกระทบเรื่องการเปลี่ยนแปลงแนวเขตแดนไทย-ลาว จากการเปลี่ยนแปลงของกระแสน้ำที่จะเกิดขึ้น ผลกระทบจากการระบาดของเชื้อโรคหรือพาหะต่างๆ อันเนื่องมาจากสภาพน้ำขังเหนือเขื่อน อีกทั้งในเรื่องความจำเป็นของเขื่อนบ้านกุ่มกับระบบพลังงานไฟฟ้าของประเทศไทย ความคุ้มค่าของโครงการกับการลงทุน 120,330 ล้านบาท แต่พึ่งพิงกำลังผลิตได้เพียง 375 MW หลักประกันในเรื่องปริมาณน้ำจะเพียงพอหรือไม่ หากมีการสร้างเขื่อนขั้นบันไดตอนบนในลาวและชายแดนไทย-ลาว รวม 5 เขื่อน (ปากแบ่ง, หลวงพระบาง, ไซยะบุรี, ปากลาย, ปากชม) ผลกระทบด้านการสูญเสียระบบนิเวศน์และการท่องเที่ยว เช่น ผาชัน แก่งสามพันโบก สะเลกอนดอนใหญ่ หาดสลึง หาดบ้านปากแซง วังปลา ฯลฯ (รอการสำรวจอย่างละเอียด) รวมทั้งเถาวัลย์พันปี และน้ำตกลงรู นอกจากนั้นยังมีความกังวลเกี่ยวกับบั้งไฟพญานาคว่าจะยังคงมีต่อไปหรือไม่ (วุฒิสภา, 2551)

จากเหตุผลดังกล่าวก่อให้เกิดการออกมาแสดงความคิดเห็นต่างๆถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากหลายฝ่าย ทั้งจากนักวิชาการ นักพัฒนาเอกชน รวมถึงเกิดความสงสัยขึ้นในหมู่ประชาชนชุมชนลุ่มน้ำโขง ว่าเขื่อนมีลักษณะการก่อสร้างอย่างไร มีผลกระทบอย่างไรบ้าง และได้เกิดเวทีสาธารณะขึ้นหลายแห่งเพื่อมีการปรึกษาหารือเกี่ยวกับเรื่องโครงการก่อสร้างเขื่อนดังกล่าว ความคิดเห็นของชาวบ้านในชุมชนเริ่มมีความแตกแยก มีทั้งกลุ่มคนที่ต้องการเขื่อนและไม่ต้องการเขื่อน นอกจากนั้นยังมีฝ่ายต่างๆลงพื้นที่หมู่บ้านริมโขงอย่างต่อเนื่อง สร้างความตื่นตกใจให้กับชาวบ้านเป็นอย่างมาก

ต่อมาวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2553 นายประสาร มฤคพิทักษ์ ประธานคณะอนุกรรมาธิการศึกษา และตรวจสอบโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม จังหวัดอุบลราชธานี ของวุฒิสภา ได้ออกมาชี้แจงว่าจากการศึกษาข้อมูลและการจัดเวทีสาธารณะ “ต่อชะตาแม่น้ำโขง สายน้ำแห่งชีวิต” เพื่อรับฟังความคิดเห็นของประชาชน โดยคณะกรรมาธิการตรวจสอบเรื่องทุจริตและเสริมสร้างธรรมาภิบาล วุฒิสภา ร่วมกับองค์กรพันธมิตร ได้สรุปเห็นควรเสนอให้รัฐบาลยกเลิกการลงนามบันทึกความเข้าใจโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม จังหวัดอุบลราชธานี เพื่อความยั่งยืนของระบบนิเวศของแม่น้ำโขง และเพื่อรักษาแม่น้ำโขงไว้เป็นสมบัติของชุมชนต่อไป (หนังสือพิมพ์บ้านเมือง, 2553) และการยื่นข้อเสนอดังกล่าวยังอยู่ในขั้นตอนของการพิจารณาในช่วงสมัยของรัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลและสมาชิกรัฐสภาใหม่ เรื่องนี้ก็ยังคงค้างอยู่

การจะเกิดขึ้นของโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่มดังกล่าว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาถึงในเรื่องสิทธิชุมชน เพราะสิทธิชุมชนเป็นสิทธิพื้นฐานที่จะสร้างการบริหารจัดการตัวเองในชุมชน เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนขึ้น ดังนั้นโครงการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชน ชุมชนก็ควรมีสิทธิที่จะได้รับทราบข้อมูล แสดงความคิดเห็น และมีส่วนร่วมในการพิจารณาในโครงการดังกล่าวด้วย เพื่อเป็นการปกป้องผลประโยชน์ของคนในชุมชนและผลประโยชน์ของชาติ

การศึกษาครั้งนี้จึงมีความน่าสนใจ เพราะเป็นการศึกษาถึงความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชน รวมถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดความตื่นตัวดังกล่าวเพื่อปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนในชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี จากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม ซึ่งสิ่งสำคัญที่สุดคือต้องการศึกษาบทบาทของชุมชนในการมีส่วนร่วมตัดสินใจหรือแสดงความคิดเห็นและจัดการกับปัญหาเมื่อนโยบายของรัฐได้เข้ามาและอาจจะส่งผลกระทบต่อชุมชน เพราะประชาธิปไตยจะเกิดขึ้นไม่ได้ หากขาดความเข้มแข็งจากฐานราก ชุมชนจึงเป็นหน่วยที่สำคัญในการขับเคลื่อนทิศทางการพัฒนาประเทศในแนวทางที่ยั่งยืนและถูกต้องต่อไป

1.2 คำถามในการศึกษา

คนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานีมีความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนในการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตหรือไม่อย่างไร จากกรณีโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม หากชุมชนมีความตื่นตัวมีสาเหตุความตื่นตัวมาจากปัจจัยใดบ้าง และเกิดผลอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์การศึกษา

1.3.1 เพื่อศึกษาถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี

1.3.2 เพื่อศึกษาถึงความตื่นตัว รูปแบบความตื่นตัว และปัจจัยที่มีผลต่อความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ในการบริหารจัดการและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมและวิถีชีวิต จากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม

1.3.3 เพื่อศึกษาถึงลักษณะการรวมกลุ่มและการสื่อสารของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ด้านสิทธิชุมชนในการบริหารจัดการและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมและวิถีชีวิต จากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม

1.4 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1.4.1 ได้ทราบถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี

1.4.2 ได้ทราบถึงความตื่นตัว รูปแบบความตื่นตัว และปัจจัยที่มีผลต่อความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ในการบริหารจัดการและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมและวิถีชีวิต จากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม

1.4.3 ได้ทราบถึงลักษณะการรวมกลุ่มและการสื่อสารของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ด้านสิทธิชุมชนในการบริหารจัดการและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมและวิถีชีวิต จากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม

1.5 ขอบเขตการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้จะมีการกำหนดขอบเขตของการศึกษาเป็น 4 ประเภท คือ ขอบเขตด้านประชากร ขอบเขตด้านภูมิศาสตร์ ขอบเขตด้านเนื้อหาในการศึกษา และขอบเขตด้านเวลา ดังนี้

1.5.1 ขอบเขตด้านประชากร

การสัมภาษณ์จะสัมภาษณ์โดยสุ่มตัวอย่างแบบ Cluster Sampling แบ่งกลุ่มประชากรที่จะสัมภาษณ์ และใช้การสุ่มแบบง่ายในการเลือกกลุ่มตัวอย่างที่จะสัมภาษณ์ ดังนี้

1.5.1.1 เจ้าหน้าที่รัฐ

1.5.1.2 นักวิชาการ

1.5.1.3 นักพัฒนาเอกชน

1.5.1.4 ชาวบ้านในชุมชน

1.5.2 ขอบเขตด้านภูมิศาสตร์

พื้นที่ในการศึกษาจะศึกษาในชุมชนริมโขง จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งมีหมู่บ้านที่จะได้รับผลกระทบประมาณ 34 หมู่บ้าน แต่ในการสัมภาษณ์จะสุ่มตัวอย่างแบบ Cluster Sampling แบ่งประชากรออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ชุมชนเหนือเขื่อนและชุมชนใต้เขื่อน และเลือกตัวอย่าง กลุ่มละ 3 หมู่บ้าน โดยการสุ่มแบบง่าย ดังนี้

1.5.2.1 ชุมชนเหนือเขื่อน คือ บ้านสองคอน อำเภอโพธิ์ไทร บ้านดงนา อำเภอศรีเมืองใหม่ บ้านคันท่าเกวียน อำเภอโขงเจียม

1.5.2.2 ชุมชนใต้เขื่อน คือ บ้านท่าล้ง บ้านตามุยและบ้านกุ่ม อำเภอโขงเจียม

1.5.3 ขอบเขตด้านเนื้อหาในการศึกษา

ขอบเขตด้านเนื้อหาในการศึกษาครั้งนี้มีจุดสนใจอยู่ 3 ประการ คือ

1.5.3.1 วิถีชีวิตและวัฒนธรรมในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี

1.5.3.2 ความตื่นตัว รูปแบบความตื่นตัว และปัจจัยที่มีผลต่อความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ต่อโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม

1.5.3.3 ลักษณะการรวมกลุ่มและการสื่อสารของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ด้านสิทธิชุมชนในการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมและวิถีชีวิต จากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม

1.5.4 ขอบเขตด้านเวลา

ขอบเขตด้านเวลา แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1.5.4.1 ระยะเวลาของเหตุการณ์ เริ่มมีการศึกษาความเป็นได้ในการสร้างเขื่อน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 และมีความเคลื่อนไหวของเหตุการณ์มาจนถึงปัจจุบัน

1.5.4.2 ระยะเวลาในการศึกษา ในการศึกษาครั้งนี้ จะเริ่มศึกษาตั้งแต่ปี 2548 จนถึงเดือนกันยายน พ.ศ. 2554

1.6 นิยามศัพท์

1.6.1 ความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชน (Awareness of Community Right) หมายถึง ความระมัดระวัง เอาใจใส่ต่อเหตุการณ์ต่างๆที่จะกระทบหรือละเมิดต่อสิทธิของชุมชนที่เคยได้รับหรือควรจะได้รับ โดยนอกจากจะระมัดระวังและเอาใจใส่ต่อเหตุการณ์ดังกล่าวแล้ว ยังอาจดำเนินการหรือเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องสิทธิชุมชนหรือผลประโยชน์ของชุมชนในรูปแบบต่างๆด้วย

1.6.2 สิทธิชุมชน (Community Right) หมายถึง สิทธิอันชอบธรรมของชุมชนในการมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น ใช้ประโยชน์ หรือ จัดการทรัพยากรธรรมชาติ เศรษฐกิจ สังคม ในชุมชน พร้อมทั้งสร้างกฎเกณฑ์ ข้อตกลง ในการดูแลสิ่งต่างๆเหล่านั้นในชุมชนให้อยู่ได้และพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นธรรม โดยร่วมกับภาคส่วนอื่นๆในสังคม เพื่อให้เกิดชุมชนที่ดีได้ในสังคมที่ดีด้วย

1.6.3 ทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources) หมายถึง สิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติของระบบนิเวศน์แม่น้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งสามารถใช้ประโยชน์ได้

1.6.4 วิถีชีวิต (Way of Life) หมายถึง ความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันของชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งมีเอกลักษณ์เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับสายน้ำ

1.6.5 วัฒนธรรม (Culture) หมายถึง วิถีชีวิตที่งดงาม มีแบบแผน อันแสดงถึงความเจริญงอกงามทั้งทางวัตถุและจิตใจ ซึ่งสั่งสมและสืบทอดต่อกันมาเป็นเวลานาน ของชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี

1.6.6 ชุมชนคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี หมายถึง ชุมชนในเขตจังหวัดอุบลราชธานีที่มีวิถีชีวิต วัฒนธรรม ผูกพันและใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศน์ของแม่น้ำโขง (ในการศึกษาครั้งนี้เลือกศึกษาจาก บ้านสองคอน อำเภอโพธิ์ไทร บ้านดงนา อำเภอศรีเมืองใหม่ และบ้านคันท่าเกวียน บ้านท่าล้ง บ้านตามุย บ้านกุ่ม อำเภอโขงเจียม)

1.6.7 การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การเข้าไปมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆในสังคม ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ หรือภาคประชาชนในท้องถิ่นในการวางแผน ใช้ประโยชน์ บำรุงรักษา ปกป้องทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ ให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างเป็นระบบและยั่งยืน

1.6.8 การปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิต หมายถึง การเข้าไปมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นหรือกระทำการใดๆ เพื่อให้เกิดผลที่ดีต่อทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่มีอยู่ ให้สามารถดำเนินต่อไปได้อย่างดีและยั่งยืน พร้อมทั้งต่อต้านสิ่งต่างๆที่จะเข้ามาทำลายทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตนั้นด้วย

1.6.9 เขื่อน (Dam) หมายถึง กำแพงที่ถูกสร้างขึ้นขวางกั้นแม่น้ำ ซึ่งมีทั้งประเภทที่สร้างจาก ดิน หิน หรือ คอนกรีต เขื่อนจะขวางกั้นการไหลของน้ำและก่อให้เกิดทะเลสาบที่เรียกว่า “อ่างเก็บน้ำ” ขึ้น น้ำที่ขังอยู่ในอ่างเก็บน้ำสามารถนำไปใช้ในการผลิตกระแสไฟฟ้า การชลประทาน การผลิตน้ำดื่ม ประโยชน์ในการเดินเรือ การควบคุมน้ำท่วม การประมง หรือเพื่อการนันทนาการ ซึ่งเขื่อนบางแห่งถูกสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์มากกว่าหนึ่งอย่าง (อวีว่า อิมฮอฟ, ซูซาน หว่อง และแอน แคทริน ชไนเดอร์, 2549: 1)

1.6.10 ฝาย (Check Dam) หมายถึง สิ่งก่อสร้างขวางหรือกั้นทางน้ำ ซึ่งปกติมักจะกั้นลำห้วยลำธารขนาดเล็กในบริเวณที่เป็นต้นน้ำ หรือพื้นที่ที่มีความลาดชันสูงให้สามารถกักตะกอนอยู่ได้ และหากช่วงที่น้ำไหลแรงก็สามารถชะลอการไหลของน้ำให้ช้าลง และกักเก็บตะกอนไม่ให้ไหลลงไปทับถมลำน้ำตอนล่าง ซึ่งเป็นวิธีการอนุรักษ์ดินและน้ำได้ดีมากวิธีการหนึ่ง เป็นแนวพระราชดำริ ทฤษฎีการพัฒนาและฟื้นฟูป่าไม้ โดยการใช้ทรัพยากรที่เอื้ออำนวยสัมพันธ์ซึ่งกันและกันให้เกิดประโยชน์สูงสุด

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเสนออุปกรณ์อันเป็นเครื่องมือที่จะใช้ประโยชน์ในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าไม้ที่ได้ผลดีโดยใช้ฝายกั้นน้ำ หรือเรียกว่า Check Dam หรืออาจเรียกว่า “ฝายชะลอความชุ่มชื้น” ก็ได้เช่นกัน

รูปแบบและลักษณะฝายนั้น ได้พระราชทานพระราชดำรัสว่า

> ให้พิจารณาดำเนินการสร้างฝายราคาประหยัด โดยใช้วัสดุราคาถูกและหาง่ายในท้องถิ่น เช่น แบบหินทิ้งคลุมด้วยตาข่ายปิดกั้นร่องน้ำกับลำธารขนาดเล็กเป็นระยะๆ เพื่อใช้เก็บกักน้ำและตะกอนดินไว้บางส่วน โดยน้ำที่กักเก็บไว้จะซึมเข้าไปในดินทำให้ความชุ่มชื้นแผ่ขยายออกไปทั้งสองข้าง ต่อไปจะสามารถปลูกพันธุ์ไม้ป้องกันไฟ พันธุ์ไม้โตเร็วและพันธุ์ไม้ไม่ทิ้งใบ เพื่อฟื้นฟูพื้นที่ต้นน้ำลำธารให้มีสภาพเขียวชอุ่มขึ้นเป็นลำดับ

พระราชดำรัสเมื่อวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2521 ณ อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน (กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช. สำนักอนุรักษ์และจัดการต้นน้ำ, 2554)

1.6.11 โครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม หมายถึง โครงการไฟฟ้าพลังน้ำฝายบ้านกุ่ม ที่นายนพดล ปัทมะ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของไทยได้ลงนามบันทึกความเข้าใจเกี่ยวกับความร่วมมือพัฒนาพลังงานไฟฟ้าระหว่างไทยลาว กับนายทองลุน สีสุลิด รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศลาว ในวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2551 ซึ่งทั้งสองฝ่ายเห็นชอบให้ บริษัทอิตาเลียนไทย จำกัด (มหาชน) ทำการศึกษาความเป็นไปได้ในโครงการไฟฟ้าพลังน้ำฝายบ้านกุ่ม ปัจจุบันสถานะของการสร้างเขื่อนถูกระงับการศึกษาความเป็นไปได้ เนื่องจากหน่วยงานของรัฐในพื้นที่ไม่ได้รับแจ้งข้อมูลจากทางส่วนกลางในเรื่องโครงการ และมีแรงต่อต้านโครงการนี้จากชาวบ้าน นักวิชาการ เอ็นจีโอ จำนวนมาก

ในชื่อโครงการดังกล่าว ใช้คำว่า “ฝาย” (Check Dam) แต่ในงานวิจัยเล่มนี้ จะใช้ คำว่า “เขื่อน” เพราะเมื่อพิจารณาจากความหมายของคำว่า “ฝาย” ดังได้ให้ความหมายไว้จาก สำนักอนุรักษ์และจัดการต้นน้ำ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช พบว่า “ฝาย” เป็นเพียงสิ่งก่อสร้างขวางหรือกั้นทางน้ำ ซึ่งปกติมักจะกั้นลำห้วยลำธารขนาดเล็กในบริเวณที่เป็นต้นน้ำ แต่กรณีของโครงการไฟฟ้าพลังน้ำบ้านกุ่มเป็นการสร้างขึ้นเพื่อกั้นลำน้ำโขง ซึ่งเป็นแม่น้ำที่มีขนาดใหญ่ และกระแสน้ำไหลแรง อีกทั้ง “Check Dam” ในความหมายที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้ คือ “ฝายชะลอความชุ่มชื้น” ในกรณีของโครงการไฟฟ้าพลังน้ำบ้านกุ่ม มิได้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อให้เป็นฝายชะลอความชุ่มชื้น แต่เป็นการสร้างเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า

นอกจากนั้นการใช้คำว่า “ฝาย” ของหน่วยงานรัฐ เป็นไปเพื่อหลีกเลี่ยงการต่อต้านจากนักพัฒนาเอกชนเท่านั้น ดังที่ พล.ร.ท.โรจน์ วิภัติภูมิประเทศ อดีตประธานกรรมาธิการการทหารสภาผู้แทนราษฎร ได้เสนอไว้ว่า (ประชาไท, 2548)

> ควรหลีกเลี่ยงการใช้คำว่า “เขื่อนขั้นบันได” และใช้คำว่า “ฝายขั้นบันได” แทน เนื่องจากคณะกรรมาธิการการทหาร ซึ่งเป็นผู้เริ่มต้นโครงการนี้กับคณะทำงานของศ.ดร.บุญรอด บิณฑสันต์ ได้นำเสนอโครงการนี้แก่กระทรวงวิทยาศาสตร์ฯ และกระทรวงพลังงานตั้งแต่ต้นปี 2547 โดยใช้คำว่า ฝาย เพื่อหลีกเลี่ยงการต่อต้านจากบรรดาองค์กรพัฒนาเอกชน

ด้วยเหตุผลทั้งหมดที่กล่าวมา ในงานวิจัยเล่มนี้ จึงจะใช้ คำว่า “เขื่อน” ไม่ใช้คำว่า “ฝาย” ตามชื่อโครงการที่เป็นทางการ

บทที่ 2

ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง “การศึกษาความตื่นตัวของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ด้านสิทธิชุมชน ในการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิต จากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม” ผู้ศึกษาได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งเนื้อหา ดังต่อไปนี้

2.1 ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง

2.1.1 แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมือง(The Concept of Political Participation)

2.1.2 แนวคิดเรื่องความตื่นตัวทางการเมือง (The Concept of Political Awareness)

2.1.3 แนวคิดเรื่องสิทธิชุมชน (The Concept of Community Right)

2.1.4 แนวคิดการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (The Concept of Management Natural Resouce)

2.1.5 แนวคิดเรื่องการพัฒนา (The Concept of Development)

2.1.6 แนวคิดเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม(The Concept of Social Movement)

2.1.7 แนวคิดเรื่องการสื่อสารทางการเมือง(The Concept of Political Communication)

2.2 โครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.4 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง

2.1.1 แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมือง (The Concept of Political Participation)

2.1.1.1 ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การมีส่วนร่วมทางการเมืองมีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่าน สุจิต บุญบงการ (2537) ได้ให้ความหมายของ “การมีส่วนร่วมทางการเมือง” ไว้ว่า หมายถึง กิจกรรมที่บุคคลมีจุดประสงค์เพื่อมีอิทธิพลในกระบวนการตัดสินใจของรัฐบาล โดยมีลักษณะที่น่าสนใจหลายประการ คือ

ประการแรก การมีส่วนร่วมทางการเมืองในความหมายนี้เป็นเรื่องของกิจกรรมไม่ใช่ทัศนคติ ไม่ใช่เป็นเรื่องของความคิด ความรู้สึก หรือความเชื่อทางการเมือง ดังนั้นจึงต้องแยกออกให้ชัดเจนเพื่อป้องกันความสับสนในการวิเคราะห์ ประการที่สอง การมีส่วนร่วมทางการเมืองนี้เราใช้สำหรับบุคคลธรรมดา ส่วนนักการเมืองหรือผู้นำทางการเมืองนั้น เรียกได้ว่าเป็นงานอาชีพของเขา ประการที่สาม การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นเรื่องของการแสดงออก เพื่อให้มีผลต่อการตัดสินใจของรัฐบาลหรือผู้นำประเทศ ถ้านักศึกษาชุมนุมประท้วงในมหาวิทยาลัยเพื่อไล่อธิการบดีออกจากตำแหน่ง จะไม่ใช่เรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมืองจนกว่านักศึกษาจะใช้การประท้วงนี้กดดันรัฐบาลหรือผู้นำทางการเมืองให้ช่วยบีบบังคับให้อธิการบดีลาออก ดังนั้น การมีส่วนร่วมทางการเมืองจึงควรเป็นเรื่องของความพยายามที่จะมีผลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล สนับสนุนรัฐบาล เปลี่ยนแปลงผู้นำรัฐบาล ปกป้องหรือเปลี่ยนแปลงสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ การมีส่วนร่วมทางการเมืองจึงเป็นได้ทั้งถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย สันติและรุนแรง ความประสงค์ที่จะผลักดันรัฐบาลนี้ไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งที่สร้างหรือริเริ่มขึ้นจากตัวผู้มีส่วนร่วมเอง แต่อาจจะมาจากผู้อื่น รวมทั้งจากผู้นำทางการเมืองเองได้ด้วย ประการสุดท้าย การมีส่วนร่วมทางการเมืองอาจไม่มีผลเปลี่ยนแปลงต่อการตัดสินใจของผู้นำหรือรัฐบาลแต่อย่างใด แม้ว่าผู้มีส่วนร่วมมีวัตถุประสงค์กดดันรัฐบาล โดยผลจะมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับอำนาจทางการเมืองของผู้มีส่วนร่วมซึ่งมักมีอำนาจทางการเมืองไม่มากนักและไม่สามารถผลักดันการตัดสินใจของรัฐบาลได้ตลอดเวลาและในทุก ๆ เรื่อง

นอกจากนั้น ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย (2548) และ Myron Weiner (อ้างถึงใน วิสุทธิ์ โพธิ์แท่น, 2550: 50) ก็ได้ให้ความหมายที่สอดคล้องกันว่า “การมีส่วนร่วมทางการเมือง” หมายถึง การกระทำใด ๆ ก็ตามที่เกิดโดยความเต็มใจ ไม่ว่าจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ และไม่ว่าจะมีการจัดการอย่างไร เป็นระเบียบหรือไม่ และไม่ว่าจะเกิดขึ้นเป็นครั้งคราวหรือต่อเนื่องกัน จะใช้วิธีที่ถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ เพื่อผลในการมีอิทธิพลต่อการเลือกนโยบายของรัฐหรือต่อ

การบริหารงานของรัฐ หรือต่อการเลือกผู้นำทางการเมืองของรัฐบาล ไม่ว่าจะเป็นในระดับท้องถิ่นหรือระดับชาติ

จากนิยามข้างต้น สามารถสรุปความหมายของ “การมีส่วนร่วมทางการเมือง” ได้ว่าคือ “การกระทำใดๆที่เกิดขึ้นด้วยความสมัครใจของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล เพื่อให้เกิดอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาลหรือมีผลต่อนโยบายต่างๆของรัฐ”

2.1.1.2 รูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมือง

รูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมือง สุจิต บุญบงการ (2537) ได้กล่าวว่า ในระบบการเมืองประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมทางการเมืองมีหลายรูปแบบ แต่ทุกรูปแบบเป็นเรื่องของความสมัครใจ ปราศจากการบังคับ รูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมือง อาจมีตั้งแต่รูปแบบเล็ก ๆ แคบๆ เช่น การแสดงความคิดเห็น การอภิปรายทางการเมือง การเขียนจดหมายแสดงความคิดเห็นถึงนักการเมือง ไปจนถึงรูปแบบที่มีน้ำหนักกว้างขวางขึ้น เช่น การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การช่วยผู้สมัครรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง การชุมนุมประท้วง การเดินขบวน การวิ่งเต้นเพื่อให้ผู้นำทางการเมืองออกกฎหมายหรือยอมรับในนโยบายที่ตนเรียกร้อง (Lobbying) ตลอดจนการเข้าเป็นสมาชิกพรรคการเมืองกลุ่มหรือองค์การทางการเมืองทั้งหลาย

ซึ่งงานของ วิสุทธิ์ โพธิ์แท่น (2550: 51-61) ได้กล่าวถึงรายละเอียดรูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น โดยแบ่งเป็น 3 รูปแบบพื้นฐานที่สำคัญ คือ หนึ่ง การเลือกตั้ง (Election) ในที่นี้หมายความรวมถึง กิจกรรมและกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการให้ได้มาซึ่งตัวแทนของประชาชน ที่ประชาชนผู้เลือกตั้ง (Voters) ใช้ดุลยพินิจเลือกตัวแทนของตนจากบรรดาผู้สมัครรับเลือกตั้งที่หลากหลาย (Candidates) เพื่อให้ผู้ได้รับเลือกไปดำรงตำแหน่งและทำหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งแทนประชาชน สอง การมีส่วนร่วมในการรวมตัวกันเป็นกลุ่มผลประโยชน์ (Interest Group) หรือกลุ่มอิทธิพล (Pressure Group) กลุ่มที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกันนี้ เรียกว่า “กลุ่มผลประโยชน์” เมื่อกลุ่มผลประโยชน์เสนอข้อเรียกร้องของกลุ่มตนต่อผู้มีอำนาจตัดสินใจทางการเมืองให้ตอบสนองความต้องการนั้น เท่ากับกลุ่มได้ทำการ “กดดัน” หรือ Put Pressure ต่อผู้มีอำนาจดังกล่าว จึงเรียกชื่อได้อีกอย่างหนึ่งว่าเป็น “กลุ่มอิทธิพล” หรือ “กลุ่มกดดัน” สาม การมีส่วนร่วมในการรวมตัวกันเป็นพรรคการเมือง (Political Party) เพื่อมุ่งแข่งขันกันไปมีอำนาจทางการเมืองและการปกครองของรัฐ โดยพรรคการเมืองเป็นสถาบันทางการเมืองที่รวบรวมคนที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองคล้ายคลึงกันมาอยู่ร่วมกันเพื่อรวบรวมข้อเรียกร้องต้องการด้านต่างๆของคนในสังคมมาจัดทำเป็นนโยบาย โดย ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย (2548) ได้กล่าวถึงรูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมือง ที่มีสิ่งที่เพิ่มเติมเข้ามา เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบเข้ากลุ่มในเมืองไทย ซึ่งมี 3 กลุ่ม คือกลุ่มหรือองค์กรของกรรมกร กลุ่มหรือ

องค์กรชาวนา พรรคการเมือง และกิจกรรมที่ใช้ความรุนแรง และอาจเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย ได้แก่ การประท้วงและการลอบทำร้ายบุคคลสำคัญทางการเมือง เช่น การด่าว่านักการเมือง การทำร้ายร่างกายด้วยการชกต่อย การลอบสังหาร เป็นต้น

นอกจากนั้นยังมีงานที่เสนอถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองในลักษณะการมีส่วนร่วมในโครงการของรัฐ คือ Arnstein และ คนึงนิจ ศรีบัวเอี่ยมและคณะ โดย Arnstein (อ้างถึงใน ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และคณะ, 2549: 19-21) ได้ระบุระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเป็น 8 ระดับ คือ

ขั้นที่หนึ่ง การจัดการแบบเบ็ดเสร็จโดยตรง (Direct Manipulation) หน่วยงานจะจัดการกับเรื่องราวต่างๆแบบเบ็ดเสร็จ โดยไม่จำเป็นให้ประชาชนรับรู้เรื่องราว

ขั้นที่สอง การบำบัดรักษา (Therapy) หน่วยงานจะเชิญชวนประชาชนให้เข้าร่วมรับฟังและร่วมตัดสินใจ แต่หน่วยงานไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการตอบข้อซักถามของประชาชนอย่างจริงจัง

ขั้นที่สาม การร่วมให้ข้อมูลข่าวสาร (Informing) หน่วยงานมักทำหน้าที่เชิญชวนตัวแทนประชาชนที่เกี่ยวข้องให้เข้าร่วมรับฟัง แต่หน่วยงานไม่ได้ให้ความสำคัญกับความรู้สึก หรือทัศนะต่างๆของประชาชนอย่างแท้จริง

ขั้นที่สี่ การร่วมให้คำปรึกษา (Consultation) ประชาชนให้ข้อมูลและนำเสนอข้อคิดเห็นต่างๆ แต่อำนาจในการตัดสินใจยังอยู่ในมือของหน่วยงานราชการ

ขั้นที่ห้า การร่วมแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น (Placation) ประชาชนเริ่มมีโอกาสจุดประเด็นเรื่องราวต่างๆที่ตนเห็นว่าสำคัญและมีบทบาทในการให้ข้อคิดเห็นและนำเสนอข้อมูลต่างๆจากมุมมองและจุดยืนของตน แต่หน่วยงานยังคงสงวนสิทธิ์ในการตัดสินใจเอาไว้เป็นภารกิจขององค์กร

ขั้นที่หก การร่วมเป็นพันธมิตร (Partnership) ประชาชนเริ่มเข้ามาใกล้ชิดกับหน่วยงานและเริ่มมีอำนาจในการเสนอข้อคิดเห็นหรือข้อโต้แย้งต่างๆ ตลอดจนกระตุ้นให้หน่วยงานตัดสินใจบนพื้นฐานของการพิจารณาข้อมูลที่หลากหลาย

ขั้นที่เจ็ด การส่งตัวแทนเข้าร่วมสิทธิในการตัดสินใจ (Delegated Power) ประชาชนส่วนหนึ่งได้รับการคัดเลือกให้เข้าไปทำหน้าที่เป็นตัวแทน เพื่อออกความเห็น นำเสนอข้อโต้แย้งและมีสิทธิโดยชอบธรรมในการร่วมตัดสินใจเชิงนโยบายต่างๆ

ขั้นที่แปด การควบคุมการตัดสินใจโดยพลเมือง (Citizen Control) อำนาจในการตัดสินใจทั้งหมดอยู่ในมือประชาชน โดยหน่วยงานต่างๆมักทำหน้าที่ด้านการสนับสนุนข้อมูลข่าวสารประกอบการตัดสินใจของประชาชน

คนึงนิจ ศรีบัวเอี่ยมและคณะ (อ้างถึงใน บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล, 2548: 29-30) ได้เรียงลำดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองจากต่ำสุดไปหาสูงสุดไว้เช่นกัน ได้แก่ หนึ่ง ระดับการให้ข้อมูล คือมีการให้ข้อมูลแก่ประชาชนเกี่ยวกับการตัดสินใจของผู้วางแผนโครงการ แต่ไม่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นใดๆ สอง ระดับการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน คือ ผู้วางแผนโครงการเชิญชวนให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นเพื่อให้ได้ข้อมูลมากขึ้น มีการประเมินข้อดีข้อเสียชัดเจนยิ่งขึ้น สาม ระดับการปรึกษาหารือ เป็นการเจรจาอย่างเป็นทางการระหว่างผู้วางแผนโครงการและประชาชน เพื่อประเมินความก้าวหน้าหรือระบุประเด็นข้อสงสัยต่างๆ สี่ ระดับการวางแผนร่วมกัน เป็นการมีส่วนร่วมที่มีขอบเขตกว้างมากขึ้น มีความรับผิดชอบร่วมกันในการวางแผนเตรียมโครงการและผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการ ห้า ระดับการร่วมปฏิบัติ เป็นระดับที่ผู้รับผิดชอบโครงการกับประชาชนร่วมกันดำเนินโครงการ เป็นขั้นการนำโครงการไปปฏิบัติร่วมกันเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ หก ระดับการควบคุมโดยประชาชน เป็นระดับสูงสุดของการมีส่วนร่วมโดยประชาชน เพื่อแก้ข้อขัดแย้งที่มีอยู่ทั้งหมด เช่น การทำประชามติ เป็นต้น

จากรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมือง ที่มีการแบ่งประเภทเป็นหลายๆรูปแบบดังที่ได้กล่าวมา ทำให้ได้เห็นถึงความหลากหลายของวิธีการ รวมถึงช่องทางในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง อันจะทำให้สามารถนำไปวิเคราะห์การมีส่วนร่วมทางการเมืองของชุมชนคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราธานี ว่ามีรูปแบบในการมีส่วนร่วมทางการเมือง กรณีการเรียกร้องสิทธิชุมชนของตนอย่างไร ซึ่งลักษณะการมีส่วนร่วมทางการเมืองดังกล่าว ก็จะได้แสดงถึงความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนของคนลุ่มน้ำโขงที่เกิดขึ้นด้วย

2.1.2 แนวคิดเรื่องความตื่นตัวทางการเมือง (The Concept of Political Awareness)

2.1.2.1 ความหมายของความตื่นตัวและความตื่นตัวทางการเมือง

1) ความหมายและระดับของความตื่นตัวทางการเมือง

ความหมายของอาการตื่นตัว จากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายของคำว่า ตื่นตัว คือ “ไหวทันเหตุการณ์, รู้ตัวทันเหตุการณ์” (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2542) ส่วนความหมายของ ความตื่นตัว (Attentiveness) คือ ความเอาใจใส่ต่อเหตุการณ์และปรับตัวเพื่อรับสถานการณ์ได้อย่างรวดเร็ว (ฟรีออนไลน์พจนานุกรม, 2554) อีกความหมาย (Alertness) คือ ความระมัดระวัง, ความระวัง, การเตรียมพร้อม (ฟรีออนไลน์พจนานุกรม, 2554) และความสุขุมรอบคอบ ความไม่ประมาท ไม่ยืดยาดขาดความกระฉับกระเฉง มีความฉับไวในการปฏิบัติงาน ทันต่อเหตุการณ์ ความตื่นตัวเป็นลักษณะที่แสดงออกทางกาย แต่

ไม่ตื่นตูม เป็นพลังทางจิตที่จะหยุดคิดไตร่ตรองต่อเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น รู้จักใช้ดุลยพินิจที่จะพิจารณาสิ่งต่างๆ หรือเหตุต่างๆได้อย่างถูกต้อง (ศิริพงษ์ ศรีชัยรมย์รัตน์, 2554)

นอกจากนั้นในเรื่องของสภาพความตื่นตัว (Alert – มีสติ) วิจารณ์ พานิช (2549) ได้กล่าวถึงว่า สภาพตื่นตัว หรือการเจริญสติ เกิดขึ้นในขณะเล่าเรื่อง (Storytelling) ขณะฟังอย่างลึก อย่างตั้งใจ (Deep listening) และขณะถามอย่างชื่นชม (Appreciative inquiry) โดยความตื่นตัวจะกระตุ้นสมอง ทำให้สมองกระฉับกระเฉงอยู่ตลอดเวลา เพิ่มพลังการสังเกต (Power of Observation) สมองที่ตื่นตัว จะเปิดรับได้ดีกว่าสมองที่เฉื่อยชา ตื่นตัวต่อกระแสโลกาภิวัตน์ ตื่นตัวต่อความหลอกลวงของโลกทุนนิยม ตื่นตัวต่อการเมืองแบบสร้างภาพ ตื่นตัวต่ออารมณ์ความรู้สึกของตนเอง ไม่หลงไปตามกระแสลาภ ยศ สรรเสริญ สุข จนขาดสติ และสุดยอดของการตื่นตัว คือการตื่นตัวในระดับปัญญา

ส่วนการสร้างความตื่นตัวในชุมชน ฟิล บาร์เทิล (2553) ได้กล่าวถึงไว้ว่า เริ่มต้นโดยการเรียกประชุมสาธารณะ เรียกสมาชิกทั้งหมดมาร่วมประชุม แต่อาจพบแนวโน้มว่ามีบางคนเท่านั้นที่สนใจเข้าร่วมประชุม สิ่งที่ต้องทำ คือ ต้องทำให้ผู้หญิงเข้าร่วม และทำให้คนบางกลุ่มที่ต้องการแรงกระตุ้น เช่น เยาวชน, คนพิการ, ชนกลุ่มน้อย, คนขี้อาย, คนที่นับถือศาสนากลุ่มน้อย, คนที่ไม่รู้หนังสือ, คนจนมากๆ และกลุ่มที่มีเสียงข้างน้อยในชุมชน เข้ามาร่วม เมื่อประชุมจะเริ่มพูดเกี่ยวกับปัญหาของชุมชน และถามเกี่ยวกับความเร่งด่วนของปัญหา แต่อาจจะมีแนวโน้มที่ชุมชนอาจคิดไปว่าจะมีคนแก้ปัญหาให้กับพวกเขา ซึ่งต้องแก้ไขทำความเข้าใจกับข้อสรุปนั้นใหม่ว่า คนในชุมชนต้องแก้ปัญหาด้วยตัวเอง

จากนิยามข้างต้น สามารถสรุปความหมายของ ความตื่นตัวทางการเมืองได้ว่า คือ ความระมัดระวัง เอาใจใส่ต่อเหตุการณ์ต่างๆที่จะกระทบหรือละเมิดต่อสิทธิของตนหรือของกลุ่มตนที่เคยได้รับหรือควรจะได้รับ โดยนอกจากจะระมัดระวังและเอาใจใส่ต่อเหตุการณ์ดังกล่าวแล้ว ยังอาจดำเนินการหรือเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องสิทธิหรือผลประโยชน์ทางการเมืองดังกล่าวด้วย

2) ระดับของความตื่นตัวทางการเมือง

ความตื่นตัวทางการเมือง ตามแนวคิดของ Alex Hutchinson (2550) ซึ่งศึกษาความตื่นตัวทางการเมืองของคนอเมริกัน พบว่า มี 5 ระดับ ดังต่อไปนี้

หนึ่ง คนไม่รู้หนังสือหรือการศึกษาต่ำ คนกลุ่มนี้จะไม่รู้ว่าใครเป็นประธานาธิบดีหรือผู้ปกครองในพื้นที่ที่เขาอยู่ ถึงแม้เขาจะเกี่ยวข้องกับบุคคลเหล่านั้นเสมอ พวกเขาไม่ดูข่าว ไม่มีความรู้เกี่ยวกับประเด็นปัญหาต่างๆในทางการเมืองและไม่รู้ความแตกต่างระหว่างพรรคการเมืองแต่ละพรรค ที่สำคัญคือพวกเขาเหล่านี้จะไม่เลือกตั้ง

สอง คนไม่มีข้อมูลหรือมีข้อมูลด้านเดียว คนกลุ่มนี้จะถูกจัดไว้ในประเภทสุดโต่ง และมีปัญหาทางด้านอารมณ์ พวกเขามักจะไม่มีข้อพิสูจน์เกี่ยวกับมุมมองความคิดของพวกเขาและนิยมความลำเอียงเกลียดชัง มักจะรู้น้อยเกี่ยวกับมุมมองของคนอื่นๆ และจะมีความตื่นตัวน้อยในเรื่องระบบราชการ เน้นเฉพาะในสิ่งที่เกลียด และจะชื่นชอบอย่างมากเกี่ยวกับมุมมองของพวกเขาเอง

สาม คนทั่วไป พวกเขาจะรู้ว่าใครบ้างเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ รู้ในบางประเด็นปัญหาและสามารถบอกความแตกต่างระหว่างพรรคการเมืองต่างๆได้ ซึ่งอาจจะมีแรงจูงใจทางการเมืองในหนึ่งหรือสองประเด็น การเลือกผู้สมัครของพวกเขาขึ้นอยู่กับข้อเรียกร้องส่วนบุคคลมากกว่าการสังกัดพรรค พวกเขาจะโอนเอียงไปในเรื่องความมั่นคงปลอดภัย ความไม่รุนแรง และคนกลุ่มนี้ไปใช้สิทธิเลือกตั้งเกือบทุกครั้ง

สี่ นักเคลื่อนไหว บุคคลกลุ่มนี้มีความเกี่ยวข้องและมีความตระหนักเป็นอย่างดีในประเด็นปัญหาต่างๆทางการเมือง โดยพวกเขาสามารถสาธยายรายละเอียดของเรื่องราวภายในพรรคอื่น คนกลุ่มนี้อ่านหนังสือเกี่ยวกับการเมืองทำให้ทันต่อข่าวสารประจำวันและอาจเขียนบทความหรือบล็อกกับเกี่ยวกับเรื่องการเมืองด้วย พวกเขามีความต้องการในการติดต่อทางตรงและค้นหาความหลากหลายของข้อมูลที่เป็นไปได้ในทุกที่ พร้อมทั้งเรียนรู้วิธีการสร้างพันธมิตรที่จะเป็นประโยชน์ต่อข้อเรียกร้องของตน คนกลุ่มนี้รู้จักผู้สมัครทุกคนและออกเสียงลงคะแนนในการเลือกตั้งทุกครั้ง

ห้า ผู้เชี่ยวชาญ คนกลุ่มนี้เป็นหนึ่งในผู้ที่สร้างข่าวสารทางการเมือง โดยอาจทำงานในรัฐบาล รู้ปัญหาทั้งหมด รู้จักผู้สมัครทุกคนและบางครั้งรู้ถึงอำนาจหรืออิทธิพลของผู้เล่นทางการเมืองเป็นการส่วนตัว คนกลุ่มนี้อาจจะผ่านการเลือกตั้งจำนวนมาก พวกเขาเข้าใจภาษาในการเจรจาต่อรองและสามารถใช้กลวิธีต่างๆกับสถาบันและองค์กรทางสังคมเมื่อจำเป็น ดังที่ Jane Dudman จากหนังสือพิมพ์การ์เดียนกล่าวถึงคนกลุ่มนี้ว่า “พวกเขานำเสนอความรู้สึกให้เห็นถึงมุมมองที่แตกต่างกันและวาระที่ซ่อนเร้น” คนกลุ่มนี้อาจปรากฏตัวบนเวทีทอล์กโชว์ พวกเขามักจะเขียนหนังสือทางการเมือง และความคิดเห็นของพวกเขามีน้ำหนักในสังคมการเมือง นอกจากนั้นพวกเขามักออกเสียงลงคะแนนทุกครั้งและยังทำเพื่อกิจกรรมสาธารณะต่างๆด้วย

จากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าวทำให้ทราบความหมายและลักษณะความตื่นตัวทางการเมืองในระดับต่างๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการนำมาวิเคราะห์ความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนของชุมชนคนลุ่มน้ำโขงจังหวัดอุบลราชธานีต่อกรณีโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม

2.1.3 แนวคิดเรื่องสิทธิชุมชน (The Concept of Community Right)

2.1.3.1 ความหมายของสิทธิชุมชน

ในประเทศไทยมีผู้ให้ความหมายของสิทธิชุมชนไว้หลายท่าน โดย นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2550) ได้ให้ความหมายของ “สิทธิชุมชน” ไว้ว่า คือ “สิทธิในการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในสังคม” โดยการมีส่วนร่วมกับสิทธิชุมชนเป็นเรื่องเดียวกัน ไม่สามารถจะพูดโดยไม่เอามาเกี่ยวพันกันได้ ส่วน เสน่ห์ จามริก (2547) ได้ให้ความหมายของ “สิทธิชุมชน” ไว้ว่า คือ การให้ชุมชนชาวบ้านมีสิทธิในการเลือกอนาคตของตัวเอง เป็นตัวของตัวเอง เป็นอิสระโดยตัวเอง ในสถานการณ์ปัจจุบัน ชาวบ้านจำเป็นจะต้องเรียนรู้ชุมชนที่เขาอยู่ ทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ ต้องเชื่อมสิ่งที่มีอยู่กับความต้องการ ความคาดหวังจากโลกภายนอก รู้เท่าทันที่จะปกป้องสิทธิของตน ในขณะเดียวกัน ก็ใช้สิทธิที่จะพิสูจน์ให้โลกเห็นว่าตนสามารถทำประโยชน์ให้กับโลกได้ อย่างน้อยที่สุดก็คือปกปักรักษาทรัพยากรของโลกไว้ นอกจากนั้นชาวบ้านต้องสนใจเรียนรู้เพิ่มเติมที่จะทำวิจัย และยินดีที่จะร่วมมือทำสิ่งต่างๆเพื่อที่จะใช้ทรัพยากรเหล่านั้นอย่างเป็นประโยชน์ยั่งยืน ขณะเดียวกัน ยศ สันตสมบัติ (2536: 43) ก็ได้ให้ความหมายของ “สิทธิชุมชน” ไว้ว่า ไม่ใช่ระบบกรรมสิทธิ์ตามที่เราเข้าใจกันตามกฎหมายตะวันตก แต่เป็นสิทธิในการใช้ประโยชน์ ซึ่งดำรงอยู่ควบคู่กับหน้าที่ในการดูแลรักษาและเป็นกฎเกณฑ์พื้นฐานของการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนมาแต่เดิม การรับรองสิทธิชุมชนจึงเป็นการส่งเสริมและพัฒนารากเหง้าของประชาธิปไตยในระดับรากฐาน

ส่วน สนั่น ชูสกุล (อ้างถึงใน มหาสุรารินทร์: 2550) ได้ให้ความหมาย “สิทธิชุมชน” ไว้ว่า สิทธิของชุมชน เป็นอำนาจอันชอบธรรมที่ชุมชนพึงมีพึงได้อย่างถูกต้องชอบธรรม ผู้อื่นต้องยอมรับ จะละเมิดหรือลิดรอนมิได้ นอกจากนั้น บุญยิ่ง ประทุม (2551) ก็ได้ให้ความหมาย “สิทธิชุมชน” ไว้ว่า คือ ข้อตกลง กฎเกณฑ์ทางสังคม หรืออาจพัฒนาสู่ความเป็นสถาบันร่วมกันของกลุ่มคนเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร การจัดการทางเศรษฐกิจ สังคม และอื่น ๆ กลุ่มคนดังกล่าวมีความสัมพันธ์ทางสังคมร่วมกัน หรือเป็น “ชุมชน” ลักษณะชุมชนนั้นมิได้ยึดติดกับชุมชนหมู่บ้าน อันเป็นรูปแบบการปกครองของรัฐ แต่เป็นเครือข่ายทางสังคมของผู้คนที่มีวัฒนธรรมร่วมกัน อยู่ในระบบนิเวศเดียวกัน มีการใช้ทรัพยากรร่วมกัน หรือมีแบบแผนการผลิต ระบบเศรษฐกิจเกี่ยวข้องกัน ซึ่งไม่ได้จำกัดแค่ชุมชนชนบท แต่ขยายครอบคลุมถึงเมือง เป็นเครือข่ายท้องถิ่น หรืออาจจะเป็นชุมชนในจินตนาการ ที่ผู้คนสัมพันธ์ผ่านสื่อ หรือนิยามว่าเราเป็นพวกเดียวกัน มีความสัมพันธ์ผ่านสิทธิร่วมกัน เช่น คนชรา คนพิการ คนชายขอบ เป็นต้น

จากการนิยามข้างต้น สามารถสรุปความหมายของ “สิทธิชุมชน” ได้ว่า คือ “สิทธิอันชอบธรรมของชุมชนในการมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น ใช้ประโยชน์ หรือ จัดการ

ทรัพยากรธรรมชาติ เศรษฐกิจ สังคม ในชุมชน พร้อมทั้งสร้างกฎเกณฑ์ ข้อตกลง ในการดูแลสิ่งต่างๆเหล่านั้นในชุมชนให้อยู่ได้และพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นธรรม โดยร่วมกับภาคส่วนอื่นๆในสังคม เพื่อให้เกิดชุมชนที่ดีได้ในสังคมที่ดีด้วย"

2.1.3.2 แนวคิดว่าด้วยสิทธิชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิชุมชน มีผู้นำเสนอไว้หลายสำนัก ซึ่งไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (อ้างถึงใน ผาสุก พงษ์ไพจิตร: 2545, 21) ได้กล่าวถึงเกี่ยวกับสิทธิชุมชนไว้ว่า วาทกรรมวัฒนธรรมชุมชนเป็นขบวนการทางสังคมที่มีฐานอยู่บนชุมชนชนบท ซึ่งเป็นผู้สนับสนุนทางเลือกการพัฒนาให้แตกต่างไปจากแนวทางของกระแสหลัก เพื่อปกป้องสิทธิชุมชนจากการรุกคืบของแนวคิดปัจเจกบุคคลภายใต้ระบบตลาดเสรี พวกเขาฟื้นฟูความแข็งแกร่ง ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และวัฒนธรรมของชุมชน ให้สังคมในวงกว้างได้ยอมรับและเคารพในวัฒนธรรม ระบบคุณค่า ภูมิปัญญาของชุมชน อันเป็นชนกลุ่มน้อยที่ถูกกีดกัน กดขี่จากสังคมใหญ่

ส่วน บัณฑูร เศรษฐศิโรตม์ และคนอื่นๆ (กฤษดารักษ์ แพรัตกุล และคนอื่นๆ, 2547) ได้กล่าวถึงแนวคิดทฤษฎีเรื่องสิทธิชุมชน ว่ามีทฤษฎีหลักสำคัญสองทฤษฎี คือ หนึ่ง ทฤษฎีทางกฎหมายธรรมชาติ ซึ่งถือว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิโดยชอบธรรมในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อความอยู่รอดของชีวิตและมีสิทธิสมบูรณ์ในผลที่ได้จากหยาดเหงื่อแรงงานของตน สิทธิดังกล่าวมีมาก่อนรัฐ ถือเป็นสิทธิการครอบครองโดยประจักษ์จริง เป็นสิ่งยืนยันในสิทธิของชุมชนที่เกิดขึ้นและมีอยู่โดยสิทธิอันเป็นธรรมชาติของมนุษย์ สอง ทฤษฎีทางกฎหมายสำนักประวัติศาสตร์ ทฤษฎีนี้ถือว่ากฎหมายเป็นผลงานของประวัติศาสตร์และกฎหมายดั้งเดิมนั้นแสดงออกในรูปจารีตประเพณี ในประวัติศาสตร์กฎหมายด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของประเทศไทย ก่อนการเปลี่ยนแปลงในสมัยรัชกาลที่ 5 สิทธิของราษฎรเหนือทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิทธิอิสระจากส่วนกลาง เว้นแต่ กรณี การเก็บภาษีอากร การชี้ขาดข้อพิพาท และการบังคับเวนคืน ดังนั้นชุมชนสามารถพัฒนากฎเกณฑ์ ประเพณี ความเชื่อที่หลากหลายตามพื้นที่ในส่วนที่เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชนเอง โดยรัฐก็ให้การยอมรับประเพณีเหล่านั้น

ในกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 (ฐานข้อมูลการเมืองการปกครองแห่งสถาบันพระปกเกล้า, 2554) ได้บัญญัติเกี่ยวกับ สิทธิชุมชน ไว้ดังนี้

> มาตรา ๖๖ บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้

ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน

มาตรา ๖๗ สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครองตามความเหมาะสม

การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพ จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชน และจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อน รวมทั้งได้ให้องค์การอิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ และผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติหรือด้านสุขภาพ ให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว

สิทธิของชุมชนที่จะฟ้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่นหรือองค์กรอื่นของรัฐที่เป็นนิติบุคคล เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามบทบัญญัตินี้ ย่อมได้รับความคุ้มครอง

นอกจากนั้น นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2548: 104-108) ได้กล่าวว่า โดยทั่วไปในเมืองไทยเมื่อพูดถึง “ชุมชน” คนทั่วไปมักจะนึกถึงกลุ่มคนที่อยู่รวมกันในพื้นที่ภูมิศาสตร์จุดใดจุดหนึ่ง แต่เมื่อความสัมพันธ์ทางสังคมของคนไทยปัจจุบันได้เปลี่ยนไป จึงจำเป็นต้องคิดถึง “ชุมชน” ที่เป็นจริงในสังคมปัจจุบันไปพร้อมกันด้วย นั่นคือ การหมายถึง “ชุมชน” ที่มีสำนึกถึง “ตัวตน” ร่วมกันอันหนึ่งและทำกิจกรรมเพื่อบรรลุเป้าประสงค์เดียวกันหรือมีเป้าประสงค์ที่สอดคล้องกัน โดย “ตัวตน” ดังกล่าวไม่ใช่ปัจเจกบุคคล แต่เป็นหน่วยที่มีความลึกมากกว่าผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เช่น มักเกี่ยวพันไปถึงโลกทัศน์ ชีวทัศน์ หรืออุดมคติร่วมกัน เช่น ผู้หญิง ในสมัยหนึ่งไม่ได้มีสำนึก “ตัวตน” ร่วมกับผู้หญิงคนอื่นๆ แต่ต่อมาผู้หญิงถูกปลุกเร้าหรือตื่นตัวในเรื่องสิทธิและอำนาจของ “ตัวตน” ใหม่ คือ ความเป็นผู้หญิง ซึ่งมีความเป็นสากลข้ามความเป็นปัจเจกบุคคลออกไป ผู้หญิงจึงกลายเป็น “ชุมชน” ขึ้นมา เป็นต้น นอกจากนั้นได้เชื่อมโยงถึงสิทธิชุมชนว่า คน

ไทยโบราณรู้จักและคุ้นเคยกับสิทธิชุมชนมาก่อนสิทธิของปัจเจกชนด้วยซ้ำ แม้ไม่มีรัฐธรรมนูญรองรับแต่ก็มีความเชื่อทางประเพณีและวัฒนธรรมรองรับเอาไว้อย่างเข้มแข็ง รวมทั้งเรื่องของการรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นสมบัติกลางต่างๆด้วย

ในเรื่องของหลักการของสิทธิชุมชน มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ (2543, 35-40) ได้มีการกล่าวไว้ ดังนี้

หนึ่ง สิทธิชุมชน คือ ข้อตกลง กฎเกณฑ์ทางสังคม หรืออาจพัฒนาสู่ความเป็นสถาบันร่วมกันของกลุ่มคน เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร การจัดการทางเศรษฐกิจ สังคม และอื่นๆ

สอง สิทธิชุมชนเป็นรูปแบบสิทธิเชิงซ้อน หมายถึง ภายใต้ข้อตกลงจัดการร่วมของชุมชนจะมีสิทธิหลายประเภทแต่สัมพันธ์กัน เช่น สิทธิการครอบครอง สิทธิการใช้ สิทธิการจัดการ สิทธิแต่ละประเภทถูกจัดขึ้นมาตามความสัมพันธ์กันภายใต้ความเป็นชุมชน

สาม สิทธิชุมชนมีลักษณะเน้นการมีส่วนร่วม ไม่กีดกันการมีส่วนร่วมจากภายนอก แต่ก็สร้างเงื่อนไขหรือกฎกติกาควบคุมการใช้จากภายนอกไม่ให้ละเมิดสิทธิของชุมชน

สี่ อุดมการณ์ของสิทธิชุมชนวางอยู่บนหลักพื้นฐานว่าด้วยความยั่งยืนและความเป็นธรรม โดยให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในการเข้าถึงทรัพยากรและได้รับการแบ่งปันทรัพยากรอย่างเป็นธรรม การที่ชุมชนจะอยู่รอดได้ต้องอยู่บนพื้นฐานทรัพยากรที่ยั่งยืน ไม่ใช่บริโภคให้หมดไป

ห้า สิทธิชุมชนบนเนื้อหาที่หลากหลาย เรื่องที่โดดเด่นที่สุดคือการเคลื่อนไหวเรื่องป่าชุมชนและสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร นอกจากนั้น ยังมีอีกหลายมิติ เช่น การเรียกร้องสิทธิในที่อยู่อาศัยของชุมชนแออัด กลุ่มออมทรัพย์ เศรษฐกิจชุมชน สิทธิสตรี ประเด็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ เป็นต้น

หก สิทธิชุมชนเป็นขบวนการเคลื่อนไหวประชาธิปไตยจากรากหญ้า ที่เกิดขึ้นในบริบทโครงสร้างทางอำนาจในสังคมที่ไม่เท่าเทียมกัน การรวมศูนย์อำนาจ การครอบงำทางวัฒนธรรมที่กลืนความหลากหลายและกีดกันชุมชนท้องถิ่นออกไปสู่ภาวะชายขอบ สิทธิชุมชนจึงเป็นการต่อสู้เพื่อปรับสัมพันธภาพทางอำนาจ โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อผลักดันไปสู่ความเป็นพหุลักษณ์ สังคมประชาธิปไตยหรือสังคมที่เคารพความหลากหลาย

ในเรื่องของ สิทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (Community Rights on natural resources) ในมิตินิเวศวัฒนธรรม (Cultural Ecology) นิเวศวิทยาการเมือง (Political Ecology) และแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน (Human Rights) กฤษฎา บุญชัย (2550) ได้กล่าวถึงไว้ว่า ประวัติศาสตร์ของแนวคิดสิทธิชุมชนฯ ดังกล่าวเกิดขึ้นในบริบท 2 ประการคือ หนึ่ง การรวมศูนย์อำนาจของรัฐต่อการจัดการทรัพยากร ทั้งเพื่อความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจและอำนาจของรัฐ สอง การ

แปลงทรัพยากรของสาธารณะและของชุมชนให้กลายเป็นปัจเจก เพื่อเปลี่ยนรูปให้เป็นสินค้าในระบบตลาดที่มีกลุ่มทุนผูกขาด นอกจากนั้นได้กล่าวว่า การสูญเสียฐานทรัพยากรอันเป็นฐานชีวิตของเกษตรกรและชุมชนท้องถิ่น ทำให้เกิดปัญหาความยากจน การสูญเสียอัตลักษณ์และศักดิ์ศรี เกิดความขัดแย้ง และทำให้ความเป็นชุมชนแตกสลาย ด้วยเหตุนี้จึงเกิดการเคลื่อนไหวของขบวนการชุมชนท้องถิ่นขึ้น เพื่อรื้อฟื้น ปกป้องฐานทรัพยากรของตนเอง การเรียกร้องสิทธิในรูปแบบต่างๆ เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง โดยใช้ฐานคิดเชิงนิเวศการเมืองในการทำความเข้าใจปัญหาเชิงโครงสร้างของการจัดการทรัพยากร และการต่อสู้ทางชนชั้นต่อปัญหาดังกล่าว ขบวนการเคลื่อนไหวของชุมชนได้อาศัยแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนที่เป็นหลักสากล ซึ่งอิงกับหลักสิทธิส่วนปัจเจกมาปรับสร้างใหม่เป็นสิทธิชุมชน และเชื่อมโยงแง่มุมสิทธิทางการเมืองเข้ากับสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน โดยมิติการต่อสู้ดังกล่าวมิได้จำกัดอยู่ในกรอบวัฒนธรรมการเมือง (แบบแผนความคิด และวิถีปฏิบัติด้านอำนาจในสังคมการเมือง) ของแต่ละท้องถิ่น ประเทศ หรือภูมิภาคเท่านั้น แต่เชื่อมโยงกับการเมืองของวัฒนธรรมด้วย (การใช้สัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับคุณค่าความหมายทางวัฒนธรรมในการต่อสู้ทางการเมือง) ขณะที่ฝ่ายรัฐและทุนอ้างความทันสมัย ความเป็นวิทยาศาสตร์ ความเป็นสากลมากดทับวิถีชีวิตของท้องถิ่น ขบวนการสิทธิชุมชนจึงได้ใช้แง่มุมนิเวศวัฒนธรรมทั้งในเรื่อง ระบบคุณค่า ความเชื่อ วิถีการจัดการทรัพยากรและการผลิต ที่สัมพันธ์กับนิเวศในแต่ละแห่ง มาเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน เพื่อต่อสู้ทางนโยบาย และเสริมสร้าง พัฒนาระบบการจัดการทรัพยากร การผลิตตามวิถีวัฒนธรรมให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น

นอกจากนั้นยังมีงานที่นำเสนอ ลักษณะธรรมชาติของสิทธิชุมชนที่ค้นพบจากกรณีศึกษาความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ของ ไพสิฐ พาณิชย์กุล (2544) ดังนี้ คือ หนึ่ง อุดมการณ์ของสิทธิชุมชน เป็นอุดมการณ์เพื่อความอยู่รอดของชุมชน สอง กระบวนการในการเกิดขึ้นของสิทธิชุมชนตามที่เกิดความขัดแย้งขึ้น ไม่ได้เกิดจากความสัมพันธ์ในเชิงพันธะสัญญา หากแต่เป็นผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการภายในของชุมชนในแต่ละพื้นที่ ที่ทดลองเรียนรู้สั่งสมขึ้นมาเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างสังคมในระดับชุมชน และในหลายๆกรณีที่มีการเลียนประสบการณ์ และผลิตซ้ำในทางความคิด สาม ตั้งอยู่บนสำนึกและความรับรู้ร่วมกันของชุมชนเป็นหลัก ดังนั้น จึงมักจะไม่ทำให้ปรากฏในรูปของบันทึกที่เป็นลายลักษณ์อักษร สี่ กลไกในการบังคับเป็นไปโดยอาศัยวิธีการของแต่ละชุมชน ผ่านระบบความสัมพันธ์ในด้านต่างๆที่มีอยู่ในชุมชน ห้า สิทธิชุมชนเป็นความพยายามของชุมชนที่จะจัดความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของชุมชนให้สอดคล้องกับการผลิตที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้และมีทางเลือก หก สิทธิชุมชนเป็นสิทธิที่มีเงื่อนไข ไม่ใช่สิทธิเด็ดขาด ต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยทั้งหมดที่มีอยู่ในชุมชน เจ็ด สิทธิชุมชนมักจะมีกลไกภายในชุมชน ที่เกลี่ยทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ และให้โอกาสกับสมาชิกของชุมชน

ส่วน บุญยิ่ง ประทุม (2551) ได้กล่าวไว้ว่า สิทธิชุมชนเป็นขบวนการเคลื่อนไหวประชาธิปไตยจากรากหญ้า ที่เกิดขึ้นในบริบทโครงสร้างทางอำนาจในสังคมมีความไม่เท่าเทียมกัน มีการรวมศูนย์อำนาจ ครอบงำทางวัฒนธรรม โดยใช้วัฒนธรรมเดี่ยว (Mono culture) ที่ดูดกลืนความหลากหลาย และกีดกันชุมชนท้องถิ่นออกไปสู่ภาวะชายขอบ สิทธิชุมชนจึงเป็นการต่อสู้เพื่อปรับสัมพันธภาพทางอำนาจ สร้างตำแหน่งแห่งที่ให้กับชุมชน ผ่านการกำหนดตัวตน โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อผลักดันสังคมไปสู่ความเป็นพหุลักษณ์ (Pluralistic Society) ประชาธิปไตย หรือสังคมที่เคารพความหลากหลาย หรือมีนโยบายที่ให้แต่ละท้องถิ่น ส่วนต่าง ๆ ของสังคมได้มีเสรีภาพของตนเองในการกำหนดกติกาของวิถีชีวิต เศรษฐกิจ ทรัพยากรตามแต่ภูมินิเวศวัฒนธรรมของตน แต่ทั้งนี้ก็อยู่บนพื้นฐานของความรับผิดชอบร่วมกันของสังคมด้วย โดยรัฐต้องเข้ามาทำหน้าที่ดังกล่าว จึงเห็นได้ว่าสิทธิชุมชนมีทั้งความเป็นเฉพาะเจาะจงในตัวเองและมีความเป็นสากลไปพร้อมกัน ความเป็นสากลในเชิงนโยบายคือ รัฐต้องมีนโยบายสนับสนุนชุมชนให้มีสิทธิเสรีภาพในการกำหนดกฎกติกา ระบบสิทธิการจัดการทรัพยากร เศรษฐกิจ วิถีชีวิต วัฒนธรรมของตนเอง และมีกลไกสนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชน

จากการทบทวนวรรณกรรมในเรื่องแนวคิดสิทธิชุมชน ทำให้สามารถสรุปได้ว่าสิทธิชุมชนเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้น โดยมีวัตุประสงค์เพื่อลดการรวมศูนย์อำนาจของภาครัฐและเพื่อปกป้องสิทธิของชุมชนในการบริหารจัดการตนเอง ไม่ว่าจะเป็นสิทธิในเชิงวิถีชีวิต วัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติ โดยอ้างสิทธิทั้งที่มาจากสิทธิตามธรรมชาติ และสิทธิที่บัญญัติขึ้นตามกฎหมายต่างๆ เพื่อเรียกหาความชอบธรรมในการดูแลจัดการตนเองในชุมชน

2.1.3.4 เขื่อนกับสิทธิชุมชน

1) เขื่อนและผลกระทบของเขื่อน

ความหมายของ “เขื่อน” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542) หมายความว่า เครื่องป้องกันไม่ให้ดินริมน้ำพัง, สิ่งที่สร้างขึ้นขวางกั้นลำน้ำ เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ประโยชน์ในทางชลประทาน เป็นต้น โดย อวีว่า อิมฮอฟ, ซูซาน หว่อง และแอน แคทริน ชไนเดอร์ (2549: 1,8-9,) ได้กล่าวถึงรายละเอียดว่า เขื่อน คือ กำแพงที่ถูกสร้างขึ้นขวางกั้นแม่น้ำ ซึ่งมีทั้งประเภทที่สร้างจาก ดิน หิน หรือ คอนกรีต เขื่อนจะขวางกั้นการไหลของน้ำและก่อให้เกิดทะเลสาบที่เรียกว่า “อ่างเก็บน้ำ” ขึ้น น้ำที่ขังอยู่ในอ่างเก็บน้ำสามารถนำไปใช้ในการผลิตกระแสไฟฟ้า การชลประทาน การผลิตน้ำดื่ม ประโยชน์ในการเดินเรือ การควบคุมน้ำท่วม การประมง หรือเพื่อการนันทนาการ ซึ่งเขื่อนบางแห่งถูกสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์มากกว่าหนึ่งอย่าง นอกจากนั้นยังได้กล่าวถึงผลกระทบของเขื่อน ว่ามีผลกระทบดังต่อไปนี้

(1) เขื่อนทำลายชุมชน หลายครอบครัวในชุมชนต้องเสียบ้าน ที่ดิน และวิถีชีวิต ชาวบ้านมักไม่ได้ย้ายไปอยู่หมู่บ้านเดียวกัน และประชาชนมักจะจนลงหลังจากการย้าย

(2) เขื่อนทำลายที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ป่าไม้ พื้นที่ชุ่มน้ำ และแหล่งทรัพยากรอื่นๆถูกน้ำท่วม เขื่อนทำให้ที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า แยกออกเป็นสองส่วนและสัตว์ไม่สามารถอพยพไปมาได้

(3) เขื่อนสร้างปัญหาสุขภาพ โรคต่างๆ เช่น มาลาเรีย หรือพยาธิใบไม้ มักจะแพร่ระบาดมากขึ้นเพราะเขื่อนเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ที่ดีของยุงและสัตว์นำโรคอื่นๆ

(4) เขื่อนทำลายพันธุ์ปลาและการประมง จำนวนปลาในแม่น้ำที่อยู่เหนือเขื่อนลดลงเพราะปลาไม่สามารถว่ายผ่านเขื่อนขึ้นไปได้ ส่วนใต้เขื่อนลงไปพันธุ์ปลาก็ถูกทำลายจากการเปลี่ยนแปลงการไหลของน้ำและคุณภาพของน้ำที่แย่ลง ทำให้ประชาชนที่หาปลาต้องได้รับความเดือดร้อน

(5) เขื่อนส่งน้ำและไฟฟ้าไปให้กับคนรวยมากกว่า เขื่อนจะแย่งน้ำจากชาวบ้านที่ต้องทำการเกษตรและหาปลา เพื่อนำไปสร้างไฟฟ้าและจัดหาน้ำเพื่อนำไปให้กับคนที่มีเงินจ่ายค่าใช้บริการได้

(6) ผลผลิตทางการเกษตรลดลง เขื่อนท่วมพื้นที่เพาะปลูกที่สมบูรณ์ที่สุด และยังกั้นไม่ให้ดินตะกอนธรรมชาติไหลลงมาเป็นปุ๋ยแก่พืชผลข้างล่าง น้ำที่ปล่อยจากเขื่อนพัดพาแปลงผักริมแม่น้ำให้เสียหาย

(7) เขื่อนสร้างปัญหาน้ำเน่าเสีย น้ำที่มีคุณภาพไม่ดีก่อให้เกิดความเจ็บป่วยแก่ประชาชนและสัตว์เลี้ยง

นอกจากนั้น ยังได้มีการเสนอทางเลือกอื่นที่ไม่ใช่เขื่อน ในการจัดการน้ำ การผลิตไฟฟ้าและการป้องกันน้ำท่วม ซึ่งเป็นทางเลือกที่ถูกกว่า ทำได้เร็วกว่า และก่อปัญหาต่อคนและสิ่งแวดล้อมน้อยกว่า ดังต่อไปนี้ (อวีว่า อิมฮอฟ, ซูซาน หว่อง และแอน แคทริน ชไนเดอร์, 2549: 33-41)

ทางเลือกด้านพลังงาน เช่น การลดปริมาณการใช้ไฟฟ้าลง การปรับปรุงเขื่อนและระบบสายไฟฟ้าที่มีอยู่ เพราะการใช้สายส่งไฟฟ้าคุณภาพต่ำทำให้เกิดการสูญเสียพลังงานไฟฟ้าเป็นจำนวนมาก รวมทั้งการทำความสะอาด ขุดลอกดินตะกอนในอ่างเก็บน้ำ ซึ่งการพัฒนาและซ่อมแซมจะช่วยลดการสูญเสียได้ นอกจากนั้นการสร้างแหล่งพลังงานใหม่ที่เหมาะสมกว่าก็จะสร้างปัญหาต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชนน้อยกว่าการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ เช่น การทำโรงไฟฟ้าพลังน้ำขนาดเล็ก ไฟฟ้าพลังงานชีวมวล พลังงานแสงอาทิตย์ พลังงานลม และพลังความร้อนจากใต้ดิน

ทางเลือกสำหรับน้ำ เช่น การลดความต้องการใช้น้ำ โดยเลือกใช้ระบบการใช้น้ำที่มีประสิทธิภาพในการช่วยประหยัดน้ำ หรือการเลือกปลูกพืชที่ต้องการน้ำน้อย นอกจากนั้นการกักเก็บน้ำฝนก็เป็นอีกทางเลือกที่ราคาถูกได้ผลดีต่อชุมชน ช่วยให้มีน้ำใช้ในครัวเรือน สำหรับไร่นาก็สามารถสร้างฝายดิน ขุดบ่อน้ำ เพื่อช่วยในการเกษตรได้

ทางเลือกสำหรับการป้องกันน้ำท่วม เช่น การอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำ เป็นวิธีการที่ดีที่สุดในการลดความเสียหายจากน้ำท่วม ป่าและพื้นที่ชุ่มน้ำจะช่วยดูดซับและชะลอน้ำเอาไว้และค่อยๆปล่อยน้ำออกมาในช่วงหน้าแล้ง ต้นไม้จะลดความเร็วของน้ำที่บ่าไหลลงและค่อยๆกระจายน้ำออกไป นอกจากนั้น การสร้างระบบเตือนภัยน้ำท่วมก็เป็นทางเลือกที่สามารถทำได้เพื่อรักษาชีวิตประชาชนและป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้น

ในส่วนของนักพัฒนาเอกชนที่มีประสบการณ์ในเรื่องผลกระทบจากการสร้างเขื่อน วนิดา ตันติวิทยาพิทักษ์ (อ้างถึงใน มูลนิธิสืบนาคะเสถียร, 2547: 5-6) ได้กล่าวว่า “เขื่อน คือความผิดพลาดใหญ่หลวง คือ บทเรียนให้เราทบทวนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติ มนุษย์ และจิตวิญญาณเพื่อความก้าวหน้าที่แท้จริงของมวลมนุษยชาติที่มีจริยธรรมกำกับ” นอกจากนั้นยังได้กล่าวอีกว่า เขื่อนถูกสร้างขึ้นบนความรู้เพียงด้านเดียว คือ ด้านวิศวกรรม นับจากเขื่อนขนาดใหญ่และขนาดต่างๆถูกทยอยสร้างขึ้น ความรู้ที่เกี่ยวกับผลกระทบของเขื่อนจึงปรากฏชัดเจนขึ้น ทั้งในด้านสังคมวิทยา วัฒนธรรมชุมชน จริยธรรม นิเวศน์วิทยา เศรษฐศาสตร์การเมือง เป็นต้น เขื่อน คือที่มาของอำนาจและเงินตรา เงินตราซึ่งถูกฟอกให้ขาวสะอาดจากคำว่า “พัฒนา” ความงมงายของประชาชนที่ถูกมอมเมาด้วยสื่อต่างๆ คือเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในสงครามแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติของโลกยุคใหม่ นอกจากนั้นเขื่อนยังได้สร้างปัญหาความขัดแย้งให้เกิดขึ้น โดย มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ (2547: 224-225) ได้กล่าวว่า การพัฒนาแหล่งน้ำโดยการสร้างเขื่อนและอ่างเก็บน้ำ ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในสังคม โดยเฉพาะภาครัฐกับชาวบ้านผู้รับผลกระทบจากโครงการ ทั้งนี้เนื่องจากผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การสูญเสียที่ดินทำกิน แหล่งทำมาหากิน ที่อยู่อาศัยและอื่นๆนั้น เทียบไม่ได้เลยกับการได้รับค่าชดเชยจำนวนน้อยนิดจากทางราชการ นอกจากนั้นในหลายกรณียังพบการทุจริตโกงเงินค่าชดเชย หรือการชดเชยที่ไม่ครอบคลุมความสูญเสียที่เกิดขึ้น ในปัจจุบันการสร้างเขื่อนมีส่วนก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านที่จะได้รับผลกระทบและผู้ที่คาดว่าจะได้ประโยชน์จากโครงการด้วย เขื่อนจัดเป็นเครื่องมือสำคัญที่รัฐใช้ในการรวมศูนย์อำนาจการจัดการน้ำ เมื่อมีการสร้างเขื่อนหรือระบบชลประทานของรัฐขึ้นที่ลุ่มน้ำใด สิทธิและอำนาจในการจัดการดั้งเดิมของประชาชนก็จะถูกยึดและถ่ายโอนไปสู่หน่วยงานเจ้าของโครงการทันที

อีกทั้ง รายงานเขื่อนกับการพัฒนา (ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ, 2546: 4-5) ได้สรุปรายงานอย่างตรงไปตรงมาว่า เขื่อนได้สร้างประโยชน์ที่สำคัญและจำเป็นอย่างมากต่อพัฒนาการของมนุษย์และประโยชน์ที่มีจากเขื่อนนั้นมีมากมาย แต่ในหลายกรณีพบว่าผลประโยชน์เหล่านี้ต้องแลกมาด้วยการสูญเสียทางสังคมและสิ่งแวดล้อมเกินกว่าจะรับได้ ผู้ที่ต้องแบกภาระคือผู้คนที่ต้องอพยพโยกย้าย ชุมชนที่อยู่ใต้เขื่อน ประชาชนผู้เสียภาษีอากร และที่สำคัญก็คือสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ การขาดซึ่งความเป็นธรรมในการแบ่งสรรผลประโยชน์ ทำให้ต้องหันมาทบทวนประโยชน์และคุณค่าของเขื่อนจำนวนมากที่สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการในเรื่องน้ำและพลังงานเมื่อเทียบกับทางเลือกอื่น ว่าจะคุ้มค่าหรือไม่ หากเปิดโอกาสให้ผู้มีสิทธิเกี่ยวข้องและผู้ที่เสี่ยงจากทางเลือกต่างๆในการพัฒนาทรัพยากร น้ำและพลังงานเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ จะพบทางออกที่สร้างสรรค์ของความขัดแย้งขึ้น การเจรจาจะทำให้พัฒนาประสิทธิภาพในการพัฒนาแหล่งน้ำและพลังงาน โดยยับยั้งโครงการที่ไม่พึงประสงค์ตั้งแต่ระยะเริ่มต้นโครงการและเสนอทางเลือกที่ดีที่สุดที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียฝ่ายต่างๆ เห็นชอบร่วมกันเพื่อตอบสนองต่อความต้องการ นอกจากนั้น วอลเดน เบลโล เชียร์ คันนิงแฮม ลี เค็ง ปอห์ (2542: 305) ได้กล่าวว่า ภัยคุกคามที่มีผลกระทบมากที่สุดต่อระบบนิเวศน์ของชนบทไทยมีสองประการ นอกจากการทำลายป่าแล้ว สาเหตุที่สองคือ การพัฒนา ที่ก่อให้เกิดการทำลายป่าอย่างรวดเร็ว การพัฒนาดังกล่าว คือ การก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่จะนำพลังงานและน้ำที่เหลือของประเทศมาใช้ตามความต้องการของประชาชนส่วนน้อยที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2503 การสร้างเขื่อนเริ่มขึ้นอย่างเอาจริงเอาจัง ประมาณการกันว่าป่าไม้กว่า 2,000 ตารางกิโลเมตรหายไปอยู่ใต้อ่างเก็บน้ำของเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำ ตามที่มีการบันทึกไว้ในการสร้างเขื่อน 13 เขื่อน มีครอบครัวอย่างน้อย 24,002 ครอบครัวต้องพลัดที่นาคาที่อยู่ ซึ่งรวมถึง 5,500 ครอบครัวจากการสร้างเขื่อนลำปาว 4,000 ครอบครัวจากการสร้างเขื่อนอุบลรัตน์ 3,300 ครอบครัวจากการสร้างเขื่อนสิริกิติ์ 2,363 ครอบครัวจากการสร้างเขื่อนภูมิพล และ 1,800 ครอบครัวจากการสร้างเขื่อนเขาแหลม

2) สิทธิชุมชนที่เกี่ยวกับเขื่อน

ในเรื่องสิทธิชุมชนกับเขื่อน เสน่ห์ จามริก (2547) ได้กล่าวถึงเอาไว้ว่า เขื่อนไม่ใช่สิ่งก่อสร้างที่กั้นน้ำเท่านั้น แต่เขื่อนยังเป็นกระบวนการคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำและพลังงานในกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจกระแสใหญ่ในช่วง 40-50 ปีที่ผ่านมา ด้วยเหตุนี้ จึงไม่เป็นที่แปลกใจใด เมื่อในรายงานของ คณะกรรมการเขื่อนโลกซึ่งระบุถึงเขื่อนจำนวนมากในโลกนี้ที่ก่อผลกระทบกับระบบชุมชนท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อม เพราะอุดมการณ์หลักของการสร้างเขื่อน คือ การระดมสรรพทรัพยากรทุกชนิดในชนบท เพื่อสนองตอบระบบอุตสาหกรรมผ่านกระบวนการการพัฒนาในกระแสอุตสาหกรรมเศรษฐกิจ เขื่อนจึงถือเป็นวัฒนธรรมการเรียนรู้

แบบอำนาจนิยมที่มุ่งพัฒนาเมืองโดยปราศจากการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมจากชุมชนท้องถิ่น การสร้างเขื่อนถือเป็นการละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐาน เพราะจำเป็นต้องอพยพผู้คนที่อยู่ท้ายเขื่อนและต้องทำลายทรัพยากรแวดล้อม เป็นระบบความคิดเก่าที่ก่อความแปลกแยกและความเดือดร้อนแก่ประชาชน อีกทั้งเป็นการละเมิดสิทธิของชุมชนท้องถิ่นที่มักถูกมองว่าเป็นกลุ่มคนที่ยากจนและไม่มีความรู้ ดังนั้น ที่ผ่านมาการประเมินผลกระทบจึงมักมองข้ามกลุ่มคนในชุมชนท้องถิ่นและมุ่งสร้างระบบเศรษฐกิจอุตสาหกรรม เมื่อผลกระทบเกิดขึ้นต่อชุมชนท้องถิ่นกลับได้รับการประเมินต่ำอย่างไม่คำนึงถึงคุณค่า การทำลายชุมชนท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อม คือ การทำลายต้นทุนชีวิตของสังคม อย่างรู้เท่าไม่ถึงการ ทั้งที่ชุมชนท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อมคือฐานต้นทุนชีวิตซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาบนแนวทางที่ยั่งยืนในอนาคต

โดย ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ (2543: 14-15) ได้กล่าวถึงกรณีการสร้างเขื่อนปากมูลว่า นอกจากจะทำให้ชาวบ้านสูญเสียอาชีพประมง ต้องอพยพ พันธุ์ปลาลดลง เกิดความเสื่อมโทรมของแก่งธรรมชาติและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอื่นๆแล้ว รัฐบาลเองก็ถูกโจมตีจากผลกระทบด้านลบของเขื่อน ต้องแบกรับภาระจากการเรียกร้องค่าชดเชยอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นทุกฝ่ายจึงล้วนเป็นผู้สูญเสีย ชาวบ้านปากมูลถูกปิดกั้นโอกาสที่จะแสดงทัศนะที่หลากหลายเกี่ยวกับข้อดีและผลกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมต่างๆ ประวัติศาสตร์ของโครงการเขื่อนปากมูลจึงเป็นประวัติศาสตร์การต่อสู้ของชาวบ้านเพื่อปกป้องวิถีชีวิต สภาพแวดล้อม และเพื่อการมีส่วนร่วมตัดสินใจในโครงการที่เข้ามากระทบต่อชีวิตของพวกเขา จากการต่อสู้ของชาวบ้านปากมูลที่ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ ได้กล่าวไว้จึงแสดงให้เห็นถึง การเข้าใจและเรียกร้องในสิทธิชุมชนของชาวบ้านปากมูล เพื่อที่จะปกป้องสิ่งที่ชุมชนมีอยู่และร่วมตัดสินใจในสิ่งที่มากระทบต่อชุมชน

นอกจากนั้นการสร้างเขื่อนในต่างประเทศก็เช่นเดียวกัน โดย อวีว่า อิมฮอฟ, ซูซาน หว่อง และแอน แคทริน ชไนเดอร์ (2549: 32) ได้กล่าวถึงกรณีการเรียกร้องการฟื้นฟูจากการสร้างเขื่อนจิกซอยในประเทศกัวเตมาลาว่า ในปี พ.ศ. 2525 รัฐบาลกัวเตมาลาได้สร้างเขื่อนจิกซอยขึ้น โดยกองกำลังติดอาวุธได้ทำการสังหารชาวบ้านไปประมาณ 400 คน เพราะพวกเขาปฏิเสธที่จะย้ายออกจากที่ดินของตัวเอง ทำให้ชาวบ้านต้องถูกบังคับอพยพมากกว่า 3,500 คน ชาวบ้านที่รอดชีวิตอยู่อย่างแร้นแค้นเป็นเวลาหลายปี แต่ก็ไม่ยอมแพ้ลุกขึ้นมาเรียกร้องความเป็นธรรมในเรื่องค่าชดเชยต่อความเสียหายทางด้านร่างกาย เศรษฐกิจ และสังคม ที่เกิดขึ้นในอดีต โดยชุมชนผู้ได้รับความเดือดร้อนได้ร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิจัย ทำการศึกษาผลกระทบของเขื่อนที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ อาหาร และความยากจนของชาวบ้าน ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความสูญเสียของชุมชนเผ่ามายาอาชิ และในปี พ.ศ. 2547 ชาวบ้านได้จัดการประท้วง

ครั้งใหญ่ขึ้น หลังจากที่ยืดเขื่อนเป็นเวลา 2 วัน รัฐบาลก็รับปากที่จะตั้งคณะกรรมการเพื่อพูดคุยเรื่องค่าชดเชยย้อนหลัง โดยหนึ่งในผู้รอดชีวิตได้กล่าวว่า

> การชดเชยย้อนหลังทำให้ศักดิ์ศรีของเรากลับคืนมา มันเป็นการเคารพต่อวัฒนธรรมและสิทธิของเรา การชดเชยย้อนหลังและฟื้นฟูชุมชนเป็นสิ่งที่ทำให้เราเลี้ยงดูครอบครัวเราได้ดีอีกครั้ง มันจะช่วยพัฒนาโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ช่วยเพิ่มความสามารถของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านมองเห็นอนาคต และมีความรู้สึกดีกับการมีชีวิตอยู่

จากการทบทวนวรรณกรรมในเรื่องเขื่อน ก็ทำให้สามารถสรุปได้ว่า เขื่อนถึงแม้ว่าจะทำให้เกิดผลประโยชน์ต่างๆมากมาย ทั้งการทำเกษตรกรรม การสร้างพลังงานไฟฟ้า การกักเก็บน้ำ ฯลฯ แต่ขณะเดียวกัน การเกิดขึ้นของเขื่อนก็เกิดผลกระทบต่างๆมากมายตามมา เช่น การทำให้ระบบนิเวศน์ของน้ำเปลี่ยนไป การสูญเสียอาชีพประมง การต้องมีผู้อพยพ เป็นต้น จึงทำให้การสร้างเขื่อนในปัจจุบัน มีการต่อต้านจากชาวบ้านชุมชนต่างๆมากมาย ดังนั้นนโยบายในการสร้างเขื่อนจึงควรต้องมีการประเมินผลกระทบ และแนวทางการป้องกันและแก้ไขผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนต่างๆ โดยมีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร พูดคุยกับชาวบ้านให้เกิดความเข้าใจและยอมรับได้ก่อนที่จะดำเนินการสร้างเขื่อน

2.1.4 แนวคิดการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (The Concept of Management Natural Resouce)

2.1.4.1 ความหมายของการบริหารจัดการ

ศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ (อ้างถึงใน ภาควิชาวิศวกรรมอุตสาหการ คณะวิศวกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, 2550) ได้ให้ความหมายของ การบริหารจัดการ (Management) ว่าหมายถึงชุดของหน้าที่ต่างๆ (A set of functions) ที่กำหนดทิศทางในการใช้ทรัพยากรทั้งหลายอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายขององค์กร การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ (Efficient) หมายถึง การใช้ทรัพยากรได้อย่างเฉลียวฉลาดและคุ้มค่า (Cost-effective) การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิผล (Effective) นั้นหมายถึงการตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง (Right decision) และมีการปฏิบัติการสำเร็จตามแผนที่กำหนดไว้ ดังนั้นผลสำเร็จของการบริหารจัดการจึงจำเป็นต้องมีทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผล ควบคู่กัน

โดย สุรัสวดี ราชกุลชัย (อ้างถึงใน ภาควิชาวิศวกรรมอุตสาหการ คณะวิศวกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, 2550) ได้อธิบายว่า คำว่า “การบริหาร” (Administration) และ “การจัดการ” (Management) มีความหมายแตกต่างกันเล็กน้อย การบริหารจะสนใจและสัมพันธ์กับการกำหนดนโยบายไปลงมือปฏิบัติ นักวิชาการบางท่านให้ความเห็นว่าการบริหารใช้ในภาครัฐ ส่วนการจัดการใช้ในภาคเอกชน อย่างไรก็ดี ในตำราหรือหนังสือส่วนใหญ่ทั้ง 2 คำนี้มีความหมายไม่แตกต่างกัน สามารถใช้แทนกันได้และเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป ส่วน วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2554) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า คำว่า การบริหาร (Administration) มีรากศัพท์มาจากภาษาลาติน “Administatrae” หมายถึง ช่วยเหลือ (Assist) หรืออำนวยการ (Direct) การบริหารมีความสัมพันธ์หรือมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “Minister” ซึ่งหมายถึง การรับใช้หรือผู้รับใช้ หรือผู้รับใช้รัฐ คือ รัฐมนตรี สำหรับความหมายดั้งเดิมของคำว่า Administer หมายถึง การติดตามดูแลสิ่งต่าง ๆ ส่วนคำว่า การจัดการ (Management) นิยมใช้ในภาคเอกชนหรือภาคธุรกิจซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเพื่อมุ่งแสวงหากำไร (Profits) หรือกำไรสูงสุด (Maximum Profits) สำหรับผลประโยชน์ที่จะตกแก่สาธารณะถือเป็นวัตถุประสงค์รองหรือเป็นผลพลอยได้ (by product) เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงแตกต่างจากวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งหน่วยงานภาครัฐที่จัดตั้งขึ้นเพื่อให้บริการสาธารณะทั้งหลาย (Public Services) แก่ประชาชน การบริหารภาครัฐทุกวันนี้หรืออาจเรียกว่า การบริหารจัดการ (Management Administration) ซึ่งเกี่ยวข้องกับภาคธุรกิจมากขึ้น เช่น การนำแนวคิดผู้บริหารสูงสุด (Chief Executive Officer) หรือ ซีอีโอ (CEO) มาปรับใช้ในวงราชการ การบริหารราชการด้วยความรวดเร็ว การลดพิธีการที่ไม่จำเป็น การลดขั้นตอนการปฏิบัติราชการ และการจูงใจด้วยการให้รางวัลตอบแทน เป็นต้น นอกเหนือจากการที่ภาครัฐได้เปิดโอกาสให้ภาคเอกชนหรือภาคธุรกิจเข้ามารับสัมปทานจากภาครัฐ เช่น ให้สัมปทานโทรศัพท์มือถือ การขนส่ง เหล้า บุหรี่ อย่างไรก็ดี ภาคธุรกิจก็ได้ทำประโยชน์ให้แก่สาธารณะหรือประชาชนได้เช่นกัน เช่น จัดโครงการคืนกำไรให้สังคมด้วยการลดราคาสินค้า ขายสินค้าราคาถูก หรือการบริจาคเงินช่วยเหลือสังคม เป็นต้น

2.1.4.2 การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

หลักการในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ อาจทำได้โดยพิจารณาเป็นเรื่อง ๆ ดังต่อไปนี้ (เครือข่ายกาญจนาภิเษก, 2555)

1) ทรัพยากรที่ใช้แล้วหมดไป ได้แก่ น้ำมันปิโตเลียม ก๊าซธรรมชาติและสินแร่

น้ำมันปิโตเลียมและก๊าซธรรมชาติ เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่หมดสิ้นได้ เมื่อหมดแล้วก็ไม่สามารถเกิดขึ้นมาใหม่ได้ หรือถ้าเกิดใหม่ก็ต้องใช้เวลานานหลายล้านปี แต่ใน

การใช้เราจะใช้หมดไปในวันเวลาอันรวดเร็ว การจัดการทรัพยากรประเภทนี้ จึงต้องเน้นให้ใช้อย่างประหยัด ใช้ให้คุ้มค่าที่สุดและให้ได้ประโยชน์ที่สุด ไม่เผาทิ้งไปโดยเปล่าประโยชน์

สินแร่ เป็นทรัพยากรที่หมดสิ้นได้ และถ้าหมดสิ้นแล้วก็ยากที่จะทำให้มีใหม่ได้ การจัดการเกี่ยวกับสินแร่ทำได้โดยการใช้แร่อย่างฉลาดเพื่อให้แร่ที่ขุดขึ้นมาใช้ได้ประโยชน์มากที่สุด แร่ชนิดใดที่เมื่อใช้แล้วอาจนำกลับมาใช้ใหม่ได้อีกก็ให้นำมาใช้ ไม่ทิ้งให้สูญเปล่า นอกจากนั้นยังต้องสำรวจหาแหล่งแร่ใหม่ ๆ อยู่เสมอ

2) ทรัพยากรที่ใช้ไม่หมดสิ้น มีอยู่ในธรรมชาติมากมายหลายชนิด เช่น ป่าไม้ สัตว์ป่า น้ำ ดิน และอากาศ

ป่าไม้ เป็นทรัพยากรไม่หมดสิ้น เพราะถ้าป่าถูกทำลาย ก็อาจปลูกป่าขึ้นมาทดแทนได้ การจัดการเกี่ยวกับป่าไม้ทำได้ โดยการรักษาป่าไม้ให้คงสภาพความเป็นป่า ถ้าตัดต้นไม้ลงเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ก็ต้องปลูกใหม่เพื่อทดแทนเสมอ ไม้ที่ตัดจากป่าต้องใช้ให้คุ้มค่า และหาวัสดุอื่นมาใช้แทนเพื่อลดการใช้ไม้ลงให้มาก

สัตว์ป่า เป็นทรัพยากรไม่หมดสิ้น เพราะเพิ่มจำนวนได้ การจัดการเกี่ยวกับสัตว์ป่าทำได้โดยการป้องกันและรักษาสัตว์ป่าให้คงอยู่ได้ ไม่สูญพันธุ์หมดไป ไม่ยอมให้สัตว์ป่าถูกทำลายถูกล่า ถูกฆ่ามากเกินไป หรือถึงกับสูญพันธุ์

น้ำ เป็นทรัพยากรไม่หมดสิ้น เพราะธรรมชาติจะนำน้ำกลับคืนมาใหม่ในรูปของน้ำฝน หลักการจัดการเรื่องน้ำก็คือ การควบคุมและรักษาน้ำธรรมชาติไว้ทั้งในรูปปริมาณและคุณภาพได้อย่างดี ไม่ปล่อยให้แห้งหายหรือเน่าเสียทั้งนี้ก็เพื่อให้คงมีน้ำใช้ตลอดเวลา

ดิน เป็นทรัพยากรไม่หมดสิ้น แต่เสื่อมสภาพได้ง่าย เพราะฝนและลมสามารถทำลายดินชั้นบนให้หมดไปได้โดยรวดเร็ว คนก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ดินเสื่อมสภาพได้มาก หลักการจัดการเรื่องดิน ได้แก่ การรักษาคุณภาพของดินให้คงความอุดมสมบูรณ์อยู่เสมอ โดยการรักษาดินชั้นบนให้คงอยู่ ไม่ปล่อยสารพิษลงในดินอันจะทำให้ดินเสีย

อากาศ เป็นทรัพยากรที่ไม่หมดสิ้น และมีอยู่มากมายที่เปลือกโลก หลักการจัดการกับอากาศ ได้แก่ การรักษาคุณภาพของอากาศไว้ให้บริสุทธิ์พอสำหรับหายใจ ไม่มีก๊าซพิษเจือปนอยู่ก๊าซพิษควันพิษในอากาศนี้เองที่ทำให้อากาศเสีย

วิธีการสำคัญที่ใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ การออกกฎหมายควบคุม การจัดตั้งองค์กรเพื่อบริหารงาน การวางแผนพัฒนาสิ่งแวดล้อม การกำหนดมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อม การศึกษาและจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากโครงการพัฒนา ทั้งของภาครัฐและภาคเอกชนและการประชาสัมพันธ์และสิ่งแวดล้อมศึกษา

การจัดองค์กรเพื่อการบริหารงานด้านการกำหนดนโยบายแผนการจัดการ การวางแผนงาน โครงการ เป็นวิธีการหนึ่งของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับหน่วยงานปฏิบัติ

การกำหนดมาตรฐานเพื่อการควบคุมภาวะมลพิษของประเทศและควบคุมแหล่งกำเนิดเพื่อให้คุณภาพสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับมาตรฐานที่กำหนด

การศึกษาและจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมเป็นวิธีการหนึ่งของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับโครงการ เพื่อไม่ให้โครงการพัฒนาทั้งของภาครัฐและภาคเอกชน เกิดผลเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะจะเป็นกระบวนการที่แสดงถึงผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดขึ้นในทุกขั้นตอนของการดำเนินการตั้งแต่การวางแผนโครงการ การดำเนินโครงการ และหลังดำเนินโครงการ รวมทั้งจะต้องมีการเสนอแนะแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดขึ้นด้วย

วิธีการสำคัญประการสุดท้าย ได้แก่ การประชาสัมพันธ์ การศึกษาเพื่อมุ่งสร้างจิตสำนึกให้รู้จักคุณค่าและความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชนทุกคน โดยมุ่งเน้นที่เด็กและเยาวชนที่จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในวันหน้า

2.1.4.3 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

ทรัพยากรน้ำถือว่าเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อชีวิตของมนุษย์และสรรพสิ่งต่างๆ ในโลกนี้ ดังนั้นการบริหารจัดการน้ำจึงถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงเคยพระราชทานพระราชดำรัสเอาไว้ว่า (วุฒิสภา, 2546: 12)

> หลักสำคัญว่า ต้องมีน้ำ น้ำบริโภคและน้ำใช้ น้ำเพื่อการเพาะปลูก เพราะชีวิตอยู่ที่นั้น ถ้ามีน้ำคนอยู่ได้ ถ้าไม่มีน้ำคนอยู่ไม่ได้ ไม่มีไฟฟ้าคนอยู่ได้ แต่ถ้ามีไฟฟ้าไม่มีน้ำ คนอยู่ไม่ได้

เมื่อพิจารณาถึงความหมายของการบริหารจัดการน้ำ มณฑ์สุชาติ ใบโพธิ์ (2554) ได้ให้ความหมายของการจัดการทรัพยากรน้ำไว้ว่า หมายถึง การป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นกับน้ำ และการนำน้ำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ดังนั้นจึงควรมีการจัดการทรัพยากรน้ำที่เหมาะสมและถูกวิธี แนวทางการป้องกันมลพิษทางน้ำควรเริ่มตั้งแต่การกำหนดนโยบายลงไปสู่แนวปฏิบัติสำหรับผู้ใช้น้ำทุกคนที่ต้องนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชน และต้องดำเนินการร่วมกันหลายภาคส่วนเพื่อให้มีการแก้ปัญหาอย่างบูรณาการ และต่อเนื่อง

ในส่วนของลุ่มน้ำ ได้มีผู้ให้ความหมายของการจัดการลุ่มน้ำเอาไว้เช่นกัน โดย เกริกศักดิ์ บุญญานุพงศ์และคณะ (2539: 8) ได้ให้ความหมายของ การจัดการลุ่มน้ำไว้ว่า หมายถึง การจัดการพื้นที่หนึ่งพื้นที่ใดที่มีขอบเขตที่แน่ชัดเพื่อให้สามารถเอื้ออำนวยน้ำที่ดี โดยให้มีปริมาณที่เพียงพอ คุณภาพดี มีการไหลสม่ำเสมอตลอดปีและป้องกันการกัดชะพลังทลายของดิน รวมทั้งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนที่อยู่ในเขตลุ่มน้ำให้ดีขึ้น โดยส่งเสริมและพัฒนาการใช้ประโยชน์ทรัพยากรต่างๆในการดำรงชีพบนพื้นฐานของการอนุรักษ์ทรัพยากรดินและน้ำแบบยั่งยืน

นอกจากนั้นยังมีแนวคิดในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ โดยกรมทรัพยากรน้ำ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรมทรัพยากรน้ำ, 2550: 7) ได้ให้ความหมายของ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำไว้ว่า คือ ความรู้ มโนทัศน์ ความเชื่อ ประเพณี ระเบียบข้อห้าม วิธีการ ความสามารถ ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ซึ่งอาจจะเป็นผลผลิตของปัจเจกบุคคลหรือชุมชน ที่ถูกนำมาใช้เพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในชุมชนท้องถิ่นในลักษณะต่างๆ ได้อย่างสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมชุมชน ได้แก่

หนึ่ง การจัดหาแหล่งน้ำ/การใช้ประโยชน์

สอง การอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งน้ำ

สาม การพัฒนาแหล่งน้ำ

สี่ การจัดการองค์กร/กลุ่มผู้ใช้น้ำ

ส่วน นิธิ เอียวศรีวงศ์ ก็ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือความรู้ของชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรน้ำไว้หลายประเด็น ดังนี้

หนึ่ง ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือความรู้ของชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรน้ำ ไม่ใช่ความรู้ทางด้านเทคโนโลยีล้วนๆ แต่เป็นความรู้ที่เชื่อมโยงอย่างน้อย 3 ด้านด้วยกัน คือ ด้านเทคโนโลยี ด้านระบบนิเวศ และด้านสังคมวัฒนธรรม ความสำเร็จในการจัดการน้ำแบบชาวบ้านหมายถึง การสร้างความรู้ที่เชื่อมโยงสามด้านนี้เข้าด้วยกัน ไม่ได้หมายถึงวิศวกรรมศาสตร์อย่างเดียวหรือเศรษฐศาสตร์เพียงอย่างเดียว

สอง ภูมิปัญญาในการจัดการน้ำของชาวบ้านมีพื้นฐานอยู่ที่ท่าทีซึ่งมีต่อธรรมชาติ กล่าวคือ ยอมรับว่าความแปรผันของธรรมชาติเป็นเรื่องปกติ ฤดูน้ำย่อมมีน้ำหลาก ฤดูแล้งก็ย่อมแล้งเป็นธรรมดา ปัญหาไม่ได้อยู่ที่การเปลี่ยนแปลงหรือควบคุมธรรมชาติ เช่น เปลี่ยนให้แล้งกลายเป็นน้ำ หรือควบคุมมิให้เกิดน้ำหลากในหน้าน้ำ แต่ปัญหาอยู่ที่จะใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนจากธรรมชาติได้อย่างไร

สาม การใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างยั่งยืนนั้น ความรู้ในการจัดการน้ำของชาวบ้านบอกไว้ชัดเจนว่าต้องใช้น้ำอย่างพอดี คือต้องมีขีดจำกัดที่ความพอดี

สี่ การจัดการน้ำทั้งสามมิติ เป็นความรู้ที่ไม่อาจถ่ายทอดโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ของโลกสมัยใหม่ แต่ถ่ายทอดผ่านวิถีชีวิต อย่างไรก็ตามควรพัฒนาความรู้เช่นนี้ขึ้นมาเป็นองค์ความรู้เพื่อเป็นฐานในการมองหาทางเลือกของการจัดการน้ำ ซึ่งจะเป็นผลให้เกิดความยั่งยืนในระบบนิเวศ

ห้า การยอมรับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำ ซึ่งเป็นทางเลือกของการจัดการน้ำของชาวบ้าน ย่อมคืนอำนาจการตัดสินใจในหลายด้านให้แก่ชาวบ้านด้วย นับตั้งแต่การใช้เทคโนโลยีที่ชาวบ้านสามารถควบคุมได้ อำนาจในการจัดการไร่นาของตนเอง และอย่างน้อยที่สุดก็ทำให้ผู้คนมองเห็นว่า อาจมีทางเลือกอื่นที่เหมาะสมกว่าการจัดการน้ำแบบรวมศูนย์ด้วยโครงการขนาดใหญ่ (นิธิ เอียวศรีวงศ์ อ้างถึงใน กรมทรัพยากรน้ำ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2550: 8)

การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันเน้นหนักในเรื่องการจัดหาน้ำ สำหรับฤดูแล้ง การเพิ่มของประชากรและความเข้มข้นของกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ได้เพิ่มความต้องการน้ำมาเป็นลำดับ สถาบันการจัดการน้ำหลักของไทย คือ กรมชลประทาน ประสบปัญหาการจัดหาน้ำมากขึ้นเรื่อย ๆ เช่น ปัญหาจากการต่อต้านการสร้างเขื่อน เพราะปัญหาด้านการชดเชยชุมชนที่ได้รับผลกระทบ และปัญหาผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะด้านระบบนิเวศของป่าไม้ หน่วยงานของรัฐซึ่งแต่เดิมเคยมีหน้าที่จัดหาน้ำ (Provision) จึงจำเป็นต้องมารับหน้าที่จัดสรร (Allocation) แต่รัฐขาดทั้งกติกาและเครื่องมือในการจัดสรรทรัพยากรน้ำ ความขัดแย้งด้านการจัดสรรน้ำจึงได้กลายเป็นปัญหาสำคัญในภาคเกษตร ทั้งในระหว่างราษฎรด้วยกันระหว่างราษฎรกับรัฐ และระหว่างหน่วยงานของรัฐด้วยกัน การขยายตัวอย่างรวดเร็วของความต้องการน้ำของเมืองและภาคอุตสาหกรรม ทำให้เกิดการช่วงชิงทรัพยากรน้ำระหว่างเมืองกับชนบท ปัญหาที่จะต้องตัดสินใจในระบบปัจจุบันก็คือ ใครควรได้น้ำและควรได้เท่าไร การศึกษาเกี่ยวกับการจัดการน้ำระหว่างประเทศพบว่า ประเทศไทยยังล้าหลังประเทศอื่นในลุ่มแม่น้ำโขงด้านการจัดการน้ำจากแง่มุมทางกฎหมายและเครื่องมือการบริหารอุปสงค์ ดังนั้นประเทศไทยจะสามารถเข้าสู่เวทีเจรจาระหว่างประเทศได้อย่างมั่นคงและอย่างมีศักดิ์ศรีก็ต่อเมื่อสามารถลดความขัดแย้งในประเทศและระบบการบริหารจัดการน้ำในประเทศได้รับการสะสางเสียก่อน (สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร, 2544) ในคำอธิบายของรัฐนั้น เขื่อนขนาดใหญ่เป็นเครื่องมือในการจัดการทรัพยากรน้ำหรือลุ่มน้ำที่ดีที่สุด ทั้งเพื่อการผลิตกระแสไฟฟ้า การชลประทาน การประมง การควบคุมน้ำท่วม การท่องเที่ยว และการผลักดันน้ำเค็ม แต่ในทาง

กลับกัน ท่ามกลางการอ้างอิงผลดีของการสร้างเขื่อนของภาครัฐ ได้มีการต่อสู้คัดค้านการสร้างเขื่อนขึ้นควบคู่กัน จนทำให้โครงการเขื่อนบางโครงการไม่สามารถดำเนินการได้ และในบางโครงการแม้ว่ารัฐบาลจะสามารถสร้างเขื่อนได้สำเร็จ แต่การต่อสู้ของชาวบ้านก็ยังคงดำรงอยู่ นอกจากนั้นยังมีปรากฏการณ์ที่สำคัญเกี่ยวกับการชุมนุมประท้วงเพื่อเรียกร้องค่าชดเชย ในงานศึกษาต่างๆได้สะท้อนให้เห็นว่าเขื่อนไม่สามารถจัดการน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งมองว่าเขื่อนเป็นการลิดรอนสิทธิและอำนาจในการจัดการน้ำของชาวบ้าน (ชูศักดิ์ วิทยาภัค, 2543: 201-204)

จากการทบทวนเอกสาร ทำให้ทราบว่าได้มีกระแสของการเรียกร้องให้ชุมชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำมากขึ้น เพื่อการบริหารจัดการน้ำที่ยั่งยืนและสอดคล้องกับวิถีชีวิต สังคม และวัฒนธรรมของชาวบ้านในชุมชน

2.1.5 แนวคิดเรื่องการพัฒนา (The Concept of Development)

2.1.5.1 ความหมายของการพัฒนา

ในเรื่องการพัฒนา ได้มีผู้ให้ความหมายเอาไว้หลายท่าน โดย ธำรง อุดมไพจิตรกุล และคณะ (2544) ได้ให้ความหมายการพัฒนาที่สอดคล้องกับ ความหมายของการพัฒนาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2548 อ้างถึงใน กัมปนาท ภักดีกุล, 2549) ที่ทรงได้ให้ความหมายของการพัฒนาไว้ว่า หมายถึง ทำให้มั่นคง ทำให้ก้าวหน้า การพัฒนาประเทศก็ทำให้บ้านเมืองมั่นคง มีความเจริญ การพัฒนาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงยึดสภาพความเป็นจริงของภูมิประเทศ ทั้งในด้านพื้นที่ดินและด้านสังคมวิทยาที่เกี่ยวกับนิสัยใจคอ อัธยาศัยของคนในพื้นที่พัฒนา เป็นหลัก โดยเน้นให้สอดคล้องกับภูมิสังคม

ส่วน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2543: 11-12, 17-18) ยังได้กล่าวว่า ความหมายของการพัฒนา (Development) และความด้อยพัฒนา (Underdevelopment) เป็นสิ่งที่เพิ่งสร้างขึ้นมาโดยประเทศมหาอำนาจตะวันตกภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง แต่กลับเป็นที่นิยมและได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายในเวลาอันรวดเร็ว อย่างไรก็ตาม ความหมายของ “การพัฒนา” ไม่ได้หยุดนิ่ง ในยุคเริ่มแรกของการพัฒนานั้น การพัฒนา หมายถึง การทำให้ทันสมัยอย่างสังคมตะวันตก ผ่านการพัฒนาเศรษฐกิจ พัฒนาอุตสาหกรรม และการพัฒนาการเมือง หรือที่เรียกว่าการทำให้ทันสมัย (Modernization Theory) ต่อมานักวิชาการและปัญญาชนได้มองเห็นว่าการพัฒนาเพื่อให้ทันสมัยแบบตะวันตกนั้นนำปัญหามากมายมาสู่สังคมประเทศโลกที่สาม ทั้งเรื่องความยากจน ความไม่เท่าเทียม และปัญหาสิ่งแวดล้อม รวมถึงการต้องพึ่งพิงประเทศตะวันตกในแทบทุกด้าน ความไม่พอใจต่อปัญหาต่างๆดังกล่าว นำไปสู่แนวคิดที่ต่อต้านทฤษฎีทำให้ทันสมัย

ต่อมามีแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแบบใหม่ที่น่าสนใจเกิดขึ้น เช่น แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแบบยั่งยืน แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน แนวคิดการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยท้องถิ่นหรือชุมชน และแนวคิดที่เรียกร้องให้มนุษย์กลับไปใกล้ชิดเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับธรรมชาติ เป็นต้น ในปัจจุบันถ้าพูดถึงการพัฒนา ก็มักจะเป็นการพูดถึงทางเลือกในการพัฒนา มีการช่วงชิงการนำในการสร้างนิยาม/ความหมายชุดใหม่ให้กับการพัฒนา ความหมาย ความจริง ตลอดถึงความรู้ของสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” ไม่มีความชัดเจนอีกต่อไป ความเป็นจริงของการพัฒนา ไม่ใช่เรื่องของ ทุน เทคโนโลยี การศึกษา การวางแผนและนโยบาย และก็ไม่ใช่เรื่องของการต่อสู้ทางชนชั้น ลัทธิจักรวรรดินิยม การพึ่งพิง ฯลฯ แต่เป็นเรื่องของการต่อต้าน/ปฏิเสธการพัฒนามากกว่า (Antidevelopment) ขณะเดียวกันก็ไม่ใช่การต่อต้านในรูปของชนชั้นหรือการรวมกลุ่มแบบเก่า แต่เป็นเรื่องของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ๆ

นอกจากนั้น ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2547) ได้มองต่างจากการพัฒนาในแบบอื่นๆ ว่า “บางคนมองการพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลง แต่จริงๆ การพัฒนาที่ยั่งยืน อาจเลือกที่จะไม่เปลี่ยนแปลง เพราะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เป็นการก่อให้เกิดวิถีชีวิตอีกแบบหนึ่ง”

จากนิยามข้างต้น สามารถสรุปความหมายของ “การพัฒนา” ได้ว่า คือ “การทำให้ดีขึ้น เจริญขึ้น ทำให้มั่นคง ก้าวหน้า ภายใต้เงื่อนไขความเป็นสุขที่ยั่งยืน หากการเปลี่ยนแปลงที่ไม่สามารถนำมาซึ่งความสุขที่ยั่งยืน ก็ไม่สามารถเรียกได้ว่าเป็นการพัฒนาได้”

2.1.5.2 แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนา (Concept of Development)

แนวคิดในการพัฒนามีการกล่าวไว้ในหลายรูปแบบ ซึ่งเกศินี จุฑาวิจิตร(2548: 10-24) ได้กล่าวถึง กระบวนทัศน์ของการพัฒนาเอาไว้ว่า แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาได้มีการปรับเปลี่ยนและพัฒนาเรื่อยมาเป็นลำดับ แต่การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm shift) มีเพียงครั้งเดียว จึงสามารถแบ่งแนวคิดของการพัฒนาออกได้เป็น 2 ยุค ตามลักษณะกระบวนทัศน์ดังนี้

หนึ่ง กระบวนทัศน์ที่เน้นเศรษฐกิจเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา (Economic-Oriented Paradigm) เป็นกระบวนทัศน์ที่ปรากฏชัดเจนในช่วงทศวรรษ 1950-1960 และยังคงมีอิทธิพลครอบงำคนส่วนใหญ่ในปัจจุบัน ถือเป็นวาทกรรมการพัฒนาหลักของคนทั่วโลก รวมทั้งสังคมไทย ได้แก่

1) ทฤษฎีการทำให้ทันสมัย (Modernization) หมายถึง การมุ่งพัฒนาประเทศเพื่อให้เกิดภาวะทันสมัย แตกต่างจากสังคมดั้งเดิมหรือสังคมประเพณี (Traditional Society) ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ความรู้สึกนึกคิดและความรู้ของคนในสังคม ทั้งนี้ในทางเศรษฐศาสตร์ เชื่อว่า การทำให้ประเทศเป็นประเทศอุตสาหกรรม จะนำมาซึ่งความรุ่งเรือง

และความทันสมัย เพราะนั่นหมายถึงการเพิ่มพูนผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ การพัฒนาความเป็นเมือง การกระจายความเจริญไปสู่ชนบท

2) ทฤษฎีกระจายการพัฒนา (Development Diffusion Theory) เป็นทฤษฎีที่เสนอแนวคิดว่า ภาวะความทันสมัยจะเกิดขึ้นเองไม่ได้ หรือเกิดขึ้นได้ยากมากในประเทศด้อยพัฒนาหรือประเทศกำลังพัฒนา ฉะนั้นต้องอาศัยการกระจายความทันสมัยจากแหล่งที่ทันสมัยไปยังแหล่งที่ล้าสมัย หรือจากประเทศที่พัฒนาแล้วไปสู่ประเทศที่ด้อยพัฒนา รูปธรรมของการกระจายการพัฒนา เช่น การลงทุนจากบรรษัทข้ามชาติ การให้เงินกู้เพื่อการพัฒนา การอบรมผู้เชี่ยวชาญ เป็นต้น

3) ทฤษฎีลำดับขั้นของการเจริญเติบโต (Stage of Growth) ทฤษฎีนี้เสนอแนวคิดที่ว่า ทุกประเทศจะต้องมีลำดับขั้นของการพัฒนาที่เหมือนกันหมด เพียงแต่ช้าหรือเร็วเท่านั้น โดยเริ่มจากสังคมดั้งเดิมหรือสังคมล้าหลัง ไปสู่ขั้นที่สอง คือ การสร้างเงื่อนไขที่เตรียมพุ่งทะยานไปจากความด้อยการพัฒนา อันได้แก่ การสร้างโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ระบบไฟฟ้า เขื่อน ถนน เป็นต้น จากนั้นไปสู่ขั้นที่สาม สี่ และห้า คือ การพุ่งทะยานไปสู่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างเต็มที่ และการเข้าสู่ยุคของการบริโภค กินดีอยู่ดี

อย่างไรก็ตาม ยังมีวาทกรรมรองอีกชุดที่ท้าทายกับวาทกรรมหลัก คือทฤษฎีการพึ่งพา (Dependency Theory) ที่ถูกพัฒนามาในช่วงปลายทศวรรษ 1950 โดยวิเคราะห์ว่าสาเหตุที่ทำให้ประเทศด้อยพัฒนา ไม่เกิดการพัฒนา เป็นเพราะการพึ่งพาประเทศที่พัฒนาแล้ว การพึ่งพาทำให้ประเทศด้อยพัฒนาถูกเอาเปรียบ โดยการถูกกอบโกยมูลค่าส่วนเกินหรือผลประโยชน์ไป จนไม่เหลือไว้สำหรับการลงทุนใหม่และการพัฒนาประเทศ

สอง กระบวนทัศน์ที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา (Human-Oriented Paradigm) เป็นกระบวนทัศน์ที่เริ่มปรากฏในช่วงทศวรรษ 1970-1980 ประกอบด้วย แนวคิดดังต่อไปนี้

1) แนวคิดเรื่องการกระจายรายได้ที่ควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ (Redistribution with Growth) เป็นแนวคิดสำหรับประเทศด้อยการพัฒนาหรือประเทศล้าหลังที่มุ่งให้ประชากรที่เสียเปรียบในทางเศรษฐกิจ ได้รับผลประโยชน์จากการเติบโตทางเศรษฐกิจ และการพัฒนาประเทศจะต้องมุ่งไปที่การแก้ไขปัญหาความยากจนให้กับคนกลุ่มต่างๆด้วย

2) แนวคิดการพัฒนาที่เน้นความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (Basic Minimum Need Approach) เป็นแนวคิดที่เน้นในการพัฒนาชีวิตคน ซึ่งต้องใช้ยุทธวิธีการพัฒนาหลายด้านประกอบกัน ทั้งการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง การปฏิรูปสถาบันทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศ โดยมีเป้าหมายเพื่อขจัดความยากจนและการว่างงาน และมุ่ง

ให้เกิดความเสมอภาคในการกระจายการบริการขั้นพื้นฐาน ได้แก่ สุขภาพ อาหาร การศึกษา การจ้างงาน การบริโภค การออม การคมนาคม ที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า การพักผ่อนหย่อนใจ และสวัสดิการสังคม

3) แนวคิดการพัฒนาที่เน้นความยั่งยืน (Sustainable Development) เป็นแนวคิดที่เกิดจากการประชุม Brundthland Commission เมื่อปี ค.ศ. 1987 ซึ่งมุ่งที่จะแก้ไขปัญหาการพัฒนาที่ถูกครอบงำด้วยกระบวนทัศน์ที่เน้นเศรษฐกิจเป็นศูนย์กลางการพัฒนา ทำให้เกิดการสะสมของปัญหาความเสื่อมโทรมและความร่อยหรอของธรรมชาติตามระดับการผลิตโดยรวมที่สูงขึ้น ซึ่งนำไปสู่การแย่งชิงทรัพยากรและความไม่เท่าเทียมกันในการครอบครองทรัพยากรระหว่างคนกลุ่มต่างๆในสังคม แนวคิดการพัฒนาที่เน้นความยั่งยืนจึงเกิดขึ้นเพื่อที่จะพิทักษ์และคุ้มครองธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืนยาวนาน

4) แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficient Economy) เป็นปรัชญาที่ชี้แนวทางการดำรงอยู่และการปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับไปในทางสายกลาง ความพอเพียงคือความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี โดยอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังในการนำวิชาการต่างๆมาใช้ และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน พากเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอก

5) แนวคิดเรื่องความอยู่ดีกินดี (Well-Being Approach) แนวคิดนี้พัฒนามาจากแนวคิดของ อมาตยา เซน (Amataya Zen) นักเศรษฐศาสตร์รางวัลโนเบล ที่ระบุว่า “ผลกระทบขั้นสุดท้ายของการพัฒนา คือ การทำให้ปัจเจกบุคคลสามารถบรรลุผลสำเร็จในสิ่งที่ต้องการ และปัจเจกบุคคล มีสิทธิ เสรีภาพในการเลือกวิธีการไปสู่ความสำเร็จด้วยตัวของเขาเอง ส่วนการมีรายได้จะเป็นเพียงเครื่องมือหรือทางผ่านไปสู่ความสำเร็จเท่านั้น” จากกรอบแนวคิดนี้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมได้นำมาบรรจุในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 และ 9 โดยให้ความหมาย “ความกินดีอยู่ดี” ว่า หมายถึง “การมีสุขภาพอนามัยที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจ มีความรู้ มีงานทำที่ทั่วถึง มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพ มีครอบครัวที่อบอุ่น มั่นคง อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดีและอยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการที่ดีของภาครัฐ” ดังนั้น ความกินดีอยู่ดีนี้จึงเกี่ยวพันและครอบคลุมทุกมิติของการดำรงชีวิตที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นองค์รวม

ส่วน อรศรี งามวิทยาพงศ์ (2545) ได้กล่าวถึงการพัฒนาในสมัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กับสมัยของทักษิณ ชินวัตร ว่ามีกระบวนทัศน์การพัฒนาที่เหมือนกัน นั่นคือ เชื่อว่าการเจริญเติบโต (Growth) ของผลผลิตและรายได้ คือหนทางในการขจัดความยากจน ที่นำไปสู่การแก้ปัญหาอื่น ๆ ได้ทั้งหมด โดยความเชื่อหรือกระบวนทัศน์ดังกล่าว สามารถสรุปได้ดังนี้ คือ หนึ่ง การพัฒนา (Development) คือความก้าวหน้า (Progress) เป็นเรื่องเกี่ยวกับเทคนิค (Technical Matter) ซึ่งต้องดำเนินการโดย “ผู้เชี่ยวชาญ” (Experts) ด้านต่าง ๆ เช่น นักเศรษฐศาสตร์ นักวิทยาศาสตร์ นักบริหาร เป็นต้น เพื่อให้นำเอาแนวคิดทางเทคนิคเข้ามาใช้ในการวางแผนพัฒนาให้เกิดความสำเร็จ ซึ่งวัดกันที่ถาวรวัตถุ โดยเฉพาะเทคโนโลยีด้านต่าง ๆ สอง ประเทศพัฒนาแล้ว โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาเป็นตัวแบบของการพัฒนาที่พึงประสงค์สูงสุด คือสังคมแห่งความมั่งคั่ง รายได้พลเมืองรายได้ของประเทศสูง ก้าวหน้าด้วยเทคโนโลยีทุกด้าน เป็นตัวแบบที่ประเทศอื่นจะต้องกวดตามให้ทัน (American/Ideal Standard) สาม รัฐใช้วิธีคิดและวิเคราะห์ที่เรียกว่า Missing - Factor Approach เป็นการหาว่าสิ่งที่ประเทศไทยไม่มีหรือขาดไปคืออะไร ที่ทำให้ประเทศไทยไม่ทันกระแสการแข่งขันของโลกาภิวัตน์ ปัจจัยที่ขาดหายไปเลยในชนบทคือ การผลิตภาคอุตสาหกรรม , ความรู้สมัยใหม่ในด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี เทคนิควิทยาการต่าง ๆ และปัจจัยค่านิยมความเชื่อ วิธีคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะในปัจจัยสุดท้ายนี้ ในสภาพของชนบทเองยังมีระบบค่านิยม ความเชื่อ และจารีตประเพณี วิธีคิดอันตรงกันข้ามและเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการพัฒนาเศรษฐกิจไปสู่ภาวะทันสมัย ซึ่งรัฐจะต้องจัดการกับปัจจัยลบ (-) ประการนี้ของชนบทด้วย ในขณะเดียวกันรัฐก็เห็นว่าชนบทมีปัจจัยบวก (+) ที่เอื้อต่อการพัฒนาเงินทุน นั่นคือทรัพยากรธรรมชาติที่ยังอุดมสมบูรณ์และสามารถแปรเปลี่ยนให้เป็นเงินทุนเพื่อการพัฒนาได้ รวมทั้งเป็นฐานของการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมและเมือง

อรศรี งามวิทยาพงศ์ ได้ชี้ให้เห็นว่า กระบวนทัศน์การพัฒนาดังกล่าวส่งผลให้เกิดการล่มสลายของชุมชนชนบท เนื่องจากกระบวนทัศน์-วิธีคิดแบบแยกส่วน กลไกนี้ตรงข้ามโดยสิ้นเชิงกับสภาพความเป็นจริงของชนบท ซึ่งสรรพสิ่งดำรงอยู่อย่างสัมพันธ์กัน ไม่ว่าระหว่างมนุษย์ในชุมชน และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ อีกทั้งองค์ประกอบด้านต่าง ๆ ของชุมชน (เศรษฐกิจ ค่านิยม โครงสร้างสังคม กระบวนการเรียนรู้ ฯลฯ) มิได้ดำรงอยู่แบบแยกกันเป็นส่วน ๆ ต้องคำนึงถึงสภาวะองค์รวมอันแท้จริง ซึ่งในกรณีของการพัฒนา คือ การจัดสัมพันธภาพของอำนาจ (เช่น การตัดสินใจ , สิทธิ) สัมพันธภาพของความรู้ ทรัพยากร ฯลฯ ระหว่างมนุษย์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Stakeholder) ในขณะเดียวกัน การจัดสัมพันธภาพในระบบของมนุษย์ จะต้องสอดคล้องกับสัมพันธภาพของระบบที่ใหญ่กว่า คือระบบนิเวศด้วย การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงจะเกิดได้จริงทั้งหมด

นอกจากนั้น ยศ สันตสมบัติ (อ้างถึงใน ชลธิรา สัตยาวัฒนา, 2546: 17-19) ได้กล่าวว่า ในบริบทของโลกที่กำลังเคลื่อนตัวสู่เวทีเศรษฐกิจ การครอบงำโดยรัฐและระบบโลกาภิวัตน์ ทำให้ทุนผูกขาดข้ามชาติ สามารถขยายตัวไปครอบงำโลก ความหลากหลายของอัตลักษณ์ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมย่อย ในสภาวการณ์เช่นนี้ ประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชน สิทธิชุมชน และการเมืองระบบนิเวศน์ เริ่มนำเสนอมิติใหม่ๆของความขัดแย้ง ชนชายขอบในพื้นที่ซอกมุมต่างๆทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทย กำลังเปิดพื้นที่ทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ หรือความมีตัวตนลักษณะต่างๆ ผ่านระบบสัญลักษณ์ พิธีกรรม ความเชื่อ และความเป็นชุมชนของตน ในฐานะเป็นกระบวนการหนึ่งในการต่อรอง และทัดทานกับโครงการขนาดใหญ่ต่างๆของรัฐ อำนาจรัฐ มติคณะรัฐมนตรี รวมถึงอำนาจครอบงำของหน่วยงาน กลุ่มอิทธิพล และกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆทั่วทุกภาคของประเทศ นักมานุษยวิทยาหลายท่าน (ยศ สันตสมบัติ, 2546: 62) ได้เริ่มตั้งคำถามและวิพากษ์วิจารณ์แนวคิดทันสมัยนิยม ระบบเศรษฐกิจแบบแผ่ส่วนบุญ และความล้มเหลวของนโยบายการพัฒนาเชิงเดี่ยวที่เน้นมิติทางเศรษฐกิจเพียงมิติเดียว งานวิจัยและแนวคิดทางมานุษยวิทยาบางกระแสก็เริ่มให้ความสำคัญกับสัมพันธภาพของโลกาภิวัตน์และชุมชนท้องถิ่นโดยรับอิทธิพลทางความคิดมาจาก ทฤษฎีพึ่งพา ทฤษฎีระบบโลก และมานุษยวิทยามาร์กซิสต์ฝรั่งเศส

ในเรื่องการประเมินผลกระทบจากโครงการของรัฐ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2551) ได้ให้ข้อเสนอแนะในการประเมินผลกระทบโครงการขนาดใหญ่ของรัฐไว้ว่า วิธีคิดในการประเมินผลกระทบเป็นประเด็นที่น่าพิจารณามากที่สุด เนื่องจากที่ผ่านมา ผู้ที่ทำโครงการเป็นฝ่ายประเมินผลกระทบ เพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่โครงการที่จะต้องมีขึ้น เป็นวิธีคิดเชิงเศรษฐกิจมองทรัพยากรธรรมชาติเป็นของรัฐหรือเป็นของธรรมชาติ เป็นความคิดแบบ Social Engineering คือความคิดที่มาจากเบื้องบนในการพยายามจัดการสังคมเองหมด แต่การประเมินผลกระทบควรมีมุมมอง ดังต่อไปนี้ คือ ประการแรก การประเมินผลกระทบทางสังคมจะต้องมองถึงสิ่งต่างๆที่เกี่ยวข้องอย่างเชื่อมโยง มองความสัมพันธ์ระหว่างคน สังคม กับสิ่งแวดล้อม และต้องมีมิติวัฒนธรรมเข้ามาด้วย ประการที่สอง การทำโครงการขนาดใหญ่นั้นต้องทำในพื้นที่ส่วนรวมของคนทั้งประเทศ ดังนั้นจึงไม่ควรใช้วิธี Social Engineering แบ่งผลประโยชน์กันเองไม่ได้ ประการที่สาม วิธีคิดต้นทุนทางสังคมเป็นการคิดอย่างไม่รอบด้าน ไม่เป็นธรรม คนที่เสียประโยชน์ต้องถูกให้เป็นผู้เสียสละ และคนที่เสียสละเหล่านั้นก็ไม่ได้รับการตอบแทนที่คุ้มค่า ดังนั้น บรรทัดฐานใหม่ในการดำเนินโครงการขนาดใหญ่ ต้องมีมุมมองความเป็นสมบัติส่วนรวม สิทธิชุมชน สิทธิธรรมชาติ ต้องคิดว่าทรัพยากรเป็นสมบัติส่วนรวม ไม่ใช่ของรัฐเท่านั้น ส่วนในด้านกระบวนการและกลไกที่จะนำวิธีคิดดังกล่าวมาใช้ให้ได้ผลอย่างแท้จริง ต้องมีประชาสังคม คือต้อง

ให้สิทธิแก่ประชาชนมีส่วนร่วมในการพิจารณา อย่างน้อยที่สุดก็ต้องเปิดเผยข้อมูลโครงการให้ประชาชนสามารถรับรู้ได้

จากการทบทวนวรรณกรรมแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา ดังที่ได้กล่าวมา ทำให้สามารถสรุปได้ว่า การพัฒนาแบ่งออกได้เป็น 2 กระแส กระแสที่หนึ่ง คือ การพัฒนาที่เน้นความก้าวหน้า ทั้งความก้าวหน้าในทางด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยี สังคม ที่ให้ความสำคัญกับความรวดเร็ว ความสะดวก และความร่ำรวย ส่วนกระแสที่สองคือ การพัฒนาที่เน้นความยั่งยืน ที่จะให้ความสำคัญกับ ชุมชน ความสุขบนฐานความพอเพียง คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ และการค่อยๆ เปลี่ยนแปลงอย่างมั่นคง ทั้งสองกระแสนี้ต่อสู้กันเพื่อแย่งชิงพื้นที่ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนา และในบางครั้งก็มีการผสมรวมเป็นแนวคิดใหม่ในหลากหลายแบบ

2.1.6 แนวคิดเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (The Concept of Social Movement)

ในแนวคิดเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ผาสุก พงษ์ไพจิตร (2554) ได้กล่าวว่า ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นเรื่องของการรวมกลุ่มเพื่อกระทำการรวมหมู่ (Collective Action) โดยได้อ้างอิงถึง ทูเรน (Touraine) ว่า ได้นำเสนอ เกี่ยวกับ Collective Action เอาไว้ว่า แบ่งได้เป็นสามประเภทคือ ประเภทแรก เป็นเพียงพฤติกรรมการตั้งรับ (Defensive Action) เมื่อถูกโจมตี ประเภทที่สอง เป็นการรวมกลุ่มเพื่อกระทำการรวมหมู่เพื่อปรับเปลี่ยนนโยบายหรือกระบวนการกำหนดนโยบายของรัฐ ทั้งสองประเภทนี้ทูเรนไม่ถือว่าเป็นขบวนการทางสังคม ส่วนประเภทที่สาม คือขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม หมายถึง การรวมกลุ่มเพื่อกระทำการรวมหมู่ที่จงใจเปลี่ยนสัมพันธภาพทางอำนาจหลัก ๆ ของสังคม นอกจากนั้น ได้กล่าวถึงพลวัตของการเกิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมไว้ด้วยว่า ในทศวรรษ 1960 และ 1970 เป็นต้นมา ที่สหรัฐอเมริกาและยุโรปมีการปะทุขึ้นของการประท้วง และการเดินขบวนทั้งที่เป็นการต่อต้านรัฐบาล คัดค้านนโยบายรัฐ และที่เป็นการแสดงความไม่เห็นด้วยกับธรรมเนียมประเพณีเดิมที่เคยถือปฏิบัติกันมา ผู้คนที่ร่วมในขบวนการดังกล่าว มีหลากหลายกลุ่มอาชีพ และมีหลายชนชั้นที่เข้าร่วมขบวนการเดียวกัน นอกจากนั้น ประเด็นที่ประท้วงก็เป็นประเด็นใหม่ ๆ เช่น การต่อต้านนิวเคลียร์ การต่อต้านการสะสมอาวุธสงคราม ขบวนการเพื่อสิทธิสตรี ขบวนการสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังมีขบวนการใหม่ ๆ ที่เรียกร้องให้สังคมยอมรับวิถีชีวิตใหม่ ๆ เช่น ขบวนการเกย์ ขบวนการหญิงรักหญิง นักทฤษฎีพยายามทำความเข้าใจกับขบวนการใหม่ ๆ เหล่านี้ และพยายามศึกษาปรากฏการณ์ภายใต้บริบทของทฤษฎีที่มีอยู่ พร้อมทั้งคิดทฤษฎีใหม่ ๆ เพื่อช่วยในการประเมินสถานการณ์สู่อนาคต

ที่สหรัฐอเมริกา นักทฤษฎีรุ่นต้น ๆ เน้นไปที่สาเหตุของขบวนการว่าเกิดจากความคับข้องใจ (Grievances) นำไปสู่ปฏิกิริยาของผู้คนในรูปของการร่วมขบวนการ วิธีคิดแนวนี้รู้จักกันในนาม

Breakdown Theory แต่ไม่นานนักทฤษฎีรุ่นต่อ ๆ มาก็พากันปฏิเสธทฤษฎีดังกล่าว หลังจากมีการศึกษาหลายชิ้นที่ชี้ว่าขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่เกิดขึ้นมิได้เกิดขึ้นอย่างไร้ทิศทาง แต่มีการกำหนดยุทธศาสตร์ และวางแผน ดังนั้น จึงมิใช่เป็นปฏิกิริยาของผู้มีความคับข้องใจแบบไม่มีเหตุผล หลังจากนั้นก็มีผู้เสนอทฤษฎีใหม่ รู้จักกันในนาม Resource Mobilization Theory ทฤษฎีนี้มุ่งความสนใจไปที่การทำความเข้าใจกับวิธีการและยุทธศาสตร์ของขบวนการเคลื่อนไหว ต้องการอธิบายว่า เหตุใดบางขบวนการจึงประสบความสำเร็จมากกว่าบางขบวนการ ความสำเร็จนี้ดูจากความสัมฤทธิผลในการเปลี่ยนนโยบายรัฐหรือในการให้รัฐออกกฎหมายใหม่ ๆ เพื่อสนับสนุนจุดมุ่งหมายของข้อเรียกร้อง ทฤษฎีนี้ไม่สนใจเลยว่าเหตุใดขบวนการจึงเกิด โดยถือว่าเป็นเรื่องที่เข้าใจได้ง่าย ๆ ทฤษฎีพยายามแสดงให้เห็นว่า ความสำเร็จของขบวนการเรียกร้องขึ้นอยู่กับกำลังทรัพย์ และทรัพยากรต่าง ๆ ที่ขบวนการจะมีและนำมาใช้ได้ ทรัพยากรอาจได้จากการจูงใจให้มีผู้เข้าร่วมขบวนการได้มาก ๆ และช่วยกันอุดหนุนด้านค่าใช้จ่าย ปัจเจกบุคคลเข้าร่วมขบวนการก็เพราะไตร่ตรองแล้วเห็นว่าจะได้ประโยชน์ และผลประโยชน์นี้จูงใจให้ร่วมลงทุนด้านต้นทุนต่าง ๆ นอกจากนี้ความสำเร็จยังขึ้นอยู่กับว่าขบวนการดังกล่าวสามารถสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับขบวนการหรือกลุ่มอื่น ให้ช่วยการรณรงค์ได้ดีเพียงไรด้วย ทฤษฎี Resource Mobilization แตกแนวออกมาเป็นอีกสำนักหนึ่งเรียกว่า Political Process Approach สำนักนี้ มองว่าขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นรูปแบบหนึ่งของ “การเมืองมวลชน” (Mass Politics) กล่าวคือเน้นวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างขบวนการทางสังคมกับรัฐ ทฤษฎีนี้มีสมมติฐานว่าโอกาสที่ขบวนการฯ จะประสบความสำเร็จนั้นถูกกำหนดโดย “โอกาสทางการเมือง” ที่จะเอื้ออำนวย แต่ถ้าหากรัฐบาลในขณะนั้นแข็งและจงใจจะกดขี่ควบคุมขบวนการทางสังคมต่าง ๆ โอกาสที่ขบวนการฯ จะประสบความสำเร็จก็เป็นไปได้ยาก นักวิชาการในสำนักทฤษฎีนี้ ไม่ค่อยสนใจประเด็นเรื่อง Resource Mobilization พวกเขาเน้นไปที่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างขบวนการฯ กับรัฐ และวิถีทางที่ระบบการเมืองต่าง ๆ จะส่งผลต่อความสำเร็จ หรือความล้มเหลวของ “ขบวนการ” มากกว่า

ส่วนการถกเถียงกันด้านทฤษฎีที่ยุโรปเกิดผลเป็นสิ่งที่ขณะนี้เรียกกันว่า ทฤษฎีขบวนการทางสังคมแนวใหม่ (New Social Movements Theory หรือ NSMs) อเลน ทูเรน และเยอเก็น ฮาเบอมาส (Alain Touraine & Jurgen Habermas) เป็นนักทฤษฎีระดับนำในยุโรป ความคิดของทั้งสองคนนี้มีความแตกต่างในรายละเอียด แต่โดยทั่วไปแล้วกล่าวได้ว่า สำนัก NSMs อธิบายขบวนการทางสังคมสมัยใหม่ว่าโยงกับความล้มเหลวของระบอบประชาธิปไตยของสังคม Post-Modern ที่จะประกันว่าปัจเจกบุคคลมีเสรีภาพ ความเสมอภาค และภราดรภาพอย่างสมบูรณ์ นักทฤษฎีเหล่านี้มีความเห็นว่าระบอบประชาธิปไตยของสังคม Post-Modern อยู่ในภาวะเสื่อมสลายกลายเป็นรัฐอำนาจนิยมที่ปกครองด้วยเทคโนแครต รัฐบาลตกอยู่ภายใต้อำนาจการควบคุมของพลังตลาด

ผู้คนก็ถูกครอบงำโดยระบบเทคโนแครตของรัฐบาลและพลังของตลาด สำหรับทูเรนแล้ว รัฐ ตลาด และสื่อมวลชน ล้วนแล้วแต่มีบทบาทลดเสรีภาพของปัจเจกบุคคล ยิ่งเทคโนโลยีการควบคุมสังคมของรัฐ ของบรรษัทยักษ์ใหญ่ และของสื่อสารมวลชน พัฒนาไปไม่หยุดยั้ง เสรีภาพส่วนบุคคลยิ่งถูกลดทอนลงไปในอัตราที่เร่งเร้า ส่วน ฮาเบอมาส โครงสร้างของรัฐและเศรษฐกิจตลาดที่ขยายใหญ่ๆ ขึ้นและมีอำนาจเงินมหาศาลมีบทบาทครอบงำชีวิตทั้งส่วนตัวและส่วนที่เป็นสาธารณะ (Private and Public Life) ของบุคคลเสมือนตกเป็นอาณานิคม ดังนั้นสำหรับฮาเบอมาส ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจึงเป็นปฏิกิริยาโต้กลับเพื่อนำ Communicative Action กลับมาเพื่อปกป้องตนเองของบุคคล ปกป้องชีวิตประจำวัน ปกป้อง Lifeworld ของบุคคลจากการถูกครอบครองโดยระบบรัฐและระบบตลาด ในทำนองเดียวกันทูเรนมองว่า การเข้าร่วมในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นวิถีทางเดียวที่ปัจเจกบุคคลจะฟื้นฟูเสรีภาพของพวกเขาขึ้นมาได้ ทั้งฮาเบอมาส และทูเรน เชื่อว่าบทบาทหลักของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม คือการนำให้ผู้คนที่มีความตื่นตัวเรื่องเสรีภาพของพวกเขาเข้าร่วมขบวนการเพื่อต่อต้านการตกเป็นเหยื่อ หรือการถูกครอบครองโดยอำนาจรัฐและอำนาจของตลาด ดังนั้น ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจึงเป็นขบวนการปลุกให้มีความตื่นตัว เพื่อสร้างเอกลักษณ์ความเป็นมนุษย์และสังคม ซึ่งปลอดจากการครอบครองของรัฐที่ปกครองโดยเทคโนแครตและครอบงำโดยระบบตลาด การสร้างเอกลักษณ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของขบวนการทางสังคม มิใช่จุดมุ่งหมายท้ายสุด ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นการรวมกลุ่มรูปแบบหนึ่งเพื่อท้าทายการใช้อำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจแบบผิด ๆ และเพื่อเปลี่ยนสถาบันทางการเมืองและสถาบันเศรษฐกิจ ด้วยจุดประสงค์ของการสร้างสังคมใหม่ที่ดีกว่า

อย่างไรก็ตาม ผาสุก พงษ์ไพจิตร (2545: 21) ได้กล่าวไว้ว่า ทฤษฎี Resource Mobilization และทฤษฎี Political Process เมื่อจะนำมาศึกษาในประเทศกำลังพัฒนาต้องมีการเพิ่มเติมการวิเคราะห์ขบวนการโต้กลับ (Counter Movement) จากภาครัฐและกลุ่มอื่นๆทางสังคมด้วยเพื่อการศึกษาที่ลึกซึ้งขึ้น เพราะรัฐบาลแทบทุกประเทศมีขบวนการโต้กลับที่ทรงประสิทธิภาพ

นอกจากนั้น ประภาส ปิ่นตบแต่ง (2552: 21-23, 29) กล่าวว่า การให้นิยามความหมายรวมทั้งการให้คุณค่าต่อ “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม” ผันแปรไปตามบริบทของสังคมการเมือง โดยมีการแบ่งทฤษฎีออกเป็น 3 กระแส คือ

หนึ่ง ทฤษฎีพฤติกรรมรวมหมู่ (Collective Behavior Theory) หมายถึง “พฤติกรรมที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ทางสังคมที่ไม่ปกติ มีลักษณะไร้โครงสร้าง ไม่มีแบบแผนที่แน่นอน ไม่ได้อยู่ภายใต้บรรทัดฐานทางสังคม หรือความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีระเบียบแบบแผน ไร้เหตุผล ไร้ทิศทาง เช่น ความคลั่งนิยมชั่วขณะ (Fads) การทำตามสมัยนิยม (Fashion) ฝูงชน (Crowds) หรือฝูงชนบ้าคลั่ง (Madding Crowds) การจราจล (Riots) นิกาย (Sects) ลัทธิพิธี (Cults) ซึ่งก็คือการ

มองว่าเป็นปรากฏการณ์ส่วนเกินหรือมะเร็งร้ายของสังคมนั่นเอง" ขบวนการทางสังคมจึงเป็นปรากฏการณ์ที่ถูกมองในแง่ลบ เป็นการกระทำรวมหมู่แบบไร้เหตุผล (Irrational)

สอง ทฤษฎีระดมทรัพยากร (Resource Mobilization) เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษที่ 1960 อันเป็นบริบทการเติบโตขึ้นของขบวนการทางสังคมที่ลุกขึ้นมาท้าทายสภาพสังคมที่ดำรงอยู่ เช่น ขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิพลเมือง ขบวนการต่อต้านสงคราม ขบวนการสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ความหมายของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจึงอยู่ในมิติของการกระทำรวมหมู่อย่างมีเหตุมีผล (Rational) นักทฤษฎีการระดมทรัพยากรให้ความหมายของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมว่า คือ "ชุดความเห็นหรือความเชื่อของกลุ่มก้อนผู้คนที่นำเสนอเพื่อเป็นทางเลือกสำหรับการเปลี่ยนแปลงมิติบางอย่างของโครงสร้างสังคม และ/หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งการกระจายผลประโยชน์ของสังคม" ซึ่งเป็นการนิยามที่คล้ายคลึงกับกลุ่มผลประโยชน์ตรงที่พิจารณาว่าหน้าที่สำคัญของกลุ่มคือ การรวบรวมผลประโยชน์ และใช้กลุ่มเป็นเครื่องมือต่อรอง ปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มตน นอกจากนั้นยังมองขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในฐานะตัวกระทำทางสังคมที่มุ่งเปลี่ยนสัมพันธ์ทางอำนาจเดิมที่ลงรากปักฐานอยู่ในสถาบันทางสังคม (Anti-Establishment) ด้วย แต่ข้อแตกต่างที่สำคัญระหว่างทฤษฎีนี้กับกลุ่มผลประโยชน์คือ ขบวนการทางสังคมมีพื้นที่อยู่ตรงชายขอบหรือนอกระบบการเมืองปกติ และมียุทธวิธีการเคลื่อนไหวที่สำคัญ คือ ยุทธวิธีท้าทาย ขัดขวางระบบการเมืองปกติ (Disruptive) หรือปฏิบัติการท้าทายซึ่งหน้า (Direct Action)

สาม ทฤษฎีขบวนการทางสังคมใหม่ (New Social Movement) ให้ความหมายของขบวนการทางสังคมในฐานะเป็นตัวกระทำการทางสังคม (social agent) หรือตัวแสดงในลักษณะการกระทำรวมหมู่เพื่อตอบโต้กับปัญหาและความขัดแย้งใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมหลังอุตสาหกรรม และนำไปสู่สังคมที่ดีกว่า ขบวนการทางสังคมแบบใหม่ จึงหมายถึง "การกระทำรวมหมู่ที่มีจุดมุ่งหมายในการเปลี่ยนแปลงระดับสังคม นั่นคือ การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและความสัมพันธ์ทางสังคม ระเบียบใหม่ทางสังคม (New Social Order) การเปลี่ยนแปลงรากของสังคม (Social Reconstruction) ทั้งมิติค่านิยมวัฒนธรรม และการพัฒนาวิถีชีวิตแบบใหม่ๆขึ้นมาเป็นทางเลือก" ขบวนการทางสังคมจึงหมายถึง การกระทำรวมหมู่ที่มุ่งปลดปล่อยตนเองออกจากการครอบงำ

นอกจากนั้น ประภาส ปิ่นตบแต่ง (2552: 157-167) ได้กล่าวถึงรูปแบบยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่สำคัญและปรากฏให้เห็นโดยทั่วไป ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น 3 ส่วน ดังนี้ คือ ยุทธวิธีการขัดขวาง ท้าทายระบบการเมืองปกติ ยุทธวิธีการใช้ความรุนแรง และยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติ

1) ยุทธวิธีการขัดขวาง ท้าทายระบบการเมืองปกติ สามารถแบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ

(1) เป็นกิจกรรมที่มีลักษณะผิด/ละเมิดกฎหมายแต่ปฏิบัติการด้วยยุทธวิธีที่ไร้ความรุนแรง คือ อารยะขัดขืน (Civil Disobedience) ซึ่งหมายถึง ปฏิบัติการทางการเมืองซึ่งมีลักษณะเป็นสาธารณะ (Public) สันติวิธี (Nonviolent) และมีมโนสำนึกที่ขัดต่อกฎหมายปกติ โดยมุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกฎหมาย โดยอาศัยการกระทำดังกล่าวเพื่อปลุกจิตสำนึกและมโนสำนึกของผู้คนในสังคม ให้ตระหนักถึงความอยุติธรรมของกฎหมาย/นโยบาย และโครงสร้างอันอยุติธรรมของสังคม ให้ผู้คนในสังคมได้มาเห็นด้วยหรือสนับสนุน (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ และคณะ อ้างถึงใน ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552: 158)

(2) ปฏิบัติการท้าทายที่ไม่ผิดกฎหมาย แต่ใช้ความกล้าหาญ กล้าได้กล้าเสียของผู้ทำการ โดยมีต้นทุนเป็นความเสียหายที่ผู้กระทำการต้องจ่ายหรืออาจเกิดขึ้นจากผลของการกระทำการ ซึ่งประกอบด้วยหนึ่ง การบอยคอต (Boycott) หรือการปฏิเสธไม่ยอมรับ เป็นการกระทำที่ไม่ละเมิดหรือผิดต่อกฎหมาย แต่จำเป็นต้องอาศัยการแลกเปลี่ยนด้วยการสูญเสียทางด้านเศรษฐกิจและ/หรือความสะดวกสบายของผู้ร่วมกระทำการ สอง การนั่งประท้วง (Sit-ins) คือ การบุกเข้าไปนั่งประท้วงในสถานที่เฉพาะ ซึ่งมักจะเป็นสถานที่หวงห้ามหรือไม่มีสิทธิ-หน้าที่ เพื่อให้เกิดการเจรจา

2) ยุทธวิธีการใช้ความรุนแรง

วิธีการใช้ความรุนแรงนั้นขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม โดย Tilly (อ้างถึงใน ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552: 164) นิยามยุทธวิธีการใช้ความรุนแรงว่า คือ การทำให้เกิดการบาดเจ็บล้มตายหรือทำให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สิน หรือทั้งสองอย่าง

3) ยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติ

เป็นวิธีการที่อยู่ในระดับของการยอมรับได้หรืออยู่ในบรรทัดฐานของประชาธิปไตยสมัยใหม่ เช่น การลงชื่อ การเดินขบวน การนัดหยุดงาน ลักษณะสำคัญของยุทธวิธีนี้คือ เป็นวิธีการที่ไม่ต้องการความเอาจริงเอาจังหรือทุ่มเทสูง ไม่ต้องการวิธีการจัดการมากนัก เพราะมีประสบการณ์หรือบทเรียนที่สั่งสมมาอย่างยาวนาน และอาจดึงดูดผู้เข้าร่วมได้จำนวนมาก แต่ก็เกิดขึ้นจนกลายเป็นวิธีแบบสถาบัน ขาดการท้าทายต่อระบบการเมืองปกติ

ส่วนองค์ประกอบของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ชาร์ล ทิลลี่ (อ้างถึงใน วิริยะ สว่างโชติ, 2548) กล่าวว่า มี 3 องค์ประกอบสำคัญๆ คือ หนึ่ง มีความมุ่งมั่นต่อประเด็นที่เคลื่อนไหวให้สาธารณะรับรู้ สอง มีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น หรือมีรูปแบบขององค์กรเฉพาะ และ สาม ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม ทั้งในกลุ่มและจากสาธารณะ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมไม่จำเป็นต้องแยกตัวเองออกจากระบบการเมือง แต่สามารถร่วมกันได้ เช่น กับขบวนการแรงงาน

หรือร่วมรณรงค์การเลือกตั้ง ฉะนั้น การเคลื่อนไหวทางสังคมบางครั้งก็อาจจะซ้อนทับ แทรก หรือปะปนไปกับปรากฏการณ์ทางการเมือง และอื่นๆ ในสังคม ประเด็นที่อาจจะต้องให้ความสนใจให้มาก คือ การเคลื่อนไหวทางสังคมนี้ “นำกระแสสังคม” หรือว่า “ตามกระแสสังคม” ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง ขบวนการสิ่งแวดล้อม ขบวนการจัดการทรัพยากรแบบชุมชน ขบวนการสิทธิสตรี เป็นต้น เพราะทั้ง 2 ประเด็นนี้ คือ ปัญหาที่เราต้องตั้งคำถามว่า อย่างไหนจึงจะได้รับการสนับสนุนจากสาธารณชนมากหรือน้อยอย่างไร แค่ไหน ระดับใด

นอกจากนั้น อวีว่า อิมฮอฟ, ซูซาน หว่อง และแอน แคทริน ชไนเดอร์ (2549: 23-24) ได้กล่าวถึงกระบวนการการรณรงค์ในเรื่องเขื่อน (รูปแบบการเคลื่อนไหวในประเด็นเรื่องเขื่อน) ว่ามีกระบวนการดังต่อไปนี้

หนึ่ง รวมกลุ่มและเคลื่อนไหว ต้องรวมกลุ่มชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อนและสาธารณะให้สนับสนุนการรณรงค์ ซึ่งการรณรงค์จะสำเร็จได้ขึ้นอยู่กับการรวมตัวกันของคนจำนวนมาก พร้อมกันนั้นก็สร้างองค์กรชาวบ้าน ที่จะเชื่อมประสานกับองค์กรอื่นๆเป็นเครือข่ายขึ้นมา สร้างพันธมิตรกับองค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ นักวิจัย นักกฎหมาย หรือผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆด้วย เพื่อจะได้ให้คำแนะนำและความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

สอง การรณรงค์และเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ทำใบปลิว โปสเตอร์ รายงาน และเอกสารพร้อมสื่ออื่นๆ เพื่อเผยแพร่ข้อมูล และสร้างความตระหนักให้แก่สังคมเกี่ยวกับปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นกับชุมชนหากมีการสร้างเขื่อน เผยแพร่สื่อไปยังคนกลุ่มต่างๆ ทั้งชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบ ประชาชนทั่วไป กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กลุ่มสิทธิมนุษยชน รวมถึงหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง

สาม ทำงานกับสื่อมวลชน การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของเราผ่านไปยังหนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ จะช่วยตั้งคำถามกับรัฐบาลและผู้สร้างเขื่อนให้หันมารับฟังข้อเรียกร้อง เชิญนักข่าวมาร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นและส่งข่าวให้กับนักข่าวอยู่เสมอ

สี่ การเจรจากับรัฐบาลและผู้ให้กู้เงิน เข้าพบผู้ที่มีส่วนตัดสินใจเพื่อนำเสนอข้อกังวลของชาวบ้าน โน้มน้าวจิตใจของผู้มีอำนาจในการตัดสินใจให้หันมาสนับสนุนและรับฟังข้อเรียกร้อง ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่รัฐในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ สมาชิกวุฒิสภา หรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร รวมไปถึงผู้เสนอเงินกู้ให้กับการสร้างเขื่อน

ห้า ใช้วิธีการทางกฎหมาย ในบางครั้งวิธีทางกฎหมายจะช่วยชะลอ หยุดเขื่อน เพราะทุกประเทศมีกฎระเบียบ ที่จะต้องปฏิบัติ อาจจะต้องหาช่องทางในการชะลอ หรือให้หยุดโครงการตามกระบวนการทางกฎหมาย หรืออาจใช้กฎหมายในการเพิ่มค่าชดเชย เป็นต้น

หก เสนอทางเลือกอื่นที่ไม่ใช่เขื่อน พยายามติดต่อผู้เชี่ยวชาญมาช่วยในการนำเสนอทางเลือกอื่นๆ ในการจัดการน้ำและพลังงานที่นอกเหนือไปจากการสร้างเขื่อน

จากการทบทวนวรรณกรรมในเรื่องแนวคิดการเคลื่อนไหวทางสังคม สามารถสรุปได้ว่า การเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นกิจกรรมที่มีขึ้นจากความคับข้องใจในบางประการ ทำให้ต้องออกมาแสดงถึงความคิด ออกมาทำกิจกรรม เพื่อเคลื่อนไหว เรียกร้อง ในสิ่งที่ตนหรือกลุ่มตนต้องการให้มีการแก้ปัญหา โดยการเคลื่อนไหวดังกล่าว มีรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งที่ถูกกฎหมายและไม่ถูกกฎหมาย และทั้งที่สำเร็จและไม่สำเร็จ แต่ก็เป็นวิถีของการมีส่วนร่วมในทางการเมืองและในทางสังคมที่แสดงออกมา อันเป็นลักษณะของประชาธิปไตย

2.1.7 แนวคิดเรื่องการสื่อสารทางการเมือง (The Concept of Political Communication)

2.1.6.1 ความหมายของการสื่อสารทางการเมือง

ในการสื่อสาร พูนทรัพย์ สิทธิพรหม (2539: 1) ได้อธิบายความหมายไว้ว่า การสื่อสาร (Communication) มาจากรากภาษาละตินว่า “Communis” แปลว่า เหมือนกัน ร่วมกัน เมื่อเราทำการสื่อสารก็หมายความว่า เรากำลังมีส่วนร่วมรับรู้ข้อมูล ข่าวสารในความหมายที่เหมือนกัน การสื่อสาร จึงหมายถึง การที่มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กันที่จะสร้างความเข้าใจร่วมกันเพื่อดำรงชีวิตอยู่ในสังคมเดียวกัน ซึ่ง เดชพันธุ์ ประวิชัย (2543: 2) ได้อธิบายความหมายของการสื่อสารเพิ่มเติมไว้ว่า การสื่อสารเป็นกระบวนการในการสื่อความหมาย โดยมีบุคคลสองฝ่าย ทำหน้าที่รับ-ส่งข้อมูลข่าวสาร เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกับการสื่อสารจึงเป็นเครื่องมือพื้นฐานในการถ่ายทอดความรู้ ความคิด และประสบการณ์ระหว่างกันของมนุษย์นอกจากนั้น สุรพงษ์ โสธนะเสถียร (2544: 1) ได้กล่าวว่าการสื่อสารอาจใช้อุปกรณ์หรือไม่ใช้อุปกรณ์เป็นตัวช่วยในการติดต่อหรือแลกเปลี่ยนสารดังกล่าว ทั้งนี้เพื่อตอบสนองต่อการรับรู้และความเข้าใจรวมไปถึงการยอมรับในสารที่ส่งหรือรับนั้น

ส่วนการสื่อสารทางการเมือง พฤทธิสาน ชุมพล (2540: 181) ได้อธิบายความหมายของการสื่อสารทางการเมือง (Political Communication) ไว้ว่า การสื่อสารทางการเมืองจะต้อง หนึ่ง เกี่ยวข้องกับบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปหรือมากกว่านั้น สอง เป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารทางการเมือง สาม เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันในทางการเมือง

จากนิยามข้างต้น สามารถสรุปความหมายของ “การสื่อสารทางการเมือง” ได้ว่า คือ “กระบวนการสื่อความหมายในทางการเมืองระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร ซึ่งอาจเป็นบุคคลเดียวหรือหลายบุคคลก็ได้ โดยผ่านช่องทางของสื่อในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจหรือเกิดกิจกรรมทางการเมือง ตามวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารดังกล่าว”

2.1.6.2 องค์ประกอบของการสื่อสารทางการเมือง

สุรพงษ์ โสธนะเสถียร (2544: 5) และ พูนทรัพย์ สิทธิพรหม (2539: 20-21) ได้กล่าวถึงการสื่อสารทางการเมืองว่ามีองค์ประกอบ คือ แหล่งสาร หรือผู้ส่งสารทางการเมือง ข่าวสารทางการเมือง ช่องทางการสื่อสารทางการเมือง และผู้รับสารทางการเมือง นอกจากนั้น พฤทธิสาน ชุมพล (2540: 187) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการสื่อสารทางการเมืองเพิ่มเติมไว้ว่า ในความเป็นจริงของการสื่อสารจะมีความสลับซับซ้อนเพิ่มขึ้น นอกเหนือจากองค์ประกอบที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว จะมีกรณีการส่งข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) ที่ผู้รับสารจะกลายสภาพมาเป็นผู้ส่งสาร ส่งข้อมูลข่าวสารป้อนกลับไปยังผู้ส่งสารเดิม ซึ่งได้กลายเป็นผู้รับสารแล้ว เป็นต้น

ส่วน เดชพันธุ์ ประวิชัย (2543: 2-4) ได้เพิ่มเติมองค์ประกอบนอกเหนือจากที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น อีก 2 องค์ประกอบ หนึ่ง คือ สภาพแวดล้อมในการสื่อสาร (The Physical and Cultural Environment) ซึ่งมีสองส่วน คือ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น เวลา สถานที่ และสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ได้แก่ ค่านิยม มาตรฐานทางสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นต้น สอง คือ ผลของการสื่อสาร อาจเป็นผลในทางลบหรือทางบวก อาจเป็นผลระยะสั้นหรือระยะยาว ซึ่งโดยทั่วไปจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมของผู้รับสาร

2.1.6.3 แนวคิดในการสื่อสารทางการเมือง

ในแนวคิดการสื่อสาร พฤทธิสาน ชุมพล (2540: 189, 196) ได้กล่าวถึงการสื่อสารในสังคมชนบทว่าเป็นการสื่อสารแบบพบหน้ากัน (Face-to-Face) ค่อนข้างมากและชัดเจน ทั้งนี้เพราะระยะทางจะเป็นอุปสรรคขวางกั้นระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร ไม่ให้มีการติดต่อสัมพันธ์กันได้สะดวกนัก ประกอบกับในสังคมที่ห่างไกลมีการยอมรับบทบาทของผู้นำในการแสดงความคิดเห็นเป็นอย่างมาก การส่งผ่านข่าวสารอาจมีการบิดเบือนเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มบุคคลผู้มีอิทธิพลในการถ่ายทอดข่าวสารได้

ส่วน สุรพงษ์ โสธนะเสถียร และ เกศกนก ชุ่มประดิษฐ์ (2549: 32-91) ได้กล่าวถึงประเภทของการสื่อสารในชุมชน โดยจำแนกออกเป็น 5 ประเภท คือ

1) กิจกรรมสื่อสารประเภทการพูด ได้แก่

(1) การสนทนาแบบเผชิญหน้าหรือการสื่อสารระหว่างบุคคล จัดเป็นเครื่องมือการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากเป็นการเผชิญหน้าระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร ซึ่งสามารถพูดโต้ตอบและสามารถสังเกตเห็นอากัปกิริยา ทำให้ประเมินการเปิดรับข่าวสารได้ง่ายและไม่ซับซ้อนเหมือนเครื่องมือสื่อสารประเภทอื่น

(2) การจับกลุ่มสนทนา มีลักษณะคล้ายกับ การสนทนาแบบเผชิญหน้า เพียงแต่ขยายขนาดหรือจำนวนของผู้สนทนาโดยมากกว่า 2 คนขึ้นไป

(3) ข่าวลือ (Rumor) และซุบซิบ (Gossip) เป็นการรับเอาสถานการณ์ที่น่าเคลือบแคลงสงสัยมาสร้างเป็นเรื่องที่ตีความให้มีความหมายได้ อาจไม่สามารถหาต้นตอของแหล่งสารได้ และอาจเป็นทั้งด้านดีและด้านลบขึ้นอยู่กับทัศนคติส่วนบุคคล

(4) การสนทนาผ่านโทรศัพท์ การใช้โทรศัพท์ในสังคมชนบทจะเป็นกิจกรรมสื่อสารที่เกิดขึ้นกับคนเฉพาะกลุ่ม หรือไม่ก็เป็นการติดต่อกับภายนอกชุมชน เพราะคนในชุมชนนิยมการไปมาหาสู่กันมากกว่าจะใช้โทรศัพท์ติดต่อสื่อสาร

(5) วิทยุสื่อสาร เป็นการสื่อสารที่เกิดขึ้นกับผู้ใหญ่บ้านเท่านั้น โดยใช้ติดต่อกับหน่วยงานราชการ แต่ปัจจุบันวิทยุสื่อสารได้ลดบทบาทลง เมื่อโทรศัพท์เข้ามาแทนที่

(6) การฝากข้อความด้วยวาจา โดยจะฝากข้อความต่างๆไว้กับคนในครอบครัวของผู้ที่ต้องการจะฝากข้อความถึง เหตุผลที่ใช้วิธีสื่อสารแบบนี้ เพราะคนในชุมชนมีความสนิทคุ้นเคยและไว้ใจกัน

(7) การประชุม ถือเป็นสื่อสำคัญที่จะขับเคลื่อนชุมชนไปในทิศทางต่างๆ โดยแต่ละครอบครัวจะต้องส่งตัวแทนเข้าประชุมอย่างน้อย 1 คน

2) กิจกรรมสื่อสารประเภทการฟัง

(1) การตอบกลับ เป็นปฏิกิริยาโต้ตอบจากผู้รับสารถึงผู้ส่งสารอย่างทันท่วงที อาจอยู่ในลักษณะ อวัจนภาษา ได้แก่ ท่าทาง กิริยา สีหน้า หรือวัจนภาษา คือ การพูดจา

(2) เสียงสะท้อนหรือการย้อนกลับของสาร เป็นการเดินทางของเนื้อหาข่าวสารจากผู้รับสารส่งไปยังผู้ส่งสาร เป็นลักษณะเผชิญหน้า รวมไปถึงการจับกลุ่มสนทนาอาจมีการวิพากษ์วิจารณ์แต่เป็นไปในลักษณะที่นุ่มนวล

3) กิจกรรมสื่อสารประเภทการเขียน

(1) การบันทึกการประชุม เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นเพื่อเป็นหลักฐานอ้างอิงในการประชุมแต่ละครั้ง

(2) การกรอกแบบฟอร์มต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการสำรวจข้อมูลของประชาชนที่หน่วยงานต่างๆส่งข้อมูลมาให้กรอก

(3) การเขียนแผนงาน/โครงการ เป็นกิจกรรมการสื่อสารที่ต้องดำเนินงานเพื่อของบประมาณจากรัฐ

4) กิจกรรมสื่อสารประเภทเครื่องมือ : สื่อสาธารณะ

(1) เสียงตามสาย/หอกระจายข่าว หอกระจายข่าวของหมู่บ้าน เป็นช่องทางการติดต่อของประชาชนทั้งหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านถือเป็นตัวกลางสำคัญที่จะส่งต่อข้อมูลถึงประชาชนในหมู่บ้าน

(2) โปสเตอร์/ป้ายผ้า/คัทเอาท์ กิจกรรมการสื่อสารแบบนี้มักทำเป็นคนเฉพาะกลุ่ม มิได้เกิดขึ้นกับบุคคลทั่วไปในชุมชน

(3) แผ่นพับ เนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการแนะนำและข้อปฏิบัติตนต่างๆ ในการสื่อสารแบบแผ่นพับ คนในชุมชนจะเป็นผู้รับสารเท่านั้น และไม่เป็นที่สนใจเท่าที่ควร อาจด้วยเหตุผลของทักษะการอ่านด้วย

(4) บัตรเชิญร่วมงาน เป็นเครื่องมือการสื่อสารที่ชาวบ้านใช้ เมื่อจะจัดงานประเภทต่างๆ เป็นธรรมเนียมเพื่อเชิญคนในชุมชนมาร่วมงาน

(5) กิจกรรมสื่อสารประเภทกิจกรรม/การกระทำ ซึ่งกิจกรรม/การกระทำที่เกิดขึ้นในชุมชนมีส่วนก่อให้เกิดกิจกรรมการสื่อสารในชุมชน เช่น กิจกรรมทางศาสนา กิจกรรมทางสังคม เป็นต้น

นอกจากนั้น ได้กล่าวถึงระดับการสื่อสารภายในชุมชน ว่ามีระดับการสื่อสารดังนี้

(1) การสื่อสารกับตัวเอง (Intrapersonal Communication) หรือการสื่อสารภายในตัวเอง เช่น การคิด การหาเหตุผลประกอบการตัดสินใจ การสื่อสารกับตัวเอง เป็นเสมือนจุดเริ่มต้นของกิจกรรมการสื่อสารอื่นๆ เนื่องจากก่อนที่จะพูดจะทำอะไร ต้องมีการคิดกลั่นกรองจากสมองและกำหนดรูปแบบของกิจกรรมการสื่อสารที่คิดว่าเหมาะสม

(2) การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) เป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล 2 คนขึ้นไป ส่วนใหญ่มักเป็นการสนทนาเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทัศนคติ ความรู้สึก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหา สร้างความสัมพันธ์ เพื่อความบันเทิง และก่อให้เกิดความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

(3) การสื่อสารระดับกลุ่ม (Group Communication) เป็นการสื่อสารระหว่างผู้คนในกลุ่ม เพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหา ร่วมกันสร้างสรรค์ความคิดใหม่ๆ แบ่งปันประสบการณ์ เป็นต้น

(4) การสื่อสารระดับชุมชน (Community Communication) เป็นการสื่อสารที่ผู้รับสารมีจำนวนมาก จุดมุ่งหมายในการสื่อสาร คือ การแจ้งให้ทราบ การขอความร่วมมือ การขอความคิดเห็น เป็นต้น

(5) การสื่อสารระหว่างชุมชน (Intercommunity Communication) เป็นกิจกรรมการสื่อสารที่ผู้รับสารและผู้ส่งสารอยู่ในฐานะตัวแทนของชุมชน เป็นการมุ่งหวังเพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน

นอกจากนั้น สุรพงษ์ โสธนะเสถียร (2544: 3-4) ได้กล่าวถึงรูปแบบการสื่อสารว่าจำแนกได้เป็น 5 ประเภท คือ

1) การสื่อสารภายในบุคคล เป็นการสื่อสารภายในจิตโดยไม่มีการแสดงออกด้วยวัจนภาษาใดๆออกมา เช่น การรำพึง ความรู้สึกนึกคิด และทัศนคติ เป็นต้น

2) การสื่อสารระหว่างบุคคล เป็นการสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารที่เป็นปัจเจกชน อาจกล่าวได้ว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นการสื่อสารขั้นพื้นฐาน มีความต่อเนื่องและมีการย้อนกลับของสารอยู่ตลอดเวลา จึงทำให้สามารถประเมินเหตุผลและความรู้สึกในการสื่อสารได้

3) การสื่อสารกลุ่มเล็ก เป็นการสื่อสารที่มีคนมากกว่าสองคน แต่ไม่สามารถระบุจำนวนคนที่แน่นอนได้ จำนวนคนเป็นไปตราบเท่าที่จะสามารถสื่อสารกันซึ่งหน้า แต่ส่วนมากจะอยู่ระหว่าง 3-7 คน การสื่อสารกลุ่มย่อยจะช่วยให้ส่งเสริมการทำงานแบบทีมเวิร์ค

4) การสื่อสารกลุ่มใหญ่ เป็นการสื่อสารที่จะมีผู้มีส่วนร่วมเป็นจำนวนมาก สมาชิกต้องติดต่อกันโดยมีช่องทางการสื่อสารเป็นตัวช่วย ตัวอย่างของการสื่อสารกลุ่มใหญ่ เช่น สหพันธ์กรรมกร การปลุกระดมมวลชน เป็นต้น

5) การสื่อสารมวลชน จุดสำคัญของการสื่อสารมวลชนอยู่ที่สื่อมวลชน ในฐานะที่เป็นช่องทางของการสื่อสารที่ครอบคลุมมวลชน สามารถปลุกกระแสส่งผลต่อความคิดและพฤติกรรมของมวลชนในบางครั้งได้ หากเรื่องที่ประโคมออกไปนั้นตรงกับความรู้สึกร่วมกันของประชาชน

จากการทบทวนวรรณกรรมในเรื่อง การสื่อสารทางการเมือง องค์ประกอบของการสื่อสารทางการเมือง และแนวคิดในการการสื่อสารทางการเมือง สามารถสรุปได้ว่า การสื่อสารทางการเมือง เป็นรูปแบบการสื่อสารประเภทหนึ่ง ซึ่งมุ่งให้เกิดผลในทางการเมือง โดยใช้สื่อและองค์ประกอบการสื่อสารต่างๆเข้าช่วย เพื่อเป็นกลวิธีให้เกิดผลทางการเมืองตามที่ต้องการ โดยการสื่อสารทางการเมืองเกิดขึ้นได้ในทุกระดับ ทั้งระดับชุมชน สังคม และประเทศชาติ

2.2 โครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม

จากเอกสารประกอบเวทีสาธารณะ:คนอุบลและสังคมไทยกับเขื่อนไฟฟ้าบ้านกุ่ม (มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. ศูนย์วิจัยสังคมอนุภาคลุ่มน้ำโขง และ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี. สำนักยุทธศาสตร์ลุ่มน้ำโขง, 2551: 2-3) ได้อธิบายถึงความเป็นมาของโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม ดังนี้

ในปีพ.ศ. 2548 กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน กระทรวงพลังงาน ได้ว่าจ้างบริษัท ปัญญา คอนซัลแตนต์ จำกัด และบริษัท มหานครคอนซัลแตนต์ จำกัด ศึกษาศักยภาพการก่อสร้างเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำแบบขั้นบันไดในแม่น้ำโขง ผลการศึกษาได้เสนอโครงการเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำ 7 โครงการ คือ เขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำคอนฟอล (ลาว) เขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำบ้านกุ่ม (พรมแดนไทย-ลาว) เขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำไชยบุรี (ลาว) เขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำผามอง (พรมแดนไทย-ลาว) เขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำหลวงพระบาง (ลาว) เขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำปากเบง (ลาว) และเขื่อนไฟฟ้าฟ้าพลังน้ำสามบอ (กัมพูชา)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2550 ก็มีการทำการศึกษา “รายงานก่อนรายงานความเหมาะสมและรายงานสิ่งแวดล้อมเบื้องต้น” ในโครงการเขื่อนไฟฟ้าผามองและเขื่อนไฟฟ้าบ้านกุ่ม (ซึ่งได้เปลี่ยนชื่อเขื่อนใหม่ว่า โครงการพลังน้ำฝายปากชมและโครงการไฟฟ้าพลังน้ำฝายบ้านกุ่มตามลำดับ) ซึ่งแล้วเสร็จในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2551

ในวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2551 นายนพดล ปัทมะ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของไทยได้ลงนามบันทึกความเข้าใจเกี่ยวกับความร่วมมือพัฒนาพลังงานไฟฟ้าระหว่างไทยลาวกับนายทองลุน สีสุลิด รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศลาว ซึ่งทั้งสองฝ่ายเห็นชอบให้ บริษัทอิตาเลียนไทย จำกัด (มหาชน) ทำการศึกษาความเป็นไปได้ในโครงการไฟฟ้าพลังน้ำฝายบ้านกุ่ม มีกำหนดระยะเวลา 15 เดือน

ต่อมาวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2551 นายสมัคร สุนทรเวช นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นได้กล่าวในรายการสนทนาประสาสมัคร กล่าวถึงเขื่อนบ้านกุ่มว่า ได้ดำเนินการทำข้อตกลงศึกษาร่วมกับรัฐบาลลาวแล้วและจะผลักดันให้มีการสร้างเขื่อนบ้านกุ่มให้ได้โดยเร็ว รวมทั้งไม่ควรเรียกเขื่อนบ้านกุ่มว่าเขื่อน แต่ควรเรียกว่า Check Dam หรือฝายแม้ว

อย่างไรก็ตาม การดำเนินการโครงการก่อสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม ชาวบ้าน ประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี รวมถึงผู้ว่าราชการไม่ทราบข้อมูลดังกล่าวเลย ไม่มีการแจ้งจากหน่วยงานราชการ มีแต่การขอเข้ามาศึกษาทำการสำรวจธรณีวิทยา จากหน่วยงานเอกชนเท่านั้น ผู้ว่าราชการจึงได้สั่งระงับจนกว่าจะมีหนังสือราชการมาจากหน่วยงานที่รับผิดชอบก่อน

เอกสารประกอบการลงพื้นที่ศึกษาและตรวจสอบโครงการฝายไฟฟ้าพลังน้ำ อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี (วุฒิสภา, 2551) ได้ระบุรายละเอียดเกี่ยวกับเขื่อนบ้านกุ่มไว้ ดังนี้

2.2.1 รายละเอียดเกี่ยวกับโครงการเขื่อนบ้านกุ่ม

2.2.1.1 ที่ตั้ง กั้นแม่น้ำโขง ห่างจากปากแม่น้ำโขง กม.ที่ 928.00 บริเวณดอนกุ่ม ด้านเหนือ ติดหมู่บ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จ.อุบลราชธานี (ประเทศไทย) และบ้านกุ่มน้อย แขวงจำปาสัก (สปป.ลาว)

2.2.1.2 ระดับเก็บกักปกติและสูงสุด 115 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง(ม.รทก.)

2.2.1.3 ความจุอ่างเก็บน้ำ 2,111 ล้านลูกบาศก์เมตร

2.2.1.4 พื้นที่น้ำท่วม 98,806 ไร่

2.2.1.5 ความยาวอ่างเก็บน้ำ ประมาณ 100 กิโลเมตร จากเหนือเขื่อนถึงรอยต่อของอำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี กับอำเภอชานุมาน จังหวัดอำนาจเจริญ

2.2.1.6 ความสูงหัวน้ำออกแบบ 18.62 เมตร

2.2.1.7 อาคารระบายน้ำล้น จำนวน 22 บาน กว้าง 22 เมตร สูง 25.50 เมตร

2.2.1.8 ช่องเดินเรือ 2 ช่อง กว้าง 20 เมตร สูง 200 เมตร

2.2.1.9 กำลังผลิตติดตั้ง 1,872 เมกะวัตต์

2.2.1.10 พลังงานน้ำเฉลี่ยปีละ 8,433.87 ล้านหน่วย

2.2.1.11 พลังงานไฟฟ้าสุทธิเฉลี่ยปีละ 8,012.17 ล้านหน่วย

2.2.1.12 พลังงานไฟฟ้าพึ่งได้สุทธิเฉลี่ยปีละ 3,078.74 ล้านหน่วย

2.2.1.13 กำลังผลิตพึ่งได้ 375.68 เมกะวัตต์ (ประมาณ 20 % ของกำลังผลิตติดตั้ง)

2.2.1.14 ราคาโครงการ 120,330 ล้านบาท (รวมดอกเบี้ยและเงินเฟ้อ)

2.2.1.15 ต้นทุนพลังงานไฟฟ้า 1.37 บาทต่อหน่วย และ 1.59 บาทต่อหน่วย (กรณีให้สัมปทานและรับซื้อไฟฟ้าอีกต่อหนึ่ง)

ภาพที่ 2.1 แบบก่อสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม
แหล่งที่มา: มติชนออนไลน์, 2551.

2.2.2 ราคาและแผนงานโครงการไฟฟ้าพลังน้ำฝายบ้านกุ่ม

ในโครงการไฟฟ้าพลังน้ำฝายบ้านกุ่ม มีการระบุรายการแผนงานและราคาในรายละเอียดแต่ละขั้นตอนของโครงการ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2.1 ราคาโครงการของโครงการไฟฟ้าพลังน้ำบ้านกุ่ม

ลำดับ	รายการ	ราคาโครงการ (ล้านบาท)
1	ศึกษาความเหมาะสม ออกแบบรายละเอียดและจัดทำเอกสารประกวดราคา	300.00
2	งานแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อมและชดเชย	1,126.50
3	ประกวดราคาและเตรียมการก่อสร้าง	1,000.00
4	งานโยธา	18,395.60
5	งานอุปกรณ์เครื่องกล-ไฟฟ้าและอุปกรณ์ชลศาสตร์	56,523.29
รวมรายการ 1-5		77,345.39
6	งานระบบสายส่งไฟฟ้าแรงสูง	11,845.60
7	โครงการบรรเทาปัญหาน้ำท่วมและพัฒนาแหล่งน้ำในพื้นที่	530.64
8	ค่าบริหารและดำเนินงาน (5% ของ 1-7)	4,486.08
9	ค่าจ้างวิศวกรที่ปรึกษา (3% ของ 1,3,4-7)	2,657.85
รวมราคาโครงการ		**96,865.56**

แหล่งที่มา: สภาผู้แทนราษฎร, 2551.

นอกจากนั้น ยังได้มีการระบุแผนงานแต่ละขั้นตอนของการก่อสร้างในโครงการไฟฟ้าพลังน้ำฝายบ้านกุ่มเอาไว้ โดยแสดงรายละเอียด 10 ปี ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2.2 แผนงานก่อสร้างโครงการไฟฟ้าพลังน้ำบ้านกุ่ม

ลำดับ	รายการ	แผนงานก่อสร้างโครงการไฟฟ้าพลังน้ำฝายบ้านกุ่ม (ปีที่)									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	ศึกษาความเหมาะสม ออกแบบรายละเอียดและจัดทำเอกสารประกวดราคา										
2	งานแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อมและชดเชย										
3	ประกวดราคาและเตรียมงานก่อสร้าง										
4	งานก่อสร้างโครงการไฟฟ้าพลังน้ำปากชมและบ้านกุ่ม										
5	งานอุปกรณ์เครื่องกล-ไฟฟ้าและอุปกรณ์ชลศาสตร์พร้อมทดสอบ										
6	งานระบบสายส่งไฟฟ้าแรงสูง										
7	โครงการบรรเทาปัญหาน้ำท่วมและพัฒนาแหล่งน้ำในพื้นที่										
8	งานตรวจสอบและส่งมอบงาน										

แหล่งที่มา: สภาผู้แทนราษฎร, 2551.

2.2.3 ผลประโยชน์ของโครงการ (คิดที่กำลังผลิต 1,872 เมกะวัตต์)

2.2.3.1 ไฟฟ้า 14,181 ล้านบาท

2.2.3.2 ด้านคมนาคมทางน้ำ 135 ล้านบาท

2.2.3.3 ด้านประมง 270 ล้านบาท

2.2.3.4 ลดคาร์บอนออกไซด์ 5.49 ล้านตัน/ปี และลดการนำเข้าน้ำมันเตา 24,168 ล้านบาท/ปี

2.2.3.5 การพัฒนาโครงการพัฒนาแหล่งน้ำ โดยการสูบน้ำด้วยไฟฟ้า เป็นโครงการขนาดกลาง 1 โครงการและโครงการขนาดเล็ก 16 โครงการ ทั้งฝั่งไทยและลาว มีแผนส่งน้ำในพื้นที่ 56,000 ไร่ ด้วยงบประมาณลงทุนรวม 422,842 ล้านบาท ดังนี้

ตารางที่ 2.3 โครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้า จากโครงการฝายบ้านกุ่ม

ลำดับ	โครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้า	ประเทศ	พื้นที่ส่งน้ำ (ไร่)	ราคาโครงการ (ล้านบาท)
1	พระลาน	ไทย	23,400	92.555
2	บ้านทุ่งนาเมือง	ไทย	1,080	12.403
3	บ้าน Houay Kathiere	สปป.ลาว	980	14.429
4	บ้านผาชัน	ไทย	1,130	12.752
5	บ้าน Khan Soum Soa	สปป.ลาว	1,210	14.531
6	บ้าน Khone Kene	สปป.ลาว	2,980	21.444
7	บ้าน Taphan	สปป.ลาว	1,870	18.272
8	บ้าน Hinkhok	สปป.ลาว	3,000	26.771
9	บ้านลาดเจริญ	ไทย	870	13.485
10	บ้าน Phahang	สปป.ลาว	3,000	30.827
11	บ้านทรายทองน้อย	ไทย	1,630	22.098
12	บ้าน Nongdeun	สปป.ลาว	2,220	21.306
13	บ้านนาสนาม	ไทย	1,420	18.054
14	บ้านอูบมุง	ไทย	3,000	26.441
15	บ้านสามแยกหนองคูณ	ไทย	3,000	27.127
16	บ้าน Dong Sa	สปป.ลาว	3,000	28.674
17	บ้านบุงเขียว	ไทย	2,810	21.673
	รวม		**56,600**	**422.842**

แหล่งที่มา: วุฒิสภา, 2551.

2.2.4 ประเด็นผลกระทบและแนวทางการลดปัญหาผลกระทบจากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำฝายบ้านกุ่ม

ตารางที่ 2.4 ประเด็นผลกระทบและแนวทางลดปัญหาผลกระทบจากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำฝายบ้านกุ่ม

ผลกระทบ	แนวทางลดปัญหาผลกระทบ
1. น้ำท่วมหมู่บ้าน 4 หมู่บ้าน 239 ครัวเรือน ● เขตไทย 1 หมู่บ้าน คือ บ้านคันท่าเกวียน อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 29 หลังคาเรือน โรงเรียน 1 แห่ง และศาลาอเนกประสงค์ 1 หลัง ● เขตลาว 3 หมู่บ้าน คือ บ้านกุ่มน้อย 44 หลังคาเรือน บ้านคำตื้อ 93 หลังคาเรือน บ้านคันทุ่งไชย 73 หลังคาเรือน	● เขตไทย บ้านคันท่าเกวียน ก่อสร้างคันป้องกันน้ำท่วมยาว 1.0 กิโลเมตร เพื่อไม่ให้มีการอพยพ 29 หลังคาเรือน และป้องกันพื้นที่ถูกน้ำท่วม 35 ไร่ ● เขตลาว - บ้านกุ่มน้อย จ่ายค่าชดเชย ค่าที่ดินและบ้านเรือน และโยกย้ายไปตั้งถิ่นฐานใหม่บริเวณใกล้เคียงทางเหนือน้ำ - บ้านคำตื้อ ก่อสร้างคันป้องกันน้ำท่วมยาว 1.67 กิโลเมตร เพื่อไม่ให้มีการอพยพ 98 หลังคาเรือน และป้องกันพื้นที่ถูกน้ำท่วม 97 ไร่ - บ้านคันทุ่งไชย ก่อสร้างคันป้องกันน้ำท่วมยาว 1.80 กิโลเมตร เพื่อไม่ให้มีการอพยพ 73 หลังคาเรือน และป้องกันพื้นที่ถูกน้ำท่วม 134 ไร่

ตารางที่ 2.4 (ต่อ)

ผลกระทบ	แนวทางลดปัญหาผลกระทบ
2. เวนคืนพื้นที่หัวงานเขื่อน	ชดเชยค่าที่ดินและบ้านเรือน
3. พื้นที่เกษตรกรรมริมแม่น้ำโขง รวม 13,858 ไร่ แบ่งเป็นไทย 5,490 ไร่ ลาว 8,368 ไร่ (ในตัวโครงการฯระบุกระทบพื้นที่เพาะปลูก 900 ไร่ 180 ครัวเรือน) อันใช้เป็นพื้นที่ปลูกพืชระยะสั้นเป็นอาหาร การทอผ้า และรายได้ของชุมชน	• ก่อสร้างคันป้องกันน้ำท่วมและสถานีสูบไม่ให้น้ำเอ่อเข้าปากห้วย ท่วมพื้นที่เพาะปลูก • จ่ายค่าชดเชย ค่าเสียโอกาสในการทำกิน คิดเทียบเท่าการลงทุนเปลี่ยนอาชีพเป็นเลี้ยงปลาในกระชัง (160,000 บาท/ครัวเรือน)
4. อาชีพประมง	ชดเชยค่าที่ดินและพื้นที่เพาะปลูก (12,000 บาท/ไร่)
5. ผลกระทบด้านคมนาคมทางน้ำ เนื่องจากการก่อสร้างฝายขวางลำน้ำจะกีดขวางการเดินเรือขึ้นลง	ก่อสร้างช่องทางเดินเรือฝั่งขวาของฝายกว้าง 20 เมตร ให้เรือขนาด 500 เดทเวทตัน ผ่านได้
6. น้ำท่วมเขตอุทยานแห่งชาติผาแต้ม 480 ไร่	ก่อนเริ่มโครงการ ต้องขอเพิกถอนพื้นที่อุทยานแห่งชาติก่อน
7. การปิดกั้นการอพยพของปลาในแม่น้ำโขง เนื่องจากปลาจะอพยพจากท้ายน้ำขึ้นมาเหนือน้ำ	• ก่อสร้างทางบันไดปลาผ่านแบบคลองธรรมชาติ เพื่อให้ปลาขนาดใหญ่และขนาดเล็กอพยพขึ้นมาเหนือฝายได้ • มีมาตรการเสริมโดยจัดทำโครงการเพาะพันธุ์ปลาชนิดที่จำเป็น โดยใช้สถานีเพาะพันธุ์สัตว์น้ำที่มีศักยภาพในพื้นที่โครงการหรือใกล้เคียง

ตารางที่ 2.4 (ต่อ)

ผลกระทบ	แนวทางลดปัญหาผลกระทบ
8. ผลกระทบด้านป่าไม้และพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ	• ไม่กระทบแหล่งท่องเที่ยวผาแต้มที่อยู่ห่าง 6 กิโลเมตรทางท้ายน้ำ • ที่ตั้งโครงการ แนวขอบระดับกักเก็บและแนวสายส่งไฟฟ้าแรงสูง ไม่อยู่ในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 1A และ 1B

แหล่งที่มา: ปรับปรุงจาก ตารางแสดงแนวทางการลดปัญหาผลกระทบเขื่อนบ้านกุ่ม : วุฒิสภา, 2551. โดยใช้ข้อมูลเพิ่มเติม จาก: สภาผู้แทนราษฎร, 2551.

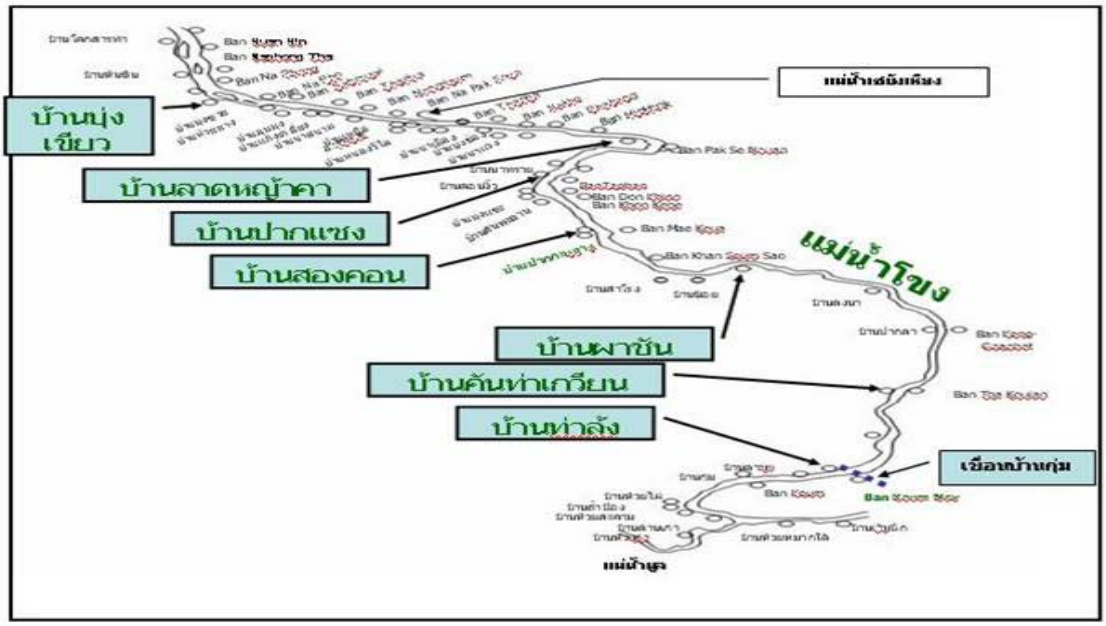

ภาพที่ 2.2 หมู่บ้านริมแม่น้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี
แหล่งที่มา: จิตรกร โพธิ์งาม, 2554.

อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อกังวลเกี่ยวกับผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชนและระบบนิเวศน์สองฝั่งแม่น้ำโขงที่จะเปลี่ยนแปลงไป การต้องเปลี่ยนแปลงและปรับตัวกับการประกอบอาชีพแบบใหม่ ผลกระทบเรื่องการเปลี่ยนแปลงแนวเขตแดนไทย-ลาว จากการเปลี่ยนแปลงของกระแสน้ำที่จะเกิดขึ้น ผลกระทบจากการระบาดของเชื้อโรคหรือพาหะต่างๆ อันเนื่องมาจากสภาพน้ำขังเหนือเขื่อน ทั้งเรื่องความจำเป็นของเขื่อนบ้านกุ่มกับระบบพลังงานไฟฟ้าของประเทศไทย ความคุ้มค่าของโครงการกับการลงทุน 120,330 ล้านบาท แต่พึ่งพิงกำลังผลิตได้เพียง 375 MW หลักประกันในเรื่องปริมาณน้ำจะเพียงพอหรือไม่ หากมีการสร้างเขื่อนขั้นบันไดตอนบนในลาวและชายแดนไทย-ลาว รวม 5 เขื่อน (ปากแบ่ง, หลวงพระบาง, ไซยะบุรี, ปากลาย, ปากชม) ผลกระทบด้านการสูญเสียระบบนิเวศน์และการท่องเที่ยว เช่น ผาชัน แก่งสามพันโบก สะเลกอน ดอนใหญ่ หาดสลึง หาดบ้านปากแซง วังปลา ฯลฯ (รอการสำรวจอย่างละเอียด) รวมทั้งเถาวัลย์พันปี และน้ำตกลงรู นอกจากนั้นยังมีความกังวลเรื่องบั้งไฟพญานาคว่าจะยังคงมีต่อไปหรือไม่ (วุฒิสภา, 2551)

จากเหตุผลดังกล่าวก่อให้เกิดการออกมาแสดงความคิดเห็นต่างๆถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากหลายฝ่าย ทั้งจากนักวิชาการ นักพัฒนาเอกชน รวมถึงเกิดความสงสัยขึ้นในหมู่ประชาชนชุมชนลุ่มน้ำโขง ว่าเขื่อนมีลักษณะการก่อสร้างอย่างไร มีผลกระทบอย่างไร และได้เกิดเวทีสาธารณะขึ้นหลายแห่งเพื่อมีการปรึกษาหารือเกี่ยวกับโครงการก่อสร้างเขื่อนดังกล่าว เนื่องจากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำฝายบ้านกุ่ม เป็นการตัดสินใจโดยไม่ผ่านกระบวนการรับฟังความคิดเห็นจากประชาชน จึงไม่เป็นไปตามกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 66 และ 67 ซึ่งระบุถึงการคุ้มครองสิทธิชุมชน ให้มีส่วนร่วมในการจัดการ บำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้ดำรงชีพได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิต นอกจากนั้นการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรง จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชน และจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อน (สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน, 2550)

ต่อมาในวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2553 นายประสาร มฤคพิทักษ์ ประธานคณะอนุกรรมาธิการศึกษา และตรวจสอบโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม จ.อุบลราชธานี ของวุฒิสภา ได้ออกมาชี้แจงว่าจากการศึกษาข้อมูลและการจัดเวทีสาธารณะ “ต่อชะตาแม่น้ำโขง สายน้ำแห่งชีวิต” เพื่อรับฟังความคิดเห็นของประชาชน โดยคณะกรรมาธิการตรวจสอบเรื่องทุจริตและเสริมสร้างธรรมาภิบาล วุฒิสภา ร่วมกับองค์กรพันธมิตร ได้สรุปเห็นควรเสนอให้รัฐบาลยกเลิกการลงนามบันทึกความเข้าใจโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม จังหวัดอุบลราชธานี เพื่อความยั่งยืน

ของระบบนิเวศของแม่น้ำโขง และเพื่อรักษาแม่น้ำโขงไว้เป็นสมบัติของชุมชนต่อไป (หนังสือพิมพ์บ้านเมือง, 2553) และการยื่นข้อเสนอดังกล่าวยังอยู่ในขั้นตอนของการพิจารณาในช่วงสมัยของรัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลและสมาชิกรัฐสภาใหม่ เรื่องนี้ก็ยังคงค้างอยู่

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.3.1 งานวิจัยที่เกี่ยวกับความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิต

เสน่ห์ จามริก (2547: 7) ได้ศึกษาเรื่อง “สิทธิมนุษยชนในสถานการณ์สากล” ชี้ให้เห็นว่า เศรษฐกิจตลาดเสรีอันมีมาตั้งแต่ยุคอาณานิคม ผ่านยุค “พัฒนา” หลังสงครามโลกครั้งที่สอง จนถึงยุคเศรษฐกิจการเงินข้ามชาติในปัจจุบัน ภายใต้กระแสโลกนี้เองที่รัฐไทยต้องถูกลิดรอนอธิปไตยในการกำหนดนโยบาย ชีวิต เศรษฐกิจ การเมือง ต้องตกอยู่ในสถานะถูกครอบงำ ทั้งในด้านสัญญาที่ไม่เท่าเทียมและเป็นธรรม ในด้านการศึกษาปัญญาความคิดของชนชั้นนำสมัยใหม่ และในด้านการลงทุนจากต่างประเทศ การเข้าสู่ยุคการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัย อาจเป็นแรงกระตุ้นให้ประชาชนคนไทยเกิดความตื่นตัวให้ได้มาซึ่งสิทธิส่วนบุคคลและสิทธิการเมือง แต่ก็ต้องถูกลิดรอนบั่นทอนสิทธิ ในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม รุนแรงยิ่งๆขึ้นตามลำดับ จนในที่สุด กระบวนการเศรษฐกิจเสรีก็แผ่ขยายขอบข่ายการครอบงำลงไปถึงฐานทรัพยากรท้องถิ่น อันเป็นฐานต้นทุนการดำรงชีวิตของชุมชนทั้งมวลทั่วประเทศ ปรากฏการณ์ตื่นตัวและก่อตัวของกระแสสิทธิชุมชนจึงมีความหมายสำคัญต่อการขจัดวัฒนธรรมอำนาจนิยมที่ยังคงสืบทอดอยู่ในสังคมการเมืองไทย และในขณะเดียวกันก็เป็นกระแสตอบโต้ความพยายามครอบงำอธิปไตยของชาติจากพลังอำนาจข้ามชาติทั้งภายในและภายนอก

วิเชียร บุราณรักษ์ (2548: 159) ได้ศึกษาเรื่อง “ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชน ศึกษากรณี : กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจังหวัดอุดรธานี” พบว่า ปัจจัยหนึ่งที่นำไปสู่การเกิดขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชนกรณีกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจังหวัดอุดรธานี เกิดจากปัจจัยด้านปัญหาเชิงโครงสร้าง ได้แก่ ปัญหาที่เกิดจากโครงการของรัฐ ซึ่งมีที่มาจากยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมส่งออกและนำความเจริญทางเศรษฐกิจ ทำให้ภาครัฐและทุนเข้ามากอบโกยทรัพยากรของท้องถิ่น ไม่เพียงเท่านั้น ยังมีอิทธิพลต่อการจัดการความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งระหว่างคน ดิน น้ำ ป่า และทรัพยากรอื่นๆ จากแนวคิดการเปลี่ยนแปลง

วิถีชุมชนโดยรัฐและทุนนี้เอง ทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชน พยายามให้แนวคิดทวนกระแสการเปลี่ยนแปลงสังคม โดยใช้ปัจจัยด้านทางเลือกการพัฒนาและวัฒนธรรมชุมชนในการยืนยันวิถีความเป็นอยู่ดั้งเดิมว่าเป็นสิ่งที่ควรรัก ภูมิใจ เคารพ และพึงให้ความตระหนักต่อวิถีทางสังคม ที่เชื่อมโยงไปยังการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคน ดิน น้ำ ป่า และทรัพยากรอื่นๆ ให้คงอยู่อย่างสมดุล มิใช่การเร่งพัฒนาเศรษฐกิจโดยละเลยด้านสังคม เพราะการเร่งตามทิศทางด้านเศรษฐกิจมีผลพวงต่อวิถีทางสังคม วัฒนธรรม อุดมการณ์ แบบแผนชีวิต วิถีการผลิต ให้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากมายและใหญ่หลวงเหลือคณานับต่อชุมชนท้องถิ่น การเปิดเผยตัวออกมาของขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชนกรณีกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจังหวัดอุดรธานี จึงเป็นการออกมาสู่พื้นที่สาธารณะ (Public space) เพื่อปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างภาครัฐ ภาคตลาด ภาคสังคม รวมทั้งกลุ่มทุนข้ามชาติโลกาภิวัฒน์ โดยผ่านกระบวนการประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมทางการเมือง การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร หรือวิถีของตนเอง

กิ่งกาญจน์ สำนวนเย็น(2551: 3-5) ได้ศึกษาเรื่อง “พลวัตรด้านยุทธวิธีของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม: ศึกษากรณีขบวนการต่อสู้เพื่อสิทธิในที่ดิน จังหวัดลำพูน” พบว่า จากปัญหาความขัดแย้งในที่ดินทำกินในจังหวัดลำพูน คือ หนึ่ง ปัญหาการถูกนายทุนแย่งชิงและบุกรุกที่ดินทำกินของชาวบ้านและที่ดินสาธารณประโยชน์ของชุมชน อันเป็นที่ดินที่ชาวบ้านได้อาศัยเป็นแหล่งทำมาหากินและแหล่งอาหารร่วมกันมาตั้งแต่อดีต สอง ปัญหาการกระจุกตัวของการถือครองที่ดินโดยนายทุนรายใหญ่โดยมิได้ทำประโยชน์ให้เกิดความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจในที่ดินที่ถือครอง และสาม ปัญหาการถูกแย่งชิงสิทธิการได้ที่ดินทำกินภายใต้โครงการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมของรัฐ ทำให้เกิดการขาดแคลนและไร้ที่ดินทำกินของชาวบ้าน จนต้องลุกขึ้นมารวมกลุ่ม เคลื่อนไหวต่อสู้และหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินร่วมกัน เพื่อเรียกร้องสิทธิในการเข้าถึงและการใช้ทรัพยากรที่ดิน โดยเลือกใช้และให้ความสำคัญกับยุทธวิธีการบุกยึดที่ดินของนายทุน เพื่อนำไปสู่การตรวจสอบการทุจริตในการถือครองและการใช้ประโยชน์ในที่ดิน จึงถือเป็นยุทธวิธีที่ท้าทายต่อกฎหมายและกลุ่มคนสำคัญในสังคมไทย และดูขัดแย้งกับสถานการณ์และบริบททางการเมืองประชาธิปไตยแบบใหม่ ภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับ 2540 (ในช่วงเวลานั้น) รวมถึงขัดแย้งต่อความรู้สึกและความเชื่อของสาธารณชนทั่วไปในสังคม จากการต่อสู้ดังกล่าวมีการตอบโต้อย่างรุนแรงจากฝ่ายรัฐและทุน ด้วยการจับกุมและฟ้องร้องชาวบ้านและเอ็นจีโอมากกว่า 1,000 คดี นับว่าเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์การเคลื่อนไหวทางการเมืองของภาคประชาชนที่มีการฟ้องร้องดำเนินคดีกับชาวบ้านจำนวนมาก ซึ่งกรณีของขบวนการต่อสู้เพื่อสิทธิในที่ดิน ของจังหวัดลำพูน เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึง การต่อสู้เพื่อสิทธิในการใช้ประโยชน์จากที่ดิน ซึ่งถึงแม้ว่า จะไม่

ประสบผลสำเร็จ แต่ก็ได้สร้างแบบแผน บทเรียนและประวัติศาสตร์การต่อสู้เรื่องสิทธิให้กับสังคมไทยได้เรียนรู้ และได้พัฒนาต่อไป

2.3.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนในเรื่องเขื่อน

บูชิตา สังข์แก้ว (อ้างถึงใน สดใส สร่างโศก, 2541: 10-11) ได้ศึกษาเรื่อง “วัฒนธรรมปลาและจุดจบตำนานพรานปลาแม่น้ำมูล” พบว่า การมีโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนปากมูลทำให้เกิดการเคลื่อนไหวของฝ่ายต้องการเขื่อนและไม่ต้องการเขื่อนเกิดขึ้น ซึ่งต่างฝ่ายต่างเสนอข้อมูลเพื่อให้รัฐบาลและสาธารณชนเห็นคล้อยตามความคิดของตน การเคลื่อนไหวดังกล่าวมีตั้งแต่ระดับชุมชนสู่ระดับประเทศและต่างประเทศ ซึ่งในที่นี้จะกล่าวสรุปในช่วงก่อนสร้างเขื่อนเสร็จ เพื่อให้ใกล้เคียงกับการวิเคราะห์ในงานวิจัยชิ้นนี้ ดังนี้

ในปี พ.ศ. 2532 หลังจากรัฐมนตรีมีมติอนุมัติเห็นชอบในหลักการโครงการเขื่อนปากมูล และได้มีการอนุมัติงบประมาณในการก่อสร้างเขื่อน กลุ่มที่คัดค้านเขื่อนก็ได้มีการจัดตั้งกลุ่มศึกษาปัญหา ผลกระทบจากการสร้างเขื่อนปากมูล และได้มีการเผยแพร่ข้อมูลผลการศึกษา รวมทั้งรณรงค์และก่อตั้งคณะกรรมการรณรงค์คัดค้านการสร้างเขื่อนปากมูล มีการเคลื่อนไหวให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องออกมาชี้แจงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นและขอให้ทบทวนการสร้างเขื่อน ตลอดจนคัดค้านการอนุมัติงบประมาณของรัฐบาลช่วงระหว่างก่อสร้างเขื่อน

ในปี พ.ศ. 2534 การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ได้ลงมือก่อสร้างในเขตอุทยานแห่งชาติแก่งตะนะ โดยรื้อศาลเพียงตาของชาวบ้าน และระเบิดหิน ทำให้กลุ่มคัดค้านการสร้างเขื่อนออกมาเคลื่อนไหวเรียกร้องให้รัฐบาลชะลอการสร้างเขื่อนและเปิดเผยข้อเท็จจริงของผลกระทบที่จะเกิดขึ้นและขอให้ตั้งคณะกรรมการ 4 ฝ่าย (ราชการ ชาวบ้าน กฟผ. และนักวิชาการ) เพื่อตรวจสอบผลกระทบที่เกิดขึ้น แต่การก่อสร้างก็ยังดำเนินการต่อและมีการปะทะกันระหว่างกลุ่มผู้สนับสนุนและกลุ่มผู้คัดค้าน มีการจับกุมแกนนำผู้คัดค้านเขื่อน เมื่อไม่สามารถชะลอการสร้างเขื่อนได้ กลุ่มผู้คัดค้านได้เรียกร้องให้ กฟผ. จ่ายค่าชดเชยอาชีพประมง 35,000 บาทต่อครอบครัวเป็นเวลา 3 ปี และหลังสร้างเขื่อนต้องชดใช้เป็นที่ดินทำกิน 10 ไร่ แต่ข้อเรียกร้องไม่สามารถหาข้อยุติได้ (ในเรื่องเขื่อนปากมูลยังคงมีปัญหายืดเยื้อมาถึงปัจจุบัน ทั้งกรณีการเปิดปิดเขื่อนและกรณีของข้อเรียกร้องค่าชดเชย)

สดใส สร่างโศก (2541: 116-118) ได้ศึกษาเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนภายหลังมีโครงการโรงไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนปากมูล: ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนริมแม่น้ำมูล อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี” พบว่า จากโครงการโรงไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนปากมูล ได้ทำให้เกิดผล

กระทบที่เกิดขึ้นในชุมชนร้อยละ 95 ซึ่งกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนทั้งด้านสังคมและเศรษฐกิจ ดังนี้

ผลกระทบเชิงบวก การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ได้มีการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา ทำให้ชุมชนได้รับความสะดวกสบายมากขึ้นทั้งการคมนาคมและการติดต่อสื่อสารกับภายนอก เมื่อการเดินทางสะดวกเด็กในชุมชนมีโอกาสในการศึกษาต่อในระดับมัธยมมากขึ้น ด้านสาธารณสุข ประชาชนก็เข้าถึงบริการของรัฐได้มากขึ้น จากการที่ชุมชนได้รับความเดือดร้อนจากการสร้างเขื่อน น้ำท่วมนาและที่ทำกินทำให้มีการรวมกลุ่ม ประสานกันระหว่างชุมชนกับชุมชนเพื่อเรียกร้องให้เกิดการแก้ไขปัญหา นอกจากนั้นจากการสูญเสียอาชีพประมง ชุมชนต้องปรับตัวโดยแสวงหาความรู้และอาชีพใหม่ๆ มากขึ้น

ผลกระทบเชิงลบ จากการสร้างเขื่อนทำให้เกิดความขัดแย้งในชุมชน เพราะความคิดเห็นไม่ตรงกัน ญาติพี่น้องทะเลาะกัน แบ่งเป็นกลุ่มสนับสนุนและคัดค้าน ทำให้ขาดการร่วมแรงร่วมใจในการพัฒนาชุมชนและจรรโลงวัฒนธรรมที่ดีของชุมชนเอาไว้ เกิดความเสื่อมถอยทางวัฒนธรรม การพึ่งพาวัด บ้าน โรงเรียน มีความสัมพันธ์ลดลง รวมทั้งความสัมพันธ์ในครอบครัว ที่ต้องแยกกันอยู่เพราะสมาชิกต้องไปทำงานต่างถิ่น พ่อ แม่ ลูกต้องจากกัน คนแก่ถูกทอดทิ้ง ครอบครัวขาดความอบอุ่น เยาวชนขาดสิ่งยึดเหนี่ยว ทำให้ดื่มสุรา เล่นการพนัน ทะเลาะวิวาท ลักเล็กขโมยน้อย ในเรื่องสุขภาพ เมื่อมีเขื่อนทำให้น้ำนิ่ง เมื่อชาวบ้านลงไปในน้ำ จึงเกิดอาการคัน นอกจากนั้นการสร้างเขื่อนยังทำให้มีการบุกรุกพื้นที่ป่ามากขึ้น ชาวบ้านขาดความมั่นคงทางอาหารต้องพึ่งพาการซื้อมากขึ้น ขาดรายได้ในการใช้จ่ายในครอบครัวเพราะสูญเสียอาชีพการประมง เกิดการว่างงานในชุมชนและเกิดความไม่ไว้วางใจหรือเชื่อถือต่อข้อตกลงที่รัฐบาลได้รับปากไว้

ศิริพร โคตะวินนนท์ (2543: 2, 150-151) ได้ศึกษาเรื่อง “ผู้หญิงในขบวนการเคลื่อนไหวของประชาชนชายขอบ กรณีศึกษาฝายราษีไศล : หมู่บ้านแม่มูนมั่นยืน 2 และ 3” พบว่าจากการสร้างฝายราษีไศลได้เกิดผลกระทบกับประชาชนเกิดขึ้น โดยน้ำได้ท่วมทำลายพื้นที่ป่าบุ่งป่าทามที่มีความสำคัญอันเป็นระบบนิเวศน์ท้องถิ่นของแม่น้ำมูล ซึ่งมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง นอกจากนั้นยังเกิดดินเค็มรอบอ่าง น้ำท่วมที่ดินทำกิน ท่วมพืชไร่ พืชผักตามธรรมชาติ ท่วมแหล่งต้มเกลือ เผาถ่าน การประมง การเลี้ยงสัตว์ ทำให้ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อน ดังนั้นชาวบ้านจึงรวมตัวกันออกมาสู้ ในงานศึกษานี้เน้นไปที่บทบาทของผู้หญิง และได้ข้อสรุปถึงเงื่อนไขที่ผู้หญิงเข้าร่วมในขบวนการต่อสู้ดังต่อไปนี้

หนึ่ง ผู้หญิงเป็นเจ้าของที่ดิน “นามูน” ที่ได้รับสืบทอดกันมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่า ตายาย ผู้หญิงรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ มีความผูกพันและมีความรู้สึกหวงแหน การออกมาต่อสู้ในขบวนการ

เคลื่อนไหวเป็นการออกมาต่อสู้เพื่อปกป้องรักษาสิทธิของตนเอง ที่จะต้องได้รับค่าชดเชยจากการที่นามูนถูกน้ำท่วม

สอง ผู้หญิงได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมป่าบุ่งป่าทามที่เป็นแหล่งหาอยู่หากินเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง เป็น “ตู้กับข้าว” หรือ “ซุปเปอร์มาร์เก็ต” ของชุมชน

สาม ผู้หญิงได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เนื่องจากมีนักพัฒนาเอกชนหรือเอ็นจีโอ เข้าไปทำงานในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างฝายราษีไศล มีผู้นำหญิงและผู้นำชายบางคนผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมต่างๆก่อนเข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหว ในช่วงเริ่มต้นของการก่อตัวกลุ่มชาวบ้านในการต่อสู้เรื่องปัญหาฝายราษีไศล เอ็นจีโอได้สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชาวบ้านได้คิดวิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับตัวเอง ซึ่งได้ตอกย้ำให้ชาวบ้านเห็นว่าได้สูญเสียอะไรไปบ้างในป่าบุ่งป่าทาม สร้างให้เกิดสำนึกท้องถิ่นในการปกป้องวิถีชีวิตของตนเอง นอกจากนี้ยังมีการประสานงานเพื่อเชิญวิทยากรมาให้ความรู้เรื่องกฎหมาย ให้ชาวบ้านรู้เรื่อง “สิทธิ” ของตนเอง การพาชาวบ้านเข้าร่วมวงสัมมนาในเวทีวิชาการต่างๆ การพาไปทัศนศึกษาแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับชาวบ้านกลุ่มต่างๆ ที่ได้รับผลกระทบจากโครงการของรัฐเช่นเดียวกัน เช่น กรณีเขื่อนอุบลรัตน์ เขื่อนปากมูล เป็นต้น กระบวนการเรียนรู้เหล่านี้ช่วยให้ชาวบ้านเกิดความมั่นใจในการออกมาต่อสู้มากขึ้น ผู้ที่มีประสบการณ์ ได้ผ่านการเรียนรู้ต่างๆทางสังคมร่วมกับเอ็นจีโอมาก่อน มีแนวโน้มออกมาต่อสู้และมีบทบาทในฐานะแกนนำในขบวนการ แต่ในขณะเดียวกันก็มีชาวบ้านกลุ่มใหญ่ที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างฝายราษีไศลเช่นกัน แต่ไม่ได้ผ่านขบวนการเรียนรู้ เช่นนี้ก็จะไม่กล้าออกมาต่อสู้ กระบวนการเรียนรู้จึงเป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่สุดของการตัดสินใจเข้าร่วมในขบวนการเคลื่อนไหว

พรใจ ลี่ทองอินทร์ (2545: บทคัดย่อ, 185-186) ได้ศึกษาเรื่อง “การสถาปนาอำนาจของประชาชนในระดับรากหญ้า” พบว่า กฎกติกาของการเมืองในระบอบประชาธิปไตยเสรีนิยมที่ครองพื้นที่อยู่ได้ปิดกั้นและเบียดขับประชาชนในระดับรากหญ้าให้มีพื้นที่ทางการเมืองอยู่เพียงชายขอบ เพื่อปกป้องสิทธิและวิถีการใช้ประโยชน์ในทรัพยากรธรรมชาติ ประชาชนในระดับรากหญ้าจึงต้องสรรค์สร้างอำนาจหรือสร้างการเมืองขึ้นมาผ่านการสร้างความหมายของสิทธิชุดใหม่ เพื่อเปิดพื้นที่ให้ตนเองมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยไม่ถูกเขี่ยให้ไปอยู่ที่ริมขอบของอำนาจและถูกบังคับให้ยอมรับชะตากรรมที่ตนเองไม่มีส่วนร่วมในการกำหนด

ความรู้และกระบวนการเรียนรู้จากแม่มูนและชะตากรรมของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนสิรินธร ทำให้เรื่องเล่าเกี่ยวกับผลดีจากการสร้างเขื่อนปากมูลในสายตาของชาวบ้านกลุ่มเล็กๆกลุ่มหนึ่งกลายเป็นเรื่องโกหก การสร้างเขื่อนกลายเป็นภัยใกล้ตัวที่กำลังจะมา การคัดค้านจึงเป็นสิ่งคนกลุ่มนี้เลือกจะทำ แต่การคัดค้านการสร้างเขื่อนปากมูลของชาวบ้านกลุ่มนี้

ดำเนินไปพร้อมๆกับการถูกข่มขู่คุกคามและกดบังคับ และด้วยการอ้างสิทธิในการจัดการแม่น้ำมูน รัฐก็สามารถเปลี่ยนแม่น้ำมูนให้กลายเป็นพื้นที่แห่งการพัฒนาตามวาทกรรมการพัฒนากระแสหลักได้สำเร็จ ชาวบ้านจึงต้องหันมาเรียกร้องค่าชดเชยอย่างเป็นธรรม การลุกขึ้นมาทวงสิทธิของคนเล็กคนน้อยนอกจากจะแสดงออกถึงความพยายามในการจัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบเท่าเทียมกับรัฐแล้ว ยังมีนัยของการตั้งคำถามอย่างถอนรากถอนโคนต่อความเชื่อที่ว่าพวกเขาเป็นคนที่สังคมต้องสงเคราะห์ เพราะพึ่งตัวเองไม่ได้ เนื่องจากการทวงคืนชีวิตและสายน้ำ ชาวบ้านเปิดเผยให้เห็นว่าการใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรมของรัฐโดยผลักความเสี่ยงให้พวกเขาแบกรับผ่านการอาศัยอำนาจกฎหมาย อำนาจความรู้ และการผูกขาดในการกำหนดหลักเกณฑ์การชดเชยความเสียหาย เป็นสาเหตุที่ทำให้พวกเขายากจน ดังนั้นเพื่อที่จะหลุดพ้นจากความยากจน ชาวบ้านต้องลุกขึ้นมากำหนดชะตากรรมตนเอง ด้วยการปฏิเสธการใช้อำนาจที่ไม่เป็นธรรมของรัฐพร้อมๆกับนิยามความหมายของสิทธิขึ้นใหม่ เพื่อปิดกั้นการอ้างสิทธิของรัฐในการผูกขาดการจัดการน้ำ เมื่อเกิดการช่วงชิงการนิยามความหมายของสิทธิ การนิยามความหมายของสิทธิชุดใหม่จึงอาศัยฐานของการอ้างสิทธิจากแหล่งที่มีความหลากหลาย ทั้งความรู้ที่เกิดจากวิถีชีวิตที่ผูกพันกับแม่น้ำมูน การทำให้เห็นว่าสิทธิในการใช้แม่น้ำของเขาที่ถูกเพิกถอนเป็นสิทธิที่ชดเชยไม่ได้ด้วยการจ่ายเงินทดแทน การเปลี่ยนตัวสะกด “แม่น้ำมูน” เพื่อให้เป็นแม่น้ำที่เป็นมรดกของบรรพบุรุษที่ชาวบ้านใช้สิทธิตามจารีตประเพณีในการอ้างสิทธิได้ นอกจากนั้นยังต้องสร้างพลังขับเคลื่อนทางการเมืองโดยอาศัยยุทธวิธีที่หลากหลาย ท่ามกลางการต่อสู้ ต่อรอง และตอบโต้อย่างหนักหน่วงจากรัฐ

ปราณี โนนจันทร์ และคณะ (2551: 224-233) ได้ศึกษาเรื่อง “วิถีชีวิตและความมั่นคงทางอาหาร : กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปากบุ่งและชุมชนใกล้เคียงในตำบลคันไร่ อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี” ได้กล่าวถึงผลกระทบที่เกิดจากการสร้างเขื่อนสิรินธรและเขื่อนปากมูลว่า การสร้างเขื่อนได้สร้างผลกระทบให้เกิดขึ้นกับชุมชน ดังต่อไปนี้

หนึ่ง ผลกระทบด้านเศรษฐกิจของชุมชน เมื่อมีการสร้างเขื่อน อาชีพของคนในชุมชนก็เปลี่ยนไป เกิดน้ำท่วม และเขื่อนยังทำลายระบบนิเวศน์ของน้ำและสัตว์น้ำ อาชีพประมงเริ่มหายไป ชาวบ้านขาดรายได้ จนต้องอพยพไปทำงานนอกพื้นที่ ต่อมามีกระแสการบริโภคนิยม รวมทั้งการทำเกษตรแบบใหม่ที่ต้องลงทุนสูง ทำให้ชาวบ้านเริ่มติดหนี้สินเรื้อรัง ไม่สามารถชำระหนี้ได้

สอง ผลกระทบด้านสังคม วัฒนธรรม ประเพณี จะมีบางประเพณีที่ลดความสำคัญลง นั่นก็คือ บุญข้าวประดับดินและบุญข้าวสาก ประมาณปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา ผู้คนเริ่มเข้าร่วมพิธีบางตามาก เพราะหนุ่มสาวไปทำงานกรุงเทพฯกันเยอะ

สาม ความขัดแย้งที่เกิดจากการเข้าใจผิดซึ่งกันและกัน เมื่อมีเรื่องการสร้างเขื่อนเกิดขึ้น ชาวบ้านได้รับข้อมูลที่ไม่เท่ากัน เกิดความขัดแย้งแบ่งเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มที่คัดค้านการสร้างเขื่อน และกลุ่มสนับสนุนการสร้างเขื่อน

สี่ ผลกระทบด้านแหล่งทำมาหากิน ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนได้อพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่เขตหมู่บ้านปากบุ่งและหมู่บ้านใกล้เคียง ก่อให้เกิดการแก่งแย่งทรัพยากรที่มีอยู่ แต่ก่อนชาวบ้านจะดำรงชีวิตด้วยอาชีพประมง เมื่อหาปลาไม่ได้ เครื่องมือหาปลาจึงถูกนำมาเก็บไว้ตามต้นไม้หรือบ้านเรือน ชาวบ้านต้องละทิ้งอาชีพประมงไป เพราะพันธุ์ปลาและขนาดปลาก็ลดลง เมื่อมีเขื่อนเกิดดินพังทลาย พื้นที่ทามที่เคยเป็นแหล่งทำมาหากินของชาวบ้านและเป็นแหล่งเพาะปลูกในยามน้ำลด ชาวบ้านก็ปลูกผักไม่ได้แล้ว การหาของป่าก็ยากขึ้นเพราะต้องแก่งแย่งกัน

จากผลกระทบดังกล่าวทำให้ชาวบ้านต้องรวมตัวกันเพื่อเรียกร้องสิทธิโดยมีการแบ่งหน้าที่กันทำเป็น 5 กลุ่ม คือ กลุ่มเจรจา กลุ่มรักษาความปลอดภัย กลุ่ม อสม. ทำหน้าที่ทำความสะอาดสถานที่ชุมนุม กลุ่มประสานงาน และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลกับสื่อ ซึ่งพลังการเกาะเกี่ยวการต่อสู้รวมตัวตั้งแต่เขื่อนสิรินธรจนถึงเขื่อนปากมูลนี้ถือได้ว่าเป็นกระบวนการที่ชาวบ้านได้รวมตัวกันและร่วมกันต่อสู้เพื่อปกป้องสิทธิของตนเองในฐานะที่เป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นผู้ใช้ทรัพยากรในแถบนี้มาเป็นเวลานาน

จากการทบทวนวรรณกรรมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่าปัญหาการละเมิดสิทธิชุมชนในกรณีต่างๆ ส่งผลให้เกิดความตื่นตัวของชาวบ้านในการพูดคุย หาทางออกของปัญหาร่วมกัน และได้มีเคลื่อนไหว ทำกิจกรรมในการเรียกร้องความเป็นธรรมในรูปแบบต่างๆ ซึ่งก็มีทั้งการเคลื่อนไหวที่ประสบความสำเร็จ และการเคลื่อนไหวที่ประสบความล้มเหลว แต่การรวมตัวกันของชาวบ้านในการปกป้องสิทธิชุมชนของตนเอง ก็เป็นการแสดงและพิสูจน์ถึง พลังของ “สิทธิ” และพลังของ “ประชาชน” อย่างเห็นได้ชัด และสะท้อนถึง ความมีตัวตนของประชาธิปไตยไทยว่าไม่ใช่เพียงแค่การบัญญัติไว้เพื่อให้เกิดความเป็นอารยะ แต่ต้องปฏิบัติให้เกิดขึ้นจริงในสังคมไทยได้แล้ว

2.4 กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถนำมาสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ดังแผนภาพ (แผนภาพหน้าถัดไป) เพื่อชี้ให้เห็นความเชื่อมโยงของเหตุการณ์และปัจจัยต่างๆ ในการศึกษาเรื่อง “การศึกษาความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี จากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม” โดยสามารถอธิบายแผนภาพดังกล่าวได้ ดังต่อไปนี้

เมื่อรัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศในสมัยของรัฐบาลที่นำโดยนายกรัฐมนตรีสมัคร สุนทรเวช ได้มีการลงนามบันทึกความเข้าใจเกี่ยวกับความร่วมมือพัฒนาพลังงานไฟฟ้าระหว่างประเทศไทยและประเทศลาว จนเกิดโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่มเกิดขึ้น โดยเมื่อภาคส่วนต่างๆได้รับทราบข้อมูลในเรื่องการสร้างเขื่อน จึงเกิดข้อมูล ความรู้หลากหลายชุดเกี่ยวกับเรื่องเขื่อนเกิดขึ้น ทั้งจากภาครัฐ นักพัฒนาเอกชน (NGOs) นักวิชาการ บริษัทเอกชนที่มีหน้าที่ในการสำรวจความเป็นได้ในการสร้างเขื่อน สื่อประเภทต่างๆ รวมถึงชุมชนผู้มีบทเรียนในเรื่องเขื่อน ข้อมูลที่หลากหลายจากที่มาที่หลากหลายดังกล่าว เป็นปัจจัยภายนอก ที่ถูกส่งไปสู่ชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติในระบบนิเวศลุ่มน้ำโขงมาเป็นเวลายาวนาน โดยชุมชนดังกล่าว มีจำนวนหลายหมู่บ้าน และมีปัจจัยภายในที่ทั้งคล้ายคลึงและแตกต่างกัน เช่น ในเรื่องของความเข้าใจและความเชื่อมั่นในสิทธิชุมชน การตัดสินใจรับชุดความรู้ใหม่ ความเข้มแข็งและความคิดของผู้นำชุมชน การเมืองในชุมชน การประเมินประโยชน์และผลกระทบจากเขื่อนที่จะเกิดขึ้นในชุมชน เป็นต้น ซึ่งปัจจัยภายในเหล่านี้ก็จะเป็นตัวคัดกรอง และเป็นตัวเลือกที่จะเชื่อหรือคล้อยตามข้อมูลจากที่ใดหรือจากใคร จากนั้นการรับรู้ดังกล่าวก็จะสร้างปฏิกิริยาต่อเขื่อนบ้านกุ่มได้แตกต่างหลากหลายออกไป ซึ่งชาวบ้านอาจจะวางเฉยเกี่ยวกับเรื่องเขื่อน อาจเห็นด้วยกับการสร้างเขื่อน หรืออาจจะคัดค้านการสร้างเขื่อน ซึ่งจากปฏิกิริยาดังกล่าวนำมาซึ่งการสื่อสารและการแสดงความคิดเห็นของชาวบ้านในชุมชนเกี่ยวกับเรื่องเขื่อน กระบวนการรับข้อมูลจากทั้งภายนอกชุมชนและภายในชุมชน รวมถึงการคิดวิเคราะห์ด้วยตัวชาวบ้านเอง ทำให้เกิดความเข้าใจในเรื่องสิทธิชุมชนในลักษณะต่างๆ โดยความเข้าใจเรื่องสิทธิชุมชนดังกล่าว อาจเป็นความรู้ที่มีอยู่แล้ว หรืออาจเป็นความรู้ใหม่ หรือเป็นความรู้เพิ่มเติมก็ได้ จากนั้นเกิดการรวมกลุ่มกันของคนที่มีความคิดเห็นเหมือนกัน และสร้างเครือข่ายของตน โดยมีรูปแบบกิจกรรมที่จะส่งผ่านความคิดเห็นออกมา ซึ่งสิ่งที่แสดงออกมานี้ถือเป็นความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนในการบริหารจัดการและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิต ของชุมชน

คนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ต่อโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม โดยมีปัจจัยที่ทำให้เกิดการตื่นตัวและรูปแบบของความตื่นตัวในรูปแบบต่างๆ

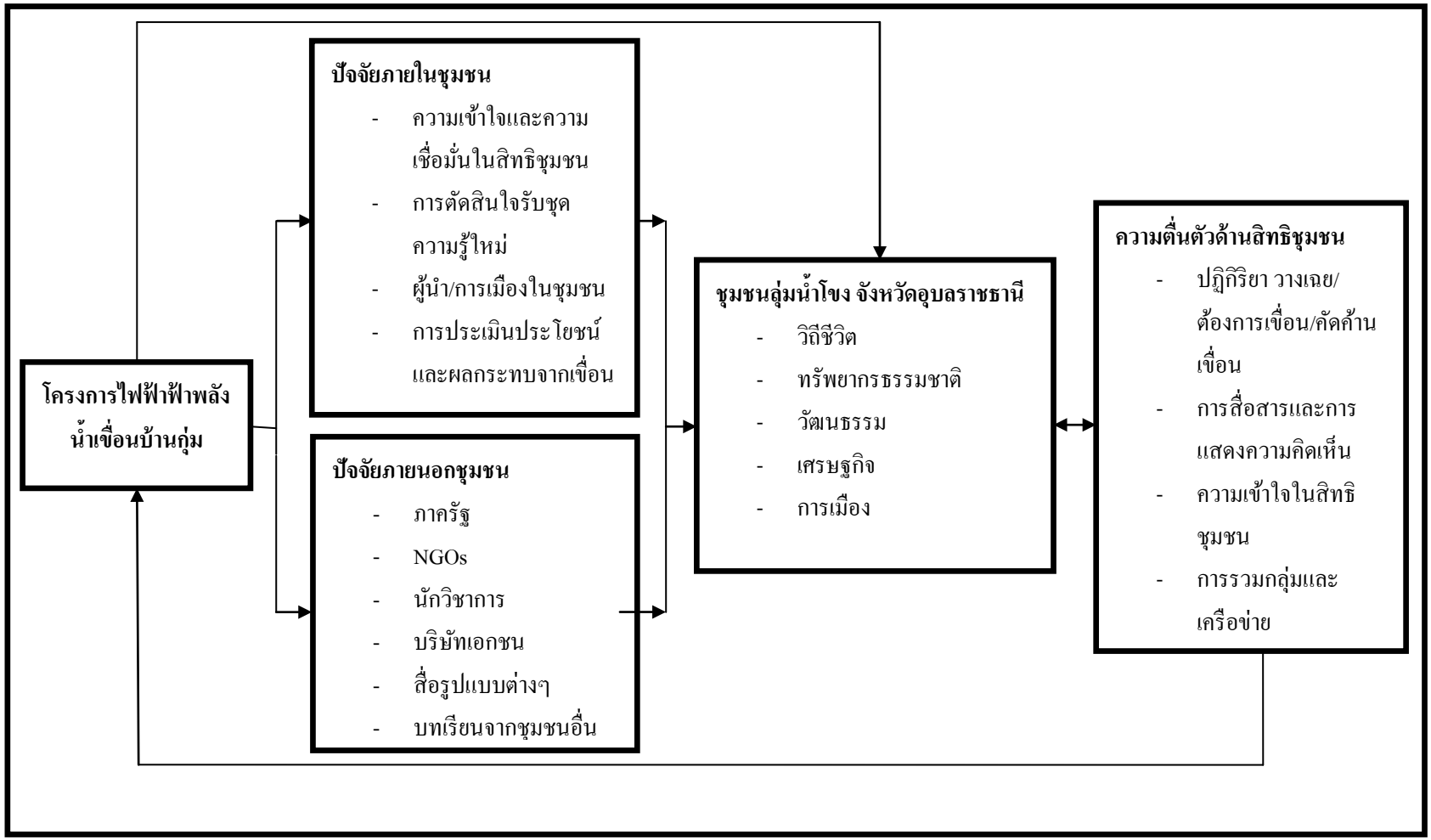

ภาพที่ 2.3 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง “การศึกษาความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนในการบริหารจัดการและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิต ของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี จากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีรายละเอียดระเบียบวิธีการวิจัยดังต่อไปนี้

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการศึกษาคือ ชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งคาดว่าจะได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม มีประมาณ 34 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านกุ่ม บ้านตามุย บ้านท่าล้ง บ้านทุ่งนาเมือง บ้านคันท่าเกวียน บ้านปากลา บ้านดงนา บ้านผาชัน บ้านน้อย บ้านสำโรง บ้านปากห้อยม่วง บ้านคำจ้าว บ้านจอมปลวกสูง บ้านปากกะหลาง บ้านสองคอน บ้านคันพะลาน บ้านบุ่งแซะ บ้านดอนงิ้ว บ้านปากแซง บ้านนาทราย บ้านนาหินโง่น บ้านลาดหญ้าคา บ้านนาแวง บ้านบุ่งข้อง บ้านนาเมือง บ้านหนองวิไล บ้านเหนือ บ้านนาสนาม บ้านแก้งเกลี้ยง บ้านอูบมุง บ้านห้วยยาง บ้านบุ่งซวย บ้านบุ่งเขียว และบ้านหินขัน (วุฒิสภา, 2551)

โดยในการสัมภาษณ์จะใช้การสุ่มตัวอย่างแบบ Cluster Sampling แบ่งประชากรออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ชุมชนเหนือเขื่อนและชุมชนใต้เขื่อน และเลือกตัวอย่าง กลุ่มละ 3 หมู่บ้าน โดยการสุ่มแบบง่าย ดังนี้

3.1.1 ชุมชนเหนือเขื่อน คือ บ้านสองคอน อำเภอโพธิ์ไทร, บ้านดงนา อำเภอศรีเมืองใหม่ และบ้านคันท่าเกวียน อำเภอโขงเจียม

3.1.2 ชุมชนใต้เขื่อน คือ บ้านท่าล้ง บ้านตามุยและบ้านกุ่ม อำเภอโขงเจียม

ในการเลือกสัมภาษณ์บุคคลในชุมชนดังกล่าวจะใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบ Snowball Sampling หรือแบบลูกโซ่ โดยเป็นการอาศัยการแนะนำต่อเนื่องกันไป จากคนที่ 1 ที่มีข้อมูล ไปหาคนที่ 2 และต่อเนื่องไปเรื่อยๆจนครบตามที่ต้องการ ซึ่งจำนวนบุคคลที่สัมภาษณ์จะสัมภาษณ์หมู่บ้านละ 5 คน

3.2 ข้อมูลและแหล่งข้อมูล

3.2.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) คือ ข้อมูลที่ถูกเก็บโดยตรงจากพื้นที่หรือตัวบุคคล ซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้เก็บรวบรวมเองใหม่

3.2.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) คือ ข้อมูลจากหน่วยงานหรือบุคคลอื่นซึ่งได้รวบรวมไว้ก่อนหน้าแล้ว ทั้งที่ผ่านการวิเคราะห์และไม่ผ่านการวิเคราะห์

3.3 วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้หลักการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ

3.3.1 ศึกษาเอกสาร (Documentary Research) เป็นการเก็บข้อมูลจากเอกสารที่มีผู้รวบรวมไว้แล้วอย่างเป็นทางการ คือ หนังสือ บทความวิชาการ งานวิจัย รายงานการประชุมสัมมนา ข่าวหนังสือพิมพ์ เป็นต้น

3.3.2 การสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง (Semi-Structure Interview) เป็นการสัมภาษณ์แบบมีเค้าโครงคำถามไว้บ้างแล้ว แต่ในการสัมภาษณ์จริงก็จะมีการปรับตามสถานการณ์ อาจมีคำถามอื่นๆเพิ่มเติม ซึ่งการถามก็จะเป็นไปตามสถานการณ์ของการสัมภาษณ์แต่ละครั้ง

3.3.3 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) เป็นการซักถามพูดคุยกันระหว่างผู้สัมภาษณ์และผู้ให้สัมภาษณ์ โดยถามเจาะลึก ล้วงคำตอบอย่างละเอียดถี่ถ้วน การถามนอกจากจะต้องการให้อธิบายแล้ว ก็จะถามถึงเหตุผลด้วย (กรแก้ว จันทภาษา, 2554)

โดยได้สัมภาษณ์ทั้งหมด 38 คน แบ่งการสัมภาษณ์เป็น 5 ส่วน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.3.3.1 เจ้าหน้าที่รัฐ 3 คน

1) ร.อ.คมสันต์ ดุษฎีเสนีย์ ผู้อำนวยการสำนักงานพลังงานจังหวัดอุบลราชธานี

2) นายประสาร มฤคพิทักษ์ ประธานคณะอนุกรรมาธิการศึกษาตรวจสอบโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม จ.อุบลราชธานี ภายใต้การมอบหมายจากคณะกรรมาธิการศึกษา ตรวจสอบเรื่องการทุจริต และเสริมสร้างธรรมาภิบาล วุฒิสภา

3) นพ.นิรันดร์ พิทักษ์วัชระ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

3.3.3.2 นักวิชาการ 3 คน

1) รองศาสตราจารย์พฤกษ์ เถาถวิล อาจารย์คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

2) นายสุรสม กฤษณะจูฑะ อาจารย์คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

3) นางสาวกิ่งกาญจน์ สำนวนเย็น อาจารย์คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

3.3.3.3 นักพัฒนาเอกชน 2 คน

1) นางสาวคำปิ่น อักษร

2) นางสาวสดใส สร่างโศก

3.3.3.4 ชาวบ้านในชุมชน 30 คน

1) บ้านสองคอน อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี 5 คน

2) บ้านดงนา อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี 5 คน

3) บ้านคันท่าเกวียน อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี 5 คน

4) บ้านท่าล้ง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี 5 คน

5) บ้านตามุย อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี 5 คน

6) บ้านกุ่ม อำเภอโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี 5 คน

3.3.4 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) เป็นการสังเกตอยู่ห่างๆ ไม่เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม มีทั้งสังเกตแบบไม่ให้ผู้ถูกสังเกตรู้ตัวและให้ผู้ถูกสังเกตรู้ตัว เช่น การสังเกตการหาปลา การทอผ้า การปลูกพืชริมโขง ของคนลุ่มน้ำโขง

3.3.5 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เป็นการเข้าไปสังเกตโดยใช้ชีวิต ทำกิจกรรมร่วมกับคนในชุมชน เป็นเวลา 7 วัน กิจกรรมที่เข้าร่วม เช่น กิจกรรมการแห่พระประธานของวัดบ้านคันท่าเกวียน การนั่งเรือเพื่อไปศึกษาวิถีชีวิต วิถีการหาปลาของคนแม่น้ำโขง แถบบ้านสองคอน บ้านตามุย บ้านท่าล้ง และหมู่บ้านฝั่งลาว ซึ่งก็จะเห็นถึงทรัพยากรธรรมชาติ เกาะแก่ง พันธุ์ไม้ วิถีชีวิต การหาปลา การขายปลาบนเรือ ทั้งยังร่วมกับชาวบ้านอาบน้ำในแม่น้ำโขง พักอาศัยและทานอาหารกับคนในชุมชน เป็นต้น นอกจากนั้นก็มีการเข้าไปศึกษาการชุมนุมเรียกร้องของกลุ่ม PMOVE หรือ ขบวนประชาชนเพื่อสังคมที่เป็นธรรม ซึ่งเป็นกลุ่มที่รวมกลุ่มปัญหาต่างๆทั่วประเทศที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม ซึ่งก็มีข้อเรียกร้องย่อยในการขอให้ยุติการสร้างเขื่อนในแม่น้ำโขง รวมถึงเขื่อนบ้านกุ่มด้วย โดยเข้าร่วมชุมนุมบริเวณลานพระบรมรูปทรงม้า 2 วัน คือ วันที่ 18 และ วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2554 เพื่อสังเกตการณ์และร่วมกิจกรรมต่างๆ ของผู้ชุมนุม

3.3 ขั้นตอนการทำวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง “การศึกษาความตื่นตัวของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ด้านสิทธิชุมชน ในการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิต จากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม” ผู้วิจัยมีขั้นตอนการทำวิจัย ดังนี้ คือ

3.3.1 สำรวจประเด็นปัญหา

3.3.2 สำรวจแนวคิดทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นกรอบสำหรับการเก็บรวมรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

3.3.3 เก็บและศึกษาข้อมูลภาคสนาม

3.3.4 สังเคราะห์ข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

3.3.5 สรุปผลการวิจัย

3.3.6 เขียนรายงานการวิจัย

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล จะอาศัยการพรรณนาและวิเคราะห์ (Descriptive and Analytical) โดยยึดทฤษฎีและกรอบแนวคิดที่ได้ศึกษาไว้ ซึ่งการวิเคราะห์ข้อมูลจะประกอบด้วย (แน่งน้อย ย่านวารี, 2554)

การจำแนกและจัดระบบข้อมูลเพื่อให้เข้าใจถึงความหมายและความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์จากทัศนะของผู้ถูกวิจัย (Native' s Category) เป็นการจัดหมวดหมู่ของข้อมูล หาแบบแผน ความหมายและความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ภายใต้บริบททางสังคม วัฒนธรรมที่ศึกษา และทำความเข้าใจกับความหลากหลายและความแตกต่างของข้อมูลที่เก็บรวบรวมมา

การหาความสัมพันธ์ของข้อมูล แยกแยะเงื่อนไขเพื่ออธิบายสาเหตุความสัมพันธ์ รวมทั้งเป็นการอธิบายการเกิดขึ้น การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ที่ศึกษา

บทที่ 4

สภาพทั่วไปของชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี

แม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำที่ไหลผ่าน 6 ประเทศ คือ จีน พม่า ลาว ไทย กัมพูชา และเวียดนาม ซึ่งโดยทั่วไปชุมชนในลุ่มน้ำโขงทั้ง 6 ประเทศ ก็มีวิถีชีวิตหลายอย่างที่คล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะการทำประมงและการทำเกษตรริมโขง ชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นชุมชนที่อยู่ตอนใต้ของลุ่มน้ำโขง และมีวิถีชีวิต วัฒนธรรมที่ผูกพันกับสายน้ำเป็นอย่างมาก ซึ่งจากการศึกษา สามารถสรุปรายละเอียดได้ ดังต่อไปนี้

4.1 วิถีชีวิต

4.1.1 อาชีพ

4.1.2 กิจกรรมในชีวิตประจำวัน

4.2 วัฒนธรรม

4.2.1 ครอบครัว

4.2.2 เศรษฐกิจ

4.2.3 การศึกษา

4.2.4 การแพทย์

4.2.5 การสื่อสาร

4.2.6 ศาสนา

4.2.7 ศิลปะ

4.2.8 นันทนาการ

4.2.9 การเมืองการปกครอง

4.3 ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศแม่น้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี

4.4 ปัญหาของชุมชน

4.5 ลักษณะเฉพาะของแต่ละหมู่บ้านที่ศึกษา

4.6 การบริหารจัดการและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติของคนในชุมชน

4.1 วิถีชีวิต

4.1.1 อาชีพ

อาชีพของคนลุ่มน้ำโขงจังหวัดอุบลราชธานี เป็นอาชีพที่ผูกพันและเชื่อมโยงกับสายน้ำโขงเป็นส่วนมาก ซึ่งมีรายละเอียดที่สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

4.1.1.1 การทำประมง การทำประมงเป็นวิถีชีวิตที่เกิดขึ้นตลอดลำน้ำโขง ปลาเป็นอาหารหลักที่หาได้ง่าย ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์อย่างเห็นได้ชัด โดยทุกปีปลาจะว่ายทวนน้ำขึ้นมาจากทางใต้เพื่อมาวางไข่ที่ยอดน้ำเสมอ ซึ่งเกาะแก่งต่างๆในลำน้ำโขง จะเป็นแหล่งอนุบาลปลาอย่างดี เมื่อถึงฤดูน้ำหลาก ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ลูกปลาเติบโตและแข็งแรงแล้ว น้ำจะพัดเอาปลาออกมาจากแก่งหินต่างๆ สิ่งนี้เป็นวัฏจักร ที่เป็นวิถีของลำน้ำโขงตามธรรมชาติ เครื่องมือที่ใช้หาปลา ส่วนใหญ่จะเป็นเครื่องมือที่ชาวบ้านทำขึ้นเอง ซึ่งก็ถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างหนึ่งที่มีคุณค่า เช่น การทำอวน เบ็ด แห ช้อนตักปลา ตุ้ม มอง ลอบ เบ็ดเขียด จิบ ลานดักปลา ไซกุ้ง เป็นต้น

ในการทำประมง ชาวบ้านจะมี “ลวงปลา” ซึ่งเป็นเขตหรือทำเลที่หาปลาของตนเอง สามารถสืบทอดเป็นมรดกตกทอดได้ และเป็นลักษณะเหมือนทรัพย์สิน สามารถซื้อขายได้ โดยอาจใช้เป็นที่ยืนตักปลา ใส่มอง หรือเพื่อทำการประมงต่างๆ นอกจากปลาแล้ว ยังมีกุ้ง กบ และอื่งตามฤดูกาล ที่สามารถหาเป็นอาหารได้ ในบริเวณลำน้ำโขง

4.1.1.2 การทำสวน การทำสวนเป็นอีกหนึ่งอาชีพที่มีความสำคัญสำหรับคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี เพราะเนื่องจากเป็นพื้นที่ติดริมน้ำ ดินจึงมีความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งสวนของชาวบ้านจะมี 2 ประเภท คือ หนึ่ง สวนริมตลิ่งโขงบริเวณที่น้ำลดลง จะมีความชุ่มชื้นเพราะเป็นส่วนที่น้ำเคยท่วมในหน้าน้ำหลากและพัดพาตะกอนต่างๆซึ่งถือว่าเป็นปุ๋ยชั้นดีมาสะสมไว้ พื้นที่ริมตลิ่งนี้จะใช้ปลูกพืชอายุสั้น เช่น ถั่วฝักยาว ผักกาด ผักชีลาว มันแกว หอม กระเทียม ถั่วลิสง มะเขือเทศ มะเขือพวง พริก ข้าวโพด เป็นต้น เพื่อที่จะได้เก็บเกี่ยวได้ง่าย เมื่อถึงฤดูน้ำขึ้น สอง คือ สวนบนฝั่งโขง เป็นพื้นที่ริมโขงหรือบริเวณใกล้โขงที่น้ำท่วมไม่ถึง ส่วนมากจะปลูกผลไม้ เช่น มะม่วง ส้มโอ มะขามหวาน ลำไย กล้วย เป็นต้น เป็นพืชเศรษฐกิจที่มีความสำคัญเช่นกัน

โดยการเพาะปลูกจะเริ่มขึ้นหลังน้ำโขงลดราวเดือนตุลาคม ในช่วงเดือนแรกที่น้ำลด ชาวบ้านจะปลูกพืชที่ไม่ต้องการน้ำมากไว้บนที่สูงก่อนพืชชนิดอื่น เช่น ถั่วลิสง ข้าวโพด เป็นต้น ส่วนบริเวณที่น้ำลดลงมาเรื่อยๆนั้น จะปลูกพืชที่ต้องการดินชุ่มน้ำและมีความอุดมสมบูรณ์ของดินตะกอน ได้แก่ หอมแดง กระเทียม และพืชสวนครัวต่างๆ การปลูกพืชในแต่ละปีอาจมีเนื้อที่และลักษณะแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับตะกอนที่ถูกน้ำพัดพามา เช่น บางปีมีตะกอนน้อย พื้นที่ริมตลิ่งจะมีแต่หิน เพาะปลูกได้น้อย แต่ถ้าปีใดมีตะกอนมาก ดินจะอุดมสมบูรณ์ สามารถทำ

การเกษตรได้ผลดี การทำเกษตรริมตลิ่งแม่น้ำโขงจึงไม่ต้องใส่ปุ๋ยและไม่ใช้สารเคมี เพราะการปลูกพืชผสมผสานกันช่วยลดความเสี่ยงเรื่องแมลงอยู่แล้ว (มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. คณะศิลปศาสตร์. สาขาการพัฒนาสังคม อ้างถึงใน โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า, 2551)

ตารางที่ 4.1 ปฏิทินการเกษตรริมแม่น้ำโขง ของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี

ชนิดพืช	เดือน											
	มค	กพ	มีค	เมย	พค	มิย	กค	สค	กย	ตค	พย	ธค
ถั่วลิสง												
ข้าวโพด												
หอมแดง												
มันเทศ												
กระเทียม												
ถั่วฝักยาว												
ผักกาด												
ผักชี												

แหล่งที่มา: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. คณะศิลปศาสตร์. สาขาการพัฒนาสังคม อ้างถึงใน โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า, 2551.

หมายเหตุ: ■ ช่วงเวลาปลูก ▒ ช่วงเวลาเก็บเกี่ยว ■ ขึ้นอยู่กับการลดลงของแม่น้ำโขง

4.1.1.3 การทำนา ในบริเวณริมโขงจังหวัดอุบลราชธานี จะมีลักษณะเป็นป่า และในดินมีแผ่นหินและก้อนหินปะปน บางหมู่บ้านอยู่ติดกับภูเขา ทำให้สภาพดินไม่เหมาะแก่การทำนา พื้นที่ในการทำนาจึงน้อย ทำให้อาชีพทำนาเป็นอาชีพส่วนน้อยของคนในชุมชน เฉพาะคนที่มีที่นาเท่านั้น จึงจะสามารถทำนาได้ ดังนั้นข้าวในหลายครอบครัวอาจไม่พอกินจนถึงตลอดทั้งปี จึงเป็นที่มาของวัฒนธรรมการหาปลาเพื่อไปแลกข้าวในชุมชนอื่น ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชุมชนคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี

4.1.1.4 หาของป่า การหาของป่าเป็นอีกอาชีพของคนริมโขง เพราะสภาพแวดล้อมในพื้นที่ ถือเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ ของป่าที่หาได้จะเป็นประเภท หน่อไม้ ดอกกระเจียว ผักหวาน จิหล่อ เห็ดต่างๆ เช่น เห็ดระโงก เห็ดก่อ เห็ดเผาะ เห็ดไค เห็ดน้ำหมาก เห็ดดิน เห็ดบด ก็จะนำมาเป็นอาหารในครัวเรือน นำไปแลกข้าวกับชุมชนอื่น หรือนำไปขายเป็นรายได้ให้กับครอบครัว

4.1.1.5 การจักสาน ด้วยพื้นที่ริมโขงเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ ต้นไผ่จึงมีอยู่มาก การจักสานจากไม้ไผ่จึงเป็นอีกอาชีพที่มีความสำคัญ โดยเฉพาะที่หมู่บ้านท่าล้ง จะมีการสานกระติบข้าว มวยนึ่งข้าว และปิ่นโต โดยใช้ภูมิปัญญาของชุมชนในการออกแบบลวดลายที่ปราณีต เพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน ซึ่งกระติบข้าว ได้ถูกคัดเลือกให้เป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ระดับ 4 ดาว นอกจากนั้น คนในชุมชนยังออกแบบปิ่นโตสาน ขายได้ใบละ 500 บาท ปัจจุบันยอดสั่งมีมากกว่ากำลังผลิต ซึ่งเป็นการดัดแปลงผลิตภัณฑ์เพื่อให้เกิดการเพิ่มมูลค่าอย่างน่าชื่นชม และในพื้นที่บ้านท่าล้งยังมีการสานเสื่อจากใบเตยป่า โดยนำใบเตยป่ามาเลาะเอาหนามออก แล้วกรีดให้เป็นเส้นก่อนนำไปสานและตากแดดให้แห้ง เสื่อจากใบเตยที่ชาวบรูจากหมู่บ้านท่าล้งผลิตออกมานี้ได้รับความนิยม เพราะเป็นเสื่อที่สวยงามคงทนและราคาไม่แพง (Creativeculturethailand, 2553)

4.1.1.6 การทอผ้า การทอผ้าเป็นวิถีชีวิตในหลายชุมชนของคนอีสาน รวมถึงคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี มีทั้งการทอผ้าซิ่น ผ้าขาวม้า ผ้าห่ม ผ้าพันคอ เป็นต้น ซึ่งเนื้อผ้าจะมีทั้งผ้าไหม ผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติต่างๆ ในปัจจุบันการทอผ้านอกจากจะทอเพื่อใช้เองและเป็นของฝากแล้ว ยังทอผ้าเพื่อขายให้กับนักท่องเที่ยว ส่งขายในประเทศ และส่งขายนอกประเทศด้วย โดยจะมีการรวมกลุ่มกันในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มทอผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติที่บ้านตามุยและบ้านกุ่ม กลุ่มทอผ้าบ้านคันท่าเกวียน กลุ่มทอผ้าไหมบ้านสองคอน เป็นต้น

4.1.17 รับจ้างทั่วไป อาชีพรับจ้างเป็นอาชีพที่มีทั่วไปในทุกชุมชน ชุมชนลุ่มน้ำโขงก็เช่นกัน เช่น รับจ้างขับเรือพาเที่ยวแม่น้ำโขง รับจ้างทำประตูจากไม้ในท้องถิ่น รับจ้างขับรถให้นักท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งก็ถือเป็นรายได้ให้กับครอบครัวอีกทางหนึ่ง

4.1.1.8 บริการการท่องเที่ยว ชุมชนลุ่มน้ำโขงเป็นชุมชนที่มีทัศนียภาพที่สวยงามและมีวัฒนธรรมวิถีชีวิตที่มีเอกลักษณ์ ดังนั้น จึงสามารถสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวได้ในหลายพื้นที่

เช่น สามพันโบกที่อยู่บริเวณบ้านสองคอน อำเภอโพธิ์ไทร มีนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดการขยายรีสอร์ทและห้องพักสำหรับนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นเป็นร้อยเปอร์เซ็นต์ รวมทั้งเกิดร้านอาหารเพิ่มขึ้น ชาวบ้านที่มีเรือก็สามารถนำมาเข้ากลุ่มเรือท่องเที่ยวของชุมชน เกิดรายได้กับครอบครัวและชุมชนได้ นอกจากนั้นเด็กนักเรียนโรงเรียนบ้านสองคอนก็ยังมีรายได้จากการเป็นมัคคุเทศก์น้อยให้กับนักท่องเที่ยวอีกด้วย ซึ่งในปัจจุบันถือได้ว่าบ้านสองคอนเป็นหมู่บ้านที่มีเงินสะพัดมากที่สุดในชุมชนริมโขง จังหวัดอุบลราชธานี ในหมู่บ้านท่าล้งเช่นกันเริ่มมีการปรับตัวเพื่อสร้างความเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์วิถีชีวิต มีการทำโฮมสเตย์โดยใช้บ้านของชาวบ้านเป็นที่พัก โดยคิดค่าใช้จ่ายคืนละ 200 บาท ซึ่งจะมีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาการสานกระติบข้าว การสานเสื่อใบเตยต่างๆ ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน เรียนรู้ภาษาบรู วิถีชีวิตการประมง ตลอดจนเอกลักษณ์ของวัฒนธรรม ประเพณีต่างๆ นอกจากนี้ยังมีทรัพยากรธรรมชาติอันสวยงาม มีการเปิดสถานที่ท่องเที่ยวใหม่ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับสามพันโบก และจะมีกิจกรรมการพานั่งเรือเที่ยวในลำน้ำโขง โดยมีค่าใช้จ่ายเที่ยวละ 2,500 ต่อลำ นั่งได้ 30-40 คน เป็นการสร้างรายได้ให้กับครอบครัวและชุมชนเป็นอย่างดี

4.1.1.9 การไปทำงานนอกพื้นที่ คนในชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี มีส่วนหนึ่งที่ไปทำงานต่างจังหวัด เพื่อเป็นรายได้เสริมให้กับครอบครัว ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเด็กวัยรุ่นที่ไปทำงานกรุงเทพฯ ทำงานในตัวจังหวัดอุบลราชธานี หรือจังหวัดอื่น นอกจากนั้น ก็มีการไปในลักษณะของครอบครัวด้วย โดยจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านบางส่วน ได้ข้อมูลว่า บ้านท่าล้งมีคนไปทำงานกรุงเทพ ประมาณ 40-50 คน บ้านดงนา ประมาณ 10- 20 % เป็นต้น

4.1.1.10 การค้าขาย อาชีพค้าขาย เป็นอาชีพที่กระจายอยู่ทุกชุมชน ชุมชนลุ่มน้ำโขงก็เช่นกัน โดยเฉพาะการขายปลาน้ำโขง การขายผลผลิตการเกษตรจากสวนริมโขง เช่น มันแกว พริก ข้าวโพด ฝ้าย เป็นต้น การขายของชำทั่วไปโดยร้านขายของชำของหมู่บ้านริมโขงส่วนใหญ่จะมีอยู่ไม่มาก ทำให้การค้าขายเป็นไปได้อย่างต่อเนื่อง เพราะเป็นการขายให้คนในชุมชนและมีคนจากฝั่งประเทศเพื่อนบ้านมาซื้อขาย แลกเปลี่ยนสินค้าต่างๆด้วย

4.1.1.11 การเลี้ยงสัตว์ การเลี้ยงสัตว์ของชุมชนริมโขงเป็นการเลี้ยงเพื่อบริโภคและขายเป็นอาชีพเสริม ประเภทของสัตว์ที่เลี้ยง เช่น โค กระบือ หมู เป็ด ไก่ เป็นต้น ซึ่งก็เป็นการเพิ่มรายได้อีกทางหนึ่งให้กับครอบครัวและชุมชน

4.1.2 กิจกรรมในชีวิตประจำวัน

กิจกรรมในชีวิตประจำวันของชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี จะมีความผูกพันกับธรรมชาติเป็นอย่างมาก อาทิ เช่น การหาปลาในลำน้ำโขง การปลูกพืชสวนริมตลิ่งเมื่อถึงช่วงน้ำ

ลด การเก็บผลผลิตการเกษตรก่อนช่วงน้ำขึ้น การปั่นด้าย ทอผ้า การสานอุปกรณ์การประมง การสานอุปกรณ์ต่างๆในชีวิตประจำวันจากวัสดุธรรมชาติ เช่น การสานกระติบข้าว มวยนึ่งข้าว เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีการหาของป่า เช่น หน่อไม้ เห็ด ผักต่างๆ ดอกกระเจียว เป็นต้น การหาอาหารของชุมชนริมโขงจะเป็นลักษณะง่ายๆ เช่น หากอยากกินต้มปลาในมื้อเย็น ก็ถือแหหรืออุปกรณ์หาปลาเดินลงโขง ไม่กี่นาทีก็ได้ปลาขึ้นมาเพื่อทำอาหารเย็นให้ครอบครัวได้แล้ว ระหว่างเดินขึ้นฝั่งอาจเก็บผัก เพื่อมาลวก กินเป็นอีกเมนูได้ โดยไม่ต้องใช้เงินซื้อหามากมาย แสดงถึงความเรียบง่ายของวิถีชีวิตและความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรในชุมชนอย่างเห็นได้ชัด

4.2 วัฒนธรรม

ในอดีตดั้งเดิมคนอีสานจะนับถือผีบรรพบุรุษและแถน แต่เมื่อศาสนาพุทธได้เข้ามา ทำให้คนอีสานนับถือศาสนาพุทธปนกับการนับถือผีตั้งแต่นั้นมา ดังนั้นวัฒนธรรมของคนอีสานจึงมีลักษณะที่ประกอบกันระหว่างพุทธและแถน ชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานีเป็นคนอีสานริมน้ำและเป็นคนลาวที่อพยพมาจากประเทศลาวในช่วงสงคราม ดังนั้นศาสนาและวัฒนธรรมจึงเป็นเอกลักษณ์ที่มาจากความหลากหลายของความเชื่อต่างๆ นอกจากนั้นชุมชนลุ่มน้ำโขงทั้งสองฝั่งไทยลาว ยังมีการร่วมบุญประเพณีกันเรื่อยมา เพราะเป็นเครือญาติและมีสายสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นแม้จะถูกขีดแบ่งด้วยพรมแดนประเทศก็ตาม โดยวัฒนธรรมต่างๆสามารถสรุปและจำแนกได้ตามทฤษฎีระบบวัฒนธรรม ของงามพิศ สัตย์สงวน (2542: 5) ซึ่งมีองค์ประกอบ ดังต่อไปนี้

4.2.1 ครอบครัว

ในเรื่องของครอบครัว ชาวบ้านในชุมชนลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นครอบครัวขยายมีพ่อแม่ ลูก หลาน ปู่ย่า หรือตายาย อยู่ร่วมกัน จึงเป็นครอบครัวใหญ่ มีความหลากหลายทางสถานะ การปฏิบัติตัวกับแต่ละสถานะก็จะแตกต่างกันไปด้วย อย่างไรก็ตามก็จะมีครอบครัวอีกส่วนหนึ่งที่เป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น คือ มีเฉพาะ พ่อ แม่ และลูก ส่วนการแบ่งหน้าที่กันในครอบครัว ผู้ชายจะเป็นใหญ่ในบ้าน มีหน้าที่หารายได้และอาหาร พร้อมทั้งเป็นผู้นำในการตัดสินใจ ผู้หญิงจะมีหน้าที่ดูแลงานบ้าน การทำอาหาร ดูแลลูก พร้อมทั้งหารายได้ด้วย ลูกก็จะมีบทบาทในการเป็นผู้น้อย คือ ผู้ใหญ่สามารถใช้หรือวานให้ทำงานเล็กๆน้อยๆ ที่เด็กสามารถทำได้ หากอยู่ในช่วงวัยรุ่นก็จะมีบทบาทในการหารายได้มาสู่ครอบครัวด้วย สำหรับผู้สูงอายุก็จะมีบทบาทใน

การอบรมสั่งสอนลูกหลาน ทั้งเรื่องการใช้ชีวิต ประสบการณ์ต่างๆ พร้อมทั้งถ่ายทอดเรื่องทางศาสนาและวัฒนธรรมให้กับคนในครอบครัวด้วย

4.2.2 เศรษฐกิจ

เศรษฐกิจส่วนใหญ่ของชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานีพึ่งพิงกับแม่น้ำโขงเป็นอย่างมาก เห็นได้จากอาชีพของคนในชุมชน ซึ่งมีอาชีพประมงและการทำสวนริมโขงเป็นอาชีพหลัก และมีรายได้จากการไปทำงานต่างจังหวัดมาเสริมด้วย คนในชุมชนขายปลาต่างๆ ที่หาได้จากการประมงและมีการขายผลผลิตการเกษตรริมโขง เช่น มันแกว หอม กระเทียม ฝ้าย ข้าวโพด เป็นต้น นอกจากการแลกเปลี่ยนแบบเงินตราแล้วยังมีการแลกเปลี่ยนด้วยสิ่งของ ผลผลิตต่างๆกับชุมชนอื่นด้วย เช่น เอาพริก มันแกวแลกข้าว เอาปลาที่หาได้จากแม่น้ำโขงมาทำปลาร้าเพื่อไปแลกข้าว เป็นต้น การลงทุนด้านการประมงและการเกษตรของคนริมโขงถือว่าลงทุนน้อย เนื่องด้วยอุปกรณ์หาปลาหลายอย่างสามารถทำได้เอง และการทำสวนริมโขง ไม่ได้ใช้ปุ๋ย ไม่ได้รดน้ำ เพราะดินริมโขงเป็นดินที่น้ำพัดพาตะกอนและความชุ่มชื้นมาสะสมไว้ตรงริมตลิ่งอยู่แล้ว จึงอุดมสมบูรณ์และเหมาะแก่การทำการเกษตร ซึ่งช่วยลดต้นทุนไปได้มาก

ราคาของปลาและสินค้าเกษตรมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในชุมชน ทราบว่า ปลาราคาแพงขึ้นมาก โดยปลาเกร็ดราคากิโลกรัมละ 180 บาท ปลาเนื้ออ่อนกิโลกรัมละ 200 บาทขึ้นไป ราคาฝ้ายในสมัยก่อน หมื่นละ 80 บาท (หมื่นละ 12 กิโลกรัม) ปัจจุบันหมื่นละ 220 บาท ราคาถั่วดินในสมัยก่อนหมื่นละ 100 บาท ปัจจุบันหมื่นละ 200 บาท และสินค้ายังเป็นที่ต้องการมาก จนไม่พอถึงความต้องการของตลาดด้วย นอกจากนั้นชาวบ้านยังมีรายได้จากการหาของป่าตามฤดูกาล เช่น ผักหวาน เห็ดต่างๆ เป็นต้น ซึ่งเห็ดเผาะปัจจุบันราคากิโลกรัมละ 200-300 บาท (ราคาข้างต้นเป็นราคาในช่วงเดือนพฤษภาคม 2554) สามารถสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนได้ไม่น้อย

ดังที่นายสอน ใต้โพธิ์ ชาวบ้านบ้านคันท่าเกวียน ได้ให้สัมภาษณ์เอาไว้ว่า

> รายได้ปีหนึ่งไม่ใช่น้อย เพราะน้ำลดลงเราก็ปลูกมันปลูกฝ้าย เวลาน้ำขึ้น ก็ทำสวนบนโคก มันเป็นอาชีพต่อเนื่อง ฤดูนี้เราเก็บฝ้ายเก็บมันขึ้น แล้วก็จะปลูกข้าวโพด กว่าน้ำจะขึ้นท่วมก็เก็บได้ขายแล้ว ดินติดน้ำไม่ได้ใส่ปุ๋ยนะครับ น้ำมันพัดเอาปุ๋ยมาเอง ไม่ได้ลงทุน น้ำก็ไม่ได้รด คนนึงมีไร่นึง ก็ได้เงินหลายหมื่น สวนคนละเล็กละน้อย แต่ก็พอได้กิน ปีหนึ่งบางคนได้เกือบแสน บางคนก็ได้สามสี่หมื่น

เมื่อปี พ.ศ. 2550 มีการรวบรวมข้อมูลโดยชาวบ้าน 6 หมู่บ้าน ในเขตอำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี ภายใต้การสนับสนุนของโครงการฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพของระบบนิเวศน์พื้นที่ชายฝั่งแม่น้ำโขง มูลนิธิพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิต พบว่า ชาวบ้านมีรายได้จากการทำประมงอยู่ประมาณ 25,000-50,000 บาทต่อปี ขณะที่รายได้จากการปลูกพืชริมตลิ่งแม่น้ำโขงอยู่ระหว่าง 25,000-85,000 บาทต่อปี และชาวบ้านยังมีรายได้จากทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆอีกประมาณ 1,000-10,000 บาทต่อปี รวมรายได้ชาวบ้านที่ได้จากทรัพยากรธรรมชาติอยู่ที่ประมาณ 50,000-150,000 บาทต่อปี (พรพนา ก๊วยเจริญ, 2553) นอกจากนั้นชาวบ้านยังมีรายได้นอกภาคการเกษตร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการทำงานในภาคแรงงานในเมืองใหญ่ เฉลี่ย 60,000 บาทต่อครัวเรือนต่อปีอีกด้วย (โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า, 2551)

จากการคำนวณมูลค่าการซื้อปลาของกองทุนหมู่บ้านผาชัน พบว่าเพียงหมู่บ้านเดียวมีมูลค่าการซื้อปลารวมประมาณ 1.6 ล้านบาท ในพื้นที่อ่างเก็บน้ำของเขื่อนบ้านกุ่มมีชุมชนตั้งอยู่ตลอดริมฝั่งแม่น้ำโขง ทั้งฝั่งไทยและลาวรวม 59 หมู่บ้าน (ฝั่งไทย 30 หมู่บ้าน และฝั่งลาว 29 หมู่บ้าน) ซึ่งหากมีการประเมินมูลค่าเศรษฐกิจจริง ย่อมมีมูลค่ามหาศาลเกินกว่าที่จะชดเชยได้ เมื่อมีการสร้างเขื่อน (พรพนา ก๊วยเจริญ, 2553)

นอกจากการซื้อขายแลกเปลี่ยนด้วยเงินแล้ว ชาวบ้านชุมชนลุ่มน้ำโขงยังมีวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนสิ่งของกันด้วย โดยจะแลกเปลี่ยนสิ่งของกับชุมชนอื่น เพราะส่วนมากพื้นที่ในชุมชนจะปลูกข้าวได้น้อย แต่มีปลาอุดมสมบูรณ์ ดังนั้นจึงมีการนำปลาที่หาได้มากมายและผ่านวิธีการถนอมอาหาร อาจทำเป็นปลาร้า ปลาส้ม หรืออื่นๆ เพื่อนำไปแลกข้าวมากินในครอบครัว นอกจากนั้นผลผลิตที่ได้จากการทำสวนก็สามารถนำไปแลกข้าวได้เช่นกัน เช่น พริก มันแกว เป็นต้น โดยการแลกนั้นส่วนมากจะนำไปแลกกับคนในชุมชนอื่นตามเส้นสายคนที่รู้จักสนิทสนม เป็นญาติ หรือเป็นเพื่อนกัน โดยคนอีสานจะมีวัฒนธรรมการผูกเสี่ยว นั่นคือ การผูกแขนเพื่อที่สัญญาจะเป็นเพื่อนกัน ช่วยเหลือจุนเจือซึ่งกันและกัน ดังนั้นการที่ใครมีเสี่ยวมาก ก็จะมีสถานที่ให้นำปลาหรือสิ่งของไปแลกได้มาก วิธีการในการแลกข้าว คือ จะต้องเอาปลาไปให้ไว้ก่อน แล้วเมื่อเขาถึงฤดูเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จเรียบร้อยแล้วค่อยไปเอาข้าวอีกที ชาวบ้านในชุมชนได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า สมัยก่อนข้ามฝั่งหาบของไปแลกข้าวที่ฝั่งลาว เพราะรู้จักเป็นเครือญาติกัน ต้องเดินตามภูเขาหลายกิโลเมตร และหาบข้าวกลับมา ทำอย่างนี้หลายรอบ เพื่อให้มีข้าวกินจนครบปี วัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนเช่นนี้นอกจากจะเป็นการแลกเปลี่ยนอาหารหรือสิ่งที่ในแต่ละชุมชนขาดแล้ว ยังเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ในเชิงเครือญาติ และเป็นการผูกมิตรให้เกิดความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นระหว่างคนต่างชุมชนด้วย

4.2.3 การศึกษา

ในเรื่องของการศึกษาของคนในชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี เนื่องจากเป็นชุมชนที่อยู่ห่างไกล และชาวบ้านส่วนใหญ่มีรายได้ไม่มากนักเมื่อเทียบกับคนในเมือง ดังนั้นจึงมีโอกาสทางการศึกษาน้อย สถานศึกษาส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนในระดับประถมศึกษา มีสถานศึกษาในระดับมัธยมศึกษาน้อย ชาวบ้านส่วนใหญ่มักจะให้เด็กเรียนถึงระดับประถมศึกษาเท่านั้น และออกมาช่วยพ่อแม่ทำงาน อาจเป็นงานในชุมชนด้านเกษตรกรรม และเป็นงานใช้แรงงานในเมืองใหญ่ต่างๆ แต่ปัจจุบันก็มีชาวบ้านส่วนหนึ่งที่มีค่านิยมส่งลูกไปเรียนในเมืองใหญ่และเรียนในระดับมหาวิทยาลัย อย่างไรก็ตามก็ยังเป็นเด็กส่วนน้อยที่ได้รับโอกาสเช่นนั้น

4.2.4 การแพทย์

ในเรื่องการแพทย์หรือสาธารณสุข ในแต่ละตำบลก็จะมีสถานีอนามัย และมี อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) คอยดูแลคนในชุมชนเมื่อเกิดอาการเจ็บป่วยเบื้องต้น และมีโรงพยาบาลประจำอำเภอรักษาในกรณีเจ็บป่วยหนัก อย่างไรก็ตามชาวบ้านยังมีความเชื่อในการรักษาแผนโบราณ เช่น การนำสมุนไพรมารักษาโรคทั่วไป การมีพ่อหมอ แม่หมอประจำหมู่บ้านรักษาโดยวิธีการเป่า การนวด เป็นต้น ซึ่งหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลเดินทางลำบากก็จะยังใช้วิธีการแบบชาวบ้านในการรักษาอยู่มากในกรณีที่เจ็บป่วยเล็กน้อย

4.2.5 การสื่อสาร

การสื่อสารของคนในชุมชนจะเป็นการสื่อสารแบบเผชิญหน้าเป็นส่วนใหญ่ มีการจับกลุ่มสนทนา ใช้ระบบข่าวลือและการซุบซิบนินทา ซึ่งถือเป็นกรอบอย่างหนึ่งในการดำเนินชีวิตในชุมชน เพราะหากทำอะไรไม่ดีจะถูกนินทาและกดดันจากเพื่อนบ้าน และหากทำอะไรที่ดีก็จะถูกยกย่องให้ความนับถือ นอกจากนั้นก็จะมีการสนทนาผ่านโทรศัพท์มือถือ ซึ่งโทรศัพท์มือถือเข้ามามีอิทธิพลต่อการสื่อสารของชาวบ้านมากขึ้น ทำให้ชาวบ้านเข้าถึงเทคโนโลยีและสามารถสื่อสารได้อย่างสะดวกสบายมากขึ้น ถึงแม้บางหมู่บ้านจะมีปัญหาในเรื่องสัญญาณโทรศัพท์ แต่ก็มีโทรศัพท์สาธารณะของรัฐไว้คอยให้บริการ นอกจากนั้นยังมีการฝากข้อความด้วยวาจา และการประชุมของคนในหมู่บ้านต่างๆ (จะอธิบายเรื่องการสื่อสารอย่างละเอียดในบทที่ 5)

4.2.6 ศาสนา

ในเรื่องของศาสนา ชาวบ้านในชุมชนลุ่มน้ำโขง จะมีการผสมผสานของศาสนาอยู่ประมาณ 3 ศาสนา ได้แก่ ศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ และการนับถือผีหรือแถน โดยจะอิงศาสนาพุทธเป็น

หลัก ส่วนความเชื่อเรื่องผีหรือแถนเป็นความเชื่อที่มีมานานก่อนที่ศาสนาพราหมณ์และพุทธจะเข้ามา วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธเห็นได้จากการมีวัดและพระสงฆ์อยู่เกือบทุกหมู่บ้าน การทำบุญวันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันวิสาขบูชาและวันสำคัญต่างๆ วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ ได้แก่ การบายศรีสู่ขวัญ ผูกข้อมือ เป็นต้น ส่วนวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการนับถือผี คือ การมีบุญข้าวสาก บุญข้าวประดับดิน (ทำบุญให้ผีบรรพบุรุษ) และยังมีบุญบั้งไฟ ที่เป็นความเชื่อของแถน เป็นต้น

4.2.7 ศิลปะและภูมิปัญญา

ในเรื่องของศิลปะ สิ่งที่เด่นชัดและมีชื่อเสียง คือ ภาพเขียนสีก่อนประวัติศาสตร์ที่อุทยานแห่งชาติผาแต้ม ถึงแม้เป็นศิลปะที่เกิดขึ้นยาวนานแล้ว และไม่อาจแน่ใจได้ว่าเป็นศิลปะที่เกิดขึ้นจากบรรพบุรุษของชาวบ้านในลุ่มน้ำโขงหรือไม่ แต่ชาวบ้านก็ภาคภูมิใจว่าเป็นศิลปะที่มีคุณค่าและมีความสวยงามภายในชุมชน

นอกจากนั้นคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานียังมีภูมิปัญญาที่สั่งสมมาตั้งแต่อดีตหลากหลายประการ ซึ่งล้วนแล้วแต่มีความเกี่ยวโยงสัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น ดังจะอธิบายต่อไปนี้

ชาวบ้านในลุ่มน้ำโขงจะมีความรู้ในการสังเกตการณ์การขึ้นลงของแม่น้ำโขง ในช่วงน้ำโขงขึ้น ประมาณเดือนพฤษภาคม-สิงหาคม จะสังเกตจาก ไส้เดือนย้ายจากที่ต่ำริมน้ำโขงไต่ขึ้นบนพื้นดินริมฝั่งที่สูงกว่า หรือสังเกตจากเศษไม้ ขอนไม้ไหลมากองรวมกัน น้ำมีลักษณะเป็นฟองสีขาว น้ำไหลแรงขึ้น หรือปลาขึ้นกินเหยื่อเบ็ดและขึ้นมาหายใจที่ผิวน้ำมากขึ้น หรือน้ำกระทบฝั่งน้อยลงหนึ่งถึงสองวันแล้วน้ำก็จะขึ้น และในช่วงน้ำโขงลงราวเดือนพฤศจิกายน-มกราคม สังเกตได้จากห้วยที่ต่อกับแม่น้ำโขงจะมีฟองอากาศขึ้นมาคล้ายน้ำเดือด หรือเชือกผูกเรือมีรอยน้ำลดลงจากที่ผูกไว้วันก่อนๆ หรือจำนวนปลาที่ว่ายมาติดมอง ถ้าติดมากแสดงว่าน้ำลดลงมาก น้ำยิ่งลดยิ่งได้ปลา หรือปลาไม่กินเหยื่อเบ็ด หรือดินค้างอยู่ตามใบไม้ ไส้เดือนอพยพลงต่ำ น้ำไหลอ่อนลง เป็นต้น ซึ่งชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านจะมีข้อสังเกตการขึ้นลงของแม่น้ำโขงที่คล้ายคลึงกัน (โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า, 2551)

การทำประมง องค์ความรู้เรื่องการประมงในแม่น้ำโขง ถือเป็นองค์ความรู้ที่ได้จากการถ่ายทอดของบรรพบุรุษและอาศัยทักษะประสบการณ์การใช้ชีวิตในแม่น้ำโขงในการฝึกฝน เป็นความรู้ที่ถึงแม้ไม่ได้จดบันทึกไว้ แต่ซึมซับอยู่ในจิตวิญญาณจากรุ่นสู่รุ่น เช่น การดูว่าบริเวณใดที่มีปลา ปลาชนิดใดชอบอยู่ในน้ำที่มีลักษณะแบบใด ทักษะการใช้เครื่องมือหาปลา ปลาชนิดใดเหมาะกับการใช้เครื่องมือหาปลาแบบใด เป็นต้น

การทำอุปกรณ์การประมง เป็นองค์ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดและดัดแปลงโดยอาศัยประสบการณ์ และการฝึกทักษะ ใช้เวลาลองผิดลองถูก กว่าที่จะคิดวิธีสร้างเครื่องมือแต่ละชนิดเพื่อจับปลาในลักษณะน้ำที่ต่างกัน หรือจับปลาต่างชนิดกัน เครื่องมือประมงของชาวลุ่มน้ำโขงจังหวัดอุบลราชธานี จากการศึกษา 6 หมู่บ้าน พบว่า มีเครื่องมือหาปลารวม 25 ชนิด บ้านจอมปลวกสูงมีจำนวนชนิดเครื่องมือหาปลามากที่สุด คือ 16 ชนิด เครื่องมือส่วนใหญ่ใช้จับปลาตามระบบนิเวศน์ย่อยในแม่น้ำโขง อาทิเช่น มองไหล/มองซ้ำใช้บริเวณเวินหน้าผา, มองปูใช้ริมฝั่งแม่น้ำโขง, เบ็ดคันใช้ริมฝั่ง เวิน หู ก้อง ตาด, ช้อนตักใช้บริเวณหู, โต่งใช้ในลำน้ำโขง เป็นต้น มีเพียงบางชนิดที่ใช้ตามหนองน้ำ เช่น สวิง, แย่ง และบริเวณริมฝั่งหรือลำห้วย เช่น ลอบดักกุ้ง, ตุ้ม ลาน และจิบ (โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า, 2551)

ตารางที่ 4.2 จำนวนชนิดเครื่องมือหาปลาของแต่ละหมู่บ้าน

เครื่องมือ	บ้านผาชัน	บ้านนาทราย	บ้านปากห้วยม่วง	บ้านปากกะหลาง	บ้านสำโรง	บ้านจอมปลวกสูง
มองไหล	■	■	■	มองเล็ก	■	มองแซก
มองปู	■	■		มองใหญ่	■	มองค่าว
มองซำ	■	■	■	มองตาก	■	■
มองเชือก			■			มองสวรรค์
มองเพลิน			■			
เบ็ดเผียก	■	■	■	■	■	■
เบ็ดซิด		■	■		■	
เบ็ดคัน	■	■	■	■	■	■
เบ็ดซำ			■			
จั่น	■		■	■	■	
ซ้อนตัก	■	■		■		■
ซ้อนล่อง	■				■	
สวิง		■			■	
แย่ง		■			■	
ลอบกุ้ง		■			■	
ลอบปลา		■	■		■	■
ตุ้มลาน		■	■	■		■
ตุ้มปลากด						■
แห		■	■	■		■
ไซ				■		■
อวน				■		■
จิบ				■		■
ฉมวก				■		
โต่ง						■
สะดุ้ง						■
25 ชนิด	**8**	**13**	**12**	**13**	**13**	**16**

แหล่งที่มา: โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า, 2551.

สำหรับเครื่องมือจับปลาที่ต้องใช้เหยื่อล่อในการจับปลา ได้แก่

เบ็ด เหยื่อที่ใช้ ได้แก่ ไส้เดือน, กุ้ง, แมลงเม่า, แมลงสาบ, หอยเดื่อ, เขียด, จิ้งหรีด, จี้หล่อ, ตะขาบ, ตั๊กแตน และลูกปลา สิ่งที่จับได้จากเหยื่อเหล่านี้ คือ ปลาตุ่น, ปลาเคิง, ปลานาง, ปลายาง, ปลายอน, ปลาเผาะ, ปลาเคิง, ปลาแข้, ปลากดเหลือง และปลาค้าว ส่วนเหยื่อลูกมะเดื่อ จะจับได้ปลายาง และปลาหมากบาน ส่วนเหยื่อผลของต้นกุ่ม, ขี้นก, ผักบ่วง, มะเขือป่า, ใบตำลึงอ่อน จะใช้จับปลายาง

ตุ้มลาน ใช้รำและปลวกเป็นเหยื่อล่อปลาปาก, ปลาอีตู๋ และปลาแก้ว

ตุ้มปลากด ใช้มดแดงเป็นเหยื่อล่อปลากด และปลาขะแยง (โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า, 2551)

ตารางที่ 4.3 ปฏิทินการใช้เครื่องมือจับปลา

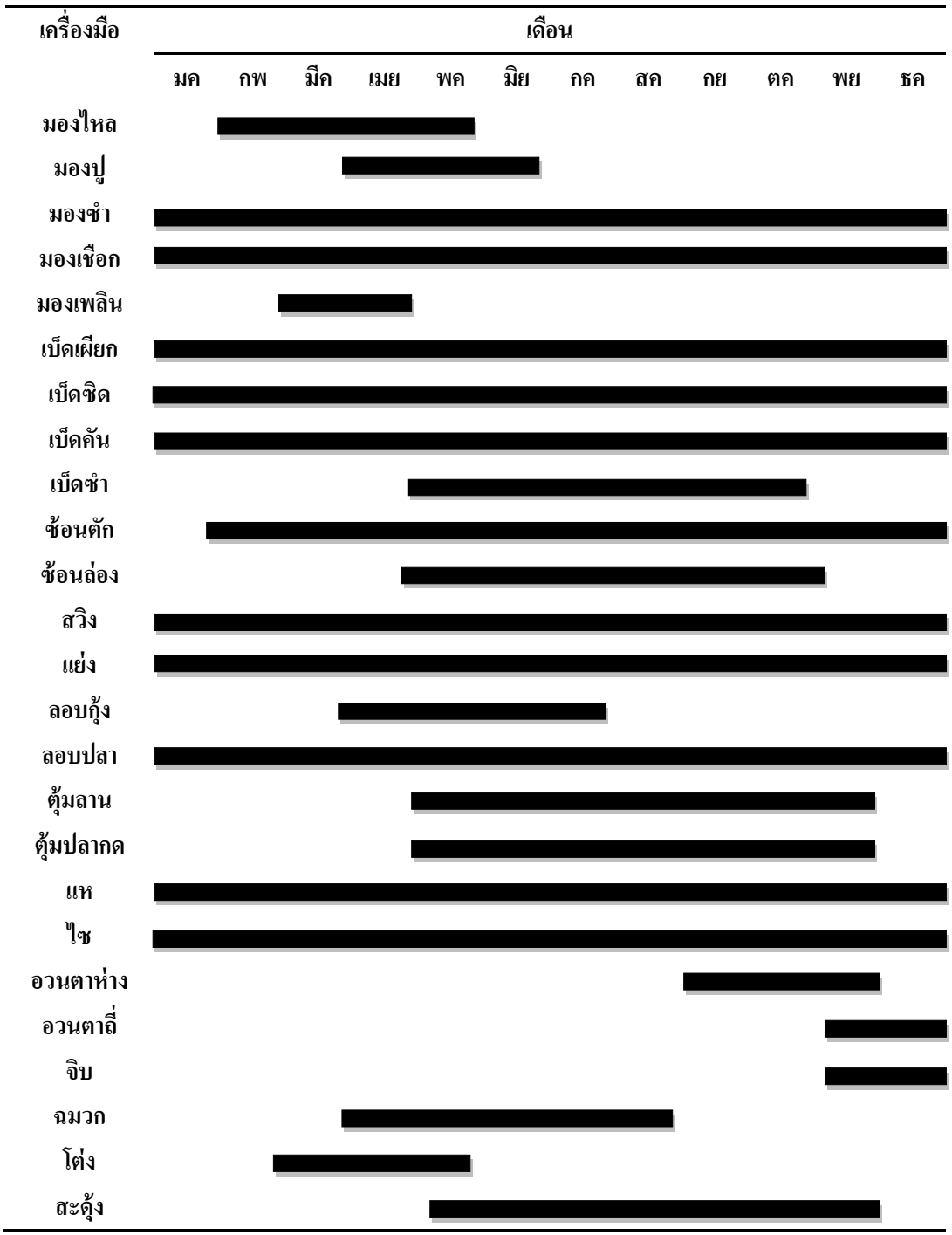

แหล่งที่มา: โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า, 2551.

การจักสาน เป็นอีกภูมิปัญญาหนึ่งในการใช้วัสดุที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เพื่อมาทำเป็นสิ่งของเครื่องใช้ที่เป็นประโยชน์ต่างๆ เช่น การสานเสื่อจากใบเตยป่า การสานอุปกรณ์เครื่องครัวจากไม้ไผ่ จำพวก หวด มวยนึ่งข้าว กระติ๊บข้าว เป็นต้น ซึ่งปัจจุบันนอกจากจะสานเพื่อใช้ในครัวเรือนแล้ว ก็ยังมีการทำเพื่อขายเป็นรายได้ให้กับครอบครัวและชุมชนด้วย โดยมีการดัดแปลง สร้างสรรค์เพิ่มเติมตลอดเวลาเพื่อให้เข้ากับยุคสมัยและเพิ่มมูลค่าให้มากขึ้น

นอกจากนั้นองค์ความรู้ในเรื่องการทอผ้าก็เป็นอีกองค์ความรู้หนึ่งที่มีการถ่ายทอดกันมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่การปลูกฝ้าย การเข็นฝ้าย การย้อมสีจากวัสดุธรรมชาติ การทอผ้าเป็นผืน การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทอผ้าไหม เป็นต้น ซึ่งองค์ความรู้เหล่านี้ก็ยังดำรงอยู่ในชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ผลผลิตจากองค์ความรู้เหล่านี้ ก็มักจะใช้เป็นทั้งสินค้าและของฝากสำหรับผู้มาเยือนได้เป็นอย่างดี

4.2.8 นันทนาการ

คนในภาคอีสานเป็นกลุ่มคนที่มีเอกลักษณ์ในเรื่องชอบความสนุกสนาน ชอบทำกิจกรรมร่วมกันเป็นหมู่คณะ จึงมีศิลปวัฒนธรรมทางด้านความรื่นเริงที่เห็นได้ชัด เช่น หมอลำ หมอแคน การกล่าวคำผญา การรำประเภทต่างๆ การเซิ้งประเภทต่างๆ เป็นต้น

นอกจากนั้นยังมีวัฒนธรรมสายน้ำซึ่งเป็นกิจกรรมที่ค่อนข้างมีความเฉพาะตัวในชุมชนที่อยู่ติดกับแม่น้ำ ซึ่งเชื่อมโยงทั้งวัฒนธรรมพุทธ วัฒนธรรมอีสาน วัฒนธรรมการนับถือผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงวัฒนธรรมวิถีชีวิตคู่สายน้ำเข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งแสดงให้เห็นได้จากกิจกรรมต่างๆ ดังต่อไปนี้

ไหลเรือไฟ ประเพณีไหลเรือไฟเป็นประเพณีที่ทำขึ้นเพื่อระลึกถึงพระคุณของสายน้ำ โดยจะทำพิธีไหลเรือไฟในช่วงออกพรรษา ประเพณีนี้จัดขึ้นในหลายหมู่บ้านริมโขง เช่น บ้านดงนา บ้านคันท่าเกวียน บ้านตามุย เป็นต้น และในบางครั้งจะจัดเป็นงานของตำบลโดยมีหมู่บ้านอื่นๆ มาร่วมด้วย เรือไฟทำจากวัสดุที่มีอยู่ในชุมชน ส่วนมากทำจากไม้ไผ่ ต้นกล้วย นำมาต่อกัน นำเทียนไปตั้งไว้ ตกแต่งประดับให้สวยงาม โดยคนในชุมชนช่วยกันทำ ก่อนจะไหลเรือไฟ ก็จะจุดเทียน ทำพิธีกรรมเพื่อระลึกถึงบุญคุณของแม่น้ำที่ให้อาหารให้ชีวิตกับคนในชุมชน มีการนิมนต์พระมาสวดเพื่อความเป็นสิริมงคล จากนั้นลากเรือไฟไปกลางน้ำ และปล่อยให้เรือไฟล่องไปในลำน้ำโขง

ประเพณีตักปลา การตักปลาเป็นวิธีการหาปลาอย่างหนึ่งของคนในลุ่มน้ำโขง ซึ่งแล้วแต่ภูมิประเทศของหมู่บ้านด้วยว่าเหมาะแก่การใช้วิธีการตักปลาหรือไม่ โดยประเพณีตักปลาเป็นประเพณีที่เห็นเด่นชัดที่บ้านสองคอน ตำบลสองคอน อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งการ

ตักปลาจะสามารถทำได้ในช่วงเดือนมกราคมถึงกุมภาพันธ์ นักท่องเที่ยวและคนต่างถิ่นที่ตั้งใจมาดูเป็นพิเศษ คือการ “ตักปลา” หน้าปากบ้อง เพราะเป็นการจับปลาที่แปลกประหลาดกว่าที่อื่นๆ ไม่ต้องใช้เหยื่อตกเบ็ดหรือทอดแห แต่ใช้สวิงขนาดใหญ่ด้ามยาวคล้ายสวิงจับแมลงขนาดใหญ่คอยตักปลาที่ว่ายจากเวินน้ำกว้าง จะแหวกว่ายผ่านปากบ้องทวนกระแสน้ำเพื่อขึ้นไปวางไข่ (ไกด์อุบล, 2554) แต่งานพิธีตักปลาจะมีในช่วงประมาณเดือนกุมภาพันธ์ (เดือนสาม ก่อนเพ็ง 2 วัน) โดยใช้ชื่องานว่า “งานประเพณีตักปลา สืบสานภูมิปัญญาต่อชะตาแม่น้ำของ” ในงานจะประกอบด้วยขบวนกลองยาวแห่เครื่องมือและอุปกรณ์หาปลา การถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์ การแข่งขันกีฬาพื้นบ้าน เช่น พายเรือหาปลา พายเรือคายัค พิธีสะเดาะเคราะห์ต่อชะตาน้ำของหรือน้ำโขง เพื่อรำลึกถึงบุญคุณของแม่น้ำ การแสดงของเยาวชนโรงเรียนบ้านสองคอน ชุดเซิ้งตักปลา การแสดงละครชาวบ้านในพื้นที่เพื่อถ่ายทอดวิถีชีวิตคนริมโขง ในชุดคนฮิมของหรือคนริมโขง การฉายหนังกลางแปลง การรำวงของคนในชุมชน การประกวดวาดภาพ และเรียงความ การปล่อยพันธ์ปลาและนิทรรศการวิถีชีวิตและการหาปลาของคนในสมัยโบราณ (กรมประชาสัมพันธ์. สำนักข่าวแห่งชาติ, 2552) นอกจากนั้นก็จะมีการประกวดหุ่นปลาของคนในชุมชน การแข่งขันตกปลา เป็นต้น โดยนอกจากจะเป็นการระลึกถึงบุญคุณของแม่น้ำโขงและสืบสานวิถีชีวิตของคนริมโขงแล้ว ยังเป็นการสร้างความสมัครสมานสามัคคีในชุมชน และมีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมทัศนียภาพและวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชน สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนอีกด้วย

ความเชื่อเกี่ยวกับพญานาค ชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี มีความเชื่อเกี่ยวกับพญานาค เพราะเป็นความเชื่อที่มากับศาสนาพุทธ เพราะพระพุทธศาสนาได้บันทึกถึงพญานาคในพุทธกาลเอาไว้ นอกจากนั้นยังมีปรากฏการณ์ที่เชื่อมโยงให้เกิดความศรัทธาต่อพญานาค เช่น ปรากฏการณ์บั้งไฟพญานาคในลำน้ำโขง นอกจากนั้นยังมีผู้ที่อ้างว่าได้เคยเห็นพญานาคในลำน้ำโขงมาแล้วหลายคน โดยมีคำร่ำลือมากมายเกี่ยวกับพญานาคทั้งที่เป็นเรื่องเล่ามาแต่โบราณและเรื่องที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ดังเช่นที่ พ่อจันทร์ คำภูมี บ้านคันท่าเกวียน ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ดังนี้

> วันนั้นเรือล่มคนตาย เขามาจากฝั่งนั้น(ลาว)ไปเยี่ยมพี่เยี่ยมน้อง กลับมาเรือล่มตายสี่คน เขาก็หาศพกัน พ่อก็นั่งดูอยู่ฝั่ง ก็เห็นพญานาคตัวประมาณต้นมะพร้าว หันหัวไปทางที่เรือเขาล่ม สีดำๆ เหมือนในทีวี ก็เรียกกันดู ก็เห็นกันสามคนแค่นั้น... พ่อใหญ่คนหนึ่งรู้จักกัน แกถามว่าเห็นจริงรึเปล่า แกเป็นหมอธรรม แกเลยให้แต่งขันธ์ห้า แล้วแกก็นั่งทางในดู แกบอกใช่จริงๆ พ่อเขาให้ลงมา พญานาคจะให้เห็นเฉพาะคนที่มีศีลธรรมนะ เพราะพ่อเป็นคนโกหกไม่เป็น

นอกจากนั้นยังมีผู้พบเห็นรอยประหลาด คล้ายรอยของพญานาคหลายครั้ง ซึ่งปรากฏการณ์ต่างๆเหล่านี้ ทำให้ชุมชนริมโขงมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องพญานาค และมีการเคารพบูชาในหลายหมู่บ้าน

การแข่งเรือ เป็นกิจกรรมประเพณีที่เกิดขึ้นในหลายหมู่บ้านริมโขง ส่วนใหญ่จัดเป็นงานของตำบล โดยมีหลายหมู่บ้านมาร่วมกันแข่งขัน ซึ่งนอกจากจะเป็นการสืบสานประเพณีและวิถีชีวิตของคนริมน้ำแล้ว ยังเป็นการเชื่อมความรักความสามัคคีกันในชุมชนอีกด้วย

ลอยกระทง ชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานีจะมีการลอยกระทงเพื่อบูชาและขอขมาพระแม่คงคาในวันลอยกระทงและวันออกพรรษา ซึ่งจะต่างไปจากที่อื่นเพราะส่วนใหญ่จะลอยกระทงเฉพาะวันลอยกระทงเท่านั้น แต่ชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี มีการลอยกระทงในวันออกพรรษาด้วย

ประเพณีวันพิธีสืบชะตาแม่น้ำโขง ประเพณีตามคติความเชื่อของคนโบราณภาคอีสานในการทำบุญต่ออายุแม่น้ำโขงสายน้ำแห่งชีวิตและวัฒนธรรม ถือเป็นพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ ทำขึ้นเพื่อเป็นสิริมงคลของท้องถิ่นชาวไทยลาวที่อาศัยอยู่ในลุ่มแม่น้ำโขง

4.2.9 การเมืองการปกครอง

ในวัฒนธรรมของคนอีสาน จะมีฮีตสิบสองคองสิบสี่เป็นจารีตและกรอบปฏิบัติ ในส่วนของ “ฮีตสิบสอง” จะเป็นประเพณีวัฒนธรรมที่ทำในสิบสองเดือนของแต่ละปี ดังนี้

เดือนอ้าย งานบุญเข้ากรรม มีงานบุญดอกผ้า (นำผ้าห่มหนาวไปถวายสงฆ์) ประเพณีเส็งกลอง ทำลานตี (ลานนวดข้าว) ทำปลาร้า เกี่ยวข้าวในนา เล่นว่าว ชักว่าวสนู นิมนต์พระสงฆ์เข้าประวาสกรรมตามประเพณีนั้นมีการทำบุญทางศาสนา เพื่ออนิสงฆ์ทดแทนบุญคุณต่อบรรพบุรุษชาวบ้านเลี้ยงผีแถน ผีบรรพบุรุษ มีการตระเตรียมเก็บสะสมข้าวปลาอาหารไว้กินในยามแล้ง

เดือนยี่ งานบุญคูนลาน ทำบุญที่วัด พระสงฆ์เทศน์เรื่องแม่โพสพ ทำพิธีปลงข้าวในลอมและฟาดข้าวในลาน ขนข้าวขึ้นเล้า เป็นความเชื่อในการบำรุงขวัญและสิริมงคลทางเกษตรกรรม

เดือนสาม บุญข้าวจี่ มีพิธีเลี้ยงลาตาแฮก (พระภูมินา) เพราะขนข้าวขึ้นยุ้งแล้ว งานเอิ้นขวัญข้าวหรือกู่ขวัญข้าว เพ็ญเดือนสามทำบุญข้าวจี่ตอนเย็นทำมาฆบูชา ลงเข็นฝ้ายหาฟืน ตามประเพณีหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวใส่ยุ้งแล้ว มีการทำบุญเซ่นสรวงบูชาเจ้าที่นา ซึ่งชาวอีสานเรียกว่า ตาแฮก และทำบุญแผ่ส่วนกุศลให้ผีปู่ย่าตายาย อันเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ โดยการทำข้าวจี่นำไปถวายพระพร้อมอาหารคาวหวานอื่นๆ

เดือนสี่ บุญพระเวส (อ่านออกเสียงพระ-เหวด) มีงานบุญพระเวส ตั้งศาลเพียงตา ทำบุญแจกข้าวอุทิศให้ผู้ตาย ประเพณีเทศน์มหาชาติ ทำบุญถวายภัตตาหาร แล้วตอนบ่ายฟังเทศน์เรื่องเวสสันดรชาดก ในช่วงที่จัดงานมีการแห่พระอุปคุตเพื่อขอให้บันดาลให้ฝนตกด้วย

เดือนห้า บุญสรงน้ำ หรือเทศกาลสงกรานต์ ตามประเพณีจัดงานสงกรานต์นั้น บางแห่งจัดกัน 3 วัน บางแห่ง 7 วัน แล้วแต่จะกำหนด มีการทำบุญถวายภัตตาหารคาวหวาน หรือถวายจังหันเช้า-เพลตลอดเทศกาล ตอนบ่ายมีสรงน้ำพระ รดน้ำขอพรผู้ใหญ่และก่อเจดีย์ทราย

เดือนหก บุญบั้งไฟ เกือบตลอดเดือนหกนี้ ชาวอีสานจัดงานบุญบั้งไฟ ซึ่งจัดวันใดแล้วแต่คณะกรรมการหมู่บ้านกำหนด ถือเป็นการทำบุญบูชาแถน เพื่อขอให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลและเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของข้าวปลาอาหารในปีต่อไป เมื่อถึงวันเพ็ญหก เป็นงานบุญวิสาขบูชาประเพณีสำคัญทางพุทธศาสนา มีการทำบุญฟังเทศน์และเวียนเทียนเพื่อผลแห่งอานิสงส์ในภพหน้า

เดือนเจ็ด บุญชำฮะ มีพิธีเลี้ยงตาแฮก ปู่ตา หลักเมือง งานบุญเบิกบ้านเบิกเมือง งานเข้านาคเพื่อบวชนาค คติความเชื่อหลังจากหว่านข้าวกล้าดำนาเสร็จ มีการทำพิธีเซ่นสรวงเจ้าที่นา เพื่อความเป็นสิริมงคลให้ข้าวกล้าในนางอกงาม และงานอุปสมบททดแทนบุญคุณบิดามารดาพร้อมทั้งเตรียมเข้ากรรมในพรรษา

เดือนแปด งานบุญเข้าพรรษา มีพิธีหล่อเทียนพรรษางานบุญเทศกาลเข้าพรรษาแต่ละหมู่บ้านช่วยกันหล่อเทียนพรรษา ประดับให้สวยงาม จัดขบวนแห่เพื่อนำไปถวายเป็นพุทธบูชา มีการทำบุญถวายภัตตาหาร เครื่องไทยทานและผ้าอาบน้ำฝน เพื่อพระสงฆ์จะได้นำไปใช้ตลอดเทศกาลเข้าพรรษา

เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน จัดงานวันแรม 14 ค่ำ เดือน 9 นับตั้งแต่เช้ามืด ชาวบ้านจัดอาหารคาวหวาน หมากพลูบุหรี่ใส่กระทงเล็กๆ นำไปวางไว้ตามลานบ้าน ใต้ต้นไม้ ข้างพระอุโบสถ เพื่อเป็นการให้ทานแก่เปรตหรือวิญญาณที่ตกทุกข์ได้ยาก ตอนสายมีการทำบุญที่วัด ฟังเทศน์เป็นอานิสงส์

เดือนสิบ บุญข้าวสาก ข้าวสาก หมายถึง การกวนกระยาสารท งานวันเพ็ญเดือน 10 นำสำรับคาวหวานพร้อมกับข้าวสากไปทำบุญที่วัด ถวายผ้าอาบน้ำฝนและเครื่องไทยทาน แต่ก่อนที่จะถวายนั้นจะทำสลากติดไว้ พระสงฆ์รูปใดจับสลากใดได้ก็รับถวายจากเจ้าของสำรับนั้น ตอนบ่ายฟังเทศน์เป็นอานิสงส์

เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา มีพิธีถวายผ้าห่มกันหนาวในวันเพ็ญ มีงานบุญตักบาตรเทโว พิธีกวนข้าวทิพย์ พิธีลอยเรือไฟ มีการถวายผ้าห่มหนาวแด่พระสงฆ์ วันแรม 1 ค่ำ งานบุญตักบาตรเทโว ตอนเย็นวันขึ้น 14 ค่ำ มีพิธีกวนข้าวทิพย์ มีงานแข่งเรือ ในวันเพ็ญมีงานแห่ปราสาทผึ้ง พิธีไหลเรือไฟ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา มีทั้งงานบุญกุศลและสนุกสนานรื่นเริง

เดือนสิบสอง บุญกฐิน ทำบุญข้าวเม่า พิธีถวายกฐิน เมื่อถึงวันเพ็ญจัดทำข้าวเม่านำไปถวายพระ พร้อมสำรับคาวหวาน ตอนบ่ายฟังเทศน์ จัดพิธีทอดกฐินตามวัดที่จองกฐินไว้

งานบุญในฮีตสิบสองนั้น ตามหมู่บ้านที่เคร่งประเพณียังคงจัดกันอย่างครบถ้วน บางแห่งจัดเฉพาะงานบุญใหญ่ๆตามแต่คณะกรรมการหมู่บ้านร่วมกันจัด บางแห่งจัดเป็นงานใหญ่ประจำปี

ส่วน “คองสิบสี่” ถือเป็นหลักธรรมในการครองบ้านครองเรือนที่ควรปฏิบัติ ซึ่งหากใครที่ถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดแล้วนับเป็นบุคคลอยู่ในศีลในธรรมเป็นที่เคารพนับถือของคนทั่วไปหลักปฏิบัติ 14 ข้อ ได้แก่

หนึ่ง หูเมือง เป็นราชทูตต่างหน้าแทนบ้านเมือง หมายถึง เป็นบุคคลที่พูดจาไพเราะอ่อนหวาน

สอง ตาเมือง เป็นนักปราชญ์ มีความรอบรู้ในวิชาการบ้านเมือง รู้หลักธรรม

สาม แก่นเมือง เป็นผู้ทรงคุณธรรม ยุติธรรม

สี่ ประตูเมือง เป็นผู้มีความสามารถในการใช้ศัตราวุทยุทธโธปกรณ์

ห้า รากเมือง เป็นผู้รอบรู้ในด้านโหราศาสตร์ ดาราศาสตร์

หก เหง้าเมือง เป็นผู้มีความซื่อสัตย์ ปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์

เจ็ด ขางเมือง เป็นผู้ชำนาญในการออกแบบ ชำนาญในการศึก

แปด ขื่อเมือง เป็นผู้มีตระกูลเป็นนักปราชญ์ผู้กล้าหาญ

เก้า แปเมือง เป็นผู้มีศีลธรรมอันดี ตัดสินคดีความเที่ยงธรรม

สิบ เขตเมือง เป็นผู้ทำหน้าที่พิทักษ์เขตเมือง รักษาเขตแดนบ้านเมือง

สิบเอ็ด ใจเมือง เป็นผู้ทำหน้าที่ปกครองบ้านเมืองที่ดี

สิบสอง ค่าเมือง เป็นผู้พิทักษ์รักษาให้เมืองมีค่า มีเงินทอง ติดต่อค้าขาย

สิบสาม สติเมือง เป็นผู้รู้จักการรักษาพยาบาล หมอยา

สิบสี่ เมฆหมอกเมือง เป็นผู้ที่ทำหน้าที่ประดุจเทพอารักษ์พิทักษ์เมือง (ตนภูไท, 2550)

ฮีตสิบสองคองสิบสี่ เป็นจารีตปฏิบัติของชาวอีสานที่มีมาช้านาน ในปัจจุบันก็ยังมีอยู่ แต่ความเคร่งครัดอาจน้อยลง และเด็กรุ่นใหม่ไม่ค่อยทราบถึงหลักจารีตดังกล่าว

ในเรื่องการเมืองท้องถิ่นของชุมชนลุ่มน้ำโขงมีการแข่งขันที่ปกติ ไม่รุนแรง ส่วนใหญ่คนที่มีญาติเยอะจะได้เปรียบในการแข่งขัน ส่วนการเมืองระดับชาติ ในกรณีเสื้อเหลือง เสื้อแดง ชาวบ้านส่วนหนึ่งจะติดตามข่าวและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเมืองในวงสนทนา แต่ไม่ได้มีการเคลื่อนไหวต่อสาธารณะ ขณะเดียวกันการเมืองในเรื่องเขื่อนเป็นที่น่าสนใจมากกว่า เพราะเกี่ยวข้องกับปากท้องและอาชีพของคนในชุมชน โดยในบางหมู่บ้านมีการจับกลุ่ม แบ่งแยกความคิดในเรื่องเขื่อน คือมีกลุ่มที่ต้องการเขื่อนและไม่ต้องการเขื่อน ซึ่งก็จะมีคนที่เป็นแกนนำ

ความคิดของกลุ่มตนเอง ความขัดแย้งแสดงออกในลักษณะการไม่ให้ความร่วมมือในกิจกรรมของฝ่ายตรงข้าม มีการนินทาลับหลัง ให้ข้อมูลที่เสียต่อฝ่ายตรงข้าม และมีการหลีกเลี่ยงการพูดเรื่องเขื่อนเพื่อให้สามารถพูดคุยกันได้แบบปกติในชุมชน เพราะเรื่องเขื่อนกลายเป็นเรื่องปัจเจกชนที่ไม่เชื่อมโยงในเรื่องของเครือญาติ เมื่อคนที่เป็นญาติกันคิดไม่ตรงกัน ก็ส่งผลกระทบต่อการพูดคุยในเรื่องเขื่อนที่ต้องหลีกเลี่ยง นอกจากนั้นยังมีการโยงเรื่องการเมืองระดับชาติกับการเมืองเรื่องเขื่อน เช่น การกล่าวหา นักพัฒนาเอกชนและชาวบ้านกลุ่มนักพัฒนาเอกชนว่าเป็นเสื้อเหลืองหรือเสื้อแดงเพื่อลดความน่าเชื่อถือ เป็นต้น

4.3 ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศแม่น้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี

4.3.1 อาหาร

ในบริเวณลุ่มน้ำโขงเป็นบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์ของอาหารเป็นอย่างมาก ซึ่งสามารถแบ่งเป็นประเภทต่างๆได้ ดังนี้

4.3.1.1 ปลา ปลาเศรษฐกิจสำคัญที่ชาวบ้านจับได้ ส่วนใหญ่แล้วเป็นปลาอพยพตามฤดูกาล ปลาที่อพยพก่อนปลาชนิดอื่นๆ คือ ปลาเขี้ยวไก่ ในเดือนมีนาคม ซึ่งเป็นช่วงเดียวกับงานบุญประเพณีไหว้พระธาตุพนม จึงเล่าขานกันว่า ปลาขึ้นไปไหว้พระธาตุพนม จากนั้นจึงตามมาด้วยปลาขนาดใหญ่อื่นๆ ทั้งปลาหนังและปลาเกร็ด โดยปลาจะขึ้นมาเป็นเวลา เช้า 06.00-12.00 น. และบ่าย 13.00-15.00 น. และชาวประมงจะส่งข่าวบอกต่อๆกัน เมื่อเห็นปลาเริ่มอพยพ จากการรวบรวมของชาวประมง 6 หมู่บ้าน พบว่า ชาวบ้านระบุชื่อชนิดปลาที่รู้จัก และมีความรู้เกี่ยวกับถิ่นที่อยู่อาศัย, การวางไข่, ชนิดและแหล่งอาหาร, ฤดูวางไข่ และช่วงเวลาการอพยพ โดยชาวบ้านจอมปลวกสูงรู้จักชนิดปลาสูงสุด 99 ชนิด รองลงมา คือ บ้านนาทรายและบ้านสำโรง จำนวน 75 ชนิด และ 74 ชนิด ในการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของนักศึกษามหาวิทยาลัยอุบลราชธานี พบว่า ชาวบ้านรู้จักและจับปลาได้ไม่น้อยกว่า 110-150 ชนิด การจับปลาในแม่น้ำโขงจะเกิดขึ้นตลอดทั้งปี โดยจะมีมากในช่วงแม่น้ำโขงยกระดับขึ้นในฤดูฝนราวเดือนพฤษภาคม และแม่น้ำโขงลดระดับลงในปลายฤดูฝนราวเดือนตุลาคม-พฤศจิกายน ซึ่งเป็นช่วงที่ปลาหลายชนิดมีการอพยพเพื่อวางไข่ ในช่วงนี้เองที่ชาวบ้านสามารถจับปลาได้มากที่สุด โดยเฉพาะปลาเศรษฐกิจในกลุ่มปลาหนัง ส่วนกลุ่มปลาเกล็ดสามารถจับได้มากในช่วงฤดูแล้งถึงต้นฤดูฝน ราวเดือนมกราคม-มิถุนายน (โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า, 2551)

จากการศึกษาเอกสารและสัมภาษณ์ชาวบ้าน สามารถยกตัวอย่างพันธุ์ปลาได้ดังต่อไปนี้ เช่น ปลาบึก ปลาปึ่ง ปลาเคิง ปลาสะงั้ว ปลาสะอี ปลาโจก ปลาหว่าหน้าหัก ปลาแกง ปลาคุยลาม ปลาสร้อย ปลานางตุ่น ปลาเจ๊ก ปลาอีตู๋ ปลาบักบาน ปลาคัง ปลาพอน ปลานางแดง ปลานางขาว ปลาเอิน ปลาอีด ปลาก่ำ ปลาเปี่ยน ปลาปาก ปลาซวยหนู ปลาซวยสอ ปลายาง ปลาเผาะ ปลากดเหลือง ปลากดหม้อ ปลาตอง ปลาค้าว ปลาดุกมูล ปลาหลาด ปลาขบ ปลานาง ปลาแข่วไก่ ปลาฮากก้วย ปลายอน ปลาหนู ปลาปีกไก่ ปลาสีโห ปลาข่างลาย ปลาซิวอ้าว ปลาแข่ ปลาบู่ ปลาแก้ว ปลาขะแยง เป็นต้น จากการที่มีพันธุ์ปลาที่หลากหลายแสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์อย่างเห็นได้ชัด นอกจากชนิดของปลาที่หลากหลายแล้ว ขนาดของปลาแม่น้ำโขงก็เป็นสิ่งที่น่าสนใจเช่นกัน เพราะปลาหลายชนิดมีขนาดใหญ่และขึ้นชื่อในเรื่องของรสชาติเป็นอย่างมาก

ตารางที่ 4.4 ช่วงเวลาการอพยพและวางไข่ของปลาบางชนิด

ชนิด	เดือน											
	มค	กพ	มีค	เมย	พค	มิย	กค	สค	กย	ตค	พย	ธค
ปลาหนัง												
ปลาเคิง, สะงั้ว, นาง, ตุ่น, หูแต้ม/ปึ่ง, กดเหลือง, กดหม้อ, ตอง,ค้าว, ดุกมูล, หลาด, ปลาแข้												
ปลาขบ,ซวยหนู, ซวยสอ, เผาะ, ยาง, ยอน												
ปลาเกร็ด												
ปลาหมากบาน, เอิน, อีด, ก่ำ, ปาก, เปี่ยน,สะอี, โจก, หว่าหน้าหัก												
ปลาแกง,คุยลาม, สร้อย, พอน												

แหล่งที่มา: โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า, 2551.

หมายเหตุ: แสดงช่วงวางไข่ (ช่วงวางไข่หมายรวมตั้งแต่วางไข่จนถึงลูกปลาเจริญเติบโต)

แสดงช่วงพบมาก (เดือนที่สามารถจับปลาได้มากที่สุดในรอบปี อยู่ช่วงตั้งแต่ตุลาคมจนถึงฤดูแล้ง)

4.3.1.2 ผัก ผักในแม่น้ำโขงมีหลากหลายชนิดที่เกิดเองในธรรมชาติตามฤดูกาล เช่น ผักกระโดนน้ำ ผักไฮไก ผักขี้เถ้าหางหมา ผักชีช้าง ผักนกยูง ผักดีคน ผักหูเสือน้ำ กกลำแซง หว้าน้ำ ผักกล้วยน้ำ ผักกระโดน ตำลึง ผักหนาม ผักหนามไหล ผักดางขม ผักดางส้ม ผักหมหนาม ผักหมเกลือ ซึ่งสามารถนำมาลวก มานึ่ง มาอ่อม มาประกอบอาหารได้

4.3.1.3 ของป่า ป่าบริเวณริมโขงมีของป่าที่สามารถนำมาประกอบอาหาร ขาย หรือแลกเปลี่ยน แบ่งปันกันได้ในชุมชน เช่น ผักหวาน ดอกกระเจียว หน่อไม้ เห็ดชนิดต่างๆตามธรรมชาติ เช่น เห็ดระโงก เห็ดก่อ เห็ดเผาะ เห็ดไค เห็ดน้ำหมาก เห็ดดิน เห็ดบด เป็นต้น

4.3.2 สมุนไพร

หลายหมู่บ้านริมแม่น้ำโขงยังรักษาด้วยสมุนไพรควบคู่ไปกับยาแผนปัจจุบัน เพราะยาสมุนไพรเป็นยาที่ไม่ต้องใช้เงินซื้อ มีอยู่ตามธรรมชาติ โดยในแต่ละหมู่บ้านจะมีภูมิปัญญาเกี่ยวกับการใช้สมุนไพร และมีหมอยาที่คอยเป็นผู้รักษาโรคต่างๆ เช่น อาการไข้ป่า ท้องร่วง ผิดกระบูนเจ็บปาก เป็นต้น ซึ่งหากเป็นอาการที่ไม่ร้ายแรงก็จะรักษาเอง เช่น กรณีเจ็บปาก ก็สามารถใช้เปลือกดู่ เปลือกแค ทาเพื่อรักษาได้ หรือในกรณีเป็นโรคเบาหวาน โรคกระเพาะอาหาร ก็สามารถใช้ต้นยอกลางน้ำ ซึ่งเป็นแก่นเหลืองๆ มีรสขม กินเป็นยารักษาได้ โดยสามารถนำมากินกับอาหารหรือกินกับเหล้าก็ได้ การรักษาด้วยสมุนไพรถือว่าจำเป็นอย่างมากโดยเฉพาะบ้านดงนาที่การคมนาคมไม่สะดวก อยู่ห่างไกลจากภายนอก ก็จะใช้สมุนไพรช่วยในการรักษาเท่าๆกับยาแผนปัจจุบัน ส่วนใหญ่ถ้าอาการไม่หนักจริงๆ ก็จะไม่ค่อยไปหาหมอ เนื่องจากการเดินทางลำบาก ต้องใช้เงินเยอะในการเดินทางออกจากหมู่บ้าน

4.3.3 ระบบนิเวศน์ในแม่น้ำโขง

แม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งมีความเกี่ยวข้อง เกี่ยวพัน และเชื่อมโยงกันตั้งแต่พันธุพืช พันธุ์ปลา สัตว์น้ำ และรวมถึงผู้คนเอาไว้ด้วยกัน ซึ่งสามารถอธิบายได้ผ่านลักษณะนิเวศน์ ดังต่อไปนี้

4.3.3.1 ป่าบุ่ง ป่าทาม เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำประเภทหนึ่ง เป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง ในฤดูฝนที่น้ำหลาก น้ำจะไหลบ่าท่วมพื้นที่ลุ่มริมน้ำออกเป็นบริเวณกว้าง พื้นที่ส่วนที่น้ำท่วมดังกล่าวนี้เรียกว่า “ทาม” ภายในพื้นที่ของทามไม่ได้ราบเรียบเสมอกัน แต่มีลักษณะที่เนินและลุ่ม มีน้ำแช่ขังตลอดทั้งปี เพราะเป็นแอ่ง หนองน้ำหรือกุด พื้นที่ส่วนที่ลุ่มต่ำต่อเนื่องกับแอ่งลักษณะต่างๆ เรียกว่า “บุ่ง” ดังนั้นทามจึงหมายถึงที่ราบน้ำท่วมถึง ส่วนบุ่งเป็นเพียงบริเวณใดบริเวณหนึ่งของทามที่ลาดลุ่มต่ำต่อเนื่องกับแหล่งน้ำหรือทางน้ำ (ศิริพร โคตะวินนนท์, 2543) บุ่งบางแห่งอาจมีหินหรือหาด

ทรายล้อมรอบ อาจเป็นอ่างหินหรือดินสลับกัน สามารถทำสวนปลูกพืชได้ในฤดูน้ำลด บุ่งเป็นแหล่งอาหารของสัตว์น้ำทุกชนิด เช่น ปลา กุ้ง หอย ปู กบ เขียด ไส้เดือน ปลาไหล ฯลฯ พืชน้ำ แมลงชนิดต่างๆ และยังเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของสัตว์ เพราะอุดมไปด้วยอาหาร ทั้งสัตว์น้ำขนาดเล็ก แมลง พืชน้ำ เช่น แหน และเทา ซึ่งเป็นแหล่งห่วงโซ่อาหารของสัตว์น้ำชนิดต่างๆ (โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า, 2551) จึงถือได้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งพืชพันธุ์ไม้ต่างๆรวมทั้งผักที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและสัตว์ต่างๆ ดังได้กล่าวมา ซึ่งสามารถนำมาเป็นอาหารและนำมาใช้ประโยชน์ในครัวเรือนและชุมชนได้

4.3.3.2 ลวงปลา เป็นลักษณะพื้นที่ที่น้ำไหลทวน ซึ่งปลามักจะอาศัยเป็นที่หลบกระแสน้ำ จึงมีปลาชุกชุม เหมาะแก่การทำประมง ชาวบ้านจึงจับจองเป็นเขตหรือทำเลที่หาปลาของตนเอง ซึ่งสามารถสืบทอดเป็นมรดกตกทอดได้ เป็นลักษณะเหมือนทรัพย์สิน สามารถซื้อขายได้ โดยอาจใช้เป็นที่ยืนตักปลา ใส่มอง หรือเพื่อทำการประมงในรูปแบบต่างๆ

4.3.3.3 วังน้ำลึก เป็นช่วงที่น้ำลึกมากกว่าปกติ ซึ่งช่วงฤดูน้ำลดปลาจะอาศัยอยู่ในวังน้ำลึกที่ทำหน้าที่เป็นที่พักอาศัย ขยายพันธุ์และการเติบโตของปลาวัยอ่อน ปลาและสัตว์น้ำเหล่านี้จะอพยพออกจากวังน้ำลึกไปสู่แม่น้ำตอนบน ลำน้ำสาขา และที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงในช่วงฤดูน้ำหลากถัดมา ซึ่งวังน้ำลึกในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี จะอยู่ระหว่างบ้านผาชัน อำเภอโพธิ์ไทร และบ้านดงนา อำเภอศรีเมืองใหม่ มีวังน้ำลึกที่มีความลึกกว่า 20 เมตร จำนวน 12 แห่ง ได้แก่ สุดเขตบ้านผาชันทิศเหนือ 20 เมตร, ท่าน้ำบ้านผาชัน 29 เมตร, เวินยางเดี่ยว 66 เมตร, เวินผักหนาม 48 เมตร, เวินห้วยบอน 47 เมตร, เวินขี้เจีย 33 เมตร, ปากห้วยลาน 35 เมตร, เวินเผาะ 41 เมตร, เวินขาม (ปากห้วยไร่) 20 เมตร, เวินกุ่ม 23 เมตร, ท่าเรือบ้านดงนา 22 เมตร และวังน้ำลึกที่มีความลึกมากที่สุด คือ บริเวณเวินเรือค้าง มีความลึกมากถึง 84 เมตร ซึ่งมีการศึกษาพบว่าวังน้ำลึกที่มีความลึกแตกต่างกันจะเป็นที่อยู่อาศัยของปลาต่างชนิดกันด้วย (พรพนา ก๊วยเจริญ, 2553)

4.3.3.4 โบก เป็นลักษณะหินที่เป็นหลุม มีหลายขนาดและรูปร่างแตกต่างกันไป โบกจะถูกน้ำท่วมในฤดูฝน เมื่อน้ำลดจะมีน้ำขังอยู่ข้างในและมีตะไคร่หิน หรือตะไคร่น้ำอยู่กลายเป็นที่อาศัยของสัตว์น้ำขนาดเล็ก เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา (ปลาบู่,ปลาแก้ว) ฯลฯ และจะกินตะไคร่หินดังกล่าวเป็นอาหาร (โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า, 2551)

4.3.3.5 แก้ง ลักษณะเป็นโขดหินน้ำตื้นและมีน้ำไหลเชี่ยว เกิดในช่วงน้ำลด บริเวณนี้มีทั้งปลากินเนื้อ เช่น ปลาขบ ปลาเคิง ปลากด ปลานาง ปลาตุ่น และปลากินพืช เช่น ปลาแข้ ปลาก่ำ ปลาเกาะ และสัตว์น้ำขนาดเล็ก เช่น ปลาขนาดเล็ก กุ้ง หอย และยังเป็นบริเวณที่เหมาะ

กับการอาศัยและหลบซ่อนศัตรูของปลาอีกด้วย (โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า, 2551)

4.3.3.6 น้ำแก่ง ลักษณะเป็นน้ำไหลล้นตลิ่งเข้าท่วมบริเวณที่ลุ่มเป็นบริเวณกว้าง รวมทั้งการไหลล้นเข้าตามลำห้วยสาขาของแม่น้ำโขง เมื่อน้ำไหลเข้าท่วม บรรดาแมลงและพันธุ์ไม้ริมน้ำจะกลายเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของปลาชนิดต่างๆในแม่น้ำโขง และจะเป็นแหล่งวางไข่ของปลาที่สำคัญแหล่งหนึ่ง (โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า, 2551)

4.3.3.7 น้ำก้อง เป็นลักษณะของน้ำที่ไหลกระทบโขดหิน จากนั้นกระแสน้ำจะไหลกลับมาบรรจบกันบริเวณหลังโขดหิน ทำให้ความเชี่ยวของระดับน้ำลดลง จึงเป็นบริเวณที่เป็นทางผ่านหรือจุดที่ปลาและกุ้งใช้หลบกระแสน้ำเชี่ยว ก่อนที่จะว่ายต่อขึ้นไปทางเหนือน้ำ และดักกินอาหารที่ไหลมากับน้ำ บริเวณนี้พบปลากินเนื้อ และปลาที่ชอบหากินใกล้ผิวน้ำ เช่น ปลาขี้โก๊ะ, ปลาสร้อย, ปลาปีกไก่ ฯลฯ (โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า, 2551)

4.3.3.8 เวิน เป็นลักษณะของน้ำที่ไหลวนเป็นบริเวณกว้างและลึก เกิดในช่วงน้ำโขงขึ้นและน้ำโขงลด เมื่อน้ำไหลกระทบหินหรือดินบริเวณโค้งของแม่น้ำ เศษพืชจะไหลมารวมอยู่ตรงเวิน กลายเป็นแหล่งสะสมอาหารและที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ เพราะน้ำไหลเชี่ยวและมีอาหารอุดมสมบูรณ์ จึงพบปลาหลายชนิดในบริเวณนี้ เช่น ปลาเก้ง ปลาเผาะ เป็นต้น (โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า, 2551)

4.3.3.9 หู เป็นลักษณะน้ำที่ไหลผ่านโขดหินที่ยื่นออกไปจากฝั่งน้ำ ส่วนที่ยื่นออกไปนี้เรียกว่า “หู” (ส่วนที่เว้าเข้ามาเรียก “ก้อง”) เป็นทางผ่านของปลาที่ว่ายขึ้นไปวางไข่ตามลำห้วยสาขา เป็นที่หลบกระแสน้ำไหลแรงและเชี่ยวกราก บริเวณนี้เป็นที่ที่ชาวบ้านไปยืนใช้ช้อนตักปลา จึงเรียกกันว่า “หูนักช้อน” (โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า, 2551)

4.3.3.10 ตาดหิน เป็นลักษณะลานหินกว้างริมฝั่งแม่น้ำ โดยน้ำโขงจะไหลเข้าท่วมในฤดูฝน พบปลาและสัตว์น้ำ เช่น กุ้ง หอย ปู เพราะว่ากุ้งเข้ามาหาอาหารและเล่นน้ำ ส่วนปลาเข้ามากินกุ้ง ปู หอย เป็นอาหาร บริเวณตาดหินนี้ชาวบ้านทอดแหจับปลาได้หลายชนิด เช่น ปลาปาก ปลาสร้อย ปลาคุยลาม ปลาขบ ปลากด ปลาบู่ ปลาชิว ฯลฯ (โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า, 2551)

4.3.3.11 หาด ลักษณะเป็นหาดทราย เกิดจากกระแสน้ำไหลพัดพาทรายมาทับถมจนกลายเป็นหาดในฤดูน้ำลด นอกจากทรายแล้ว หาดยังเป็นที่สะสมของตะกอนที่พัดพามากับน้ำซึ่งเป็นอินทรีย์วัตถุหรือปุ๋ยธรรมชาติ ชาวบ้านจึงใช้หาดเป็นที่ปลูกพืชยามน้ำลด นอกจากนั้นหาดยังมีแมลงและพืชต่างๆที่เป็นอาหารของปลาในช่วงน้ำท่วมและอาหารของคนเมื่อยามน้ำลด (โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า, 2551)

4.3.3.12 ดอน หรือเกาะกลางแม่น้ำโขง ดอนเกิดจากดินที่ไหลมากับน้ำทับถมกันจนกลายเป็นดอน บนดอนมีไม้หลายชนิด เช่น ไผ่ ประดู่ กระโดน หว้า และเป็นที่อยู่ของสัตว์ เช่น นก หนู งู อีเห็น กิ้งก่า แมลงต่างๆ ในฤดูน้ำหลากเมื่อน้ำท่วมที่ลุ่ม สัตว์ดังกล่าวจะหนีน้ำไปอยู่บนดอน (โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า, 2551)

4.3.3.13 ถ้ำ ลักษณะเป็นโพรงหินริมฝั่งแม่น้ำโขง ซึ่งเกิดจากการทับถมของหินทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็กเรียงทับซ้อนกัน เกิดเป็นช่องว่างหรือโพรงเกิดขึ้น เมื่อน้ำโขงขึ้นท่วมโพรง จะกลายเป็นที่วางไข่ของปลากินพืชบางชนิด เช่น ปลาโจก ปลาหมากบาน และเป็นที่อาศัยของทั้งปลาเล็กและปลาใหญ่ เพราะในถ้ำเป็นน้ำนิ่งและปลอดภัยจากการถูกล่า ส่วนในฤดูแล้งน้ำลด โพรงหรือถ้ำดังกล่าวจะกลายเป็นที่หลบแดดและฝนของชาวประมง (โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า, 2551) บางถ้ำมีคนพักอาศัย เช่น ถ้ำเขมร บริเวณเหนือบ้านท่าล้ง ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่ามีชาวเขมรมาพักอาศัยอยู่

4.3.3.14 ผา ลักษณะเป็นหน้าผาหินสูงชัน ลึกลงไปในแม่น้ำโขง ผาบางแห่งอาจมีต้นไม้และพืชบางชนิดขึ้นอยู่ ผาเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยและแหล่งอาหารของนก ค้างคาว สัตว์เลื้อยคลานบางชนิด ส่วนผาที่ลึกลงไปในแม่น้ำโขงจะเป็นที่อยู่อาศัยของปลาและสัตว์น้ำขนาดเล็ก จำพวกกุ้ง หอย และปู (โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า, 2551)

4.3.3.15 คัน เกิดในช่วงน้ำลด ลักษณะเป็นคันทราย เนื่องจากกระแสน้ำพัดพาทรายมากองกันเป็นคัน หลังน้ำลดจึงเห็นคันทรายยาวเกิดขึ้น หรืออาจเป็นคันหินซึ่งถูกน้ำท่วมในฤดูฝนและโผล่ให้เห็นในฤดูแล้ง บริเวณคันจะมีพืชขึ้นอยู่ คือ ตะไคร้น้ำ หญ้า คันหินนี้ช่วยชะลอความแรงของกระแสน้ำ ทำให้สัตว์น้ำมาอาศัยหลบพักจากกระแสน้ำเชี่ยว (โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า, 2551)

4.3.3.16 คอน เป็นลักษณะที่สายน้ำไหลแยกออกจากแม่น้ำสายหลัก จากนั้นก็ไหลอ้อมกลับเข้ามาสู่แม่น้ำสายหลักตามเดิม หรือลักษณะน้ำที่ไหลอ้อมเกาะนั่นเอง คอนเป็นช่องทางผ่านของปลาที่อพยพเคลื่อนย้ายเพื่อวางไข่ หรือว่ายไปสู่แหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ หรือช่วงที่น้ำไหลผ่านองแคบของหินระหว่างบุ่งหนึ่งกับอีกบุ่งหนึ่ง ก็เรียกว่า “คอน” เช่นกัน (โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า, 2551)

4.3.3.17 คอนหิน ลักษณะเป็นโขดหินใหญ่ที่โผล่เหนือน้ำ บนคอนมีดินอุดมสมบูรณ์ ทำให้เกิดต้นไม้ หญ้า และมีแมลงต่างๆอาศัยหากินอาหารตามต้นไม้ (พบบ้านสำโรง) ถ้ามีน้ำไหลท่วมก็จะกลายเป็น “แก้ง” (โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า, 2551)

4.3.3.18 หินขัน เป็นลักษณะที่หินตั้งซ้อนกันขึ้นไป มีต้นหว้าน้ำ และตะไคร้น้ำขึ้นอยู่ (พบที่บ้านนาทราย) (โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า, 2551)

4.3.3.19 พุ่ง เป็นลักษณะน้ำที่พุ่งขึ้น ซึ่งเกิดจากการหมุนวนของน้ำ เกิดในช่วงฤดูแล้ง ซึ่งสัตว์น้ำต่างๆ เช่น ปลา กุ้ง หอย ปู จะอาศัยอยู่ตามโขดหินใต้น้ำ (พบบ้านปากกะหลาง, บ้านผาชันเรียกว่า “โพง”) (โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า, 2551)

4.3.3.20 ซง เป็นลักษณะที่น้ำเว้าเข้าไปในฝั่ง เพราะถูกแรงน้ำกัดเซาะ บริเวณนี้เป็นที่พักอาศัยของสัตว์น้ำ และแหล่งหากินของชาวบ้าน (พบบ้านปากห้วยม่วง) (โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า, 2551)

4.3.3.21 โมย ลักษณะเป็นเกาะดินหรือหินที่ยื่นออกจากฝั่งโขง เกิดจากกระแสน้ำโขงพัดพาตะกอนดินมาทับถมกัน มีต้นไม้ หญ้า พืชต่างๆ เป็นแหล่งอาหารของชุมชน (โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า, 2551)

4.3.3.22 ห้วย เป็นลำน้ำขนาดเล็กที่เชื่อมต่อกับแม่น้ำโขง ริมลำห้วยมีพืชหลากหลายชนิด ตามลำห้วยมีทั้งสัตว์น้ำ สัตว์บก และแมลงต่างๆ ลำห้วยจึงเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์ และเป็นแหล่งอาหารของทั้งสัตว์และคน (โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า, 2551)

ระบบนิเวศน์ย่อยดังกล่าว ล้วนเกี่ยวข้องเป็นวัฏจักรวงจรชีวิตของปลาและสัตว์น้ำอื่นๆ คือ เป็นแหล่งวางไข่และอนุบาลลูกอ่อน, แหล่งอาหาร, แหล่งที่อยู่อาศัย/ที่พักและหลบซ่อนศัตรู

แหล่งวางไข่และอนุบาลลูกอ่อน ได้แก่ บุ่ง, หาด, แก่ง, ห้วย, ถ้ำ, เวิน, แก้ง, คอน

แหล่งอาหาร ได้แก่ บุ่ง, เวิน, ก้อง, ซง, ห้วย, พุ่ง, แก่ง, โบก, เวิน, ตาดหิน

แหล่งที่อยู่อาศัย, ที่พัก, ที่หลบซ่อนศัตรู, หลบน้ำเชี่ยว ได้แก่ แก่ง, แก้ง, เวิน, ห้วย, พุ่ง, ก้อง, หู, บุ่ง นอกจากนั้น ปลายังอาศัยอยู่บริเวณน้ำลึก (วังปลา) ในแม่น้ำโขง หรือตามโขดหินด้วย (โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า, 2551)

4.3.4 ทัศนียภาพ การท่องเที่ยว

เนื่องจากพื้นที่ริมโขง ของจังหวัดอุบลราชธานีเป็นพื้นที่ที่มีทัศนียภาพที่สวยงามและมีเอกลักษณ์ เพราะแม่น้ำโขงที่ไหลผ่านบริเวณนี้จะมีแก่งหินอยู่มากมาย ซึ่งถือเป็นความงดงามที่รังสรรค์ขึ้นเองตามธรรมชาติ นอกจากนั้นยังมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เชื่อมโยงกับสายน้ำ จึงเป็นพื้นที่ที่มีแหล่งท่องเที่ยวมากมาย ทั้งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับชุมชนและระดับประเทศ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

4.3.4.1 สามพันโบก ตั้งอยู่ที่ตำบลสองคอน อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี มีลักษณะเป็นแก่งหินขนาดต่างๆ มากกว่า 3,000 แอ่ง ชาวบ้านเรียกว่า สามพันโบก ซึ่งคำว่า “โบก” หมายถึง แอ่งน้ำ สามพันโบกเกิดจากกระแสน้ำโขงกัดเซาะมาเป็นเวลานาน จึงทำให้เกิดลักษณะต่างๆ ที่มีความสวยงาม และเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาตามธรรมชาติที่ใหญ่ที่สุดในลำน้ำโขง นักท่องเที่ยวนิยมนั่งเรือจากหาดสลึงที่บ้านปากกะหลาง ล่องตามลำน้ำโขงระยะทาง 4 กิโลเมตร ระหว่างทางจะผ่านจุดต่างๆ ดังต่อไปนี้

1) ปากบ้อง อยู่ในบริเวณบ้านสองคอน เป็นจุดที่แคบที่สุดตลอดระยะทางที่แม่น้ำโขงไหลผ่านประเทศไทย ปากบ้องเป็นหน้าผาหินที่เกิดจากรอยแยกตัวของแผ่นหินทรายเปลือกโลก ลักษณะเหมือนคอขวด ส่วนที่แคบที่สุดวัดได้ 56 เมตร

2) หินหัวพะเนียง อยู่ในพื้นที่หมู่บ้านสองคอน เป็นเกาะหินขนาดใหญ่กลางแม่น้ำโขงรูปร่างคล้ายอุปกรณ์ประกอบคันไถ อยู่ถัดจากบริเวณปากบ้องขึ้นไปทางเหนือประมาณ 500 เมตร เกาะหินใหญ่โผล่ขวางกลางลำน้ำโขงทำให้แม่น้ำโขงแยกออกเป็นสองสาย หินหัวพะเนียง มีรูปร่างคล้ายใบไถไม้ (ในภาษาถิ่น พะเนียงคือแท่นไม้ที่ใช้สวมใบไถเหล็ก) ชาวบ้านจึงเรียกว่า หินหัวพะเนียง แต่ลักษณะหินในบริเวณนี้บางกลุ่มจะเป็นช่อแหลมคม ซึ่งเกิดจากการปะทุขึ้นมาของหินทรายร้อนคล้ายหินภูเขาไฟ

3) แก่งสองคอน เกิดจากการที่เกาะหินหัวพะเนียงกลางลำน้ำโขงซึ่งเป็นเกาะหินขนาดใหญ่รูปลักษณ์แปลกตาที่ขนาบข้างด้วย 2 แก่งน้ำโขง ทำให้แม่น้ำโขงแยกออกเป็นสองสายหรือสองคอน (ในภาษาถิ่นคอนแปลว่าแก่ง) จึงเป็นที่มาของชื่อ บ้านสองคอน

4) หาดสลึง เป็นหาดทรายริมฝั่งแม่น้ำโขง ตั้งอยู่บ้านปากกะหลาง ในฤดูแล้งประมาณเดือนมกราคม – มิถุนายน เมื่อน้ำในแม่น้ำโขงลดระดับลง จะมีหาดทรายที่สวยงามเหมาะแก่การพักผ่อนหย่อนใจเป็นอย่างยิ่ง จากตำนานเชื่อกันว่า ชื่อหาดสลึง เกิดจากการที่คนมาเล่นน้ำช่วงสงกรานต์ ในสมัยที่ใช้เหรียญ 1 สลึง สมัยนั้นมีค่าสามารถซื้อควายได้ 1 ตัว ผู้ที่มาเล่นน้ำที่หาดแห่งนี้ได้ท้าทายและเดิมพันว่า ณ กลางเดือนเมษายน เวลาเที่ยงวันถ้าใครสามารถเดินหรือวิ่งบนหาดได้ตลอดแนว (ยาว 860 เมตร) โดยไม่แวะพักระหว่างวิ่ง จะได้รับเงินเดิมพัน 1 สลึง แต่นับตั้งแต่มีการเดิมพันมาไม่เคยมีใครได้รับรางวัลนี้เลย ชาวบ้านจึงขนานนามหาดแห่งนี้ว่า “หาดสลึง”

5) ผาหินศิลาเลข เป็นร่องรอยประวัติศาสตร์สมัยฝรั่งเศสเรืองอำนาจในแถบอินโดจีน ฝรั่งเศสได้นำเรือกลจักรไอน้ำขนส่งสินค้าระหว่างหลี่ผี-เวียงจันทน์ และได้แกะสลักตัวเลขที่หน้าผาหิน สำหรับบอกระดับน้ำในแม่น้ำโขง เพื่อความปลอดภัยในการเดินเรือ เนื่องจากฤดูที่น้ำหลากบริเวณนี้จะมีแนวหินโสโครกจำนวนมาก

6) หาดหงส์ เป็นเนินทรายแม่น้ำโขงขนาดใหญ่ เกิดจากการพัดพาของน้ำและนำตะกอนทรายมาทับถมกันจนเกิดเป็นพื้นทรายกว้างใหญ่ มีลักษณะคล้ายกับทะเลทราย ช่วงเวลาที่นิยมมาเที่ยวหาดหงส์จะเป็นช่วงเวลาในยามบ่ายแก่ๆ ช่วงที่พระอาทิตย์ใกล้ลับขอบฟ้า ซึ่งจะเป็นช่วงเวลาที่สวยงามมาก เพราะแสงทองของดวงอาทิตย์จะกระทบกับทรายสีขาวเป็นแสงระยิบระยับ (ไกด์อุบล, 2554)

4.3.4.2 เก้าพันโบก เป็นแก่งหินในแม่น้ำโขงลักษณะคล้ายสามพันโบก ตั้งอยู่ที่บริเวณเหนือหมู่บ้านท่าล้งขึ้นไป โดยนั่งเรือจากบ้านตามุยหรือบ้านท่าล้ง ใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง ระหว่างทางก็จะผ่านวังน้ำวน ถ้ำเขมร และเห็นเกาะแก่งต่างๆมากมาย พร้อมทั้งสามารถชมวิถีชีวิตการหาปลาของชาวบ้าน รวมถึงได้เห็นวิถีชีวิตของหมู่บ้านริมฝั่งโขงทั้งไทยและลาวด้วย

4.3.4.3 ผาแต้ม เมื่อมองจากแม่น้ำโขง จะเห็นเป็นหน้าผาสูงที่สวยงามตามธรรมชาติ ในบริเวณที่เป็นหน้าผา จะปรากฏภาพเขียนสีโบราณโดยฝีมือมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ เรียงรายตามความยาวของหน้าผาติดต่อกันยาวประมาณ 180 เมตร มีไม่ต่ำกว่า 300 ภาพ ซึ่งเป็นจำนวนภาพเขียนสีโบราณที่มากที่สุดเท่าที่เคยค้นพบในประเทศไทยและในต่างประเทศ (Oceansmile, 2554) แบ่งเป็น 5 กลุ่มใหญ่ๆ คือ ภาพคนทำนา ภาพสัตว์ ภาพมือ ภาพลายเรขาคณิต และภาพตุ้ม (เครื่องมือจับปลาของชาวประมงริมโขง) ด้านตรงข้ามผาแต้มคือ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวผาแต้มเหมาะอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่สนใจจะชม พระอาทิตย์ขึ้นก่อนที่แห่งใดในประเทศไทย (Thai-tour, 2554)

4.3.4.4 เสาเฉลียง เป็นลักษณะที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ สืบเนื่องมาจากกระบวนการกัดเซาะและกัดกร่อนด้วยอิทธิพลของน้ำและลม โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการสึกกร่อนโดยแม่น้ำหรือธารน้ำไหลกัดเซาะเป็นเวลานาน เกิดขึ้นในชั้นหินที่วางตัวอยู่ในแนวราบหรือเกือบราบและในแต่ละชั้นมีส่วนประกอบของแร่ที่แตกต่างกัน จึงทำให้มีความแข็งและทนทานที่ไม่เหมือนกัน ประติมากรรมชิ้นเอกนี้เกิดจากหินทราย 2 ยุค คือ หินทรายยุคครีเตเซียส ซึ่งมีอายุประมาณ 130 ล้านปี เป็นส่วนดอกเห็ดอยู่ท่อนบน และหินทราย ยุคไดโนเสาร์ มีอายุประมาณ 180 ล้านปี เป็นส่วนต้นเสาหินท่อนล่าง โดยผ่านการถูกชะล้างพังทลายอันเกิดจากสภาพอากาศ ฝนและลมพายุเป็นเวลาหลายล้านปี ซึ่งคุณสมบัติทางธรณีวิทยาของหินทรายนั้นง่ายต่อการสึกกร่อนกว่าหินชนิดอื่นที่จัดอยู่ในกลุ่มหินเดียวกัน และเมื่อผ่านการสึกกร่อนไปได้ระยะหนึ่งก็มีสิ่งที่เรียกว่า กระบวนการต้านทานทางธรรมชาติ และแรงกดทับของเม็ดฝนทำให้หินทรายแข็งยิ่งขึ้น เป็นผลให้สามารถรักษาสภาพให้คงรูปได้ โดย “เสาเฉลียง” แผลงมาจาก “สะเลียง” แปลว่า “เสาหิน” (Thai-Tour, 2554) มีลักษณะหินสองชิ้นวางทับกันคล้ายดอกเห็ด

4.3.4.5 น้ำตกลงรูหรือน้ำตกแสงจันทร์ อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติผาแต้ม บริเวณใกล้บ้านทุ่งนาเมือง เป็นน้ำตกขนาดเล็ก สูงประมาณ 8 เมตร เกิดจากลำห้วยท่าโลงไหลตกลงจากเพิงหน้าผาเป็นช่องโพรงอันเกิดจากการกัดเซาะของน้ำตามธรรมชาติ ลักษณะของโพรงมองดูคล้ายรูปพระจันทร์ครึ่งเสี้ยว มีเส้นผาศูนย์กลางประมาณ 2 เมตร ก่อนไหลลงสู่ลำน้ำโขง (Thai-Tour, 2554)

4.3.4.6 น้ำตกทุ่งนาเมือง เป็นน้ำตกอีกแห่งหนึ่งซึ่งตั้งอยู่ในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติผาแต้ม มีน้ำเฉพาะในช่วงฤดูฝน อยู่ห่างจากน้ำตกแสงจันทร์ เพียงแค่ประมาณ 2 กิโลเมตร บางครั้งชาวบ้านในพื้นที่ก็เรียก “น้ำตกทุ่งนาเมือง” ว่า “น้ำตกลอดรู” ทำให้มีความสับสนกับ “น้ำตกแสงจันทร์” อยู่บ้าง สาเหตุที่ “น้ำตกทุ่งนาเมือง” มีชื่อเรียกอีกอย่างว่า “น้ำตกลอดรู” นั้นก็เนื่องมาจากสายน้ำของน้ำตกแห่งนี้จะไหลลัดเลาะตามลำห้วยลงสู่ซอกหินผา เลาะเรื่อยมาตามหลืบเร้นต่างๆ จนเผยออกมาปรากฏให้เห็นอีกครั้งใต้แผ่นหินขนาดใหญ่ซึ่งวางตัวอยู่ในลักษณะคล้ายโตรกถ้ำ แล้วจึงทิ้งตัวลงเป็นสายน้ำตกด้านหน้าภายใต้แผ่นหินนั้น พื้นที่โดยรอบน้ำตกทุ่งนาเมืองมีความงดงามด้วยโบก(แอ่ง) บ่อ จำนวนมากที่รายล้อมอยู่ทั่วบริเวณ บางโบกก็มีรูปร่างแปลกตา บางโบกก็มีน้ำใสๆขังอยู่สะท้อนแสงสีของท้องฟ้าออกมาเหมือนกับกระจกเงา (ท่องเที่ยว, 2554) นอกจากนั้นยังมีเถาวัลย์ยักษ์อายุเป็นพันปีอยู่บริเวณทางเดินลงน้ำตกอีกด้วย

4.3.4.7 น้ำตกสร้อยสวรรค์ เป็นอีกหนึ่งน้ำตกที่อยู่ในบริเวณอุทยานแห่งชาติผาแต้ม เป็นน้ำตกขนาดใหญ่ที่ไหลจากหน้าผาสูงชันสองด้าน ซึ่งเกิดจากลำห้วยสร้อยและลำแซไผ่ ตกลงมาบรรจบกันคล้ายสายสร้อย ก่อนไหลลงสู่แม่น้ำโขง สูงประมาณ 20 เมตร มีน้ำไหลตลอดปี เป็นน้ำตกที่มีคนนิยมไปเที่ยวกันมาก นอกจากนี้ บริเวณน้ำตกยังมีต้นไม้และดอกไม้ป่า ช่วยเสริมบรรยากาศความงามของน้ำตกแห่งนี้ นักท่องเที่ยวสามารถมองเห็นทิวทัศน์แม่น้ำโขง ผืนป่าและหน้าผาหินฝั่งลาวได้อย่างชัดเจน ฤดูที่น่าเที่ยวควรจะเป็นหลังฤดูฝนใหม่ๆ เพราะจะมีน้ำมาก (ไกด์อุบล, 2554)

4.3.4.8 สเลกอน-ดอนใหญ่ เป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งหนึ่งของตำบลเหล่างามตั้งอยู่ที่บ้านปากห้วยม่วง ตำบลเหล่างาม อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี อยู่ในพื้นที่ลำน้ำโขงเป็นหาดทรายสวยงามมาก ในช่วงฤดูแล้งจะเห็นหาดทราย พะลานหินเป็นบริเวณกว้าง และในช่วงฤดูฝนมีลำธารไหลลงสู่แม่น้ำโขงเป็นลักษณะเป็นแก่งเล็กแก่งใหญ่ สลับกันและมีโขดหินสวยงาม เป็นรูปต่าง ๆ มากมาย อีกทั้งเป็นแหล่งประมงน้ำจืด แหล่งอาหารของชาวบ้านและหมู่บ้านที่อยู่บริเวณใกล้เคียงด้วย (เครือข่ายชาวอุบลราชธานี, 2554)

4.3.4.9 บั้งไฟพญานาค หมู่บ้านชุมชนริมโขง ทั้งบ้านกุ่ม บ้านตามุยและบ้านท่าล้ง อำเภอโขงเจียมจะเกิดปรากฏการณ์บั้งไฟพญานาคกลางลำน้ำโขงในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 หรือวันออกพรรษาของไทย ก่อนหน้านี้ยังไม่เป็นที่ทราบกันอย่างแพร่หลาย จนกระทั่งวันออกพรรษาของ

ปี พ.ศ. 2548-2549 ได้มีการประชาสัมพันธ์เรื่องนี้อย่างจริงจัง จนทำให้นักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่บ้านเมือง และสื่อมวลชน ต่างเดินทางมาพิสูจน์ปรากฏการณ์อย่างมากมายเป็นประจำทุกปี โดยบั้งไฟพญานาคจะเป็นลักษณะลูกไฟสีแดงอมชมพูพุ่งขึ้นเหนือผิวน้ำ พุ่งไปบนอากาศสูงประมาณ 50-150 เมตร เป็นเวลาประมาณ 5-10 นาที และจะดับหายไป ลูกไฟที่เกิดขึ้นไม่มีกลิ่น ไม่มีควัน ไม่มีเสียง มีขนาดตั้งแต่หัวแม่มือจนถึงขนาดไข่ไก่ เริ่มปรากฏให้เห็นตั้งแต่พระอาทิตย์ตกดินจนถึงประมาณ 23.00 น. ความเชื่อเรื่องพญานาคเป็นความเชื่อที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา โดยเชื่อกันว่าพญานาคในสมัยพุทธกาลมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาและประสงค์จะบวช แต่เนื่องจากเป็นเดรัจฉานจึงไม่สามารถบวชเป็นภิกษุสงฆ์ได้ ดังนั้นเมื่อถึงวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำของทุกปี พญานาคจะปล่อยดวงไฟจากท้องน้ำขึ้นสู่ท้องฟ้าเพื่อเป็นการถวายเป็นพุทธบูชาแด่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า (Southlaostour, 2554) จากการสอบถามชาวบ้าน พบว่า ลักษณะบั้งไฟพญานาคของที่บ้านตามุยจะมีหลายสี มีทั้งสีม่วง สีแดงเข้มๆ สีแดงชมพู เป็นต้น โดยเมื่อถึงช่วงเทศกาลออกพรรษา ประชาชนนักท่องเที่ยวจะเดินทางเข้ามาในหมู่บ้านเพื่อรอชมบั้งไฟพญานาคเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านจึงมีรายได้ในการขายสินค้า อาหารต่างๆ ในช่วงนี้ นอกจากนั้นการเป็นสถานที่ท่องเที่ยวในการชมบั้งไฟพญานาค ยังทำให้หมู่บ้านมีการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น เช่น ถนนหนทาง ที่ก่อนหน้านี้จะเป็นถนนลูกรัง เมื่อถึงหน้าฝนถนนชื้นแฉะ การคมนาคมไม่สะดวก ปัจจุบันถนนเป็นถนนลาดยาง สะดวกแก่การเดินทาง และมีการทำสัญลักษณ์พญานาคไว้ที่วัดในใจกลางหมู่บ้านตามุยไว้ด้วย

4.3.4.10 รอยพระบาท เป็นรอยเท้าขนาดใหญ่ที่ประทับอยู่ในหิน อยู่ในศาลาวัดบ้านท่าล้ง อำเภอโขงเจียม หลังจากการค้นพบชาวบ้านได้สร้างศาลาครอบรอยพระบาทไว้ ในประวัติการค้นพบเล่าว่า เมื่อก่อนบริเวณนี้ เป็นที่ป่าที่ดอน แม่ชีท่านหนึ่งนั่งสมาธิ ได้นิมิตร เห็นแสงสีขาวพุ่งขึ้นจากกลางป่า จึงได้เล่าเรื่องดังกล่าวให้หลวงพ่อฟัง หลวงพ่อจึงได้บอกให้ผู้ใหญ่บ้านพาลูกบ้านมาค้นบริเวณป่าดังกล่าว แต่ก็ไม่พบสิ่งที่น่าจะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ผิดปกติใด ครั้งหนึ่งฝนตกหนัก ชาวบ้านไล่ต้อนฝูงวัวขึ้นไปหลบฝนอยู่ที่ดอนแห่งนี้ 1 คืน พอรุ่งเช้าก็กลับไปจะต้อนฝูงวัวออกไปหากินตามเชิงเขาเป็นปกติ แต่พบว่าวัวสองตัวนอนตายอยู่ข้างกัน พอนำร่างวัวขึ้นมา จึงรู้ว่าวัวทั้งสองไปนอนทับรอยเท้าขนาดใหญ่ ชาวบ้านเล่าขานกันว่าวัวตายเพราะยักษ์เหยียบ หลังจากนั้นจึงได้มีการปรับพื้นที่ สร้างศาลาครอบ ชาวบ้านเชื่อว่ารอยเท้าลักษณะเช่นนี้มักจะมี เทวดา นางฟ้าและบริวาร คอยดูแล ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านจึงมักเดินทางไปนมัสการ ด้วยดอกไม้ขาว และธูป เทียน หลายคนกล่าวว่า เคยมาอธิษฐานขอพรซึ่งศักดิ์สิทธิ์มาก ทั้งเรื่องการขอบุตร การค้าขาย หรืออาการเจ็บป่วย ก็จะได้ตามสิ่งที่ขอ

เมื่อพิจารณารอยเท้าตามที่ปรากฏในแง่ของวิทยาศาสตร์ พบว่า เป็นรอยเท้าเหมือนรอยเท้ามนุษย์ มีนิ้วเท้า 5 นิ้ว เป็นรอยเท้าข้างขวามีขนาดใหญ่มาก วัดความยาว ได้ประมาณ 97 เซ็นติเมตร กว้างประมาณ 40 เซ็นติเมตร เป็นรอยลึกลงไปในหินทราย โดยเฉลี่ย 0.5 ถึง 0.8 เซ็นติเมตร ช่วงกว้างของนิ้วเท้า ประมาณ 5 ถึง 8 เซ็นติเมตร ความยาวของนิ้วเท้า ประมาณ 11 ถึง 20 เซ็นติเมตร จากขนาดของรอยเท้า ความสูง ของผู้นี้ สูงประมาณ 8 ถึง 12 เมตร เทียบความสูงก็ประมาณตึก 3 ถึง 4 ชั้น หนึ่งก้าวปกติของผู้นี้ ประมาณ 20 ถึง 30 เมตร ถ้าเป็นการกระโดดธรรมดาจะได้ระยะทางไกลประมาณเกือบ 200 เมตร นอกจากนั้นชาวบ้านเล่าว่า รอยเท้ายักษ์ ยังมีอีก 1 รอย เป็นรอยข้างขวาเหมือนกัน แต่มีขนาดที่ใหญ่กว่า ซึ่งความยาวจะประมาณ 110 เซ็นติเมตร รอยนี้อยู่กลางแม่น้ำโขง จะเห็นได้เมื่อยามน้ำโขงลด ช่วงหน้าแล้ง ปัจจุบัน ยังมีการค้นหารอยดังกล่าว บางกระแสเล่าว่า ถูกนายทุนต่างชาติเจาะยกแผ่นหินนั้นไปแล้ว บ้างก็ว่า พญานาคพรางตาเอาไว้ บางคนว่าถูกน้ำกัดเซาะสึกกร่อนหมดไปแล้ว (ยรรยง สินธ์งาม, 2552)

4.3.4.11 วัดสวนหินผานางคอย ตั้งอยู่บริเวณหลังเขาเหนือบ้านดงนา ตำบลหนามแท่ง อำเภอศรีเมืองใหม่ เป็นวัดที่มีภูมิทัศน์ที่สวยงามบนหน้าผาสูง สามารถมองเห็นแม่น้ำโขงในมุมสูงไหลเรื่อยไปตามซอกเขา บริเวณวัดเป็นลานหิน มีดอกไม้ป่า และปูชนียสถานต่างๆ สวยงาม ทั้งที่เป็นวัดที่อยู่หลังเขา การเดินทางเข้าไปในวัดยากลำบากแต่ด้วยแรงศรัทธาต่อหลวงปู่พรหมมา เขมจาโร เกจิอาจารย์ชื่อดังสายนักปฏิบัติที่ได้มาพำนักปฏิบัติธรรม ซ่อมแซมบูรณะวัดในป่า ทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาทั้งคนในชุมชนและคนในจังหวัดอื่นๆ มีผู้คนหลั่งไหลมาที่วัดสวนหินผานางคอยมากมายเพื่อมากราบไหว้หลวงปู่ พร้อมบูชาพระเครื่องเพื่อเป็นสิริมงคลกลับไป

4.4 ปัญหาของชุมชน

ชุมชนลุ่มน้ำโขงจังหวัดอุบลราชธานี ถึงแม้ว่าจะเป็นชุมชนที่มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ อย่างไรก็ตามก็ยังมีปัญหาอยู่หลายประการ ดังต่อไปนี้

4.4.1 เอกสารสิทธิ์ที่ดิน ที่ดินของหมู่บ้านริมโขง จังหวัดอุบลราชธานี ส่วนใหญ่เป็นที่ดินที่ไม่มีโฉนด บางหมู่บ้านที่ดินเป็นที่ทับซ้อนพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติผาแต้ม บางพื้นที่เป็นที่ป่าสงวน โดยชาวบ้านยืนยันว่าชุมชนของตนอยู่ในพื้นที่ก่อนที่จะประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติและป่า

สงวน ซึ่งในเรื่องของเอกสารสิทธิ์เป็นเรื่องที่ชาวบ้านมีความกังวลอย่างมาก ดังเช่นที่ พ่อเตรียม รักเนตร ได้ให้สัมภาษณ์เอาไว้ว่า

> ที่ดินก็ไม่มีเอกสารสิทธิ์ ไปประชุมที่ไหนบอกจะให้ก็ไม่ให้ซักที ผมไปตั้งแต่อายุ 25 ปี เป็นผู้ช่วย มาถึงตอนนี้ อยากได้เรื่องเดียว ไม่มีจะได้เลย อยากให้ทำเอกสารสิทธิ์ให้ชาวบ้านได้ทำกิน ตรงนั้นก็ภูเขา ตรงนี้ก็แม่น้ำโขง ก็ยังว่าบุกรุกที่ของราชการอีก บอกว่าเป็นอุทยานแห่งชาติ ป่าสงวนก็ใช่ ใช่หมดเลย อยู่มาก่อนจะเป็นที่อุทยาน มาประกาศทับที่ทำกินของชาวบ้าน ถ้าเจ้าถ้านายมาชี้เอาตรงไหนก็ได้ แต่ประชาชนนี่ไม่ได้ ที ส.ส. คนนั้นคนนี้มีที่ไม่รู้กี่ไร่มากกว่าประชาชนด้วยซ้ำ ไม่มีใบอะไรเขาก็ซื้อได้

อย่างไรก็ตาม มีชาวบ้านบางส่วนของบ้านตามุยได้มีการยื่นเรื่องขอต่อรัฐเพื่อทำโฉนดชุมชน โดยได้รับความช่วยเหลือเรื่องคำแนะนำกระบวนการต่างๆจากนักพัฒนาเอกชน เพื่อเป็นหลักประกันเรื่องสิทธิในที่ดินของชุมชน

4.4.2 คนไร้สัญชาติ คนไร้สัญชาติในหมู่บ้านริมโขง จังหวัดอุบลราชธานี สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรก เป็นกลุ่มคนที่หนีภัยสงครามมาจากประเทศลาวในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2518 และมาตั้งรกรากอยู่บริเวณริมแม่น้ำโขงฝั่งไทย กลุ่มที่สอง เป็นคนลาวที่มาแต่งงานกับคนไทย และมาอยู่อาศัยในฝั่งไทยโดยไม่ได้จดทะเบียนอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งคนทั้งสองกลุ่มนี้มีปัญหาในเรื่องการรับบริการสาธารณสุข บริการการศึกษา และไม่สามารถไปทำงานนอกพื้นที่หมู่บ้านได้ อย่างไรก็ตาม มีความพยายามเพื่อให้คนไร้สัญชาติได้สัญชาติไทย โดยมีนักพัฒนาเอกชนช่วยเหลือ ซึ่งเรื่องกำลังดำเนินการในปัจจุบัน

4.4.3 น้ำท่วม เมื่อถึงฤดูน้ำหลาก น้ำจะขึ้นเต็มฝั่งตลิ่ง ในบางปีน้ำมากก็จะเกิดน้ำท่วมขึ้นในชุมชนริมน้ำโขง ซึ่งชาวบ้านในชุมชนที่เคยเกิดน้ำท่วมครั้งใหญ่ จะกลัวเรื่องน้ำท่วมเป็นอย่างมาก เพราะน้ำจะเอ่อเข้ามาในหมู่บ้าน เช่น บ้านสองคอน บ้านคันท่าเกวียน บ้านท่าล้ง เป็นต้น ชาวบ้านที่บ้านสองคอน ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า ในช่วงน้ำหลากน้ำจะตีเข้าฝั่งส่งเสียงดังน่ากลัว ซึ่งสอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านท่าล้ง ที่กล่าวว่า บ้านท่าล้งเป็นหมู่บ้านที่มีลำห้วยไหลเข้ามาในกลางหมู่บ้าน เมื่อน้ำขึ้น น้ำก็จะไหลเข้าลำห้วยและเอ่อท่วม น้ำจะตีฝั่งเข้ามาใกล้บริเวณตัวบ้านเสียงดังน่ากลัว เช่นเดียวกับกรณีบ้านคันท่าเกวียนที่มีลักษณะพื้นที่ที่ถูกขนาบด้วยแม่น้ำโขง

และภูเขาในระยะที่แคบ พร้อมกันนั้นยังมีห้วยน้ำใต้ภูเขา ที่ทำให้หมู่บ้านเสมือนโดยล้อมด้วยน้ำ เมื่อถึงฤดูน้ำหลาก น้ำเอ่อขึ้นทั้งสองด้าน ทำให้การดำรงชีวิตลำบากและชาวบ้านต้องหวาดกลัวกับภาวะน้ำหลากนั้น

4.4.4 ขาดแคลนน้ำ เนื่องจากพื้นที่ของหลายหมู่บ้าน มีลักษณะพื้นที่เป็นภูเขาดินและหิน ทำให้การขุดเจาะน้ำบาดาลใช้ เป็นเรื่องที่ลำบาก บางพื้นที่ไม่สามารถทำได้ จึงค่อนข้างมีปัญหาในกรณีของน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค โดยน้ำประปาของหมู่บ้านจะเปิดปิดเป็นเวลา ในหน้าแล้งจะมีปัญหาน้ำไม่พอใช้ การใช้ชีวิตประจำวันของชุมชนจึงอาศัยแม่น้ำโขงอย่างมาก โดยชาวบ้านจะมาอาบน้ำและซักผ้าร่วมกันที่ริมแม่น้ำทุกวัน ซึ่งเป็นสิ่งที่ชุมชนริมโขงทำมาตั้งแต่บรรพบุรุษมาจนถึงสมัยปัจจุบัน ส่วนในเรื่องของการเกษตร หากเป็นเกษตรตลิ่งริมโขงจะมีความชุ่มชื้นของดินอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องรดน้ำ แต่ในกรณีของพื้นที่เกษตรที่อยู่ไกลจากฝั่ง จะค่อนข้างมีปัญหา โดยเฉพาะในกรณีของบ้านดงนา ซึ่งแหล่งน้ำตามธรรมชาติไม่พอสำหรับการเกษตร หากจะใช้น้ำจากแม่น้ำโขงต้องใช้เครื่องสูบน้ำ แต่บ้านดงนาเป็นหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้าใช้ ทำให้สูบน้ำจากแม่น้ำโขงลำบาก จึงยังคงมีปัญหาในเรื่องของน้ำสำหรับการทำเกษตรอยู่

4.4.5 ที่ทำกินมีจำกัด พื้นที่ริมโขงบางหมู่บ้านเป็นพื้นที่ที่มีความจำกัด เพราะเป็นภูมิประเทศที่อยู่ติดแม่น้ำและภูเขา พื้นดินเป็นดินสลับแผ่นหินซึ่งไม่เหมาะแก่การทำการเกษตรนัก เช่น ในกรณีของบ้านดงนาซึ่งเป็นหมู่บ้านที่อยู่ลึกเข้าไปในพื้นที่อุทยานแห่งชาติผาแต้ม การคมนาคมไม่สะดวก ต้องผ่านภูเขาที่สูงชันหลายลูก ตัวหมู่บ้านถูกขนาบหน้าหลังด้วยแม่น้ำโขงและหน้าผา พื้นที่ของหมู่บ้านจึงไม่สามารถขยายได้มาก อีกทั้งยังมีปัญหาเรื่องที่ดินทำกินซึ่งไม่เพียงพอ ทำให้มีชาวบ้านต้องลักลอบเข้าไปทำกินในพื้นที่เขตอุทยาน และถูกดำเนินคดีหลายครั้ง แต่ก็ต้องเสี่ยงทำเพราะไม่มีที่ทำกิน และในกรณีของบ้านคันท่าเกวียนก็เช่นกัน เป็นลักษณะหมู่บ้านที่ถูกขนาบด้วยแม่น้ำโขงและภูเขาสูง นอกจากนั้นยังมีลำห้วยไหลผ่านขนาบหมู่บ้านด้านภูเขา ทำให้มีพื้นที่ทั้งการเกษตรและที่อยู่อาศัยจำกัด

4.5 ลักษณะเฉพาะของแต่ละหมู่บ้านที่ศึกษา

4.5.1 บ้านสองคอน ตั้งอยู่ในตำบลสองคอน อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี เป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ที่อยู่ติดริมน้ำโขง ลักษณะภูมิประเทศมีภูมิทัศน์ที่สวยงาม เต็มไปด้วยเกาะแก่งธรรมชาติ อาชีพหลักของคนในชุมชน คือ การทำประมง การทำเกษตรริมโขง และมีอาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพิ่มเข้ามา เช่น การทำรีสอร์ท โฮมสเตย์ ร้านอาหาร การค้าขาย รับจ้างเรือท่องเที่ยว ไกด์นำเที่ยว เป็นต้น เพราะเป็นแหล่งท่องเที่ยวสามพันโบก ที่มีชื่อเสียงระดับประเทศ มีผู้คนเดินทางมาท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง สร้างเม็ดเงินให้กับคนในชุมชนเป็นอย่างมาก การเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวทำให้บ้านสองคอนมีรายได้และความเจริญมากขึ้น มีผู้คนจากทั่วประเทศเข้ามาเยี่ยมชมความงามของสามพันโบก รวมทั้งชาวต่างชาติด้วย ปัจจุบันความเป็นเมืองจึงเริ่มเข้ามาในหมู่บ้านสองคอนและบ้านปากกะหลางซึ่งอยู่ติดกัน ถนนและการคมนาคมสะดวกขึ้น มีรถโดยสารที่วิ่งตรงจากสองคอนเข้าสู่สถานีขนส่งจังหวัดอุบลราชธานีโดยตรง การค้าขายต่างๆในชุมชนมีมากขึ้น วิถีชีวิตที่มีเพียงการหาปลาและการปลูกพืชริมโขงเปลี่ยนไป มีอาชีพของการบริการนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นมา ทำให้คนในหมู่บ้านต้องปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับการเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว แต่ขณะเดียวกันชาวบ้านก็ยังพยายามรักษาวิถีชีวิตของตนเองเอาไว้

4.5.2 บ้านดงนา ตั้งอยู่ที่ตำบลหนามแท่ง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ลักษณะภูมิประเทศเป็นหมู่บ้านที่ติดริมแม่น้ำโขงและอยู่ลึกจากหมู่บ้านอื่นๆในตำบล การเดินทางเข้าไปในหมู่บ้านเป็นไปด้วยความยากลำบาก เพราะต้องลดเลี้ยวไปตามแนวเขาและถนนมีลักษณะแคบและสูงชัน หมู่บ้านถูกขนาบด้วยแม่น้ำโขงและหน้าผา แม่น้ำโขงในบริเวณนี้มีลักษณะพิเศษไปจากหมู่บ้านริมโขงอื่นๆ ของจังหวัดอุบลราชธานี คือ ไม่มีแก่งหินทั้งในลำน้ำและบริเวณตลิ่ง และเนื่องจากบ้านดงนาเป็นหมู่บ้านที่การเข้าถึงลำบาก ทำให้มีปัญหาหลายอย่าง คือ ไม่มีไฟฟ้าใช้ ราคาสินค้าที่นำเข้าไปจากภายนอกมีราคาแพงกว่าราคาปกติ การเข้าออกในชุมชนเป็นไปด้วยความยากลำบาก ในสมัยก่อนที่ยังไม่มีถนนเข้าไปในหมู่บ้าน เวลาที่มีคนป่วยจะใช้การคมนาคมทางน้ำ แต่หากมีการเจ็บป่วยหนักในหน้าน้ำหลาก ก็จะใช้การรักษาพื้นบ้าน หากไม่ดีขึ้นก็เหมือนต้องนอนรอวันตาย เพราะน้ำเชี่ยวไม่สามารถนำเรือออกเพื่อไปหาหมอได้ เมื่อสมเด็จพระเทพรัตน์ราชสุดาสยามบรมราชกุมารี เสด็จเข้าไปเยี่ยมราษฎร ได้เปิดโอกาสให้คนในชุมชนสามารถตัดไม้ในเขตอุทยานเพื่อสร้างบ้านได้ภายใน 5 ปี มีบริการสาธารณสุข การศึกษา แผงโซล่าเซลล์ เข้าไปในหมู่บ้าน ทำให้ความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านดีขึ้น แต่อย่างไรก็ตามก็ยังมีปัญหาไฟฟ้าไม่เพียงพอ ขาดแหล่งน้ำในการเกษตรและที่ดินทำกินไม่เพียงพอ เพราะเป็นหมู่บ้านเล็กๆที่ถูกล้อมรอบด้วย

ที่ดินของอุทยานแห่งชาติผาแต้ม การคมนาคมก็ยังไม่สะดวกนักเพราะถนนเป็นถนนที่แคบ สูงชัน รถกระบะ รถจักรยานและรถจักรยานยนต์เท่านั้นที่สามารถเข้าไปได้ ซึ่งคนขับต้องมีทักษะและความเชี่ยวชาญในการขับรถในพื้นที่ด้วย

4.5.3 บ้านคันท่าเกวียน ตั้งอยู่ที่ตำบลนาโพธิ์กลาง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี เป็นหมู่บ้านริมโขงอีกแห่งหนึ่งที่มีภูมิทัศน์ที่สวยงาม ลักษณะภูมิประเทศ หมู่บ้านถูกขนาบด้วยแม่น้ำโขงและภูเขาสูง ตัวหมู่บ้านจึงแคบยาวเลียบไปตามแม่น้ำและภูเขา นอกจากนั้นยังมีห้วยน้ำสาขาเลียบตามแนวเขา ทำให้เป็นพื้นที่ที่มีความเสี่ยงน้ำท่วมในหน้าน้ำหลาก คนในหมู่บ้านประกอบอาชีพประมงและการทำสวนเป็นอาชีพหลัก ซึ่งการทำสวนก็จะมีทั้งการทำสวนบริเวณตลิ่งของแม่น้ำโขงซึ่งปลูกพืชอายุสั้นจำพวกฝ้าย ถั่ว มันแกว ผักต่างๆและสวนบนฝั่งของแม่น้ำโขงซึ่งปลูกผลไม้ เช่น มะขามหวาน มะม่วง ลำไย กล้วย เป็นต้น บ้านคันท่าเกวียนมีท่าน้ำที่สำคัญ ที่คนในหมู่บ้านฝั่งลาวจะนั่งเรือข้ามฟากมาเพื่อซื้อหาสิ่งของที่จำเป็นในวันที่มีตลาดนัดของหมู่บ้าน ซึ่งบรรยากาศการซื้อของจะคึกคักมากในวันนั้น

4.5.4 บ้านท่าล้ง ตั้งอยู่ที่ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี เป็นหมู่บ้านริมโขงและมีห้วยน้ำไหลโค้งเข้าและออกมาในอีกส่วนหนึ่งของหมู่บ้าน เมื่อถึงฤดูน้ำหลาก น้ำจึงเอ่อเข้าไปตามห้วยดังกล่าวด้วย บ้านท่าล้งเป็นหมู่บ้านที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวคือ เป็นชนเผ่าบรู มีวิถีชีวิตที่ยึดถือวัฒนธรรมดั้งเดิมของชนเผ่า การสื่อสารระหว่างกันจะใช้ภาษาบรู แต่ก็สามารถพูดภาษาอีสานได้ด้วย โดยบรรพบุรุษของชาวบรูอพยพมาจากบ้านหนองเม็ก (บ้านลาดเสือ) เมืองรัตนสมบูรณ์ แขวงจำปาสัก ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านหนองสนม ในปีพ.ศ. 2452 จำนวน10 ครัวเรือน (อยู่บริเวณใกล้เคียงบ้านหนองผือ หมู่ที่ 4 ตำบลนาโพธิ์กลาง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ปัจจุบันเป็นพื้นที่ว่างเปล่า) มีนายลาละครวงษ์ เป็นผู้ใหญ่บ้าน ต่อมาได้ย้ายลงมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านท่าล้ง เนื่องจากสะดวกในการติดต่อสื่อสารกับญาติพี่น้องที่อยู่ประเทศลาวและใกล้กับแม่น้ำโขง ทั้งยังสามารถประกอบอาชีพประมงและทำการเกษตรได้ดีอีกด้วย (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, 2554) คนในหมู่บ้านประกอบอาชีพประมง ทำสวนริมโขง ทำนาและจักสานเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนั้นบ้านท่าล้งยังเป็นหมู่บ้านโฮมสเตย์ ที่นักท่องเที่ยวจะเข้ามาเยี่ยมชมการจักสานและอุดหนุนผลิตภัณฑ์ต่างๆ เช่น กระติบข้าว มวยนึ่งข้าว เสื่อใบเตย เครื่องมืออุปกรณ์หาปลา เป็นต้น โดยการจักสานของบ้านท่าล้งจะมีผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิตด้วย เช่น สานปิ่นโตจากไม้ไผ่ กระเป๋าต่างๆ เป็นต้น นอกจากนั้นบ้านท่าล้งยังมีบริการนั่ง

เรือชมวิถีชีวิตสองฝั่งแม่น้ำโขงด้วย สถานที่อีกแห่งของหมู่บ้านที่มักจะมีผู้คนจากภายนอกมากราบไหว้บูชา คือ รอยพระบาทในวัดบ้านท่าล้ง เป็นลักษณะรอยเท้าขนาดใหญ่ในแผ่นหิน ซึ่งเชื่อกันว่ามีความศักดิ์สิทธิ์มาก

4.5.5 บ้านตามุย ตั้งอยู่ที่ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ภูมิประเทศเป็นหมู่บ้านที่อยู่ติดริมโขงมีพื้นดินสลับกับหิน บ้านบางหลังใช้เสาไม้ตั้งไว้บนหินได้อย่างน่าอัศจรรย์ ตัวหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านขนาดกลางมีลักษณะพื้นที่เป็นสองชั้นคือ ชั้นแรกเป็นชั้นที่อยู่บริเวณริมฝั่งของแม่น้ำโขงมีบ้านของผู้คนค่อนข้างหนาแน่น อีกชั้นเป็นพื้นดินและหินที่ยกสูงขึ้นมาซึ่งจะมีบ้านไม่หนาแน่นเท่าชั้นแรก อาชีพส่วนใหญ่ของคนในหมู่บ้านคือ ประมง ทำสวน ทำนา และมีการทอผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ เช่น ผ้าพันคอ ผ้าขาวม้า เป็นต้น ซึ่งมีการรวมกลุ่มเป็นกลุ่มทอผ้า นำผ้าออกไปขายที่อื่น รวมถึงต่างประเทศด้วย บ้านตามุยมีชื่อเสียงในเรื่องของปรากฏการณ์บั้งไฟพญานาค ที่จะมีนักท่องเที่ยวไปชมปรากฏการณ์มากมายทุกปี ในช่วงออกพรรษา ทำให้ชาวบ้านมีรายได้จากการขายอาหารและสิ่งของต่างๆในช่วงนั้น นอกจากนั้นในเรื่องของการท่องเที่ยว บ้านตามุยยังมีบริการพาล่องแม่น้ำโขงเพื่อชมวิถีชีวิตการหาปลา และธรรมชาติ เกาะแก่งที่สวยงามในลำน้ำโขงอีกด้วย พร้อมทั้งเที่ยวชมสวนผลไม้ของชาวบ้านที่ปลูกเอาไว้ในบริเวณที่ดินริมโขง ได้แก่ ลำไย มะม่วง ส้มโอ มะขามหวาน เป็นต้น ปัจจุบันมีการสร้างรีสอร์ทริมโขงขึ้นเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมบั้งไฟพญานาคและมาท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตริมโขง แต่ไม่มากนักเมื่อเทียบกับบ้านสองคอน บ้านตามุยจึงยังคงความเป็นชนบทและวิถีชีวิตริมน้ำให้เห็นเช่นในอดีต

4.5.6 บ้านกุ่ม ตั้งอยู่ที่ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ภูมิประเทศเป็นหมู่บ้านริมโขงที่ต่ำลงไปเมื่อเทียบกับระดับถนนที่จะเดินทางเข้าไปในผาแต้ม ลักษณะพื้นดินเป็นดินสลับหินเพราะอยู่ในบริเวณที่ใกล้เคียงผาแต้ม อาชีพของคนในหมู่บ้านส่วนใหญ่ทำการประมง ทำนา ทำสวนริมโขง เช่น ปลูกมันแกว พริก ฝ้าย เป็นต้น นอกจากนั้นก็จะมีการทอผ้า โดยมีการรวมกลุ่มเป็นกลุ่มผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติบ้านกุ่ม ซึ่งมีทั้งผ้าไหมและผ้าฝ้ายธรรมชาติ เช่น ผ้าซิ่น ผ้าขาวม้า ผ้าพันคอ ปลอกหมอน เป็นต้น โดยจะนำไปขายที่ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวเพื่อเป็นรายได้ให้กับชุมชน ท้ายหมู่บ้านมีรีสอร์ทสำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการมาเยี่ยมชมภูมิทัศน์และวิถีชีวิตริมโขง และมีหาดวิจิตราที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชน

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่า ชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี มีทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศน์ที่ซับซ้อนและอุดมสมบูรณ์ ทั้งพันธุ์ปลา พันธุ์พืช ของป่า สัตว์น้ำ และสมุนไพรต่างๆ ทำให้ชาวบ้านมีความมั่นคงทางอาหาร มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย หากหิวก็ถือเครื่องมือหาปลาลง

น้ำ พักเดียวก็ได้ปลามาต้มมาแกงเป็นอาหาร ซึ่งวิถีชีวิตแบบนี้หาได้ยากในพื้นที่อื่น นอกจากนั้น ชาวบ้านยังมีรายได้ที่มั่นคง จากอาชีพที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับแม่น้ำโขง ทั้งการหาปลา การเกษตรริมโขง การบริการการท่องเที่ยวจากทรัพยากรธรรมชาติที่สวยงาม เช่น สามพันโบก น้ำตกแสงจันทร์ น้ำตกทุ่งนาเมือง แก่งหิน หาดทรายต่างๆ ซึ่งเป็นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติที่ล้ำค่าเกินจะคณานับได้ และชาวบ้านยังมีความเชื่อ วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำทั้งการไหลเรือไฟ การลอยกระทง การขอขมาบูชาแม่น้ำ พิธีตักปลา และบั้งไฟพญานาค ซึ่งสิ่งเหล่านี้นับได้ว่าเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญของคนลุ่มน้ำโขงที่ควรค่าแก่การรักษาไว้

4.6 การบริหารจัดการและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติของคนในชุมชน

4.6.1 ความเข้าใจเรื่องสิทธิชุมชน

หากจะวัดความเข้าใจในเรื่องสิทธิชุมชนของคนในชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี อาจจะมีความเข้าใจในเรื่องสิทธิชุมชนที่ต่างไปจากความเข้าใจของนักวิชาการในหลายประเด็น ยกตัวอย่างเช่น การพูดเรื่องสิทธิชุมชนของนักกฎหมาย อาจนิยามความหมายของสิทธิชุมชนโดยตีความจากรัฐธรรมนูญ การพูดเรื่องสิทธิชุมชนของนักรัฐศาสตร์ อาจมีความเกี่ยวโยงกับการให้นิยามความหมายของสิทธิชุมชนจากนักปรัชญาทางตะวันตกที่มีชื่อเสียง ดังจะเห็นได้จากการทบทวนวรรณกรรมในบทที่ 2 อย่างไรก็ตาม การนิยามความหมายของชาวบ้านในเรื่องสิทธิชุมชนก็มีที่มาและเอกลักษณ์ของตน โดย จากการสัมภาษณ์และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมแล้ว สามารถอธิบายได้ว่า สิทธิชุมชนในความหมายของชาวบ้านในชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับข้อตกลงในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนของเขา โดยสิทธิในการใช้ประโยชน์ดังกล่าว เขามองว่าเป็นความชอบธรรมที่เขาจะได้ เพราะเขาเป็นผู้ที่อยู่อาศัยในพื้นที่มาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ และได้ใช้สิทธินั้นมาอย่างยาวนาน และชาวบ้านเองมีกติการ่วมกันในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าว ดังนั้น การที่รัฐจะมาพรากสิทธิดังกล่าวนี้ไปจากเขา รัฐไม่สามารถทำได้หรือรัฐจะต้องมีเหตุผลเพียงพอ และมีการพูดคุยกับชาวบ้านก่อน เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนกับชาวบ้านในชุมชนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันมาโดยตลอด หากจะต้องมีสิ่งที่เปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ชาวบ้านซึ่งมีชีวิตอยู่กับทรัพยากรควรจะต้องได้รับทราบและได้ร่วมพิจารณา

4.6.2 การบริหารจัดการและการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

4.6.2.1 การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

ศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ (อ้างถึงใน สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ. คณะวิศวกรรมศาสตร์. ภาควิชาวิศวกรรมอุตสาหการ, 2550) ได้ให้ความหมายของ การบริหารจัดการ (Management) ว่าหมายถึงชุดของหน้าที่ต่างๆ ที่กำหนดทิศทางในการใช้ทรัพยากรทั้งหลายอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายขององค์กร ดังนั้น การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติจึงน่าจะหมายถึง การกำหนดทิศทางการใช้ทรัพยากรธรรมชาติต่างๆของชุมชนให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากที่สุด นอกจากนั้นยังจะต้องบริหารจัดการทรัพยากรดังกล่าวภายใต้ความยั่งยืนด้วย โดยทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี มีทั้ง ทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรป่าไม้ สัตว์ต่างๆ ดิน และอากาศ

การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการบริหารจัดการ โดยสามารถจำแนกได้ ดังนี้

หนึ่ง การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานีมีแหล่งน้ำที่สำคัญคือ แม่น้ำโขงและลำห้วยสาขาต่างๆ ดังนั้นจึงมีกฎเกณฑ์ในการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำร่วมกัน โดยถึงแม้ไม่ได้เขียนเป็นรายลักษณ์อักษร แต่ชาวบ้านก็เข้าใจถึงข้อตกลงดังกล่าว เช่น ทุกคนสามารถหาปลาจากแม่น้ำได้ แต่สำหรับในบางสถานที่ เช่น ลวงปลาต่างๆ อันเป็นที่ที่น้ำไหลทวน ทำให้สามารถหาปลาได้มาก จะมีการจับจองเป็นเจ้าของ ซึ่งบุคคลอื่นจะไปใช้เป็นที่หาปลาของตนไม่ได้ หากไม่ได้รับอนุญาติจากเจ้าของก่อน และลวงปลานี้ สามารถซื้อขายและถ่ายทอดเป็นมรดกสู่ลูกหลานได้ นอกจากนั้นบริเวณพื้นดินริมตลิ่ง ยังมีการแบ่งเป็นที่ปลูกพืชเกษตรต่างๆโดยมีการซื้อขาย แบ่งปันเขตแดนกันได้ และการเกษตรดังกล่าว ก็ใช้น้ำจากแม่น้ำโขง โดยปกติทั่วไปแล้ว การใช้น้ำในการเกษตร การหาของป่า และการหาปลา จะสามารถทำได้ ตราบเท่าที่ไม่ทำให้ผู้ใช้ประโยชน์ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน ในเรื่องการท่องเที่ยวชาวบ้านจะรวมกลุ่มกันทำกลุ่มเรือท่องเที่ยว โดยจะมีการแบ่งรายได้ให้กับกองทุนของชุมชนด้วย

สอง การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ชาวบ้านในชุมชนลุ่มน้ำโขงจังหวัดอุบลราชธานี จะมีกิจกรรม ประเพณีที่ปลูกฝังความรักและการเห็นคุณค่าของสายน้ำ เช่น ประเพณีสืบชะตาน้ำโขง ประเพณีลอยกระทง ไหลเรือไฟ เป็นต้น ซึ่งจะเป็นการปลูกฝังให้เห็นคุณค่าของทรัพยากรน้ำ พร้อมทั้งใช้อย่างรู้คุณค่า ไม่ทำให้เกิดมลพิษต่อน้ำ เป็นต้น

สาม การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ มีการพัฒนาให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวขึ้นในชุมชน โดยเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมที่มีอยู่ เช่น ประเพณีการเที่ยวหาดในวันสงกรานต์ การสร้าง

แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ เป็นต้น โดยจะมีการทำแนวกั้นตลิ่งพังในจุดสำคัญ เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวและป้องกันดินทรุดตัว

สี่ การจัดการองค์กร/กลุ่มผู้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติ มีการจัดตั้งกลุ่มประมง กลุ่มเรือท่องเที่ยวขึ้นในชุมชน และจะมีข้อปฏิบัติร่วมกันในกลุ่มนั้นๆ เพื่อให้กลุ่มสามารถอยู่ได้ และได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรได้อย่างยั่งยืน

เมื่อมีเรื่องเขื่อนบ้านกุ่มเข้ามาในชุมชน ชาวบ้านทราบว่าจะเกิดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตของคนในชุมชน ชาวบ้านส่วนหนึ่งจึงได้จัดตั้งกลุ่มคนฮักน้ำของเพื่อเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการเขื่อนบ้านกุ่ม และเรียกร้องให้มีการเปิดเผยข้อมูลของการสร้างเขื่อน พร้อมทั้งต้องการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในโครงการนี้ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการได้ร่วมบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตน

4.6.2.2 การปกป้องทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

หลังจากที่มีข้อมูลในเรื่องโครงการก่อสร้างเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำบ้านกุ่มเกิดขึ้น ชาวบ้านส่วนหนึ่ง ได้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลกัน ทำให้ทราบว่า การสร้างเขื่อนอาจทำให้วิถีชีวิตของเขาเปลี่ยนแปลงไป น้ำอาจท่วมจนทำให้ไม่สามารถปลูกพืชริมโขงได้ การประมงอาจได้รับผลกระทบ เกาะแก่งที่เคยมีอาจจะต้องหายไป ดังนั้นเพื่อเป็นการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ และวิถีชีวิตของตน การออกมาแสดงความคิดเห็นต่อภาคส่วนต่างๆ จึงเป็นวิถีทางในการต่อสู้ของชาวบ้าน โดยอาศัยเครือข่ายต่างๆในการช่วยเหลือ มีการรวมกลุ่มกันในนามของกลุ่มคนฮักน้ำของ แต่เนื่องจากชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีความรู้ในเรื่องกฎหมาย หรือการต่อสู้ผ่านระบบราชการต่างๆมากนัก ดังนั้น การแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อและผ่านเวทีแสดงความคิดเห็นต่างๆ ในการตั้งคำถามและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติของตน จึงเป็นการช่วยสื่อออกไปสู่หน่วยงานราชการและประชาชนทั่วไปได้เป็นอย่างมาก ซึ่งสามารถลำดับเหตุการณ์ ได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.5 ลำดับเหตุการณ์ในการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติของคนในชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี

วันที่	เหตุการณ์	ผลที่เกิดขึ้น
ปลายปี 2548	เริ่มมีข่าวลือและข้อมูลเรื่องการสร้างเขื่อน (มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. ศูนย์วิจัยสังคมอนุภาคลุ่มน้ำโขง และ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี. สำนักยุทธศาสตร์ลุ่มน้ำโขง, 2551)	ชาวบ้านยังไม่ทราบเรื่องและไม่เชื่อว่าจะมีการสร้างเขื่อนเกิดขึ้น (มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. ศูนย์วิจัยสังคมอนุภาคลุ่มน้ำโขง และ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี. สำนักยุทธศาสตร์ลุ่มน้ำโขง, 2551)
ปี 2549	มีกลุ่มนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานีเข้าไปในพื้นที่บ้านกุ่ม บ้านตามุย และบ้านท่าล้ง และเริ่มมีคนแปลกหน้าลงไปในพื้นที่ (มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. ศูนย์วิจัยสังคมอนุภาคลุ่มน้ำโขง และ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี. สำนักยุทธศาสตร์ลุ่มน้ำโขง, 2551)	ชาวบ้านเริ่มสงสัยและตื่นตกใจถึงสาเหตุที่ทำให้กลุ่มต่างๆเข้ามาในพื้นที่
กันยายน - ตุลาคม 2550	ผู้ใหญ่บ้านและกำนันพร้อมชาวบ้านส่วนหนึ่งเข้าร่วมการประชุมที่กลุ่มบริษัทที่ปรึกษาจัดการประชุมระดับพื้นที่โครงการ ครั้งที่ 1 (ปฐมนิเทศโครงการ)	ชาวบ้านเริ่มทราบว่าจะมีการก่อสร้างเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำบ้านกุ่มเกิดขึ้น

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

วันที่	เหตุการณ์	ผลที่เกิดขึ้น
11-14 กุมภาพันธ์ 2551	ผู้ใหญ่บ้านและกำนันพร้อมชาวบ้านส่วนหนึ่งเข้าร่วมการประชุมที่กลุ่มบริษัทที่ปรึกษาจัดการประชุมระดับพื้นที่โครงการครั้งที่ 2	ชาวบ้านทราบว่าจะมีการก่อสร้างเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำบ้านกุ่มขยายวงกว้างขึ้น
กุมภาพันธ์-มีนาคม 2551	มีกลุ่มคนเข้ามาสำรวจสัญญาณดาวเทียม (มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. ศูนย์วิจัยสังคมอนุภาคลุ่มน้ำโขง และ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี. สำนักยุทธศาสตร์ลุ่มน้ำโขง, 2551)	ชาวบ้านได้เข้าไปสอบถาม กลุ่มดังกล่าวอ้างว่าจะมาสำรวจช่องทางการเดินเรือ นอกจากนั้นชาวบ้านยังพบว่าหมู่บ้านที่อยู่ตามสายน้ำโขงตั้งแต่บ้านกุ่มไปจนถึงปากกะหลางมีหมุดฝังอยู่เป็นระยะ ลักษณะเป็นท่อเหล็กเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 นิ้วครึ่ง คาดว่าฝังลึกมาก เพราะไม่สามารถดึงหรือถอนได้ ชาวบ้านเริ่มมีการพูดคุยเกี่ยวกับเรื่องเขื่อนบ้านกุ่มมากขึ้น และสอบถามรายละเอียดเรื่องเขื่อนไปยังเจ้าหน้าที่รัฐในระดับท้องถิ่น
มีนาคม 2551	มีหน่วยงานเข้าไปยังบ้านท่าล้ง ขนอุปกรณ์เข้าไปขุดเจาะหินเพื่อนำไปตรวจสอบวัดค่าความเหมาะสม 2 จุด ห่างกันประมาณ 50 เมตร (มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. ศูนย์วิจัยสังคมอนุภาคลุ่มน้ำโขง และ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี. สำนักยุทธศาสตร์ลุ่มน้ำโขง, 2551)	ชาวบ้านตามุยและบ้านท่าล้งต่างรู้ว่ามีการขุดเจาะ แต่ไม่รู้ว่าเจาะไปเพื่ออะไร มีเพียงผู้นำของทั้งสองหมู่บ้านที่รู้เรื่อง โดยทางบริษัทอ้างว่า หากหินที่ขุดเจาะไปไม่มีความเหมาะสม ก็ไม่สามารถสร้างได้ ชาวบ้านไม่ต้องวิตกกังวล (มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. ศูนย์วิจัยสังคมอนุภาคลุ่มน้ำโขง และ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี. สำนักยุทธศาสตร์ลุ่มน้ำโขง, 2551)

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

วันที่	เหตุการณ์	ผลที่เกิดขึ้น
11 พฤษภาคม 2551	มีการจัดเวทีร่วมทุกข์ร่วมสุขเพื่อรับฟังปัญหาจากโครงการฝายบ้านกุ่ม ที่บ้านคันท่าเกวียน มีผู้เข้าร่วมกว่า 200 คน อาทิ สื่อสร้างสุขอุบลราชธานี มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ มูลนิธิพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิต นายอำเภอโขงเจียม สภาทนายความ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี สาธารณสุขอำเภอโขงเจียม กำนันผู้ใหญ่บ้าน วิทยุชุมชน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์กลาง ชาวบ้านคันท่าเกวียน ทุ่งนาเมือง ปากลา ฯลฯ	มีชาวบ้านเข้าร่วมแสดงความคิดเห็น คือ - นางเจรจา มาลี อายุ 65 ปี ชาวบ้านบ้านคันท่าเกวียน กล่าวว่า หลังจากทราบข่าวการสร้างเขื่อน ชาวบ้านต่างวิตกกังวลเกี่ยวกับวิถีชีวิต การปลูกปอ ปลูกฝ้ายปลูกมันริมโขง หากชาวบ้านได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนจริง รัฐต้องมีการชดเชยอย่างเหมาะสมกับการที่ได้ลงทุนไป รัฐต้องเข้ามาพบปะพูดคุยกับประชาชนเป็นรายบ้าน - นายสำรอง พิมพ์วงศ์ ชาวบ้านบ้านปากลา กล่าวว่าการเข้าร่วมในเวทีในครั้งนี้ทำให้ได้รับข้อมูลที่ประชาชนเช่นตน ไม่เคยได้รับจากส่วนราชการ และไม่อยากให้มีการสร้างเขื่อน เพราะจะกระทบถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ สังคม ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นจึงอยากให้รัฐบาลได้ทบทวนโครงการนี้อีกครั้ง ศึกษาดูว่าโครงการนี้ประชาชนจะได้ประโยชน์ ต้องสูญเสียอะไร และควรให้ความรู้กับประชาชนให้มากขึ้นเพราะประชาชนยังไม่ทราบข้อมูลใดๆเกี่ยวกับโครงการนี้

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

วันที่	เหตุการณ์	ผลที่เกิดขึ้น
11 พฤษภาคม 2551 (ต่อ)		เช่น น้ำจะท่วมที่ไหนบ้าง จะทำอาชีพอะไร จะต้องอพยพไปอาศัยอยู่ที่ไหน และหากมีการชดเชยจะมีในลักษณะใด เพียงพอต่อสิ่งที่สูญเสียไปหรือไม่ เพราะที่ดินสามารถใช้ทำมาหากินเลี้ยงชีพได้ชั่วลูกชั่วหลาน - นางบุตรศรี พวงพันธ์ ชาวบ้านบ้านทุ่งนาเมือง กล่าวว่าเมื่อทราบข่าวการสร้างเขื่อนก็เสียใจเพราะตนมีสวน ที่ดินในบริเวณนี้ไม่มีเอกสารสิทธิเพียงแต่เสียภาษีบำรุงท้องที่ เมื่อจะมีการสร้างเขื่อนทำไมรัฐไม่ออกมาประชุม ให้ประชาชนได้รับทราบ จึงอยากฝากไปยังรัฐบาลว่าหากหยุดโครงการนี้ได้ก็อยากให้หยุด ไม่อยากให้มาสร้างความรำคาญให้กับคนริมโขงซึ่งทำมาหากินมายาวนาน - นางบุญมี พรมบุตรดี ชาวบ้านซึ่งปลูกลำไยริมโขง บ้านทุ่งนาเมือง ตำบลโพธิ์ไทร กล่าวว่า ไม่อยากให้สร้างเพราะจะกระทบกับการทำมาหากินการเกษตร การประมง ซึ่งปัจจุบันก็พออยู่ได้ แต่หากหยุดโครงการนี้ไม่ได้จริงๆ ก็อยากให้รัฐจ่ายค่าชดเชยให้อย่างเหมาะสมและเพียงพอกับสิ่งที่ต้องสูญเสียไป (เครือข่ายวิทยุร่วมด้วยช่วยกัน, 2551)

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

วันที่	เหตุการณ์	ผลที่เกิดขึ้น
23 พฤษภาคม 2551	มีข่าวจากผู้จัดการออนไลน์ที่เข้าไปสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่	ชาวบ้านได้ให้สัมภาษณ์ไว้ ดังนี้ - นางสาคร ขันธิวัฒน์ ชาวบ้านดงนา ตำบลหนามแท่ง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นหมู่บ้านริมแม่น้ำโขงตั้งอยู่เหนือเขื่อนบ้านกุ่ม ให้สัมภาษณ์ผู้สื่อข่าวว่า “ชาวบ้านมีอาชีพจับปลาแม่น้ำโขงเลี้ยงชีวิต โดยชาวบ้านดงนาไม่มีที่ดินใช้ปลูกข้าว จึงต้องเอาปลาแลกข้าว ทั้งปลาสดและปลาร้า หรือขายให้พ่อค้าปลาที่มารับซื้อ ปัจจุบันชาวบ้านสามารถจับปลาเศรษฐกิจคือ ปลานาง ปลาอีตู๋ วันละ 20-50 กิโลกรัม โดยปลาเหล่านี้มีราคารับซื้อสูงถึงกิโลกรัมละ 60-65 บาท ทำให้ชาวบ้านมีชีวิตอยู่ได้ นอกจากนั้น ก็ยังปลูกพืชผลทั้งข้าวโพด ฝ้าย ถั่วลิสง มัน กระเทียม เพราะดินที่หมู่บ้านมีความอุดมสมบูรณ์ไม่ต้องใส่ปุ๋ยเคมี ทำให้ชาวบ้านมีพืชผักไว้กินและขายสู่ท้องตลาดอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยอยู่ได้สบาย แต่เริ่มมีความกังวลเมื่อเจ้าหน้าที่ของโครงการ-

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

วันที่	เหตุการณ์	ผลที่เกิดขึ้น
23 พฤษภาคม 2551 (ต่อ)		-สร้างเขื่อนบ้านกุ่มมาพูดคุยกับชาวบ้าน โดยแจ้งว่ามีความจำเป็นต้องสร้างเขื่อนแห่งนี้เพื่อให้ประเทศไทยมีไฟฟ้าใช้ และถ้าการสร้างเขื่อนมีผลกระทบกับปริมาณปลาที่ชาวบ้านจับได้ พร้อมจะส่งเสริมให้ชาวบ้านเลี้ยงปลาในกระชังทดแทน...แต่ชาวบ้านไม่อยากเลี้ยงปลาในกระชัง เพราะมีค่าหัวอาหารใช้เลี้ยงปลา ซึ่งชาวบ้านต้องลงทุนสูง ไม่เหมือนการหาปลาในธรรมชาติ ที่ลงทุนเพียงน้ำมันเชื้อเพลิงใช้เติมเครื่องยนต์เรือหางยาวที่ใช้จับปลา จึงต้องการให้มีการศึกษาผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับธรรมชาติและมนุษย์ที่อยู่ตามริมแม่น้ำโขง" (ASTV ผู้จัดการออนไลน์, 2551)
26 พฤษภาคม 2551	ศูนย์ข่าวประชาสังคมได้รายงานข่าวการให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านในพื้นที่เกี่ยวกับเรื่องเขื่อน	นางบุญเลือม ใต้โพธิ์ อายุ 52 ปี บ้านเลขที่ 35 หมู่ 3 บ้านคันท่าเกวียน ตำบลนาโพธิ์กลาง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ให้สัมภาษณ์ต่อผู้สื่อข่าวศูนย์ข่าวประชาสังคม จังหวัดอุบลราชธานีว่า ไม่เคยรู้เลยว่าจะมีการสร้างเขื่อนที่แม่น้ำโขง พึ่งมารู้เมื่อไม่กี่วันนี้เอง รู้สึกเสียใจ ใจหาย เพราะอยู่บ้านคันท่าเกวียนมาตั้งแต่เกิด

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

วันที่	เหตุการณ์	ผลที่เกิดขึ้น
26 พฤษภาคม 2551 (ต่อ)		-วิถีชีวิตผูกพันกับแม่น้ำโขง และการทำมาหากิน บ้านก็อยู่ติดริมแม่น้ำโขง มีที่ดินทำกินอยู่ประมาณ 34 ไร่ ทำสวน 4 ไร่ ทำนา 30 ไร่ แต่ละปีได้ข้าว 100 กระสอบ อาชีพรองคือปลูกสวน ได้แก่ สวนเงาะ มะนาว ลำไย และทำเกษตรริมโขง คือ ฝ้าย มันแกว ข้าวโพด ถั่วลิสง และเลี้ยงวัว หากทำเขื่อนเกรงว่าน้ำจะท่วมบ้าน ซึ่งบ้านก็พึ่งสร้างเสร็จ ลูกไปทำงานหาเงินในกรุงเทพฯเพื่อหาเงินมาสร้างบ้าน กว่าบ้านจะสร้างเสร็จลูกต้องอดทนมากแค่ไหน ไร่นา และสวนผลไม้จะทำอย่างไร ควายวัวจะเอาไปเลี้ยงที่ไหน ชีวิตเกษตรกรที่เกิดที่นี่ หากินอยู่ที่นี่ มีความเป็นอยู่แบบนี้มาตั้งแต่เกิด หากได้ค่าชดเชยไปอยู่ที่อื่นก็ไม่เหมือนอยู่บ้านตัวเอง อยากวอนรัฐบาลให้ทบทวนถึงผลกระทบให้ถี่ถ้วน ถ้าเป็นไปได้ไม่อยากให้มีการสร้างเขื่อนเลย นางบุญเลือม กล่าวด้วยน้ำตานองหน้าในที่สุด (ศูนย์ข่าวประชาสังคม, 2551)
18 กรกฎาคม 2551	มีการจัดเวทีชาวบ้านเกี่ยวกับเรื่องเขื่อนบ้านกุ่ม ที่คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี (จากการสัมภาษณ์อาจารย์สุรสม กฤษณะจูฑะ)	ชาวบ้านตามุยเข้าร่วมพูดคุยในกรณีดังกล่าว

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

วันที่	เหตุการณ์	ผลที่เกิดขึ้น
สิงหาคม 2551	มีการจัดรายการ “ร่วมทุกข์ร่วมสุข” รายการโทรทัศน์ที่จะออกอากาศทางเคเบิ้ลทีวีและทีวีออนไลน์ ซึ่งเป็นการทำงานภายใต้โครงการพัฒนาการสื่อสารและเครือข่ายนักสื่อสารสุขภาวะได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.)โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนร่วมคิดร่วมเสนอปัญหาทางออกในการแก้ไขปัญหาและยังเป็นการรวบรวมข้อมูลเพื่อเป็นประโยชน์ต่อสุขภาวะของชุมชน	ซึ่งชาวบ้านได้ให้สัมภาษณ์ ดังนี้ นายพลอย จอมแสง ชาวบ้านคันท่าเกวียน อายุ 66 ปี เล่าถึงความเป็นอยู่ของตนว่า “มีอาชีพประมงมาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่และเป็นคนในพื้นที่แท้ๆถือได้ว่าทำมาหากินกับน้ำโขงมาโดยตลอดไม่นานมานี้ก็ได้ยินข่าวเรื่องที่เขามาสร้างเขื่อนรู้สึกกังวลเพราะที่ผ่านมามีปัญหาเรื่องที่ดินทับซ้อนกับเขตอุทยานพื้นที่ทำกินน้อยจึงยึดอาชีพประมง ถ้าให้พูดก็คงคัดค้านไม่อยากให้สร้างเขื่อนแต่ถึงบอกไม่ให้สร้างอย่างไรเขาก็คงไม่ฟังเพราะตนเป็นคนส่วนน้อยของอำเภอโขงเจียมเท่านั้นเปรียบไปก็เหมือนยักษ์เหยียบปากนก คนส่วนน้อยจะไปสู้กับคนส่วนใหญ่ได้อย่างไร แม้จะมีคนบอกให้ไปประท้วงเหมือนเขื่อนปากมูลก็ไม่รู้จะทำอย่างไร ถ้าเกิดน้ำท่วมก็ไม่รู้จะไปอยู่ที่ไหนเพราะพื้นที่ที่อยู่ตอนนี้ก็เป็นมรดก ให้ไปอยู่ที่อื่นก็คงอยู่ไม่ได้ เงินเป็นล้านใช้ไม่นานก็หมด แต่ที่ดินทำไร่ทำสวนกินได้ตลอดชั่วลูกชั่วหลาน แล้วจะหาที่ดินอย่างนั้นได้ที่ไหน ทุกวันนี้อุทยานก็ไล่ออกจากพื้นที่แล้ว

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

วันที่	เหตุการณ์	ผลที่เกิดขึ้น
สิงหาคม 2551 (ต่อ)		ถ้าฝากบอกรัฐบาลได้ก็ไม่อยากให้สร้างครับ เห็นถึงความเจริญของบ้านเมืองอยู่แต่ไม่อยากหนีจากดินพ่อแม่ ถ้าจะสร้างจริง ๆ ไม่ให้น้ำท่วมบ้านจะได้ไหม ถ้าท่วมแล้วก็หมดทุกสิ่งทุกอย่าง รู้ถึงความเจริญแต่ต้องคิดถึงชาวบ้านว่าจะมีชีวิตอยู่ได้หรือไม่ได้" (สุมาตร ภูลายยาว, 2551)
4 สิงหาคม 2551	สื่อออนไลน์ได้เข้าไปสัมภาษณ์สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลสองคอน อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี	นายภูมิ สิมกันยา สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลสองคอน อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี ได้ให้สัมภาษณ์สื่อออนไลน์ว่า ชาวบ้านแถบนี้มีวิถีชีวิตพึ่งพาทรัพยากรจากแม่น้ำโขงเป็นหลัก ทั้งการหาปลาในแม่น้ำและทำเกษตรริมฝั่งน้ำในช่วงน้ำลด เฉพาะการปลูกพืชผักริมน้ำสามารถสร้างรายได้เฉลี่ยถึง 40,000 บาทต่อครัวเรือน โดยปลูกพืชต่างๆ ชาวบ้านอยู่กับแม่น้ำโขงไม่ต้องเลี้ยงปลา ปลาธรรมชาติที่นี่เลี้ยงคนมาหลายชั่วคน หากินได้ตลอดปี (OKNATION, 2551)

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

วันที่	เหตุการณ์	ผลที่เกิดขึ้น
7 สิงหาคม 2551	คณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี นำโดย นายยอดยุทธ เดชรุ่งเรือง รองนายก อบจ. อุบลราชธานี ตลอดจนสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี กว่า 30 คน จากเขตเลือกตั้งทั้งหมด 42 เขตเลือกตั้ง เดินทางไปยัง บ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ทั้งนี้เพื่อติดตามสถานการณ์และรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้านเกี่ยวกับกรณีที่รัฐบาล นายสมัคร สุนทรเวช นายกรัฐมนตรี เตรียมศึกษาและจะทำการก่อสร้างเขื่อนกั้นลำน้ำโขงบริเวณบ้านกุ่ม – บ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม ซึ่งเป็น 1 ใน 3 เขื่อนในลำน้ำโขง ที่รัฐบาลชุดนี้เตรียมจะสร้างขึ้น	มีชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็น ดังนี้ - นายสมร ละครวงษ์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 5 บ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม กล่าวว่า ตั้งแต่รัฐบาลนายสมัคร สุนทรเวช มีนโยบายว่าจะสร้างเขื่อนกั้นลำน้ำโขงบริเวณบ้านกุ่ม-บ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จนถึงปัจจุบัน ยังไม่มีหน่วยงานใดเข้ามาชี้แจงต่อประชาชนว่าโครงการขนาดใหญ่ที่จะเกิดขึ้นจะเป็นไปในทิศทางใด จะส่งผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่เช่นไร น้ำจะท่วมพื้นที่มากแค่ไหน และจะมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างไรหลังการสร้าง ขณะเดียวกันหลังมีข่าวการเตรียมการก่อสร้างเขื่อน ชาวบ้านในชุมชนเริ่มเกิดความแตกแยกเนื่องจากปัญหาการแบ่งปันที่ดิน และเอกสารสิทธิ์ที่ยังคาราคาซังอยู่กับทางราชการยังไม่แล้วเสร็จ หากมีการเวนคืนที่ดินจริงอาจทำให้ราษฎรบางรายเสียผลประโยชน์และบางแห่งเป็นพื้นที่ทับซ้อนเจ้าของหลายราย จึงทำให้เกิดการโต้แย้งและแตกแยกกันทั้งในหมู่เครือญาติและรายอื่นๆ

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

วันที่	เหตุการณ์	ผลที่เกิดขึ้น
7 สิงหาคม 2551 (ต่อ)		ดังนั้นจึงอยากให้ทางการได้ดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งให้ชัดเจนว่าจะดำเนินการอย่างไรกับโครงการที่คาดว่าจะเกิดขึ้นนี้ และชาวบ้านจะได้หรือจะเสียผลประโยชน์ต่อการทำมาหากินอย่างไรบ้าง - นายเหลาคำ ขยันการ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 บ้านตามุย ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม กล่าวว่า คนได้รับทราบข้อมูลจากบริษัทผู้รับเหมาจะสร้างเขื่อนดังกล่าวว่าทางรัฐบาลจะให้ผู้รับเหมาเข้ามาก่อสร้างจริง แต่สำหรับผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับชาวบ้านหรือไม่นั้น ทางบริษัทผู้รับเหมาเองก็ไม่มีข้อมูลและไม่ทราบว่าทางรัฐบาลจะดำเนินการอย่างไรเกี่ยวกับเรื่องนี้ ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านต้องการให้มีการเข้ามาชี้แจง ไม่อยากให้เกิดความคลุมเครือและคิดไปเองต่างๆ นาๆ ของชาวบ้าน โดยเฉพาะหากมีการก่อสร้างจริง จะกระทบกับชาวบ้านมากน้อยแค่ไหนและชาวบ้านจะได้รับค่าชดเชยอย่างไร เพราะเท่าที่ทราบว่าจะมีการก่อสร้างเขื่อนสูงราว 20-30 เมตร จากระดับแม่น้ำโขง ซึ่งกรณีการก่อสร้างหากก่อสร้างเหนือบ้านท่าล้งขึ้นไป ชาวบ้านท่าล้ง บ้านกุ่มก็จะอยู่ใต้เขื่อน หากมีอุบัติเหตุหรือลมพายุ

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

วันที่	เหตุการณ์	ผลที่เกิดขึ้น
7 สิงหาคม 2551 (ต่อ)		อย่างที่เคยเกิดขึ้นในต่างประเทศจนเป็นเหตุให้เขื่อนแตกจะทำให้ชาวบ้านตายกันหมด ซึ่งหากจะมีการก่อสร้างจริงก็อยากให้รัฐบาลคิดถึงเรื่องนี้ด้วย เพราะชีวิตคนแม้จะปริมาณน้อยแต่ทุกชีวิตก็มีความหมายเท่าเทียมกัน (ไกด์อุบล, 2551)
28 สิงหาคม 2551	ศูนย์ข่าวประชาสังคม จังหวัดอุบลราชธานี ได้นำเสนอข่าวออนไลน์เกี่ยวกับความคิดเห็นชาวบ้านในเรื่องเขื่อนบ้านกุ่ม	ชาวบ้านได้ให้สัมภาษณ์ ดังนี้ - นายทองรือ ใต้โพธิ์ ชาวประมง บ้านตามุย ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี กล่าวว่า ตนทำอาชีพประมงมาแล้วกว่า 30 ปี ซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนที่นี่ โดยวันหนึ่ง จะสร้างรายได้ต่อวัน ไม่ต่ำกว่า 200 บาท ถ้าโชคดีหน่อยก็ได้วันละ 1,000 บาท ส่วนเวลาหาปลาจะเป็นช่วงเช้าและเย็น ปลาที่หามาได้ก็จะมีที่รับซื้อทุกวัน นอกจากนั้นก็จะทำเกษตรตามริมแม่โขง เช่น ปลูกผัก ปลูกมัน ปลูกฝ้าย ขาย ถ้าเกิดมีการสร้างเขื่อนที่บ้านกุ่ม ตนคิดว่า คงไม่รู้ว่าจะไปอาศัยอยู่ที่ไหนและไม่รู้ว่าบ้านที่ตนอาศัยอยู่ปัจจุบันจะถูกน้ำท่วมหรือเปล่า ที่สำคัญการทำประมงคงหาปลาได้ยาก จากที่เคยได้เงินจากการหาปลา คงได้น้อยลงหรือไม่มีเลย

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

วันที่	เหตุการณ์	ผลที่เกิดขึ้น
28 สิงหาคม 2551 (ต่อ)		- พ่อใหญ่แล้ง รบโพธิ์ ชาวบ้านบ้านผาชัน ตำบลสำโรง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี กล่าวว่า เคยทำอาชีพประมงมาแล้วไม่ต่ำกว่า 40 ปี ซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนริมโขง ถ้าเกิดการสร้างเขื่อนตนคงไม่รู้ว่าจะไปทำอาชีพอะไรและคงจะคัดค้านเกี่ยวกับการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม - นางบุญเรือน ใต้โพธิ์ อายุ 52 ปี อาชีพแม่ค้าปลา บ้านคันท่าเกวียน ตำบลนาโพธิ์กลาง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี กล่าวถึง การทำอาชีพแม่ค้าว่า ตนทำมาแล้วกว่า 20 ปี ส่วนใหญ่ก็จะรับซื้อปลาแม่น้ำโขงภายในหมู่บ้าน ซึ่งมีชาวบ้านในชุมชนนำมาขายให้ สำหรับตลาดที่มาซื้อ ส่วนใหญ่ก็เป็นแม่ค้ามาจากตัวอำเภอโขงเจียม ซึ่งบางวันก็ได้ไม่น้อยกว่า 200 บาท นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงการสร้างเขื่อนบ้านกุ่มว่า ถ้าเกิดสร้างเขื่อนจริง คงไม่มีที่อยู่และไม่รู้ว่าจะไปประกอบอาชีพอะไรและไม่เห็นด้วยกับการสร้างเขื่อนดังกล่าว (ศูนย์ข่าวประชาสังคม จังหวัดอุบลราชธานี อ้างถึงใน อีสานทัศนะ, 2551)

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

วันที่	เหตุการณ์	ผลที่เกิดขึ้น
30 สิงหาคม 2551	ผู้สื่อข่าวและนักศึกษา สาขาพัฒนาสังคม คณะศิลปะศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานีลงพื้นที่บ้านสองคอน ตำบลสองคอน อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี โดยทาง มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ได้มีการจัดเวที แสดงความคิดเห็นและให้ข้อมูลเกี่ยวกับการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม ซึ่งนักศึกษาได้ชี้แจง ที่มาที่ไปของโครงการ และผลกระทบที่จะได้รับในการสร้างเขื่อนบ้านกุ่มให้กับชาวบ้านได้ทราบ เช่น ผลกระทบด้านการท่องเที่ยว อาชีพประมง การทำเกษตรริมโขง นอกจากนี้ ยังได้เชิญ นายสมเกียรติ พ้นภัย หนึ่งในแกนนำเขื่อนปากมูล มาพูดถึงเรื่องการเรียกร้องสิทธิของชาวบ้าน และผลกระทบจากการสร้างเขื่อนปากมูลที่ทางรัฐรับปากว่าจะแก้ไขปัญหาให้ จนปัจจุบันนี้ก็ยังไม่ได้ตามที่ประชาชนเรียกร้อง	มีชาวบ้านเข้าฟังเป็นจำนวนมาก และมีการแสดงความคิดเห็น ดังนี้ - นายอุทัย ไชยพันโท ชาวบ้านสองคอน ได้กล่าวว่า อยากให้หน่วยงานที่รับผิดชอบมาให้ข้อมูลแก่ชาวบ้าน ด้วยความเป็นจริงและอยากให้ตัวแทนที่รับผิดชอบโครงการเขื่อนบ้านกลุ่มนี้ไปนำเสนอว่าผลได้ผลเสียที่จริงเป็นอย่างไร มีการปกปิดข้อมูลหรือไม่ ชาวบ้านได้เพียงเอกสารทางรัฐที่ส่งมาให้เกี่ยวกับผลกระทบเท่านั้น แต่ยังไม่เห็นว่าทางรัฐบาลจะแก้ปัญหาอย่างไร และที่สำคัญเป็นห่วงวิถีชีวิตของคนในชุมชน การหาปลา การทำเกษตรริมโขงที่เคยทำมาตั้งแต่บรรพรุษ - นายเรืองประทิน เขียวสด กล่าวว่า บ้านสองคอนมีสถานที่ท่องเที่ยวในแม่น้ำโขง คือ หาดสลึง ในแต่ละปีจะมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเยี่ยมชมเป็นจำนวนมาก ซึ่งมีเงินจากการท่องเที่ยวประมาณ 1.3 ล้านบาท ต่อช่วงฤดูการท่องเที่ยว ถ้าสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม คงจะเกิดน้ำท่วม ระบบนิเวศ ห่วงโซ่อาหารคงไม่มีอีกต่อไป (ชีพจรอีสาน, 2551)

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

วันที่	เหตุการณ์	ผลที่เกิดขึ้น
6 กันยายน 2551	มีการจัดเวทีสาธารณะ “คนอุบลและสังคมไทยกับโครงการเขื่อนไฟฟ้าบ้านกุ่ม” ณ โรงละคร อาคารศูนย์ศิลปวัฒนธรรมกาญจนาภิเษก มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ที่จัดขึ้นโดยศูนย์วิจัยสังคมอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี และสำนักยุทธศาสตร์ลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี เพื่อระดมความคิดเห็นจากทุกฝ่ายและรับฟังเสียงจากชุมชนที่จะได้รับผลกระทบ จากการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม ซึ่งมีผู้ให้ความสนใจเข้าร่วมเวทีประมาณ 400 คน ร่วมด้วยอาจารย์ชาญวิทย์ เกษตรศิริ นายไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ รองหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์, นายวิฑูร เพิ่มพงศาเจริญ จากมูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ, ดร.ชวลิต วิทยานนท์ ผู้เชี่ยวชาญปลาน้ำจืด	มีชาวบ้านเข้าฟังเป็นจำนวนมาก และมีการแสดงความคิดเห็น ดังนี้ - นายสังข์ทอง อินทอง ชาวบ้านบ้านผาชัน ได้แสดงความวิตกว่า หากมีการสร้างเขื่อนบ้านกุ่มจริง จะเกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนริมแม่น้ำโขงเป็นอย่างมาก รวมทั้งหมู่บ้านของตนซึ่งมีรายได้จากการทำเกษตรริมโขงและประมงปีละ 2-3 ล้านบาท จึงอยากฝากหน่วยงานราชการว่า แค่มีข่าวจะสร้างเขื่อนบ้านกุ่มก็ทำให้ชาวบ้านแตกแยก และได้รับผลกระทบทางจิตใจแล้ว อยากให้มีการชี้แจงข้อเท็จจริงกับชาวบ้านในพื้นที่ว่าเป็นอย่างไรกันแน่ - นายเรืองประทิน เขียวสด อาจารย์โรงเรียนบ้านสองคอนระบุว่า แม้ในปัจจุบันจะยังไม่มีการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม แต่ชุมชนริมน้ำโขงก็ได้รับผลกระทบจากการปล่อยน้ำของเขื่อนในจีน

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

วันที่	เหตุการณ์	ผลที่เกิดขึ้น
6 กันยายน 2551 (ต่อ)		ซึ่งทำให้น้ำขึ้นลงอย่างรวดเร็วอยู่แล้ว โดยเมื่อสิบวันที่ผ่านมาไม่มีฝนตกในลุ่มน้ำโขงของประเทศไทยเลย แต่ก็มีน้ำขึ้นอย่างมากจนแทบท่วมบ้าน พอจีนปิดประตูเขื่อนน้ำก็ลดลงอย่างรวดเร็ว ตนจึงเห็นว่า ในอนาคตศาลโลกอาจจะต้องระเบิดเขื่อนทุกเขื่อนในแม่น้ำโขง เพราะสร้างมาแล้วจะท่วมบ้านเรือนเสียหายหมด (ประชาไท, 2551)
7 กันยายน 2551	นักวิชาการและนักการเมือง อาทิ ดร.ชวลิต วิทยานนท์ นายไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ ได้ล่องเรือของกองทัพเรือ โดยชุดลาดตระเวน สถานีเรือโขงเจียม สำรวจพื้นที่ที่ในรายงานระบุไว้ 110 กิโลเมตร ตั้งแต่ อำเภอโขงเจียมไปจนถึงอำเภอเขมราฐ ที่กำลังจะกลายเป็นอ่างเก็บน้ำถ้ามีเขื่อนเกิดขึ้น (มติชนรายวัน อ้างถึงใน องค์กรแม่น้ำเพื่อชีวิต, 2551)	เครือข่ายชาวบ้าน และเครือข่ายคนฮักน้ำโขง ได้ร่วมเดินทางด้วย

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

วันที่	เหตุการณ์	ผลที่เกิดขึ้น
14 กันยายน 2551		นายสังข์ทอง อินทอง ชาวบ้านผาชัน ให้สัมภาษณ์ผู้สื่อข่าวว่า เฉพาะบ้านผาชันมีพื้นที่ปลูกพืชบนหาดทรายในแม่น้ำโขงประมาณ 21 ไร่ เช่น ฝ้าย ข้าว ถั่วลิสง เฉพาะถั่วลิสงชุมชนของผม มีรายได้ไม่ต่ำกว่า 2-3 ล้านบาทต่อปี สร้างรายได้ให้แต่ละครอบครัว 20,000 บาทต่อปี ถ้าสร้างเขื่อนรายได้ตรงนี้จะสูญไป แต่สิ่งที่ประเมินค่าไม่ได้ คือ เกาะแก่ง ผาชัน และแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ มันมีคุณค่าทางจิตใจ ถ้าทำเขื่อนทรัพยากรเหล่านี้ใครจะหาอะไรมาทดแทน ผมอยู่ที่นี่มาแต่ไหนแต่ไร ผู้เฒ่ายังบอกผมว่า เราอยู่ที่นี่บ่รวย บ่จน บ่มีหนี้ พออยู่ พอกิน รัฐไม่ช่วยอะไรเราเลยก็ไม่เป็นไร ขอแค่อย่าสร้างเขื่อนก็พอและต้องชี้แจงข้อเท็จจริงเรื่องนี้ให้เร็วที่สุด (มติชนรายวัน อ้างถึงใน องค์กรแม่น้ำเพื่อชีวิต, 2551)
27 กันยายน 2551	มีการประชุมเสวนาเวทีสาธารณะ “ผลกระทบจากโครงการเขื่อนไฟฟ้าบ้านกุ่มและการให้สวัสดิการและการช่วยเหลือ” ที่จัดขึ้นที่หอประชุม อำเภอโขงเจียม	ชาวบ้านจาก 5 อำเภอ ได้แก่ โขงเจียม โพธิ์ไทร ศรีเมืองใหม่ นาตาล และเขมราฐ ที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม ได้เข้าร่วมงานนี้ด้วย

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

วันที่	เหตุการณ์	ผลที่เกิดขึ้น
27 กันยายน 2551 (ต่อ)	จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งจัดโดยคณะกรรมาธิการ (กมธ.) การสวัสดิการสังคม สภาผู้แทนราษฎร และมีผู้เข้าร่วมประมาณ 300 คน	โดยนายสายสมร ละครวง ผู้ใหญ่บ้านบ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม กล่าวว่า ที่ผ่านมา มีเจ้าหน้าที่บริษัทเอกชนแห่งหนึ่งเข้ามาสำรวจข้อมูลในพื้นที่หมู่บ้าน โดยเจาะหินและสำรวจร่องน้ำลึกไปแล้ว แต่ปรากฏว่าขณะนี้ก็ยังมีความไม่ชัดเจน ประชาชนในพื้นที่ยังไม่ทราบว่าจะมีการก่อสร้างเขื่อนที่บริเวณใด จึงอยากให้ฝ่ายที่สนับสนุนการก่อสร้างเขื่อนและฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยหันหน้ามาคุยกัน เพื่อให้ประชาชนได้รับทราบข้อมูลอย่างรอบด้าน (มติชนออนไลน์, 2551) นอกจากนั้นในเวทีช่วงบ่ายยังมีการระดมความคิดเห็นของชาวบ้านที่มา สรุปได้ว่าสิ่งที่ชาวบ้านอยากรู้มากที่สุด 3 อันดับแรกในตอนนี้ก็คือ 1. ชาวบ้านต้องการความชัดเจนจากทางภาครัฐหรือผู้ที่เกี่ยวข้องว่าในที่สุดแล้วจะมีการสร้างเขื่อนบ้านกุ่มหรือไม่? 2. ชาวบ้านต้องการข้อมูลที่เป็นจริง ชัดเจน จากทางภาครัฐและอยากให้ภาครัฐลงมาทำประชาคมในพื้นที่ด้วยตนเองเพราะปัจจุบันมีหลายหน่วยงานที่มาให้ข้อมูลกับประชาชนชาวโขงเจียม แต่ส่วนมากแล้วจะเป็นข้อมูลด้านลบมากกว่าทำให้ความคิดของชาวบ้านแตกแยกเป็น 2 ฝ่าย ทั้งฝ่ายเอาและไม่เอาเขื่อน

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

วันที่	เหตุการณ์	ผลที่เกิดขึ้น
27 กันยายน 2551 (ต่อ)		3. จะมีการออกเอกสารสิทธิ์ (นส3.) บริเวณพื้นที่ทับซ้อนกับอุทยานแห่งชาติผาแต้มให้กับชาวบ้านหรือไม่ หากชาวบ้านได้รับผลกระทบจะชดเชยหรือไม่ อย่างไร? (เสียงคนอีสาน, 2551)
5 ตุลาคม 2551	ชาวบ้านเข้าร่วมการประชุมปรึกษาหารือ กลไกการจัดสมัชชาสุขภาพเฉพาะประเด็นว่าด้วย “การพัฒนาลุ่มน้ำโขงอย่างยั่งยืน” ที่ห้องประชุมบัวทิพย์ 1 ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมกาญจนาภิเษก มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ที่จัดโดยมูลนิธิพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิต ร่วมกับ สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ โดยมีผู้เข้าร่วมประมาณ 50 คน ประกอบไปด้วย นักวิชาการจากภาคอีสาน อาทิ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี , มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี , มหาสารคาม , ขอนแก่น , เลย และชาวบ้านในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม (องค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี, 2551)	โดยชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็นว่า ขณะนี้ชาวบ้านในพื้นที่สับสนมากเพราะมีหน่วยงานต่าง ๆ ลงพื้นที่ไปมาก ไม่ทราบว่าใครเป็นใคร ประสงค์อะไร เกรงจะพาไปม็อบ วอนหน่วยงานที่จะลงไปให้ทำหนังสือถึงผู้นำชุมชนให้ชัดเจน (องค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี, 2551)

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

วันที่	เหตุการณ์	ผลที่เกิดขึ้น
13 ตุลาคม 2551	ผู้สื่อข่าวมติชนได้เข้าไปสัมภาษณ์ชาวบ้านที่บ้านตามุย ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี	ชาวบ้านได้ให้สัมภาษณ์ว่า บรรยากาศบ้านตามุยเป็นไปอย่างคึกคัก เนื่องจากในวันออกพรรษา 14 ตุลาคม ชาวบ้านได้จัดงาน “ไหลเรือไฟ” ขณะเดียวกันในช่วงค่ำ ที่บ้านตามุยยังเป็นสถานที่ชมบั้งไฟพญานาคซึ่งเห็นชัดเจนที่สุดของจังหวัดอุบลราชธานี ตลอดทั้งวันชาวบ้านร่วมกันทำเรือไฟและเตรียมข้าวของเพื่อทำบุญตักบาตร รวมถึงการลอยกระทง อย่างไรก็ตาม บ้านตามุยยังเป็นพื้นที่ที่จะได้รับผลกระทบรุนแรงที่สุดแห่งหนึ่งหากมีการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม โดยจุดสร้างเขื่อนอยู่ห่างจากบ้านตามุยไปทางเหนือประมาณ 3 กิโลเมตร นายวัย ป้องพิมพ์ ชาวบ้านตามุย อาชีพประมง กล่าวว่า หากมีการสร้างเขื่อนกั้นลำน้ำโขงจริง เชื่อว่าจะไม่มีบั้งไฟพญานาคให้เห็นอีก เพราะต้องระเบิดเกาะแก่งจำนวนมาก ที่สำคัญน้ำจะท่วมหมด ดังนั้นจึงไม่อยากให้โครงการนี้เกิดขึ้น นอกจากนั้นปลาต่างๆ เช่น ปลาบึก ปลาเลิม ซึ่งเป็นปลาขนาดใหญ่จะอยู่ไม่ได้ เพราะอาศัยอยู่ในน้ำไหล (ชีพจรอีสาน, 2551)

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

วันที่	เหตุการณ์	ผลที่เกิดขึ้น
24-25 มกราคม 2552	มีการจัดงานประเพณีตักปลา สืบสานภูมิปัญญาต่อชะตาแม่น้ำของ ณ บริเวณท่าเรือปากบ้อง บ้านสองคอน ตำบลสองคอน อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี โดยชาวชุมชนสองคอน โรงเรียนบ้านสองคอน คณะกรรมการหมู่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่สถานีอนามัยสองคอน ร่วมกับโครงการข้าวปลาอาหารอีสานมั่นยืน มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี โครงการสื่อชุมชนภาคอีสาน กลุ่มคนฮักน้ำของ และมูลนิธิฟื้นฟูธรรมชาติและชีวิต เพื่อเป็นการฟื้นฟูประเพณีตกปลาดั้งเดิมที่สืบทอดมาตั้งแต่ รุ่นพ่อแม่ปู่ย่าตายาย และเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนบ้านสองคอน (วารสารข่าวร่วมทุกข์ร่วมสุข อ้างถึงใน เครือข่ายชาวอุบลราชธานี, 2552)	ชาวบ้านในชุมชน ภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เข้าร่วมกิจกรรม รวมทั้งนักพัฒนาเอกชน นักวิชาการ และนักศึกษาด้วย

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

วันที่	เหตุการณ์	ผลที่เกิดขึ้น
28 กรกฎาคม 2552	มูลนิธิประชาสังคมจังหวัดอุบลราชธานี ร่วมกับกลุ่มสหอาสา อ.เขมราฐ และชุมชนบ้านดอนงิ้ว ตำบลนาตาล อำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานี จัดเวทีเสวนา “สิทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ” ผู้ร่วมเวทีเสวนาประกอบด้วย นพ.นิรันดร์ พิทักษ์วัชระ กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ , นางสาวเปรมฤดี ดาวเรือง มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ ,อาจารย์กิ่งกาญจน์ สำนวนเย็น อาจารย์ประจำ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี , นายสมเกียรติ พ้นภัย ชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากเขื่อนปากมูล , นายวีระชัย ขันบุตรศรี รองประธานกลุ่มสหอาสา อำเภอเขมราฐ ดำเนินรายการโดย นายสุชัย เจริญมุขยนันท์ (ประชาไท, 2552)	มีชุมชนจากอำเภอนาตาล, อำเภอเขมราฐ, อำเภอโพธิ์ไทร และอำเภอน้ำยืน ประมาณ 300 คนเข้าร่วม

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

วันที่	เหตุการณ์	ผลที่เกิดขึ้น
14 ธันวาคม 2552	มีการจัดเวทีสาธารณะ : สืบชะตาแม่น้ำโขง สายน้ำแห่งชีวิต ณ สามพันโบก ตำบลสำโรง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี (วุฒิสภา, 2552)	มีชาวบ้านเข้าร่วมและแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็น
16 มกราคม 2553	รายการเวทีสาธารณะ ทางช่องไทยทีวี ได้นำเสนอเรื่องเขื่อนบ้านกุ่ม โดยมีตัวแทนจากหลายภาคส่วน ทั้งชาวบ้านจากหลายหมู่บ้าน นักวิชาการ นักพัฒนาเอกชน ผู้อำนวยการพลังงานจังหวัดอุบลราชธานี สมาชิกวุฒิสภา อธิการบดีมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี นายคำนูน สิทธิสมาน สมาชิกวุฒิสภา นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนามแท่ง เจ้าหน้าที่สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ เครือข่ายคนฮักน้ำของ มาร่วมแสดงความคิดเห็นและสรุปข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องเขื่อนบ้านกุ่ม (เวทีสาธารณะเขื่อนบ้านกุ่ม, 2554)	ชาวบ้านให้ความสนใจกับข่าวเรื่องเขื่อนบ้านกุ่มที่มีการพูดถึงผ่านรายการโทรทัศน์ว่า เรื่องเขื่อนเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวมากขึ้น ภาพเพื่อนบ้านที่ร้องไห้ในรายการโทรทัศน์เพราะกลัวว่าจะมีการสร้างเขื่อนเกิดขึ้น ทำให้คนในชุมชนมีการพูดคุยเรื่องนี้มากขึ้น และพยายามคิดหาทางออกว่าควรจะทำอย่างไรหากจะมีการสร้างเขื่อนเกิดขึ้นจริง

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

วันที่	เหตุการณ์	ผลที่เกิดขึ้น
25 กันยายน 2553	เครือข่ายชุมชนเพื่อการปฏิรูปสังคมและการเมืองจังหวัดอุบลราชธานี (คปสม.อบ.) จัดเวทีนำเสนอประสบการณ์ชุมชนโมเดลปฏิรูปประเทศไทย ที่ชุมชนเกตุแก้ว บ้านมั่นคง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เพื่อนำเสนอประสบการณ์ความสำเร็จของการทำงานด้านต่างๆ ต่อคณะกรรมการปฏิรูป (คปร.)	นายสำรอง มีวงศ์ กลุ่มคนฮักน้ำของ ได้เข้าร่วมด้วยและได้มีการพูดถึงเรื่องเขื่อนบ้านกุ่มว่า โครงการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม ทำให้หวาดกลัวว่าจะส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ การทำมาหากินของชาวบ้านที่มีวิถีชีวิตผูกติดกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อยากเสนอให้รัฐบาลลงพื้นที่ศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านก่อนกำหนดนโยบาย นอกจากนี้ยังมีปัญหาเรื่องการไร้สัญชาติของชาวบ้านริมโขงจำนวนมาก อยากให้รัฐบาลใส่ใจแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง (โต๊ะข่าวเพื่อชุมชน สถาบันอิศรา อ้างถึงใน อีสานทัศนะ, 2553)
16 กุมภาพันธ์ 2554	กลุ่ม P-move เป็นเครือข่ายประชาชนเพื่อสังคมที่เป็นธรรม ซึ่งประสบปัญหาต่างๆ รวมแล้วกว่า 500 กรณีปัญหา (มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย, 2554) ได้ชุมนุมหน้าพระบรมรูปทรงม้า เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลมีการแก้ไขปัญหาดังกล่าว	ชาวบ้านเครือข่ายคนฮักน้ำของได้เข้าร่วมชุมนุมด้วย

บทที่ 5

ความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชน การรวมกลุ่มและการสื่อสารของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ต่อโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม

"อัศจรรย์ใจกุ้งสิกุมกินปลาบึกใหญ่ ปลาซิวไล่สวบแข่ ลี่ไปซ้นอยู่หลืบหิน"
กุ้งตัวเล็กถ้ารวมตัวกันก็สามารถรุมแทะปลาบึกใหญ่ได้ทั้งตัว และถ้าปลาซิวรวมตัวกัน จระเข้ก็ไม่สามารถสู้ได้ ต้องไปหลบอยู่ตามซอกหลืบหิน (เวทีสาธารณะเขื่อนบ้านกุ่ม, 2554)

ชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายและมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวพันเชื่อมโยงกับลำน้ำโขงเป็นอย่างมาก เมื่อชาวบ้านได้รับทราบถึงโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่มที่กำลังจะเข้ามาในชุมชน ทำให้ชาวบ้านมีความตื่นตัวในรูปแบบต่างๆ ซึ่งเนื้อหาในบทนี้จะเป็นการอธิบายถึงประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

5.1 ความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนต่อโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม

5.2 รูปแบบความตื่นตัวของคนในชุมชนต่อโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม

5.3 ปัจจัยที่มีผลต่อความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ต่อโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม

5.4 การรวมกลุ่มและเครือข่ายในการเคลื่อนไหว ในกรณีโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม

5.5 การสื่อสารของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ต่อโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม

5.1 ความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนต่อโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม

การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นหนึ่งในหลักสำคัญของสังคมแบบประชาธิปไตย รวมถึงเรื่อง “สิทธิ” ที่ประชาชนพึงมีในการมีส่วนร่วมตัดสินใจและแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆที่อาจมีผลกระทบถึงตน ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ก็ได้เริ่มมีการพูดถึงเรื่อง “สิทธิชุมชน” ในมาตรา 66-67 เอาไว้ ต่อมาเมื่อมีการบังคับใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ก็ได้มีการบัญญัติในเรื่องสิทธิชุมชน ไว้เช่นเดียวกัน ดังนั้น คำว่า “สิทธิชุมชน” จึงเริ่มปรากฏและได้รับการให้ความสำคัญมากขึ้นในสังคมไทย

ในวิถีของการพัฒนาประเทศ เช่นเดียวกัน การพัฒนาควรควบคู่ไปกับการคำนึงถึงสิทธิชุมชนด้วย ดังเช่นที่ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2543: 11-12,17-18) ได้กล่าวว่า ในยุคเริ่มแรกของการพัฒนานั้น การพัฒนา หมายถึง การทำให้ทันสมัยอย่างสังคมตะวันตก ผ่านการพัฒนาเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม และการพัฒนาการเมือง หรือที่เรียกว่า การทำให้ทันสมัย (Modernization Theory) แต่ต่อมานักวิชาการและปัญญาชนได้มองเห็นว่าการพัฒนาเพื่อให้ทันสมัยแบบตะวันตกนั้นนำปัญหามากมายมาสู่สังคมประเทศโลกที่สาม ทั้งเรื่องความยากจน ความไม่เท่าเทียม และปัญหาสิ่งแวดล้อม รวมถึงการต้องพึ่งพิงประเทศตะวันตกในแทบทุกด้าน ความไม่พอใจต่อปัญหาต่างๆดังกล่าว นำไปสู่แนวคิดที่ต่อต้านทฤษฎีทำให้ทันสมัย ต่อมามีแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแบบใหม่ที่น่าสนใจเกิดขึ้นนอกเหนือไปจากแนวคิดหลักๆดังกล่าว เช่น แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแบบยั่งยืน แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน แนวคิดการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยท้องถิ่นหรือชุมชน และแนวคิดที่เรียกร้องให้มนุษย์กลับไปใกล้ชิดเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับธรรมชาติ เป็นต้น

ส่วน กฤษฎา บุญชัย (2550) ได้กล่าวถึงสิทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากร ทรัพยากรธรรมชาติ (Community Rights on natural resources) ในมิตินิเวศวัฒนธรรม (Cultural Ecology) นิเวศวิทยาการเมือง (Political Ecology) และแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน (Human Rights) ไว้ว่า ประวัติศาสตร์ของแนวคิดสิทธิชุมชนฯ ดังกล่าวเกิดขึ้นในบริบท 2 ประการคือ หนึ่ง การรวมศูนย์อำนาจของรัฐต่อการจัดการทรัพยากร ทั้งเพื่อความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจและอำนาจของรัฐ สอง การแปลงทรัพยากรของสาธารณะและของชุมชนให้กลายเป็นปัจเจกเพื่อเปลี่ยนรูปให้เป็นสินค้าในระบบตลาดที่มีกลุ่มทุนผูกขาด การสูญเสียฐานทรัพยากรอันเป็นฐานชีวิตของเกษตรกรและชุมชนท้องถิ่น ทำให้เกิดปัญหาความยากจน การสูญเสียอัตลักษณ์และศักดิ์ศรี เกิดความขัดแย้งและทำให้ความเป็นชุมชนแตกสลาย ด้วยเหตุนี้จึงเกิดการเคลื่อนไหวของขบวนการชุมชนท้องถิ่นขึ้น เพื่อรื้อฟื้น ปกป้องฐานทรัพยากรของตนเอง การเรียกร้องสิทธิในรูปแบบต่างๆเกิดขึ้นอย่าง

กว้างขวาง โดยใช้ฐานคิดเชิงนิเวศการเมืองในการทำความเข้าใจปัญหาเชิงโครงสร้างของการจัดการทรัพยากร และการต่อสู้ทางชนชั้นต่อปัญหาดังกล่าว ขบวนการเคลื่อนไหวของชุมชนได้อาศัยแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนที่เป็นหลักสากล ซึ่งอิงกับหลักสิทธิส่วนปัจเจกมาปรับสร้างใหม่เป็นสิทธิชุมชน และเชื่อมโยงแง่มุมสิทธิทางการเมืองเข้ากับสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน โดยมิติการต่อสู้ดังกล่าวมิได้จำกัดอยู่ในกรอบวัฒนธรรมการเมือง (แบบแผนความคิดและวิถีปฏิบัติด้านอำนาจในสังคมการเมือง) ของแต่ละท้องถิ่น ประเทศ ภูมิภาคเท่านั้น แต่เชื่อมโยงกับการเมืองของวัฒนธรรมด้วย (การใช้สัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับคุณค่า ความหมายทางวัฒนธรรมในการต่อสู้ทางการเมือง) ขณะที่ฝ่ายรัฐและทุนอ้างความทันสมัย ความเป็นวิทยาศาสตร์ ความเป็นสากลมากดทับวิถีชีวิตของท้องถิ่น ขบวนการสิทธิชุมชนจึงได้ใช้แง่มุมนิเวศวัฒนธรรมทั้งในเรื่องระบบคุณค่า ความเชื่อ วิถีการจัดการทรัพยากรและการผลิต ที่สัมพันธ์กับนิเวศในแต่ละแห่ง มาเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน เพื่อต่อสู้ทางนโยบาย และเสริมสร้าง พัฒนาระบบการจัดการทรัพยากรการผลิตตามวิถีวัฒนธรรมให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น

ดังนั้น เมื่อมีโครงการต่างๆของรัฐเกิดขึ้น จึงเริ่มมีการตั้งคำถามว่า โครงการดังกล่าวประชาชนมีส่วนร่วมมากน้อยเพียงไร และโครงการดังกล่าวจะเกิดผลกระทบต่อชุมชนหรือไม่อย่างไร เช่นเดียวกัน เมื่อเกิดโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่มเกิดขึ้น ภายใต้สังคมที่ตามหลักแล้ว “สิทธิชุมชน” ถูกคุ้มครองโดยกฎหมายรัฐธรรมนูญ และมีกรอบแนวคิดใหญ่ของระบอบประชาธิปไตย คือ หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน นอกจากนั้นยังมีบทเรียนที่สำคัญในเรื่องเขื่อนปากมูน ที่ยังคงมีปัญหาค้างคา โครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่มที่เกิดขึ้น ไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ แม้กระทั่งข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการ ก็ไม่มีการเผยแพร่หรือประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้ทราบเท่าที่ควร เมื่อพิจารณาตามหลักของการมีส่วนร่วมแล้ว การขาดการมีส่วนร่วมในตัดสินใจก่อนมีโครงการดังกล่าว สาเหตุไม่ใช่เพราะประชาชนไม่ต้องการมีส่วนร่วม แต่เป็นเพราะรัฐไม่เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วม ซึ่งหากจะเปรียบเทียบกับทฤษฎีการมีส่วนร่วมทางการเมืองแล้ว สามารถจัดระดับของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในการพัฒนา จากแนวคิดของ Arnstein (อ้างถึงใน ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และคณะ, 2549: 19-21) ได้ว่า อยู่ในระดับแรก จาก 8 ระดับ คือ เป็นการจัดการแบบเบ็ดเสร็จโดยตรง (Direct Manipulation) ของรัฐ ซึ่งหน่วยงานจะจัดการกับเรื่องราวต่างๆแบบเบ็ดเสร็จ โดยไม่จำเป็นให้ประชาชนรับรู้เรื่องราว ซึ่งลักษณะเช่นนี้ไม่ควรที่จะเกิดขึ้นในประเทศที่ได้ชื่อว่าปกครองโดยระบอบประชาธิปไตย ดังนั้น โครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่มจึงถูกจับตามองเป็นอย่างมากจากหลายฝ่าย โดยเฉพาะ นักวิชาการและนักพัฒนาเอกชน ขณะเดียวกัน สิ่งที่น่าสนใจยิ่งกว่าคือ ความ

คิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับโครงการดังกล่าว โดยเฉพาะประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบ

การศึกษาครั้งนี้จึงเป็นการศึกษาถึงความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ที่มีต่อโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม ซึ่งผลจากการศึกษาสามารถแบ่งระดับความตื่นตัวดังกล่าว ออกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

5.1.1 การวางเฉย

ลักษณะการวางเฉยของคนในชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ต่อโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท คือ

5.1.1.1 การวางเฉยไม่สนใจเพราะเชื่อว่าการสร้างเขื่อนไม่ได้มีผลดีผลเสียต่อตน และมองว่าเขื่อนเป็นเรื่องไกลตัว ไม่ค่อยให้ความสนใจ ถึงแม้จะรู้ว่าจะมีผลกระทบต่อเพื่อนบ้านหรือคนใกล้เคียง แต่เมื่อไม่มีผลกระทบต่อตนก็เลยวางเฉยไม่สนใจ เห็นได้จากการให้สัมภาษณ์ของนาง ก. (นามสมมุติ) บ้านตามุย ซึ่งมีบ้านอยู่ในพื้นที่ชั้นบนซึ่งเป็นพื้นที่สูง น้ำท่วมถึงยาก ได้ให้สัมภาษณ์เอาไว้ว่า

> เรื่องเขื่อน แม่ไม่สนใจ อยากทำก็ทำ ไม่อยากทำก็ช่าง ไม่สนใจกับเขา ชาวบ้านก็บอกว่า อยากทำก็ทำ จะห้ามเขาได้เหรอ ถ้าเขาจะทำ จะไปต่อต้านเขาเป็นเหรอ ความหมายคือ ถ้าเขาจะทำ เราก็ห้ามเขาไม่ได้เหมือนเดิม ก็อยู่กินไปอย่างนี้แหละ เขื่อนแตกก็ไม่ท่วมหรอกแถวนี้ ถ้าท่วมก็ข้างล่าง [บ้านตามุยมีการตั้งบ้านเรือนในพื้นที่สองระดับชั้น คือชั้นที่อยู่ติดตลิ่งและชั้นที่อยู่สูงขึ้นมา] ข้างบนนี้ไม่ท่วม ถ้าดินไม่ถล่ม แต่คงไม่ถล่มหรอกเพราะมีแต่หิน

นอกจากนั้นในหมู่บ้านสองคอน ยังมีชาวบ้านที่ให้สัมภาษณ์ในทำนองว่า การสร้างเขื่อนได้ยินข่าวว่าจะสร้างมานานแล้ว แต่ก็ยังไม่มีการสร้าง การสร้างหรือไม่สร้างไม่เกี่ยวกับตน หากสร้างเขื่อนก็ไม่เดือดร้อนเพราะตนไม่ได้มีอาชีพทำสวนริมโขง คือไม่มีที่ดินริมโขง ถึงน้ำท่วมตลิ่งก็ไม่มีผลอะไร และหากไม่สร้างเขื่อน ตนก็ไม่เดือดร้อนเช่นกัน เพราะที่ผ่านมาก็ดำรงชีวิตปกติ

5.1.1.2 การวางเฉยเพราะไม่คิดว่าตนเองจะมีสิทธิอะไรที่จะพูดในเรื่องเขื่อน เชื่อว่าตนเองเป็นเพียงประชาชนที่ไม่มีสิทธิอะไรมากนัก หากรัฐต้องการสร้างเขื่อน ก็ควรยอม ดังเช่นการให้สัมภาษณ์ของนายณรงค์ วงสามารถ เยาวชนในหมู่บ้านดงนา ที่ได้มีโอกาสไปดูงานกับนักพัฒนาเอกชนและได้เรียนรู้ในเรื่องสิทธิชุมชนพอสมควร ได้เล่าให้ฟังถึงความคิดของชาวบ้าน

บางส่วนว่า “ชาวบ้านไม่ค่อยเข้าใจเรื่องสิทธิชุมชน เขาให้ย้ายก็ย้าย ไม่ต่อต้าน” เห็นได้ว่าชาวบ้านมองว่ารัฐเป็นผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่า ดังนั้นชาวบ้านต้องทำตาม เมื่อรัฐสั่ง เช่นเดียวกับที่นางสมจิต พึ่งป่า ชาวบ้านท่าล้ง ที่ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

> ทำก็ได้ไม่ทำก็ได้ ถ้าเขาทำก็ไม่ฝ่าฝืนเขา เราอยู่เฉยๆน่ะ ไม่รู้ว่าชาวบ้านใครอยากได้หรือไม่อยากได้ ไม่ได้มีการคุยกัน ถ้าเขาทำก็ทำ ถ้าไม่ทำก็อยู่ไปอย่างนี้ ก็ไม่ได้เดือดร้อนอะไร ผู้ใหญ่บ้านบอกว่า “ไม่ต้องสนใจเขานะ พวกทำเขื่อน เขาทำของเขาเองหรอก เราอยู่ตามปกติของเรา ไม่ต้องไปเดือดร้อนกับเขา”

จากการให้สัมภาษณ์ดังกล่าวเห็นได้ว่า ชาวบ้านในกลุ่มนี้มองว่า การสร้างเขื่อนไม่ใช่เรื่องของชาวบ้าน เป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของรัฐ ชาวบ้านไม่ควรไปก้าวก่ายกับเรื่องดังกล่าว เพราะไม่ใช่หน้าที่ของตน

5.1.1.3 การวางเฉยต่อการพูดถึงโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่มเพื่อลดความแตกแยกในชุมชน ในช่วงแรกที่มีกระแสข่าวเรื่องการสร้างเขื่อน ชาวบ้านในชุมชนมีความตื่นตัวต่อเรื่องนี้เป็นอย่างมาก ต่างจับกลุ่มเพื่อพูดคุยถึงเรื่องเขื่อน และมีข่าวลือและข้อมูลจากหลายฝ่ายเข้ามาในชุมชน เกิดการถกเถียงกันว่า อยากให้มีการสร้างเขื่อน หรือไม่อยากให้มีการสร้างเขื่อน ซึ่งต่างคนก็ต่างมีเหตุผลของตนเอง อีกทั้งข้อมูลที่นำมาถกเถียงกันเป็นเพียงข้อมูลที่ไม่ชัดเจน ความขัดแย้งและความคลุมเครือจึงเกิดขึ้นในชุมชน ดังจะเห็นได้จากคำสัมภาษณ์ของ นายสอน ใต้โพธิ์ บ้านคันท่าเกวียน ซึ่งได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

> มันก็ขัดแย้งกันอยู่ บางคนก็ร้องโวยวาย มันหลายความคิด คนที่อยากได้ ที่คิดไม่ถึงผลที่จะตามมา ก็มีชี้หน้าผม บอกว่า “คุณอยู่ที่นี่มาเป็นกี่ปี จนจะถึงวันตายแล้ว คุณยังไม่มีอะไร เคยมีไหมเงินล้าน” [มีข่าวลือว่าชาวบ้านจะได้ค่าชดเชยจากการสร้างเขื่อน หลังคาเรือนละหนึ่งล้านบาท] ผมก็เลยบอกเขาว่า “ถ้าฉันขายมรดกพ่อแม่ รวมทรัพย์สินทั้งหมด มันก็เกินนะล้านนึง คุณจะเอาเงินล้านไปไว้ไหน เงินล้านนึง มันจะมากอะไร”

นอกจากนั้นในบางหมู่บ้านยังมีการแยกความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องเขื่อนระหว่างคนที่ต้องการเขื่อนกับคนที่คัดค้านเขื่อนออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ หมู่บ้านที่เห็นได้ชัดที่สุดคือ บ้านตามุย โดยความขัดแย้งเป็นความขัดแย้งในเชิงของความคิดเห็น จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านพบว่า กลุ่มที่

ต้องการเขื่อนจะเป็นกลุ่มผู้ใหญ่บ้านหรือเป็นละแวกบ้านทางคุ้มบ้านผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งอ้างเหตุผลในเรื่องการพัฒนา โดยให้ความเห็นว่าหมู่บ้านต้องมีการพัฒนา ไฟฟ้าเป็นสิ่งที่คนมีความต้องการเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ดังนั้นเขื่อนจึงเป็นเรื่องจำเป็นที่จะต้องสร้าง ต้องมองโลกอย่างมีวิสัยทัศน์ ไม่ใช่มองแค่บ้านตามุย เป็นต้น ส่วนอีกกลุ่มเป็นกลุ่มที่คัดค้านเขื่อน ซึ่งถูกชาวบ้านกลุ่มที่ต้องการเขื่อนเรียกว่า “กลุ่ม NGOs” เพราะมีนักพัฒนาเอกชนเข้ามาให้ข้อมูลและคลุกคลีกับชาวบ้านกลุ่มนี้ ซึ่งชาวบ้านกลุ่มนี้ยืนยันว่าไม่ต้องการเขื่อนเพราะต้องการรักษาวิถีชีวิตและทรัพยากรธรรมชาติดั้งเดิมที่เคยเป็นมา และเชื่อว่าหากมีเขื่อนวิถีชีวิตของตนก็จะเปลี่ยนไป มีชีวิตที่ยากลำบากมากขึ้น เมื่อความคิดเห็นไม่ตรงกัน จึงเกิดรอยร้าวขึ้นในชุมชน การแสดงออกของคนแต่ละกลุ่มที่เห็นได้ คือ กลุ่มที่ต้องการเขื่อนจะต้อนรับบุคคลภายนอกที่เป็นบริษัทอิตาเลียนไทยที่มาลงพื้นที่ เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการสร้างเขื่อน ส่วนกลุ่มไม่ต้องการเขื่อนจะต้อนรับนักพัฒนาเอกชนที่ต่อต้านเขื่อน มีการใช้การซุบซิบนินทาหรือกล่าวร้ายอันเป็นการแสดงออกถึงรอยร้าวดังกล่าว เช่น การให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านที่ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับความขัดแย้งเรื่องเขื่อนของชุมชนว่า

> ไม่ถูกกันตั้งแต่ยาย...[หมายถึงนักพัฒนาเอกชนคนหนึ่ง] มาเนี่ยแหละ ชาวบ้านคุ้มทางนี้ จนเรียก “อี” เลยนะ ยาย...เนี่ย แต่ก่อนไม่เป็นอย่างนี้ ชาวบ้านถูกกัน แต่พอพวกนี้มาเป่าหู ก็เชื่อเขาหมดเลย เขาบอกจะทำโน่นทำนี่ให้ ผู้ใหญ่บ้านก็เป็นญาติกับพวกนั้นนะ แต่มาไม่ถูกกันน่ะ ... เขาก็ชวนแม่ไปร่วมกลุ่มผ้า แต่แม่ไม่ไป เพราะถ้าไปก็ไปกับเขาเลย มีอะไรก็ต้องไป

> ความขัดแย้งเรื่องเขื่อนในหมู่บ้านมันจะไม่มีหรอก ถ้าไม่มีคนข้างนอกอย่าง NGOs มาปลุกระดม เพราะเขาอยากได้ผลประโยชน์เอาไปต่อรอง ว่าเขาจะได้เท่านั้นเท่านี้ เที่ยวก่อนมีคนมาบอกว่า คนมาสำรวจทำเขื่อนได้ไป 200 ล้าน คนที่มาคัดค้าน[NGOs] ได้ 100 ล้าน ได้ยินจากราชการด้วย ถ้าไม่มี NGOs เข้ามา จะขัดแย้งน้อย อยากให้ราชการเข้ามาชี้แจง ทางราชการไม่กล้ามาชี้แจง เพราะไม่ได้เป็นหัวหน้าโครงการ

เมื่อพิจารณาจากการให้สัมภาษณ์ จะเห็นว่าชาวบ้านฝ่ายที่ต้องการเขื่อน พยายามที่จะบอกว่า การที่นักพัฒนาเอกชนเข้ามา ได้ทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในชุมชน ถึงแม้จะไม่มีการให้สัมภาษณ์ถึงความขัดแย้งซึ่งหน้า แต่ก็ทำให้ทราบว่าเกิดความไม่พอใจขึ้นระหว่างคนสองกลุ่มนี้

และเมื่อมีการประชุมเพื่อสอบถามความคิดเห็นของชาวบ้าน ก็มีความไม่พอใจเกิดขึ้น ดังเช่นการให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านผู้หนึ่งว่า

> คนที่ไม่มีเหตุผลก็จะทะเลาะขัดแย้งกับคนอื่น เคยมีประชุมหมู่บ้าน ประชุมในหมู่บ้านมันก็พูดกันไม่จบ มันต้องมีผู้ใหญ่ ทางราชการ นายอำเภอ ปลัดอำเภอ ตำบลนาโพธิ์กลาง ตำบลห้วยไผ่ NGOs นักข่าว มาคุยกันที่ศาลาวัด แต่ส่วนใหญ่ชาวบ้านไม่ได้แสดงความคิดเห็น เพราะมันจะมีคนของ NGOs มากระซิบไว้แล้วคัดค้าน เฮ้วๆ เหมือนเวทีปราศรัยของเสื้อเหลือง เสื้อแดง พวกที่อยากให้สร้างเขื่อน ไม่ได้พูดอะไร เขาไม่ให้พูดอะไรเลย มีแต่ว่าไม่อยากให้สร้างอย่างเดียว ทางอำเภอ ทางราชการเขาบอกว่า “แบบนี้เขาเรียกจัดฉาก” คือมีคนมาบอกไว้ก่อนแล้ว ก็จริงอย่างที่เขาพูดแหละ คนที่อยากให้สร้าง เขาไม่อยากพูดเพราะมันยังไม่ถึงที่สุด ยังไม่ทำประชามติเป็นส่วนบุคคล ถ้าราชการมาชี้แจงให้ฟัง ว่าจะได้อะไรเท่าไหร่ มีเกณฑ์อย่างไร...ถ้ามีค่าชดเชยให้เขา ยังไงเขาก็ต้องให้ทำ ทางราชการต้องมาชี้แจง มีแต่ NGOs มาชี้แจงว่า เจ้าไม่ได้อะไรหรอก

นอกจากนั้น กลุ่มคนที่ไม่ต้องการเขื่อนก็มีการให้ข้อมูลอีกด้านเช่นกัน ดังเช่นการให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านคนหนึ่งว่า

> ทางบริษัทก็มาปล่อยข่าวเหมือนกัน [บริษัทเอกชนที่มาทำหน้าที่สำรวจความเป็นไปได้ในการสร้างเขื่อน] บอกว่า ถ้าผู้ใหญ่บ้านไม่ปลุกระดมคนมาต่อต้าน ผู้ใหญ่บ้านจะมีผลประโยชน์ด้วย จะได้เป็นเงินเป็นอะไรก็ว่าไป...คนที่ต้องการอยากได้เขื่อน เป็นเพราะอยากได้ค่าชดเชย เหตุผลเดียว คนที่พูดว่าจะให้ค่าชดเชย เขาก็พูดมาตลอด มาตามสายของผู้นำ แต่เรารู้ว่าเราไม่ได้ เพราะเราไม่มีเอกสารสิทธิ์ ...เรื่องเขื่อนบ้านนี้ ความคิดก็แตกแยกกัน เขาบอกต้องการ เขาไม่ฟังเหตุผลอื่น เออก็แล้วไป เราก็ทำงานของเราไป ก็เป็นพี่เป็นน้องเหมือนเดิมแหละ

จากความคิดเห็นที่ไม่ตรงกันเรื่องเขื่อน รอยปริเล็กๆ จึงเริ่มเกิดขึ้นในชุมชน ฝ่ายเอาเขื่อน ฝ่ายไม่เอาเขื่อน คนนี้คนนั้น คนนี้สายนักพัฒนาเอกชน แกนนำถูกซื้อตัว บางคนก็ได้รับข่าวสารจากฝ่ายที่ต้องการสร้างเขื่อนว่าถ้าสร้างเขื่อนในบ้านเราก็จะได้ค่าชดเชย คัดค้านยังไงลาวก็สร้างอยู่ดีและถ้าลาวสร้างแล้วน้ำท่วมมาบ้านเราก็จะไม่ได้ค่าชดเชย ส่วนผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การ

บริหารส่วนตำบล ถูกสั่งการให้ตรวจสอบ และส่งรายงานคนแปลกหน้าที่เข้ามาในหมู่บ้าน จากเดิมหมู่บ้านเคยสุขสงบ แต่ปัจจุบันผู้คนในชุมชนเกิดความไม่ไว้ใจกัน ระแวงกัน และมองหน้ากันไม่ติด นายสายสมร ลครวงษ์ ผู้ใหญ่บ้านท่าล้ง เคยให้สัมภาษณ์สื่อไว้ว่า (ลูกสาวไทบ้าน, 2551)

> ที่จริงเพิ่นว่าเป็นฝาย แต่ฝายนี่มันใหญ่จนท่วมบ้านท่าล้งเหมิดบ้าน ปัญหาที่ดินทำกินหลังภูเขาซึ่งเป็นปัญหาเก่าๆ ยังแก้ไม่จบเขื่อนกะเป็นปัญหาใหม่มาอีก ผมกะหนักใจ วันนี้มีความขัดแย้งระหว่างผู้นำกับชาวบ้าน จากเคยอยู่แบบสันติฉันพี่น้อง พอรู้ว่าเขาสิให้เงินสิบล้าน 20 ล้านพี่น้องก็เริ่มห่างกัน มีปัญหาเรื่องหลักเขตที่ดินขยับหลักกันไปมา ชาวบ้านผิดกัน ผู้นำลำบากใจสิให้ความเป็นธรรมแต่ละคนมันกะยาก บางคนมาขอบ้านเลขที่ บ่ทันย้ายมากะมาขอ บ้านบ่ทันสร้างบ้านก็อยากได้บ้านเลขที่ พอผู้ใหญ่บ้านบ่ให้กะเคียด ถ้าสร้างเขื่อนแล้วมันเฮ็ดให้เกิดความแตกแยกในชุมชน ผมก็บ่อยากให้เฮ็ด บ่เห็นด้วย บ้านติดกันเคยเว้ากัน มื้อนี้กะมาโกรธเคียดให้กัน ชาวบ้านกะฝันไปก่อนว่าสิได้เงิน กลุ่มที่จะมาหาผลประโยชน์กับชุมชนกะเริ่มเข้ามา บ้านท่าล้งเป็นจุดหนึ่งที่สร้างกระแสการสร้างเขื่อนพอสมควร

เมื่อมีกระแสความขัดแย้งในเรื่องเขื่อนมากขึ้น จึงมีคำสั่งจากทางราชการให้หยุดพูดคุยถึงเรื่องเขื่อนเอาไว้ก่อน จนกว่าจะมีข้อมูลที่ชัดเจนจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในชุมชน ในบางหมู่บ้านจึงได้มีการประกาศบอกชาวบ้านผ่านหอกระจายข่าวของหมู่บ้านว่าให้หยุดให้ข้อมูลกับบุคคลภายนอกที่เข้ามาสอบถาม เพราะเนื่องจากในช่วงนั้นมีนักศึกษาและนักพัฒนาเอกชน รวมทั้งภาคส่วนอื่นๆได้ลงพื้นที่กันมาก เพื่อสอบถามชาวบ้านเกี่ยวกับเรื่องเขื่อน

5.1.1.4 การวางเฉยเพื่อรอฟังข้อมูลที่มีความเชื่อถือได้เพื่อประกอบการตัดสินใจ เนื่องจากคนในชุมชนได้รับข้อมูลที่มีความหลากหลายไม่ตรงกัน ทำให้ไม่อาจตัดสินใจได้ว่าข้อมูลใดเป็นข้อมูลที่ถูกต้อง ดังนั้นชาวบ้านบางส่วนเมื่อถูกถามเรื่องเขื่อน จะเกิดอาการลังเล ไม่กล้าตอบแบบชัดเจนว่าตนต้องการเขื่อนหรือไม่ ส่วนหนึ่งอาจเกิดจากยังไม่มีข้อมูลพอให้ตัดสินใจ หรือส่วนหนึ่งอาจเกิดจากการที่มีคนหลายฝ่ายมาถามเรื่องเขื่อน ดังนั้นจึงไม่แน่ใจว่า ผู้ถามเป็นคนกลุ่มใด เพราะเรื่องเขื่อนเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์หลายอย่าง ดังนั้นชาวบ้านจึงต้องคอยระมัดระวังในการตอบคำถามเพื่อป้องกันตนเองด้วย

การวางเฉยดังที่ได้กล่าวมาในแบบต่างๆ สามารถสรุปโดยสังเขปได้ว่า ต้นเหตุของการวางเฉยดังกล่าว เกิดจากสาเหตุดังต่อไปนี้ คือ

หนึ่ง คิดว่าเรื่องเขื่อนไม่มีความเกี่ยวข้องกับตน ไม่ได้รับประโยชน์หรือผลกระทบอะไรโดยตรง อีกทั้งคิดว่าตนไม่ได้มีหน้าที่ที่จะพูดในเรื่องเขื่อน เพราะเรื่องเขื่อนเป็นเรื่องของภาครัฐที่เขาจะดูแลจัดการเอง

สอง ไม่คิดว่าตนเองจะมีสิทธิพูด ชาวบ้านส่วนนี้มองว่า ตนเป็นแค่ชาวบ้านที่เป็นผู้น้อย ไม่ได้มีอำนาจต่อรองอะไร ถ้าเขาจะสร้างเขาก็สร้างได้ พูดไปก็ไม่เกิดประโยชน์ มีแต่จะเกิดผลเสียกับตน

สาม ชาวบ้านส่วนหนึ่งเห็นว่าเรื่องเขื่อนเป็นเรื่องของผลประโยชน์ พูดไปจะเกิดความขัดแย้งในชุมชน เรื่องเขื่อนจะเป็นตัวทำลายความสัมพันธ์ในชุมชน เพราะฉะนั้นควรหลีกเลี่ยงที่จะพูดเรื่องเขื่อนเพื่อรักษามิตรภาพต่อกันไว้

สี่ ชาวบ้านส่วนหนึ่งเห็นว่า ในเรื่องเขื่อน เป็นเรื่องที่มีข้อมูลจากคนหลายฝ่าย ซึ่งเป็นข้อมูลที่ไม่ตรงกัน และยังไม่มีความชัดเจนว่าข้อมูลจากฝ่ายใดเป็นข้อมูลที่ถูกต้อง ดังนั้นชาวบ้านกลุ่มนี้จึงเลือกที่จะเงียบเพื่อรอฟังข้อมูลที่ชัดเจนที่จะทำให้สามารถตัดสินใจได้ก่อน

5.1.2 คัดค้าน

ลักษณะการคัดค้านของคนในชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ต่อโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

5.1.2.1 คัดค้านแต่ไม่ประท้วง เป็นกลุ่มของชาวบ้านที่มีความเห็นว่า การสร้างเขื่อนจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของตน ส่วนใหญ่เหตุผลในการตอบว่าไม่ต้องการเขื่อน จะเป็นคำพูดหลักๆที่เหมือนกันคือ คำพูดที่ว่า “ไม่อยากให้มีเขื่อน มันหากินลำบาก” ซึ่งการที่ไม่ต้องการมีเขื่อนนี้ เป็นความต้องการที่แสดงออกเมื่อถูกถาม คือหากมีหน่วยงานของรัฐหรือหน่วยงานอื่นๆเข้ามาสอบถาม ก็จะตอบว่าไม่ต้องการเขื่อนด้วยเหตุผลต่างๆ แต่ชาวบ้านกลุ่มนี้จะไม่ออกไปต่อสู้ คัดค้าน ประท้วง เหมือนอย่างที่ชาวบ้านปากมูนหรือสิรินธรทำ ด้วยเหตุผลที่คล้ายๆกัน ยกตัวอย่างเช่น การให้สัมภาษณ์ของนางนิยม พันธ์จันทร์ ชาวบ้านกุ่ม ที่ได้กล่าวไว้ว่า

> ไม่เคย บ้านนี้ ถ้าใครชวนไปประท้วง จะไม่ค่อยเชื่อใครง่าย ปากมูลก็เคยมาชวน แต่ไม่ไป ไปม๊อบแล้วมันลำบาก ถ้าถามว่าค่าชดเชยให้เอาไหม เอา..แต่ไม่ไปประท้วงเอา ไม่ชอบไปประท้วง ถ้าเขาสร้างเขื่อนแล้วได้รับผลกระทบ แล้วไม่ให้ค่าชดเชยก็จะหากินตามเท่าที่มี ไม่ไปประท้วง บ้านนี้ไม่ชอบการประท้วง

เช่นเดียวกับที่นายรัฐอิสระ จันทะชาลี สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลสองคอน ซึ่งเป็นชาวบ้านสองคอน ได้ให้สัมภาษณ์เอาไว้ว่า

> ผู้ใหญ่บ้านก็มีการประชุม ถามกันว่าคิดยังไง ผู้เฒ่าผู้แก่ก็มาคุย แต่ไม่มีใครตอบรับอยากได้เขื่อน ในเวทีก็จะมีการคุยเรื่องสิทธิชุมชน เรื่องผลดีผลเสีย ความคุ้มค่า เรามีสิทธิที่จะคัดค้าน แต่ไม่แน่ใจในผลของการคัดค้าน แต่ถ้าจะชวนไปเดินขบวน ไม่ไป บ้านผมไม่ไปเรื่องนี้

เหตุผลที่ชาวบ้านกลุ่มนี้ มีความคิดเห็นที่คัดค้านเขื่อน แต่ขณะเดียวกันก็ยืนยันที่จะไม่ไปเดินประท้วงเพื่อเรียกร้องค่าชดเชยใดๆ อาจเป็นเพราะวิถีชีวิตและวัฒนธรรมเฉพาะของตน ที่ชอบอยู่อย่างสงบ ชอบหากินอยู่กับธรรมชาติ ไม่ชอบความวุ่นวายหรือการถกเถียง ความขัดแย้งในรูปแบบของการประท้วงจึงเป็นวิถีที่ชาวบ้านกลุ่มนี้พยายามที่จะหลีกเลี่ยง

5.1.2.2 คัดค้านและมีการเคลื่อนไหว มีชาวบ้านจำนวนไม่น้อยที่มีความเห็นในการคัดค้านเขื่อนและมีการรวมตัวเป็นกลุ่มเพื่อเคลื่อนไหวขับเคลื่อนให้มีการยุติการสร้างเขื่อน โดยชาวบ้านกลุ่มนี้ ส่วนมากเป็นชาวบ้านที่มีการจัดตั้งโดยนักวิชาการและนักพัฒนาเอกชน ซึ่งมีการให้ข้อมูล ให้ความรู้ในเรื่องเขื่อน ผลกระทบจากการสร้างเขื่อน มีการพาไปศึกษาดูงานในที่ต่างๆ รวมทั้งมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่นๆที่ประสบปัญหาจากเรื่องเขื่อนและเรื่องสิทธิต่างๆ อาจกล่าวได้ว่าชาวบ้านกลุ่มนี้ส่วนหนึ่งเป็นชาวบ้านที่คัดค้านเขื่อนอยู่แล้ว แต่ไม่ได้แสดงออกถึงความคิดเห็นเท่าที่ควร เมื่อนักพัฒนาเอกชนเข้ามา ก็เป็นเหมือนช่องทางที่ชาวบ้านกลุ่มนี้จะได้แสดงออกและรวมพลังกันมากขึ้น นอกจากนี้ก็อาจหมายรวมถึงชาวบ้านที่เคยวางเฉยหรือเคยลังเลกับประเด็นต่างๆในเรื่องเขื่อน เมื่อได้รับข้อมูลจากนักพัฒนาเอกชน นักวิชาการ รวมถึงแกนนำในกลุ่มนี้ ก็ทำให้พัฒนากลายเป็นชาวบ้านที่เป็นนักเคลื่อนไหวในเรื่องเขื่อนได้ ซึ่งการเคลื่อนไหวก็จะมีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายการทำงาน ที่เห็นได้ชัดคือ “เครือข่ายคนฮักน้ำของ” ซึ่งมีการร่วมทำงานกับเครือข่ายอื่นๆด้วย เช่น มูลนิธิประชาสังคม มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและทรัพยากรธรรมชาติ นักวิชาการและนักศึกษามหาวิทยาลัยต่างๆ เป็นต้น ดังเช่น การให้สัมภาษณ์ของพ่อใหญ่ดวง สุนนท์ บ้านคันท่าเกวียน ที่เป็นหนึ่งในชาวบ้านที่ถือเป็นแกนนำคนหนึ่งในการเคลื่อนไหว ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

> ผมไปดูเขื่อนต่างๆมา [ไปดูงานกับนักพัฒนาเอกชน] ก็เลยมาแบ่งปันกับเพื่อนบ้านว่า การมีเขื่อนมีผลกระทบอะไรบ้าง อย่างแรก ผลกระทบด้านจิตใจ เพราะว่า ถ้า

> หากเกิดเขื่อน น้ำท่วม ถึงแม้จะย้ายคนในพื้นที่ก็ตาม ก็ย้ายได้บางคน เช่นย้ายพ่อไป ก็เหลือลูก ความแตกแยกก็เกิดขึ้น เขาก็ไม่อยากจากกัน สองคือ ทำลายธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เพราะถ้าสร้างเขื่อนก็ต้องระเบิดหินต่างๆที่อยู่ตามลำน้ำ มันก็เกิดผลกระทบ สามคือ อาชีพประมงตามลำน้ำโขง ถ้าเกิดเขื่อนขึ้นมา ปลาต่างๆที่เป็นของธรรมชาติที่อยู่ในน้ำ มันก็จะเกิดการเปลี่ยนแปลงไป สี่ ผลการเกษตรของคนลำน้ำโขงหลังน้ำลด เช่น มันแกว หัวหอม ผักต่างๆ ผักชี กะหล่ำ ผักกาด ที่เขาปลูกไว้กิน และผักธรรมชาติตามลำน้ำโขง ถ้าน้ำท่วมมา สิ่งเหล่านี้ก็หายไป เหมือนกับเงินเราที่หายออกไปจากกระเป๋า ถ้าเราไม่มีสิ่งเหล่านี้เราก็ต้องซื้อ เหมือนเราต้องไปซื้อพันธุ์ผักมาปลูก บางคนหาวิชาอาชีพจะเลี้ยงตัวเองไม่ได้ ก็เกิดความเครียด บางคนก็อาจจะฆ่าตัวตายก็มี ถามว่าพ่ออยากให้มีการแก้ไขเรื่องนี้ไหม ผมอยากให้มีการแก้ไข คือ ไม่ต้องสร้างเขื่อน การให้ค่าตอบแทนจะไม่พูดเพราะปากมูลสร้างมากี่ปีแล้วก็ยังไม่ได้ค่าตอบแทน ผลสุดท้ายก็หาว่าเขาเอาคนที่อื่นมาประท้วงเอาเงินจากรัฐบาล เพราะฉะนั้นผมก็ไม่อยากให้มันเกิดดีกว่า ถ้าเกิดมันจะได้ต่อต้านกันหลายขั้นตอน ผมอยากได้สิทธิของตนเอง คือไม่อยากให้สร้างเขื่อน

นอกจากนั้นนายรัฐอิสระ จันทะชาลี สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลสองคอนที่ได้กล่าวถึงการเดินทางไปร่วมเคลื่อนไหวในแง่ของเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการศึกษาดูงานผลกระทบจากการสร้างเขื่อนไว้ว่า “ชาวบ้านไม่อยากได้เขื่อน เขื่อนไม่ใช่ความจำเป็นของชาวบ้าน ...เวทีก็มีจัดที่เชียงใหม่เชียงราย ผมได้ไป 2 ครั้ง ซึ่งจะมีคนติดต่อมา เป็นกลุ่มฮักแม่น้ำโขง”

ในส่วนของชาวบ้านที่ไม่ได้เป็นแกนนำ และไม่ได้ถูกจัดตั้งจากนักพัฒนาเอกชน แต่มีความคิดที่ไม่ต้องการเขื่อน ก็มีการหาทาง คิดที่จะคัดค้านและเคลื่อนไหวเท่าที่ตนจะทำได้ ดังเช่น การให้สัมภาษณ์ของนางคูณ คงทน ชาวบ้านดงนา ที่ได้กล่าวว่า

> ชาวบ้านคุยกัน ถามกันเรื่องเขื่อน มีคนมาสัมภาษณ์ มาทำข้อมูล นายทางอำเภอก็มีคนในหมู่บ้านก็ว่าไม่อยากได้เขื่อน เพราะถ้าเอาเขื่อนก็หมดนากิน ได้ยินเขาว่ากันว่าตั้งแต่เขมราฐลงมา เขาเห็นว่าไม่อยากให้สร้าง มันจะไม่มีที่ทำกิน ถ้าเขารวมกลุ่ม แล้วได้ซัก 10 คนอย่างนี้ ไปขอว่าไม่ให้ทำเขื่อน ก็จะไป

ชาวบ้านที่มีความคิดเห็นที่คัดค้านเขื่อนและมีการเคลื่อนไหวด้วย ถึงแม้จะมีจำนวนไม่มาก กระจุกตัวเป็นแกนนำอยู่ตามหมู่บ้านต่างๆ แต่ถือว่าเป็นกลุ่มชาวบ้านที่มีพลังในการรวบรวมความคิดของคนที่ไม่ต้องการเขื่อน และสามารถเสนอข้อเรียกร้องของตนไปยังสาธารณะ โดยมีนักวิชาการและนักพัฒนาเอกชนให้การช่วยเหลือ เพื่อผลักดันไปสู่ผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจในนโยบายระดับต่างๆ

จากการศึกษา สามารถสรุปเหตุผลของการคัดค้านโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่มของชาวบ้านชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานีได้ดังต่อไปนี้

หนึ่ง เขื่อนทำให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิต คือ เมื่อเกิดเขื่อนจะเกิดอ่างเก็บน้ำ ทำให้น้ำท่วมทั้งบ้านเรือน สวนที่ทำมาหากิน รวมถึงเถ้ากระดูกของพ่อแม่บรรพบุรุษที่ฝังอยู่ การประมงจะได้รับผลกระทบ พันธุ์ปลาลดลงเนื่องจากเขื่อนขวางทางการว่ายทวนน้ำขึ้นมาวางไข่ของปลา วิถีชีวิตแบบเดิมที่ชาวบ้านหวงแหนจะเปลี่ยนไป ต้องหาอาชีพใหม่ ต้องปรับตัวใหม่กับสิ่งที่ไม่คุ้นเคย

สอง ผลกระทบต่อทรัพยากร แก่งหินจะถูกระเบิดจากการสร้างเขื่อน น้ำท่วมทำให้ป่าบุ่งป่าทามอันเป็นที่หาอยู่หากินหายไป ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารในระยะยาว ทัศนียภาพก็เปลี่ยนไป เกิดผลต่อแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามที่เคยมี เช่น น้ำตกสร้อยสวรรค์ น้ำตกแสงจันทร์ น้ำตกทุ่งนาเมือง สามพันโบก เป็นต้น

สาม เกิดผลกระทบต่อรายได้ เมื่อน้ำท่วม การทำมาหากินของชาวบ้านลำบากขึ้น อาจสูญเสียอาชีพประมง เพราะจำนวนปลาอาจน้อยลง อีกทั้งจะทำให้ระดับน้ำโขงขึ้นลงไม่เป็นปกติตามฤดูกาลที่เคยเป็นมา ส่งผลต่อการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจที่เคยปลูกได้จากสวนริมตลิ่งอาจเปลี่ยนไปหรือไม่สามารถปลูกได้เลย หากน้ำท่วม ของป่าที่เคยหาได้ก็จะน้อยลงด้วย เป็นต้น

สี่ ความไม่ชัดเจนเรื่องค่าชดเชย ไม่มีหน่วยงานของรัฐมาให้ข้อมูลที่ชัดเจนเรื่องค่าชดเชยว่าหากมีการสร้างเขื่อนจะมีหลักเกณฑ์ในการให้ค่าชดเชยอย่างไร และจะมีมาตรการในการเยียวยาความเสียหายอย่างไร มีแต่เพียงข่าวลือจากแหล่งต่างๆที่ไม่สามารถรับประกันได้แลยว่าเป็นจริงหรือไม่ ชาวบ้านจึงมีความกังวลเรื่องที่อาจจะไม่ได้ค่าชดเชย และต้องลำบากเดินทางไปประท้วงเพื่อขอค่าชดเชยจากรัฐ ซึ่งไม่ใช่วิถีทางที่ชาวบ้านต้องการ

ห้า เชื่อว่าเขื่อนเป็นผลประโยชน์ของนายทุน โดยนายทุนจะได้ประโยชน์จากการขายไฟฟ้า และการนำไฟฟ้าไปใช้ประโยชน์ในแง่ของเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม แต่ทิ้งผลกระทบและความทุกข์ทนให้ชาวบ้านในพื้นที่

หก เชื่อว่าเขื่อนไม่คุ้มค่ากับสิ่งที่เสียไป เพราะทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชาวบ้านในชุมชนมีค่ามากกว่าความต้องการไฟฟ้าของคนในเมือง

นอกจากนั้นยังสามารถจำแนกความต้องการของชาวบ้านที่คัดค้านเขื่อนได้เป็นอีก 2 ประเภท คือ หนึ่ง ชาวบ้านที่คัดค้านเขื่อน แต่ถ้ามีข้อตกลงเรื่องค่าชดเชยและการเยียวยาที่เหมาะสมและตกลงกันได้ด้วยความพอใจ ก็จะยอมให้มีการสร้างเขื่อนได้ สอง ชาวบ้านที่คัดค้านเขื่อนและมองว่าเขื่อนเป็นสิ่งที่ไม่คุ้มค่าและจะนำมาซึ่งผลกระทบที่ไม่อาจประมาณค่าได้ ถึงแม้จะชดเชยอย่างไรก็ไม่คุ้มค่ากับทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตที่เสียไป ดังนั้นจึงยืนยันที่จะไม่ต้องการให้สร้างเขื่อนอย่างแน่นอน ดังที่นายพิบูลย์ ลครวงษ์ ผู้ใหญ่บ้านท่าล้งได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า (ลูกสาวไทบ้าน, 2551)

> การสร้างเขื่อนมีผลกระทบต่อระบบนิเวศ หมู่บ้านผมไม่มีเลยตอนที่ดูแผนที่กับทางบริษัทเห็นแต่โรงไฟฟ้าตั้งอยู่แทนที่ พอสร้างเขื่อนแล้วความเจริญมีขึ้นแน่นอน แต่คนที่ต้องการผลประโยชน์ก็จะตามมา อิทธิพลก็จะตามมา ความขัดแย้งก็จะเกิดขึ้น เขาอาจคิดว่าพี่น้องริมโขงมีความทุกข์ยากกินอยู่ลำบาก แต่ผมว่าบ่แม่น ชีวิตผมสบายดี มีความสุขดี อยากอยู่สบายๆ แบบนี้ ลักเล็กขโมยน้อยก็ไม่มี อยากกินอะไรก็เก็บเอาตามธรรมชาติ จับปลาก็ไม่ต้องไปตามเวลาของเขื่อนที่ปิดเปิด อยากกินปลาตอนไหนก็ไปจับ อยากกินหอยจูบก็ลงไปงม วัฒนธรรมของบ้านผมซึ่งเป็นชนเผ่าบรู ประเพณีก็จะกระทบตามมา หลายคนบอกว่าสร้างเขื่อนจะได้เงิน เงินมาก็หมด แล้วจะทำยังไงต่อ ผมไม่ได้ประมาทเงิน เขาบอกจะให้ ๓ ล้าน ๑๐ ล้าน ชาติหน้าตอนบ่าย ๆ คงจะได้เห็นเงินก้อน ถ้ามีเงินก็ต่างคนต่างไปแบ่งกันแล้วก็จบ เผ่าบรูจะเกิดความแตกแยก ย้ายไปอยู่กันคนละที่ เคยเป็นคนบรูต่อไปจะเป็นลาวแล้ว เพราะแตกสลายไปอยู่คนละที่คนละทาง หน่วยงานที่ต้องการสร้างบอกว่า บ้านท่าล้งอาจจะได้ย้าย แต่ผมว่าไม่ใช่แค่อาจจะ ต้องได้ย้ายแน่ๆ เขื่อนมันอยู่ที่ปลายจมูก ความสูง ๒๐ เมตรแล้วบ้านเรามันจะเหลืออะไร ตัวผมก็อยากได้ความเจริญ แต่ผมก็อยากได้หมู่บ้านของผมมากกว่าเขื่อน

5.1.3 ต้องการเขื่อน

เป็นกลุ่มที่เชื่อว่าเขื่อนจะนำมาซึ่งประโยชน์ต่อตนและชุมชน กลุ่มคนที่มีความคิดเห็นในลักษณะเช่นนี้จะพบในหมู่บ้านท้ายเขื่อน ดังเช่นที่ นายเหลาคำ ขยันการ ผู้ใหญ่บ้านตามุย ได้ให้สัมภาษณ์เอาไว้ว่า

ส่วนตัวผม คิดว่าต้องมองส่วนรวมเป็นหลัก มีคนมาชี้แจงให้ฟังว่า อยู่ไหนก็ตาม ถ้ามีการสร้างสาพัฒนา มันจะดี เพราะถ้าสร้างเขื่อนน้ำโขงปุ๊บ การซื้อไฟฟ้าจากประเทศลาวก็จะลดลง สอง การทำคลองส่งน้ำ อุบลนี่พื้นที่ของการเกษตรก็ไม่น้อย ถ้ามีคลองน้ำไหลผ่านไร่นาประชาชน ไม่ใช่มองในภาพบ้านกุ่มตามุยนะ แต่ให้มองในภาพคนอุบลและคนต่างจังหวัดด้วย ถ้าทำนาได้ 2-3 ครั้งต่อปี มันจะเจริญ มันจะดี มันจะมีรายได้ ถ้าเขื่อนจะพังจริงๆมันก็คงไม่พังเร็วเท่าไหร่หรอก ช่วงลูกหลานต่อไปเขาก็คงจะมีการตรวจสอบอยู่หรอก ความคิดของพ่อเนี่ยอยากให้สร้าง เพื่อลูกเพื่อหลานข้างหน้า ลูกพ่อเนี่ยมี 4 คน บ้านพ่อก็ใช้ไฟ ลูกออกเรือนไปก็ต้องใช้ไฟ ถ้าไม่ทำไว้ ถ้าไม่มีการวางแผนไว้ ต่อไปภายหน้าจะไปใช้ไหน ใครจะมายอมใช้ตะบอง ใช้ตะเกียงเหมือนเดิม มันไม่มีหรอกที่คนเคยใช้ไฟฟ้าแล้วจะมาไม่ใช้ไฟฟ้า ไฟดับแป๊บเดียวก็ร้องโวยวายแล้ว ที่ผมพูด ถ้าคนฟังมีเหตุและผล มองดูอนาคตข้างหน้า ก็ต้องคิดว่าอยากให้สร้าง ถ้าคิดถึงแต่ตัวเอง ไม่สร้างก็ได้ ไฟก็มีใช้แล้ว แต่ถ้าคิดถึงลูกถึงหลาน อยากน้อยก็ต้องมีครอบมีครัว จะเอาไฟฟ้ามาจากไหน ถ้าไม่มีเขื่อน

นอกจากนั้นยังมีคนส่วนน้อยของหมู่บ้านเหนือเขื่อนที่เห็นว่าการสร้างเขื่อนจะเป็นประโยชน์ต่อตนและต้องการให้มีการสร้างเขื่อนขึ้น ดังเช่น การให้สัมภาษณ์ของนางราตรี แก้วอาสา ชาวบ้านสองคอน ที่ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า “ถ้าจะทำก็ไม่คัดค้าน เพราะแม่ไม่มีสวน แม่อยากได้เขื่อน เพราะน้ำเยอะ มันก็ได้ใช้น้ำ ปลาก็จะเยอะ” การมองเห็นประโยชน์ของเขื่อนดังกล่าวเป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านส่วนหนึ่งต้องการเขื่อน ถึงแม้จะมองเห็นผลกระทบเช่นกัน แต่เมื่อชั่งน้ำหนักระหว่างประโยชน์และผลกระทบต่อตนแล้วเห็นว่าตนจะได้ประโยชน์มากกว่า ก็คิดว่าควรจะมีการสร้างเขื่อนขึ้น

ขณะเดียวกันการยอมรับเขื่อนดังกล่าว ก็เป็นการยอมรับอย่างมีเงื่อนไข ที่เมื่อสร้างเขื่อนแล้วชาวบ้านต้องได้รับการชดเชยเยียวยารักษาที่ดี ดังเช่น การให้สัมภาษณ์ของนายเหลาคำ ขยันการ ผู้ใหญ่บ้านตามุยที่ได้กล่าวถึงความคิดเห็นของชาวบ้านว่า

ถ้าน้ำท่วมสวนเขา แล้วรัฐให้ค่าชดเชย รวมทั้งค่าชดเชยประมง ถ้าให้จริง ได้จริง คนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านก็จะเห็นด้วย ไม่ใช่แค่บ้านตามุยนะ ทั้งตำบลห้วยไผ่ ตำบลนาโพธิ์กลางทั้งหมด เคยประชุมกันแล้วหลายครั้ง ถ้ารัฐบาลมาชี้แจงว่าจะให้ค่าชดเชยไร่ละเท่านั้นเท่านี้ ตามที่เรียกร้องหรือมีข้อต่อรองกัน เขาก็จะโอเค

การให้สัมภาษณ์ดังกล่าว จึงเห็นได้ว่า เรื่องเขื่อนเป็นเรื่องผลประโยชน์ของคนหลายคนและหลายระดับ การเกิดขึ้นของนโยบายต่างๆจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพูดคุยให้เกิดความเข้าใจ เพราะแม้แต่ชาวบ้านที่ต้องการอยากให้มีเขื่อนขึ้นในชุมชน ยังต้องมีเงื่อนไขที่เป็นหลักประกันการเยียวยาและการชดเชยจากภาครัฐ เพื่อให้เกิดความมั่นใจได้ว่า ชีวิตของตนจะอยู่ได้อย่างปกติสุขต่อไป

จากการศึกษาสามารถสรุปเหตุผลของชาวบ้านชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี กลุ่มที่มีความต้องการอยากให้มีเขื่อนบ้านกุ่มเกิดขึ้น ได้ดังต่อไปนี้

หนึ่ง เชื่อว่าเขื่อนจะนำผลประโยชน์มาให้ตนเองหรือชุมชน เช่น ทำให้เกิดการค้าขายการท่องเที่ยวขึ้นในชุมชน เกิดเศรษฐกิจที่ดีและมีการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเจริญมากขึ้น มีน้ำเพื่อการเกษตรมากขึ้น รายได้มากขึ้น เป็นต้น

สอง เชื่อว่าจะได้ค่าชดเชยจำนวนมาก จำนวนเงินเป็นล้าน ซึ่งสามารถนำไปซื้อรถใหม่ขับได้ หรือไปใช้จ่ายอย่างอื่นได้ เพราะชาวบ้านกลุ่มนี้เห็นว่า ตนเองเป็นคนยากจน หากได้ค่าชดเชยเป็นล้าน ก็อาจทำให้ชีวิตของตนดีขึ้น

สาม เชื่อว่าจะมีคนสร้างบ้านใหม่ให้ ต้องการมีบ้านใหม่ และที่ทำกินแหล่งใหม่ที่มีพื้นที่ทำการเกษตรมากขึ้น มีน้ำสำหรับทำการเกษตรมากขึ้น ซึ่งจะทำให้เกิดรายได้ที่เพิ่มขึ้น และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

สี่ เชื่อว่าเขื่อนจะมีประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมและประเทศชาติ รวมทั้งจะเป็นประโยชน์ต่อลูกหลานในอนาคต เพราะประเทศต้องมีการพัฒนาต่อไป พลังงานไฟฟ้าจึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็น โดยเฉพาะในยุคที่การพัฒนาต้องพึ่งพลังงานเช่นนี้

จากระดับความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานีที่ได้กล่าวมาเมื่อนำมาเปรียบเทียบวิเคราะห์ตามแนวคิดของ Alex Hutchinson (2550) ในเรื่องระดับของความตื่นตัวทางการเมือง สามารถวิเคราะห์และอธิบายได้ดังต่อไปนี้

(1) Illiterate คนไม่รู้หนังสือหรือการศึกษาอยู่ในระดับต่ำ คนกลุ่มนี้ในชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานีมีวิถีชีวิตที่อยู่กับธรรมชาติและการหาอยู่หากินในแบบของตนเอง และมีความเชื่อตามวิถีของตนว่าการขยันทำมาหากินเป็นแบบแผนของชีวิตที่ดีงามและสงบสุขแล้ว ดังนั้นกระแสของภายนอกจึงไม่ค่อยมีบทบาทกับพวกเขาเท่าใดนัก พวกเขาอาจไม่ดูข่าว ไม่มีความรู้เกี่ยวกับประเด็นปัญหาต่างๆในทางการเมืองมากนักและไม่รู้ข้อมูลต่างๆเกี่ยวกับเรื่องเขื่อน แต่ในเรื่องของการหวงแหนวิถีชีวิตและธรรมชาติแล้วเป็นสิ่งที่เป็นจุดเด่นของชาวบ้านกลุ่มนี้ ซึ่งอาจเป็นพลังเงียบที่เมื่อข้อมูลเข้าถึงพวกเขาแล้ว ความตื่นตัวอาจเกิดขึ้นจากพลังของความหวงแหนธรรมชาติและวิถีชีวิต โดยที่การไม่รู้หนังสือหรือระดับการศึกษาก็คงไม่อาจขวางกั้นได้

(2) Misinformed เป็นกลุ่มคนที่มีข้อมูลที่ผิดหรืออาจมีข้อมูลเพียงด้านเดียว คนกลุ่มนี้ถูกจัดไว้ในประเภทสุดโต่ง และมีปัญหาทางด้านอารมณ์ เมื่อมองในกลุ่มของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี อาจเป็นกลุ่มของคนที่มีความเชื่ออย่างแรงกล้าต่อความคิดความเชื่อของตนเองและกลุ่ม โดยไม่รับฟังความคิดเห็นของกลุ่มตรงข้าม ซึ่งก็เกิดขึ้นได้ทั้งกลุ่มคนที่คัดค้านเขื่อนและต้องการเขื่อน และอาจเป็นเหตุผลของการมุ่งเอาชนะ ต้องการให้ข้อเรียกร้องต้องการของกลุ่มตนประสบความสำเร็จ ซึ่งสิ่งนี้กลายเป็นตัวเร่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในชุมชน

(3) General เป็นกลุ่มคนที่มีข้อมูลในเรื่องเขื่อนพอสมควร และรู้ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ว่าเกิดปัญหาอะไรขึ้นบ้าง พร้อมทั้งมีเหตุผลของตนในการแสดงความคิดความเห็นเกี่ยวกับเรื่องเขื่อน ซึ่งก็อาจจะมาจากแรงจูงใจประการใดประการหนึ่ง หรือมาจากการได้ข้อมูลอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่คนกลุ่มนี้จะไม่ต้องการให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในชุมชน อยากให้ปัญหาจบลงด้วยดี ท่ามกลางความเข้าใจซึ่งกันและกัน

(4) Activist หรือ นักเคลื่อนไหว เป็นกลุ่มที่มีข้อมูลและมีความเข้าใจในประเด็นปัญหาต่างๆในชุมชนเป็นอย่างดีและสามารถอธิบายรายละเอียดของเรื่องราวต่างๆได้ คนกลุ่มนี้ศึกษาข้อมูลเพิ่มเติม มีการติดต่อประสานงานกันเป็นเครือข่าย เรียนรู้ที่จะสร้างเครือข่ายและพันธมิตรเพื่อขับเคลื่อนข้อเรียกร้องของตนและกลุ่ม รวมถึงอาจเป็นตัวกลางในการส่งผ่านความคิดของกลุ่มสู่สาธารณะ และมีกิจกรรมความเคลื่อนไหวต่างๆเกี่ยวกับเรื่องเขื่อนอยู่เสมออย่างต่อเนื่อง

(5) Expert หรือ ผู้เชี่ยวชาญ คนกลุ่มนี้เป็นหนึ่งในผู้ที่สร้างข่าวสารทางการเมืองในเรื่องเขื่อน โดยอาจทำงานร่วมกับหน่วยงานรัฐ หน่วยงานประชาสังคม นักข่าวท้องถิ่น บริษัทเอกชน หรือเครือข่ายนักพัฒนาเอกชน จึงเป็นผู้ที่มีความรู้ และทราบถึงปัญหา ทราบถึงผู้ที่มีบทบาทต่อเรื่องนี้ พวกเขาจะผ่านการทำงานและเคลื่อนไหวมามาก สามารถรู้วิธีต่อรอง และรู้กระบวนการการเสนอข้อคิดเห็นหรือสามารถติดต่อประสานงานกับรัฐหรือหน่วยงานอื่นๆได้ดี พวกเขาเป็นกลุ่มที่มักปรากฏตัวอยู่บนเวทีเมื่อเกิดการพูดคุยในเรื่องเขื่อนบ้านกุ่ม และมักจะเขียนหนังสือหรือบทความเพื่อนำเสนอข้อคิดเห็นของกลุ่มต่อสาธารณะ ซึ่งความคิดเห็นของเขาก็มักมีน้ำหนักในสังคม นอกจากนั้นพวกเขายังเป็นผู้ที่ทำกิจกรรมต่างๆเพื่อสาธารณะด้วย

ภาพรวมในเรื่องความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชน จากการสัมภาษณ์พบว่า กลุ่มคนที่วางเฉยกับเรื่องเขื่อนมีมากที่สุด (รวมถึงคนที่เก็บความคิดเห็นคัดค้านหรือเห็นด้วยกับเขื่อนไว้ในใจไม่แสดงออกมา) รองลงมาคือกลุ่มคนที่คัดค้านเขื่อน และน้อยที่สุดคือกลุ่มคนที่ต้องการเขื่อน แต่อย่างไรก็ตามกลุ่มคนที่คัดค้านเขื่อนเป็นกลุ่มคนที่มีความตื่นตัวในการแสดงออกถึงความคิดเห็นมากที่สุด และมีการเคลื่อนไหวต่างๆเป็นเครือข่ายคนฮักน้ำของ โดยมีนักพัฒนาเอกชนเป็นพี่เลี้ยง และมีเครือข่ายนักวิชาการ นักศึกษา สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร คณะกรรมการสิทธิ สื่อ

และเครือข่ายเกี่ยวกับแม่น้ำโขงต่างๆ ให้การช่วยเหลือ ดังนั้น เสียงของคนเหล่านี้จึงมีน้ำหนักและดังขึ้นในสังคมสาธารณะ

5.2 รูปแบบความตื่นตัวของคนในชุมชนต่อโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม

ความตื่นตัวของคนชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ต่อโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม มีการแสดงออกมาในหลายรูปแบบ ซึ่งสามารถจำแนกได้ ดังต่อไปนี้

5.2.1 การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในชุมชน

5.2.1.1 การจับกลุ่มคุยกันในเรื่องเขื่อน ในช่วงที่มีกระแสข่าวเรื่องเขื่อนเข้ามาในชุมชน ชาวบ้านต่างจับกลุ่มพูดคุยกันถึงเรื่องเขื่อนว่า จะมีการสร้างที่ไหน จะเกิดผลกระทบอะไร จะได้ค่าชดเชยเท่าไหร่ อย่างไร และมีกระแสข่าวลือต่างๆเกี่ยวกับเรื่องเขื่อนมาให้ถกเถียงพูดคุยกันอยู่เสมอ แต่นั่นก็เป็นเพียงข่าวลือหรือข้อมูลที่ไม่สามารถยืนยันว่าจะได้รับค่าชดเชยแบบนั้นจริงหรือไม่ บางชุมชน มีการได้รับข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ของบริษัทเอกชนที่มาศึกษาความเป็นไปได้ในการสร้างเขื่อน ว่าจะได้หลังคาเรือนละหนึ่งล้านบาท บางคนได้ข้อมูลจากนักพัฒนาเอกชนว่าค่าชดเชยอาจไม่ได้เพราะไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน ซึ่งหลายครั้งข้อมูลไม่ตรงกัน และไม่มีการแจ้งแบบเป็นทางการจากหน่วยงานของรัฐ ชาวบ้านจึงได้เพียงแค่แลกเปลี่ยนข้อมูลที่มีอยู่ต่อกันและปรึกษาหารือกันว่าคิดเห็นกับเรื่องนี้อย่างไร

5.2.1.2 การประชุมในระดับหมู่บ้าน บางหมู่บ้านมีการประชุมกันที่บ้านผู้ใหญ่บ้านเกี่ยวกับเรื่องเขื่อน ว่าคิดเห็นอย่างไร มีการยกมือเพื่อหยั่งเสียงว่าชาวบ้านอยากให้มีการสร้างเขื่อนหรือไม่ แต่ข้อมูลในการตัดสินใจก็ไม่เพียงพอ เพราะยังไม่ทราบว่าเขื่อนจะนำมาซึ่งผลประโยชน์หรือผลกระทบอะไรบ้าง และจะได้รับค่าชดเชยหรือไม่อย่างไร

5.2.2 การแสดงออกต่อสาธารณะ

ชาวบ้านในชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานีมีการจัดและร่วมเวทีแสดงความคิดเห็นในเรื่องเขื่อน ทั้งการจัดเวทีวิชาการ เวทีแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นและให้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องเขื่อนหลายครั้ง จากหลายหน่วยงาน ทั้งที่จัดขึ้นในชุมชนและจัดขึ้นในสถานศึกษา หน่วยงานราชการ หรือโรงแรมในตัวจังหวัดอุบลราชธานี นอกจากนั้นชาวบ้านยังได้แสดงความคิดเห็นใน

เรื่องโครงการสร้างเขื่อนผ่านสื่อต่างๆ ทั้งทางสื่อออนไลน์ในอินเตอร์เน็ต หนังสือพิมพ์ และรายการโทรทัศน์ด้วย

5.2.3 การสอบถามข้อมูลจากภาครัฐ

การสอบถามข้อมูลจากรัฐจะมีการสอบถามและพูดคุยเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่มในหลายระดับ ตั้งแต่การสอบถามของชาวบ้านจากผู้ใหญ่บ้าน กำนัน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล การสอบถามของกลุ่มเครือข่ายคนฮักน้ำของหรือกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ รวมถึงนักวิชาการต่อผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานี สำนักงานพลังงานจังหวัดอุบลราชธานี กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา กระทรวงต่างประเทศ กระทรวงพลังงาน รวมไปถึงนายกรัฐมนตรี เช่น ในวันที่ 28 พฤษภาคม พ.ศ. 2551 เครือข่ายประชาสังคมไทยเพื่อแม่น้ำโขง ได้ยื่นหนังสือสอบถามและแสดงความห่วงใยในกรณีของเขื่อนในแม่น้ำโขงต่อนายกรัฐมนตรีสมัคร สุนทรเวช และมีสำเนาไปถึงกรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน ผู้ว่าราชการจังหวัดเลย หนองคาย นครพนม มุกดาหาร และอุบลราชธานี (เครือข่ายประชาคมไทยเพื่อแม่น้ำโขง, 2551) เป็นต้น การสอบถามข้อมูลจากภาครัฐดังกล่าว ก็จะมีทั้งการถามโดยวาจา การถามด้วยหนังสือที่เป็นทางการ การถามในงานเวทีสาธารณะ และการตั้งกระทู้ถามสดในรัฐสภา

นอกจากนั้นก็มีการส่งจดหมายจากองค์กร 178 องค์กร และพลเมือง 23 รายนาม จากองค์กรพัฒนาเอกชนในประเทศแม่น้ำโขง ถึงคณะกรรมการแม่น้ำโขงเพื่อแสดงความห่วงใยเกี่ยวกับการรื้อฟื้นแผนการสร้างเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำบนแม่น้ำโขงตอนล่าง โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับความล้มเหลวของคณะกรรมาธิการแม่น้ำโขงในการยึดกุมหลักการ “ข้อตกลงความร่วมมือเพื่อการพัฒนาลุ่มแม่น้ำโขงอย่างยั่งยืน” ปี 2538 (องค์กรแม่น้ำเพื่อชีวิต, 2550)

ส่วนภาคเอกชน ชาวบ้านในชุมชนก็เคยได้มีการสอบถาม ยกตัวอย่างเช่น นายเหลาคำ ขยันการ ผู้ใหญ่บ้านบ้านตามุย ก็เคยมีการสอบถามเกี่ยวกับเรื่องเขื่อนต่อบริษัทเอกชนที่มีหน้าที่สำรวจความเป็นไปได้ในการสร้างเขื่อน ดังนี้ (ลูกสาวไทบ้าน, 2551)

> ผมเคยได้ถามคนของบริษัทอิตาเลียนไทย ถามเขาว่าการสร้างเขื่อนจะกระทบกับชาวบ้านบ่ เขากะบอกว่าบ่สู้เพราะเขามารับเหมาก่อสร้างสื่อๆ ส่วนว่าเรื่องชาวบ้านทางรัฐสิเป็นผู้บอกเป็นผู้ให้ข้อมูลกับประชาชน ทางบริษัทอิตาเลียนไทยบ่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ ผมถามต่อว่าความสูงของเขื่อนจะกระทบความเดือนร้อนกับ

ชาวบ้านบ่ สูงกว่าระดับน้ำธรรมชาติเท่าไหร่ เขากะตอบบ่ได้บอกแต่ว่ามาศึกษาว่าสิสร้างหรือบ่สร้าง

5.2.4 การแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนที่เคยได้รับผลกระทบเรื่องเขื่อนและการศึกษาดูงาน

มีการพาชาวบ้านชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานีไปศึกษาดูงานนอกพื้นที่ ทั้งจากกลุ่มของนักพัฒนาเอกชนและกลุ่มของบริษัทเอกชนที่มีหน้าที่ในการสำรวจความเป็นไปได้ในการสร้างเขื่อน โดยนักพัฒนาเอกชนจะรวบรวมชาวบ้านจาก 10 หมู่บ้านเพื่อไปดูงานเรื่องเขื่อนและผลกระทบจากการสร้างเขื่อน เช่น ท่าล้ง ตามุย ปากลา ดงนา ทุ่งนาเมือง สองคอน เป็นต้น รวมประมาณ 60 คน ไปที่เขื่อนสิริกิต์ ไปแก่งเสือเต้น โดยรวมชาวบ้านเป็นเครือข่ายคนฮักน้ำของส่วนกลุ่มของบริษัทเอกชนก็จะพาไปดูงานในเรื่องประโยชน์และสิ่งที่ได้รับจากการมีเขื่อนด้วย

นอกจากนั้น ด้วยชุมชนลุ่มน้ำโขงของจังหวัดอุบลราชธานี เป็นชุมชนที่อยู่ไม่ไกลจากชุมชนลุ่มน้ำมูลและชุมชนสิรินธร ซึ่งทั้งสองชุมชนต่างเป็นชุมชนที่มีประสบการณ์จากการสร้างเขื่อนปากมูลและเขื่อนสิรินธรมาแล้ว ดังนั้น เมื่อได้พบเจอกันในงานบุญ หรือได้ไปเยี่ยมเยือนกันหาปลาพบกัน ชาวบ้านจึงได้แลกเปลี่ยนและสอบถามซึ่งกันและกันถึงผลกระทบหรือประโยชน์ที่จะได้จากการสร้างเขื่อน ทั้งเรื่องค่าชดเชย ความคุ้มค่าต่างๆ

5.2.5 การเตรียมรับมือกับเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้น

เมื่อชาวบ้านได้ทราบข้อมูลเรื่องโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม นอกจากการพูดคุยและการสนทนาเรื่องเขื่อนกันเป็นอย่างมากแล้ว ในบางพื้นที่มีการเตรียมรับมือ และเตรียมพร้อมกับสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้น เช่น ชาวบ้านดงนามีการขึ้นไปถางป่าบนภูเขาเพื่อเป็นที่ทำกินและที่อยู่อาศัยแห่งใหม่ เพราะได้ทราบข่าวมาว่าหากมีการสร้างเขื่อน น้ำจะท่วมบ้านเรือนและเรือกสวน ดังนั้นจึงจับจองหาที่อยู่และที่ทำกินใหม่บนภูขาก่อนที่จะมีการสร้างเขื่อน ส่วนบ้านท่าล้ง ก็เกิดการขอบ้านเลขที่ และการแบ่งปันเขตแดนกันมากมาย เพราะต้องการทำให้เสร็จก่อนสร้างเขื่อน เพื่อจะได้รับค่าชดเชย ดังเช่น การให้สัมภาษณ์ของผู้ใหญ่บ้านท่าล้งว่า (ลูกสาวไทบ้าน, 2551)

> วันนี้มีความขัดแย้งระหว่างผู้นำกับชาวบ้าน จากเคยอยู่แบบสันติฉันพี่น้อง พอรู้ว่าเขาสิให้เงินสิบล้าน 20 ล้านพี่น้องก็เริ่มห่างกัน มีปัญหาเรื่องหลักเขตที่ดิน ขยับหลักกันไปมา ชาวบ้านผิดกัน ผู้นำลำบากใจสิให้ความเป็นธรรมแต่ละคนมันกะยาก บางคนมาขอบ้านเลขที่ บ่ทันย้ายมากะมาขอ บ้านบ่ทันสร้างบ้านก็อยากได้บ้านเลขที่ พอผู้ใหญ่บ้านบ่ให้กะเคียด ถ้าสร้างเขื่อนแล้วมันเฮ็ดให้เกิดความ

แตกแยกในชุมชน ผมก็บ่อยากให้เฮ็ด บ่เห็นด้วย บ้านติดกันเคยเว้ากัน มื้อนี้กะมาโกรธเคียดให้กัน ชาวบ้านกะฝันไปก่อนว่าสิได้เงิน กลุ่มที่จะมาหาผลประโยชน์กับชุมชนกะเริ่มเข้ามา บ้านท่าล้งเป็นจุดหนึ่งที่สร้างกระแสการสร้างเขื่อนพอสมควร

นอกจากนั้นยังมีผู้มีอิทธิพลบางรายเข้ามากว้านซื้อที่ดินริมโขงตั้งแต่บ้านกุ่มเรื่อยไปตลอดระยะพื้นที่ที่จะได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม เพื่อวางแผนในการรับค่าชดเชยจากการสร้างเขื่อน รวมทั้งมีการขอเข้ามาเป็นนายหน้าหาคนมารับซื้อที่ดิน โดยขอค่านายหน้ากับชาวบ้านเป็นการตอบแทน ส่วนที่ดินตรงไหนที่ไม่มีเอกสารสิทธิก็จะช่วยเหลือวิ่งเต้นให้ได้เอกสารสิทธิ เพียงแต่ขอส่วนแบ่งจากค่าชดเชยผลกระทบจากการสร้างเขื่อนเป็นการตอบแทน

5.3 ปัจจัยที่มีผลต่อความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานีต่อโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม

5.3.1 ปัจจัยภายนอก

ปัจจัยภายนอกชุมชนที่ทำให้เกิดความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ได้แก่

5.3.1.1 ภาครัฐ ภาครัฐมีบทบาทในการสร้างความตื่นตัวให้กับคนชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี คือ เมื่อรัฐได้ตัดสินใจศึกษาความเป็นไปได้ในการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม มีการลงนามในบันทึกข้อตกลงร่วมกับลาว การให้ข้อมูลผ่านทางรายการ “สนทนาประสาสมัคร” ของนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น เกี่ยวกับการสร้างเขื่อน การเรียกประชุมผู้ใหญ่บ้านกำนัน และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ในเรื่องเขื่อนบ้านกุ่มและแจกเอกสารอ้างอิงผลการศึกษาโครงการไฟฟ้าพลังน้ำฝายปากชมและฝายบ้านกุ่มของกรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน กระทรวงพลังงาน ก็ได้สร้างความตื่นตกใจและมีกระแสข่าวในเรื่องโครงการสร้างเขื่อนบ้านกุ่มขึ้น ทำให้คนในชุมชนมีการตั้งคำถามมากมายเกี่ยวกับเขื่อน ทั้งผลกระทบที่จะเกิดขึ้น ประโยชน์ที่จะได้รับ ค่าชดเชย ลักษณะเขื่อน ตำแหน่งที่จะสร้างเขื่อน เป็นต้น ประชาชนจึงได้มีการสอบถามถึงรายละเอียดต่างๆกับเจ้าหน้าที่ของรัฐในหลายระดับ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอ และจังหวัด แต่เจ้าหน้าที่รัฐดังกล่าวไม่ทราบข้อมูลเกี่ยวกับโครงการดังกล่าว ต่อมา

เกิดกระแสความขัดแย้งเกิดขึ้น ทำให้ผู้ว่าราชการจังหวัดมีการสั่งให้ยุติการพูดคุยเรื่องเขื่อนเอาไว้ก่อน จนกว่าจะมีรายละเอียดที่ชัดเจน ดังนั้นชาวบ้านจึงได้ถูกสั่งต่อเป็นทอดๆลงมาว่าให้ยุติการให้ข้อมูลกับคนภายนอกและการพูดคุยเรื่องนี้ลงเพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งในชุมชน

นอกจากนั้น ยังมีเจ้าหน้าที่รัฐอีกกลุ่มหนึ่งที่พยายามที่จะคัดค้านโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม หรือพยายามที่จะเรียกร้องให้รัฐทบทวนและทำการศึกษาผลกระทบอย่างรอบด้านเสียก่อน ที่จะดำเนินโครงการ เจ้าหน้าที่รัฐกลุ่มนี้ ได้แก่ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, คณะกรรมาธิการการสวัสดิการสังคม สภาผู้แทนราษฎร และคณะกรรมาธิการศึกษา ตรวจสอบเรื่องทุจริตและเสริมสร้างธรรมาภิบาล วุฒิสภา โดยร่วมทำงานและเคลื่อนไหวกับชาวบ้าน เครือข่ายคนฮักน้ำของ, นักพัฒนาเอกชน, นักวิชาการ และสื่อต่างๆ

5.3.1.2 บริษัทเอกชน มีบทบาทในการสร้างความตื่นตัวให้ชาวบ้านใน 2 กระแส คือ

หนึ่ง กระแสความต้องการเขื่อนเพื่อเหตุผลทางด้านการพัฒนาชุมชนให้มีความเจริญก้าวหน้า มีการลงพื้นที่เพื่อจัดตั้งมวลชนของตน และนำเสนอในด้านที่ดีของเขื่อนให้ประชาชนได้รับฟัง นอกจากนั้นก็มีการสำรวจความเป็นไปได้ในการสร้างเขื่อน วัดระดับน้ำ เดินทางไปตามหมู่บ้านต่างๆ ซึ่งก็มีชาวบ้านที่เห็นด้วยกับการสร้างเขื่อนอยู่จำนวนหนึ่ง

สอง กระแสการต่อต้านเขื่อน เกิดจากการที่เมื่อเจ้าหน้าที่ของบริษัทเดินทางไปวัดระดับน้ำ และสำรวจความเป็นไปได้ในการสร้างเขื่อนในพื้นที่ต่างๆ เมื่อชาวบ้านเห็นดังกล่าวก็เกิดความสงสัย และตื่นตกใจว่า เขาจะมาทำอะไร และเกิดการตั้งคำถามต่างๆขึ้น

เจ้าหน้าที่ของโครงการสร้างเขื่อนบ้านกุ่มได้มาพูดคุยกับชาวบ้าน โดยแจ้งว่ามีความจำเป็นต้องสร้างเขื่อนเพื่อให้ประเทศไทยมีไฟฟ้าใช้ และถ้าการสร้างเขื่อนมีผลกระทบกับปริมาณปลาที่ชาวบ้านจับได้ พร้อมจะส่งเสริมให้ชาวบ้านเลี้ยงปลาในกระชังทดแทน ซึ่งนางสาครชาวบ้านบ้านดงนากลับตอบว่า “แต่ชาวบ้านไม่อยากเลี้ยงปลาในกระชัง เพราะมีค่าหัวอาหารใช้เลี้ยงปลา ซึ่งชาวบ้านต้องลงทุนสูง ไม่เหมือนการหาปลาในธรรมชาติ ที่ลงทุนเพียงน้ำมันเชื้อเพลิงใช้เติมเครื่องยนต์เรือหางยาวที่ใช้จับปลา” (ผู้จัดการออนไลน์, 2551)

ชาวบ้านเริ่มจับกลุ่มกันคุยถึงเรื่องการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม และต่างคุยกันว่ามันไม่ใช่แค่เรื่องศึกษาความเป็นไปได้ เพราะเขามาขุด มาเจาะ มาสำรวจ ปักหมุด ทำหมายสัญลักษณ์ตลอดแนวแม่น้ำโขง มีตัวแทนเข้ามาวัดที่ดินถามหาเอกสารสิทธิ์เพื่อประเมินค่าชดเชย และเบี่ยงเบนให้ชาวบ้านสนใจเรื่องเงินค่าชดเชยมากกว่าที่จะคิดเรื่องข้อดีข้อเสียจากการสร้างเขื่อน บ้างก็มาแจกผ้าห่ม ผ้าขนหนู ทุกวันนี้มีหน่วยงานหลายหน่วยเข้ามาในหมู่บ้านมากขึ้นๆ ทางอำเภอก็มีการเรียกประชุมหลายครั้ง แต่บางครั้งก็เป็นบริษัท ทำให้ชาวบ้านเกิดความสับสน ไม่รู้ว่าใครเป็นใคร และไม่แน่ใจว่าเป็นโครงการของรัฐหรือเป็นโครงการของบริษัทเอกชน (ลูกสาวไทบ้าน, 2551)

5.3.1.3 นักพัฒนาเอกชน เป็นกลุ่มที่มีความใกล้ชิดกับชาวบ้านมากที่สุด มีบทบาทในการสร้างความตื่นตัวของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี โดยจะลงพื้นที่เข้ามาคลุกคลีกับชาวบ้าน ให้ข้อมูลความรู้ในเรื่องเขื่อน ผลกระทบที่เกิดจากการสร้างเขื่อน ให้ความรู้เรื่องสิทธิ สร้างความกล้าในการแสดงความคิดเห็นและปกป้องสิทธิของตน สอบถามความคิดเห็นของชาวบ้านเกี่ยวกับเรื่องเขื่อน พาชาวบ้านไปดูงานเรื่องเขื่อนและผลกระทบจากการสร้างเขื่อนในพื้นที่ต่างๆของประเทศ พร้อมกันนั้นก็จัดตั้งมวลชน ดึงชาวบ้านที่สามารถต่อยอดความรู้ได้มาเป็นแกนนำ และสร้างกลุ่มเครือข่ายการเคลื่อนไหว เห็นได้ชัดที่สุด คือ กลุ่มฮักน้ำของ โดยมีแกนนำชาวบ้านเป็นตัวประสานกิจกรรมความเคลื่อนไหวต่างๆ นักพัฒนาเอกชนจะเป็นพี่เลี้ยงให้กับกลุ่มชาวบ้านเหล่านั้น เพราะเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ ทราบช่องทางในการเรียกร้อง รวมถึงเทคนิควิธีทางกฎหมาย และขั้นตอนทางราชการ เป็นต้น นอกจากนั้นก็ยังทำหน้าที่เป็นสื่อกลางนำความคิดเห็นของชาวบ้านออกไปเผยแผ่ต่อสาธารณะ จัดเวทีสาธารณะ เวทีวิชาการ เวทีพูดคุยย่อย สร้างพันธมิตรกับกลุ่มต่อสู้เรื่องสิทธิอื่นๆในประเทศ เพื่อรวมให้เกิดพลังในการเรียกร้อง โดยทำงานร่วมกับ นักวิชาการ นักพัฒนาเอกชนในพื้นที่อื่น นักข่าว องค์กรพัฒนาเอกชนในต่างประเทศ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ สมาชิกวุฒิสภา เป็นต้น ซึ่ง นิภาพร บุรา หนึ่งในแกนนำชาวบ้านตามุย ได้ให้สัมภาษณ์ถึงบทบาทของนักพัฒนาเอกชนไว้ว่า

> การที่ NGOs เข้ามา มันเกิดประโยชน์หลายอย่าง ฝึกความคิด การประกอบอาชีพแต่ก่อน เราจะอยู่ไม่เป็นหลัก ไม่เป็นกลุ่มเป็นก้อน พอเขาเข้ามาก็สร้างกลุ่มมีกลุ่มทอผ้า กลุ่มเรือ กลุ่มมอง ทำให้เราเห็นอนาคต เขาฝึกให้เราออม ฝึกให้เราเก็บเงิน เอาเงินเรามาช่วยเรา ไม่ต้องไปพึ่งที่อื่น และยังพาไปดูงานหลายๆอย่าง เปรียบเทียบระหว่างชีวิตที่อยู่แถบนี้ กับชีวิตที่เปลี่ยนแปลงหลังการสร้างเขื่อน ว่าแตกต่างกันยังไง ความเข้าใจเรื่องสิทธิก็เปลี่ยนไป ทำให้เรารู้ว่าเรามีสิทธิ สิทธิที่จะพูด จะทำอะไรแล้วไม่ผิด เราก็ไม่ต้องกลัว เรามีสิทธิอะไรบ้าง แต่ก่อนก็กลัวนายว่า ตอนนี้ก็กล้าพูดมากขึ้น เรากล้าบอกว่าเรารักน้ำ เราไม่อยากให้ใครมาทำลาย

5.3.1.4 นักวิชาการ มีบทบาทในการสร้างความตื่นตัวของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี โดยการลงพื้นที่ เข้าไปให้ข้อมูลเรื่องเขื่อนในชุมชน ให้เอกสารความรู้เรื่องเขื่อน สอบถามความคิดเห็นประชาชนในเรื่องเขื่อน จัดกิจกรรมต่างๆร่วมกับนักศึกษา นักพัฒนาเอกชน นักข่าว และเครือข่ายต่างๆ ทั้งเวทีสาธารณะ เวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เวทีวิชาการ ประสานการ

รวมตัวของชาวบ้านในแบบต่างๆ ตลอดจนเขียนบทความ ทำงานวิจัย หรืองานวิชาการเกี่ยวกับเรื่องเขื่อน นำกรณีเรื่องเขื่อนไปเป็นเนื้อหาสำหรับการเรียนการสอนในห้องเรียน รวมทั้งเป็นสื่อกลางนำความคิดเห็นของชาวบ้านออกไปเผยแผ่ต่อสาธารณะ ซึ่งการนำความคิดเห็นของชาวบ้านไปสู่สาธารณะนี้ เป็นประโยชน์อย่างมาก เพราะยิ่งตีแผ่ไปได้มากเท่าใด ประเด็นนี้ก็จะยิ่งเป็นสาธารณะมากขึ้น มีคนเข้ามาให้ความคิดเห็นและช่วยเหลือมากขึ้นด้วย

5.3.1.5 ชุมชนที่เคยมีบทเรียนเรื่องเขื่อน มีบทบาทในการสร้างความตื่นตัวของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี คือ เข้ามาให้ข้อมูลเรื่องเขื่อน ถึงสิ่งที่ตนได้รับจากการสร้างเขื่อนในชุมชนของตน ทั้งเรื่องค่าชดเชย ผลกระทบที่เกิดขึ้น ชีวิตหลังจากการมีเขื่อน ความคุ้มค่าของเขื่อน ความเจ็บปวดที่ได้รับจากการมีเขื่อน เป็นต้น ซึ่งส่วนมากกลุ่มที่มีบทเรียนที่ไม่ดีกับเขื่อนจะตื่นตัวเพื่อให้ข้อมูลมากกว่า เพราะเห็นว่าเขื่อนเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความทุกข์ต่อชาวบ้าน โดยคนที่ให้ข้อมูลตามเวทีแลกเปลี่ยนต่างๆ ส่วนมากจะเป็นแกนนำของปากมูล เช่น พ่อสมเกียรติ พ้นภัย และแม่สมปอง เวียงจันทร์ เป็นต้น นอกจากนั้นก็จะเป็นชาวบ้านทั่วไปที่มีการพบปะแลกเปลี่ยนกันเองในชุมชน จากการพบปะกันระหว่างหาปลา หรืองานบุญต่างๆ ก็จะมีการแลกเปลี่ยนพูดคุยกันในเรื่องเขื่อนด้วย โดยจะยกตัวอย่างการแลกเปลี่ยนให้ข้อมูลของพ่อสมเกียรติ พ้นภัย แกนนำปากมูล ดังนี้ (OKNATION, 2551)

> หากสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำโขงซ้ำอีกความเสียหายจะยิ่งกว่าเขื่อนปากมูล คนรุ่นผมคงเป็นพรานปลารุ่นสุดท้าย หากมีเขื่อนกั้นน้ำโขง ปลาว่ายขึ้นไปวางไข่ไม่ได้ ก็สูญพันธุ์ ลูกหลานคงไม่รู้จักปลาธรรมชาติ คงได้กินแต่ปลาทับทิมเลี้ยงในกระชัง หรืออย่างดีก็เป็นปลากระป๋องที่เจ้าของเขื่อนเอามาแจกให้ผู้ได้รับผลกระทบ

นอกจากนั้นยังมีคำบอกเล่าของ นางสังวาลย์ บุญน้อย ชาวบ้านในพื้นที่ที่จะได้รับผลกระทบ เล่าให้ฟังถึงคำเตือนจากญาติที่อาศัยอยู่บริเวณเขื่อนปากมูลว่า “พี่น้องอย่าให้สร้างเขื่อนเลย เพิ่นชดใช้ให้จริง แต่มันไม่คุ้ม ชีวิตที่ตื่นมาลงน้ำก็ได้กิน แต่พอมีเขื่อน ก็หากินยาก” (ถิรนันท์ เลิศวิจิตรจรัส, 2553) แต่ก็มีชาวบ้านบางคนที่ให้สัมภาษณ์ว่า คนปากมูลบอกให้ปล่อยให้เขาสร้างเลย เราจะได้เงินค่าชดเชยเป็นเงินจริง ซึ่งคำแนะนำก็จะแบ่งเป็นสองกลุ่ม ทั้งที่อยากให้สร้างและไม่อยากให้สร้างเช่นกัน

5.3.1.6 สื่อต่างๆ สื่อประเภทต่างๆ ที่มีการนำเสนอเรื่องเขื่อนบ้านกุ่ม ก็มีผลต่อความตื่นตัวในระดับหนึ่งของชาวบ้านลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี โดยสื่อที่มีการนำเสนอเรื่องโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม ประกอบด้วย สื่อโทรทัศน์จากช่องฟรีทีวี สื่อโทรทัศน์เคเบิ้ล

ทีวีและทีวีออนไลน์ สื่ออินเตอร์เน็ตประเภทข่าวออนไลน์ สื่อวิทยุชุมชน และสื่อหนังสือพิมพ์ทั้งหนังสือพิมพ์ทั่วไปและหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น แต่สื่อที่มีผลมากที่สุดต่อความตื่นตัวของคนในชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี คือ สื่อจากโทรทัศน์ช่องฟรีทีวี โดยชาวบ้านจะดูรายการโทรทัศน์ที่มีการพูดถึงเรื่องเขื่อนบ้านกุ่ม และมีการนำมาพูดคุยในชุมชนร่วมกัน เพราะการนำเสนอถึงเรื่องเขื่อนของรายการโทรทัศน์ เป็นการแสดงให้เห็นว่า การสร้างเขื่อนจะเกิดขึ้นจริง ไม่ใช่เพียงแค่ข่าวลือ และชาวบ้านจะมองว่าเรื่องเขื่อนเป็นเรื่องใกล้ตัวมากขึ้น เพราะมีภาพชาวบ้านในชุมชนใกล้เคียงกันให้สัมภาษณ์ทางรายการโทรทัศน์เกี่ยวกับเรื่องเขื่อน โดยเฉพาะมีเหตุการณ์หนึ่ง เมื่อชาวบ้านที่ให้สัมภาษณ์ร้องไห้ พลางกำเม็ดถั่วที่ตัวเองปลูก พร้อมพูดว่า “ถ้าสร้างเขื่อนน้ำท่วม แล้วจะทำอาชีพอะไร เหมือนฆ่ากันทั้งเป็น” เป็นคำพูดที่สะเทือนอารมณ์คนที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับการทำสวนริมโขง เป็นอย่างมาก และสร้างความตื่นตัวให้กับคนในชุมชนให้มีการพูดคุยเกี่ยวกับเรื่องนี้มากขึ้นด้วย

5.3.2 ปัจจัยภายใน

ปัจจัยภายในชุมชนที่ทำให้เกิดความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ได้แก่

5.3.2.1 ผู้นำชุมชน ผู้นำชุมชนในที่นี้สามารถแบ่งได้เป็น 2 แบบ คือ ผู้นำชุมชนแบบเป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน เป็นต้น และผู้นำแบบบารมี เช่น พ่อบ้านพ่อเมือง คนที่ชาวบ้านให้ความนับถือ ซึ่งความคิดเห็นของผู้นำชุมชนจะมีผลต่อความคิดเห็นของชาวบ้านในเรื่องเขื่อนด้วยเช่นกัน ส่วนจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับบารมีของผู้นำผู้นั้นด้วย ในหมู่บ้านที่ผู้ใหญ่บ้านเห็นค้านในเรื่องเขื่อน ก็จะมีการประสานงานและเป็นหัวแรงในการจัดชาวบ้านไปร่วมกิจกรรมหรือร่วมประชุมแลกเปลี่ยนหรือเคลื่อนไหวในการต่อต้านเขื่อน แต่บางหมู่บ้านหากผู้ใหญ่บ้านต้องการเขื่อน ก็จะประสานงาน เข้าร่วม หรือสนับสนุนกิจกรรมของบริษัทเอกชนที่เข้ามาในพื้นที่ เป็นต้น

5.3.2.2 การรับรู้และความเชื่อมั่นในสิทธิของชุมชน การรับรู้และความเชื่อมั่นในสิทธิชุมชนของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี มีหลากหลายแบบ คือ

1) ไม่รับรู้และไม่เชื่อมั่น คือไม่ทราบว่าตนเองมีสิทธิในการคัดค้านหรือแสดงความคิดเห็นในเรื่องเขื่อน คิดว่า เรื่องเขื่อนไม่ใช่หน้าที่ของตนเอง ไม่ควรไปยุ่งเกี่ยวเพราะอาจนำความเดือดร้อนมาให้

2) รับรู้แต่ไม่เชื่อมั่น คือทราบว่าตนเองมีสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็นสนับสนุนหรือ คัดค้านเขื่อน และได้มีการแสดงความคิดเห็นไป แต่ยังไม่เชื่อมั่นว่าสิ่งที่ตนได้

แสดงความคิดเห็นนั้นจะมีผลต่อนโยบายหรือการตัดสินใจของภาครัฐหรือไม่ หรือบางกลุ่มเชื่อว่าตนมีสิทธิที่จะพูด แต่มีเหตุผลบางประการที่ทำให้ต้องเงียบ ดังเช่น กรณีชาวบ้านที่มีคู่ชีวิตเป็นคนลาวหรือคนไร้สัญชาติ แม้พวกเขาจะไม่อยากให้สร้างเขื่อนแต่ก็ไม่สามารถแสดงตัว แสดงความคิดเห็นได้ เพราะเกรงว่าอำนาจรัฐและกฎหมายจะมาแยกผัวแยกเมีย แยกลูกออกจากกัน จึงจำเป็นที่จะต้องสงบปากสงบคำ หรือแม้แต่จะลุกขึ้นมาคัดค้านและต่อสู้กรณีอุทยานทับที่ดินทำกินที่เป็นปัญหาเรื้อรังอยู่ในปัจจุบันก็ทำไม่ได้ เกรงจะถูกขุดคุ้นเรื่องสัญชาติกระทบกับคนในครอบครัวและวงศ์วารญาติพี่น้อง ทั้งที่ในใจตระหนักดีว่ารัฐไม่มีความชอบธรรมที่จะมาทำเช่นนี้กับพวกเขา (ลูกสาวไทบ้าน, 2551)

3) รับรู้และเชื่อมั่น คือทราบว่าตนเองมีสิทธิแสดงความคิดเห็น คัดค้าน หรือสนับสนุนเขื่อน และได้มีการแสดงความคิดเห็นและเคลื่อนไหวต่างๆไป พร้อมทั้งเชื่อว่าสิ่งที่ตนได้แสดงออกไปจะมีผลต่อนโยบายหรือการตัดสินใจของภาครัฐอย่างแน่นอน ดังเช่น การให้สัมภาษณ์ของ พ่อดวง สุนนท์ ชาวบ้านคันท่าเกวียน ที่ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า “เรามีสิทธินะ เรามีสิทธิมนุษยชนในตัว การที่เราจะต่อต้านเขื่อน ก็ต้องเอาสิทธิมนุษยชนไปคุยไปพูด” นอกจากนั้น นายจันทร์ ภูมี ชาวบ้านคันท่าเกวียน ก็ได้ให้สัมภาษณ์ด้วยเช่นกันว่า

> สิทธิที่จะค้านเขื่อนมีเต็มที่ เพราะบ้านพ่ออยู่ที่นี่ ทำไมไม่อยากให้สร้าง เพราะสร้างแล้วมันท่วมก็ไม่รู้จะอยู่ไหน กินอะไร ถ้าจะสร้างจริงๆ จะมีอะไรให้ เพื่อตอบบุญแทนคุณ อย่ามาพูดเรื่องไม่มีเอกสารสิทธินะ อย่าพูด ไม่มีเอกสารก็จริง แต่ว่าพ่ออยู่มาตั้งแต่รุ่นพ่อรุ่นแม่ ดินบ้านดินเมืองเรา ถ้าสร้างท่วมแล้วจะทำอะไรกินได้ ไม่มีไร่มีนา อาศัยจับปลากิน ถ้าเขาจะมาสร้าง พ่อมีสิทธิจะต้านทานได้ คนอื่นต้องสนับสนุนพ่ออยู่แล้ว คนที่ไม่อยากให้สร้างคือม.อุบล เขาก็มาถามประชาชน ไม่ใช่เขาจะมาบอกว่าไม่ให้สร้าง เขาก็มาถามเหมือนกัน พ่อพูดความจริงว่า ไม่อยากให้สร้าง ถ้าสร้างแล้ว มันก็ทุกข์ก็จน ไม่มีที่กิน บ้านก็จะไม่มีอยู่ ถ้าจะสร้างแล้วจะให้อะไร ถ้าให้หนีไปเฉยๆ มันก็เหมือนไล่กันหนีไปเฉยๆ บ้านเคยอยู่อู่เคยนอน พ่อแม่ตายไปก็ฝังอยู่ที่นี่ มันก็ไม่อยากหนีอยากไปนะ

5.3.2.3 การประเมินผลประโยชน์และผลกระทบจากการสร้างเขื่อนของชุมชน เนื่องจากในแต่ละหมู่บ้านในแต่ละชุมชน หรือแม้แต่ในแต่ละอาชีพ แต่ละครอบครัวนั้น จะได้รับประโยชน์และผลกระทบจากเรื่องเขื่อนที่ไม่เหมือนกัน ดังนั้นการชั่งน้ำหนักและการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องเขื่อนจึงแตกต่างกันไปด้วย เช่น ชุมชนที่อยู่เหนือเขื่อนจะไม่เห็นด้วยกับการสร้าง

เขื่อนเป็นส่วนมาก เพราะเขื่อนจะทำให้เกิดอ่างเก็บน้ำเหนือเขื่อน ทำให้เกิดน้ำท่วม โดยเฉพาะคนที่มีสวนริมโขง คนที่มีอาชีพประมง หรืออาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยวสามพันโบก หรือในที่อื่นๆ แต่สำหรับคนที่ไม่มีสวนริมโขง ก็มีบางส่วนที่ต้องการเขื่อนเพราะอาจจะได้ค่าชดเชย หรือได้น้ำเพื่อทำการเกษตรในสวนที่อยู่บนบกหรือที่ไกลออกไป ส่วนชุมชนใต้เขื่อนจะมีความเห็นที่หลากหลาย เพราะมีกลุ่มผลประโยชน์ที่หลากหลาย เนื่องจากการสร้างเขื่อนจะไม่ก่อให้เกิดอ่างเก็บน้ำ แต่อาจทำให้พื้นที่บริเวณนั้นมีความเจริญและกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ที่สร้างรายได้ โดยคนที่มีอาชีพเกี่ยวกับรีสอร์ทหรือโฮมสเตย์จะอยากให้มีเขื่อนเพราะจะมีนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น แต่ชาวบ้านอีกกลุ่มก็มองว่าหากเขื่อนพัง จะทำให้เกิดอันตรายกับหมู่บ้าน รวมทั้งเกรงว่าหากสร้างเขื่อนจะมีการทุบทำลายแก่ง ที่เป็นทรัพยากรที่ตนหวงแหน และจะทำลายระบบนิเวศน์ทำให้การทำมาหากินต้องเปลี่ยนไปและยากลำบากกว่าเดิม

5.3.2.4 การตัดสินใจรับข้อมูลของคนในชุมชน ข้อมูลต่างๆเกี่ยวกับเรื่องเขื่อนมีเข้ามาจากหลากหลายช่องทาง เช่น จากนักพัฒนาเอกชน นักวิชาการ สื่อ เจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือบริษัทเอกชน ซึ่งหลายครั้งเป็นข้อมูลที่ไม่ค่อยตรงกัน ดังนั้นการตัดสินใจรับข้อมูลของคนในชุมชนจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ เพราะหากเชื่อหรือตัดสินใจรับข้อมูลจากแหล่งใด ก็จะมีแนวโน้มที่มีลักษณะความตื่นตัวและพฤติกรรมไปตามกลุ่มที่มีความเชื่อแบบนั้นด้วย ซึ่งการที่ชาวบ้านจะตัดสินใจเชื่อข้อมูลจากแหล่งใด ก็ขึ้นอยู่กับความเป็นเหตุเป็นผลของข้อมูล ความน่าเชื่อถือ ความไว้วางใจ และความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการระหว่างผู้ให้ข้อมูลกับชาวบ้านด้วย

5.4 การรวมกลุ่มและเครือข่าย ในการเคลื่อนไหวในกรณีโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม

การรวมกลุ่มและการเคลื่อนไหวของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ถือเป็นการแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย โดยรูปแบบในการแสดงออกตรงตามการให้ความหมายของ สุจิต บุญบงการ (2537) ที่ว่าไว้ว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นการมีส่วนร่วมด้วยความสมัครใจ ปราศจากการบังคับ รูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมืองอาจมีตั้งแต่รูปแบบเล็ก ๆ แคบๆ เช่น การแสดงความคิดเห็น การอภิปรายทางการเมือง การเขียนจดหมายแสดงความคิดเห็นถึงผู้มีอำนาจรัฐ ไปจนถึงรูปแบบที่มีน้ำหนักกว้างขวางขึ้น เช่น การชุมนุมประท้วง การเดินขบวน การวิ่งเต้น เพื่อให้ผู้นำทางการเมืองออกกฎหมายหรือยอมรับ

ในนโยบายที่ตนเรียกร้อง (lobbying) ซึ่งทั้งหมดนี้ ล้วนเป็นกิจกรรมที่คนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ได้แสดงออกแล้วทั้งสิ้น

โดยการมีส่วนร่วมทางการเมืองดังกล่าว เป็นการใช้สิทธิชุมชนในการมีส่วนร่วมต่อการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ เพราะน้ำถือว่ามีความสำคัญมากกับวิถีชีวิตของชุมชน ในเรื่องของการจัดการทรัพยากรน้ำ มณฑ์สุชาติ ใบโพธิ์ (2554) ได้ให้ความเห็นว่า ควรมีการจัดการทรัพยากรน้ำที่เหมาะสมและถูกวิธี โดยต้องประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชน และต้องดำเนินการร่วมกันหลายภาคส่วนเพื่อให้มีการแก้ปัญหาอย่างบูรณาการและต่อเนื่อง สอดคล้องกับ เกริกศักดิ์ บุญญานุพงศ์และคณะ (2539: 8) ที่กล่าวว่าการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำต้องส่งเสริมและพัฒนาการใช้ประโยชน์ทรัพยากรต่างๆในการดำรงชีพบนพื้นฐานของการอนุรักษ์ทรัพยากรดินและน้ำแบบยั่งยืน ดังนั้นกระแสการจัดการทรัพยากรน้ำที่ยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนจึงเป็นแนวทางการจัดการทรัพยากรน้ำแบบใหม่ที่ไม่มุ่งเน้นการบริหารจัดการจากส่วนบน หรือ มองในมุมของรัฐเพียงด้านเดียวเท่านั้น แต่ได้มีการใส่ใจถึงชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ด้วย และเริ่มมีการใช้ความรู้ ภูมิปัญญาดั้งเดิมกลับมาใช้ในการดูแลจัดการทรัพยากรน้ำมากขึ้น

นอกจากนั้น จากแนวคิดการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ โดยกรมทรัพยากรน้ำ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2550: 7) ได้กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ คือ ความรู้ มโนทัศน์ ความเชื่อ ประเพณี ระเบียบข้อห้าม วิธีการ ความสามารถ ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ซึ่งอาจจะเป็นผลผลิตของปัจเจกบุคคลหรือชุมชน ที่ถูกนำมาใช้เพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในชุมชนท้องถิ่นในลักษณะต่างๆ ได้อย่างสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมชุมชน ได้แก่ การจัดหาแหล่งน้ำ/การใช้ประโยชน์ การอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งน้ำ การพัฒนาแหล่งน้ำ และการจัดการองค์กร/กลุ่มผู้ใช้น้ำ ทั้งนี้ชาวบ้านชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ได้มีการใช้ประโยชน์จากแม่น้ำโขงในการดำรงชีวิต ทำอาชีพประมง เกษตรกรรม จนเรียกได้ว่าแม่น้ำโขงได้สอดแทรกเข้าไปในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของพวกเขาอย่างกลมกลืน พวกเขามีระเบียบการใช้ประโยชน์จากแม่น้ำโขงและการอนุรักษ์รักษาแม่น้ำโขงในรูปแบบของภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยไม่ต้องจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ถือเป็นความเข้าใจระหว่างกันในชุมชน และถือเป็นการบริหารจัดการน้ำของชุมชน เช่น การกำหนดเขตลวงปลา การแบ่งเขตเพาะปลูกริมตลิ่งแม่น้ำโขง เป็นต้น เมื่อรัฐมีโครงการสร้างเขื่อนเกิดขึ้นในชุมชนเพื่อการพัฒนาในแนวทางของรัฐ เพื่อกักเก็บน้ำไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ที่ไกลออกไป และเพื่อจะมีการสร้างพลังงานไฟฟ้าอันจะเป็นประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ในประเทศ ตามหลักการมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยแล้ว ชุมชนควรมีสิทธิในการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำกับภาคส่วนอื่นๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ชุมชนควร

มีส่วนร่วมทั้งในการรับรู้ การแสดงความคิดเห็นและการร่วมตัดสินใจ แต่เมื่อโครงการนี้ไม่ได้เปิดเผยข้อมูลหรือไม่ได้สอบถามความคิดเห็นของชาวบ้านก่อนที่จะมีโครงการเกี่ยวกับแม่น้ำโขงที่เขาใช้ประโยชน์อยู่ ชาวบ้านจึงมีการตั้งคำถามกับสิ่งที่เกิดขึ้น เพราะการจะพัฒนาลุ่มน้ำโขงซึ่งเกี่ยวพันกับชีวิตคนมากมาย หากไม่มีการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแล้ว ก็ไม่ถือว่าเป็นการบริหารจัดการน้ำที่ดี และจะนำมาซึ่งปัญหามากมายในภายหลัง ความไม่พอใจของชาวบ้านดังกล่าวต่อการบริหารจัดการน้ำที่ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนแสดงออกในรูปแบบของการแสดงความคิดเห็น การรวมกลุ่มเคลื่อนไหวต่างๆ ดังจะได้กล่าวในหัวข้อถัดไป

5.4.1 การรวมกลุ่มในการเคลื่อนไหวกรณีโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม

จากการรวมกลุ่มเคลื่อนไหวของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ต่อโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม สามารถสรุปพอสังเขป ได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5.1 ลำดับเหตุการณ์การเคลื่อนไหวของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ต่อโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม

วันที่	การเคลื่อนไหว
ปลายปี 2548	เริ่มมีข่าวลือและข้อมูลเรื่องการสร้างเขื่อน แต่ชาวบ้านยังไม่ทราบเรื่องและไม่เชื่อ (มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. ศูนย์วิจัยสังคมอนุภาคลุ่มน้ำโขง และ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี. สำนักยุทธศาสตร์ลุ่มน้ำโขง, 2551)
ปี 2549	ชาวบ้านสังเกตเห็นว่า มีกลุ่มนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานีเข้าไปในพื้นที่บ้านกุ่ม บ้านตามุย และบ้านท่าล้ง และเริ่มมีคนแปลกหน้าลงไปในพื้นที่ (มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. ศูนย์วิจัยสังคมอนุภาคลุ่มน้ำโขง และ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี. สำนักยุทธศาสตร์ลุ่มน้ำโขง, 2551)
กันยายน - ตุลาคม 2550	ผู้ใหญ่บ้านและกำนันพร้อมชาวบ้านส่วนหนึ่งเข้าร่วมการประชุมที่กลุ่มบริษัทที่ปรึกษาจัดการประชุมระดับพื้นที่โครงการ ครั้งที่ 1 (ปฐมนิเทศโครงการ) ซึ่งเป็นการประชุมประจำเดือนของกำนันผู้ใหญ่บ้านอำเภอเขมราฐ เภอนาตาล อำเภอโพธิ์ไทร อำเภอศรีเมืองใหม่และอำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี (มนตรี จันทวงศ์ อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. ศูนย์วิจัยสังคมอนุภาคลุ่มน้ำโขง และ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี. สำนักยุทธศาสตร์ลุ่มน้ำโขง, 2551)

ตารางที่ 5.1 (ต่อ)

วันที่	การเคลื่อนไหว
12 พฤศจิกายน 2550	องค์กร 178 องค์กร และพลเมือง 23 รายนาม จากองค์กรพัฒนาเอกชนในประเทศแม่น้ำโขง ได้มีจดหมายถึงคณะกรรมการแม่น้ำโขงเพื่อแสดงความห่วงใย เกี่ยวกับการรื้อฟื้นแผนการสร้างเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำบนแม่น้ำโขง-ตอนล่าง โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับความล้มเหลวของคณะกรรมาธิการแม่น้ำ-โขงในการยึดกุมหลักการ “ข้อตกลงความร่วมมือเพื่อการพัฒนาลุ่มแม่น้ำโขงอย่างยั่งยืน” ปี 2538 (องค์กรแม่น้ำเพื่อชีวิต, 2550)
11-14 กุมภาพันธ์ 2551	ผู้ใหญ่บ้านและกำนันพร้อมชาวบ้านส่วนหนึ่งเข้าร่วมการประชุมที่กลุ่มบริษัทที่ปรึกษาจัดการประชุมระดับพื้นที่โครงการครั้งที่ 2 โดยอาศัยการประชุมประจำเดือนกำนันผู้ใหญ่บ้านของอำเภอเขมราฐ เภอนาตาล อำเภอโพธิ์ไทร อำเภอศรีเมืองใหม่และอำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี โดยตัวแทนบริษัทได้ยืนยันว่า เขื่อนบ้านกุ่มจะถูกสร้างอย่างแน่นอน (มนตรี จันทวงศ์ อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. ศูนย์วิจัยสังคมอนุภาคลุ่มน้ำโขง และ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี. สำนักยุทธศาสตร์ลุ่มน้ำโขง, 2551)
กุมภาพันธ์-มีนาคม 2551	ชาวบ้านพบว่ามีกลุ่มคนเข้ามาสำรวจสัญญาณดาวเทียม เมื่อสอบถาม กลุ่มดังกล่าวอ้างว่าจะมาสำรวจช่องทางการเดินเรือ นอกจากนั้นชาวบ้านยังพบว่าหมู่บ้านที่อยู่ตามสายน้ำโขงตั้งแต่บ้านกุ่มไปจนถึงปากกะหลางมีหมุดฝังอยู่เป็นระยะ ลักษณะเป็นท่อเหล็กเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 นิ้วครึ่ง คาดว่าฝังลึกมาก เพราะไม่สามารถดึงหรือถอนได้ (มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. ศูนย์วิจัยสังคมอนุภาคลุ่มน้ำโขง และ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี. สำนักยุทธศาสตร์ลุ่มน้ำโขง, 2551)
มีนาคม 2551	มีหน่วยงานเข้าไปยังบ้านท่าล้ง ขนอุปกรณ์เข้าไปขุดเจาะหินเพื่อนำไปตรวจสอบวัดค่าความเหมาะสม 2 จุด ชาวบ้านตามุยและท่าล้งต่างรู้ว่ามีการขุดเจาะ แต่ไม่รู้ว่าเจาะไปทำอะไร มีเพียงผู้นำหมู่บ้านที่รู้เรื่อง โดยบริษัทอ้างว่าหากหินไม่มีความเหมาะสม ก็ไม่สามารถสร้างได้ (มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. ศูนย์วิจัยสังคมอนุภาคลุ่มน้ำโขง และ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี. สำนักยุทธศาสตร์ลุ่มน้ำโขง, 2551)

ตารางที่ 5.1 (ต่อ)

วันที่	การเคลื่อนไหว
26 มีนาคม 2551	เครือข่ายประชาสังคมไทยเพื่อแม่น้ำโขงออกแถลงการณ์ว่า “โครงการเขื่อนบนแม่น้ำโขงสายหลักจะทำให้ระบบการไหลและระดับน้ำของแม่น้ำโขงเปลี่ยนแปลงไป ส่งผลกระทบโดยตรงต่อระบบนิเวศน์ พันธุ์ปลา ปริมาณปลาที่จับได้ และความมั่นคงทางอาหารของประชาชนสองฟากฝั่ง สภาพเช่นนี้เกิดขึ้นมาแล้วนับตั้งแต่มีการสร้างเขื่อนกั้นลำน้ำสายหลักในประเทศจีนเป็นต้นมา รัฐบาลอ้างว่าเขื่อนจะเป็นแบบ run-of-river และจะไม่มีอ่างเก็บน้ำใหญ่ แต่ข้อมูลการศึกษาของกรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน (พพ.) ระบุว่า เขื่อนบ้านกุ่มมีพื้นที่อ่างเก็บน้ำขนาด 84,000 ไร่ ยาวขึ้นไปนับ 100 กิโลเมตรตามลำน้ำโขง จากอำเภอโขงเจียม จนถึงอำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี ท่วมบ้านเรือน พื้นที่เกษตรริมโขง จะส่งผลกระทบด้านประมงทั้งเหนือเขื่อนและใต้เขื่อน เขื่อนจะปิดกั้นการอพยพของปลาในแม่น้ำโขง และอาจเป็นสาเหตุของการระบาดของเชื้อโรคในอ่างเก็บน้ำ ซึ่งทั้งหมดนี้เกิดขึ้นกับประชาชนทั้งสองประเทศ นอกจากนี้น้ำจะท่วมรุกล้ำเขตแดนของประเทศไทยและลาว อาจส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของแนวพรมแดนในแม่น้ำโขงของไทยและลาว ซึ่งถือเป็นปัญหาด้านความมั่นคงและเกี่ยวข้องกับอธิปไตยของประเทศ ในขณะที่เขื่อนบ้านกุ่มก็จะสามารถผลิตกระแสไฟฟ้าที่พึ่งได้เพียง 20 % ของกำลังการผลิตติดตั้งเท่านั้น ดังนั้น โครงการนี้จะมีความคุ้มค่าหรือไม่กับการที่ต้องลงทุนมากกว่า 80,000 ล้านบาท แต่ต้องแลกกับความเสียหายมหาศาล ซึ่งภาคประชาชนขอเรียกร้องให้ยุติโครงการสร้างเขื่อนแม่น้ำโขง ซึ่งล้วนดำเนินการโดยปราศจากความรับรู้และความเห็นชอบของประชาชนในลุ่มน้ำ” (โครงการฟื้นฟูนิเวศน์ในภูมิภาคแม่น้ำโขง, มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ, Oxfam Australia, The Swedish Society for Nature Conservation และ Inter Church Organization for Development Cooporation , 2554)

ตารางที่ 5.1 (ต่อ)

วันที่	การเคลื่อนไหว
11 พฤษภาคม 2551	ชาวบ้านเข้าร่วมรายการเวทีสาธารณะร่วมทุกข์ร่วมสุข ที่จัดขึ้นเพื่อรับฟังปัญหาจากชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการก่อสร้างฝายบ้านกุ่ม ที่จุดผ่อนปรนคันท่าเกวียน ต.นาโพธิ์กลาง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี มีผู้เข้าร่วมกว่า 200 คน อาทิ สื่อสร้างสุขอุบลราชธานี มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ มูลนิธิพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิต นายอำเภอโขงเจียม สภาทนายความ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี สาธารณสุขอำเภอโขงเจียม กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน วิทยุชุมชน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์กลาง ชาวบ้านจากบ้านคันท่าเกวียน ทุ่งนาเมือง ปากลา ฯลฯ - นางเจรจา มาลี อายุ 65 ปี ชาวบ้านคันท่าเกวียน กล่าวว่า หลังจากทราบข่าวการสร้างเขื่อน ชาวบ้านต่างวิตกกังวลเกี่ยวกับวิถีชีวิต การปลูกปอ ปลูกฝ้าย ปลูกมันริมโขง หากชาวบ้านได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนจริง รัฐต้องมีการชดเชยอย่างเหมาะสมกับการที่ได้ลงทุนไป รัฐต้องเข้ามาพบปะพูดคุยกับประชาชนเป็นรายบ้าน - นายสำรอง พิมพ์วงศ์ ชาวบ้านบ้านปากลา กล่าวว่าการเข้าร่วมในเวทีในครั้งนี้ทำให้ได้รับข้อมูลที่ประชาชนเช่นตนไม่เคยได้รับจากส่วนราชการ และไม่อยากให้มีการสร้างเขื่อน เพราะจะกระทบถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ สังคม ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นจึงอยากให้รัฐบาลได้ทบทวนโครงการนี้อีกครั้ง ศึกษาดูว่าโครงการนี้ประชาชนจะได้ประโยชน์ ต้องสูญเสียอะไร และควรให้ความรู้กับประชาชนให้มากขึ้นเพราะประชาชนยังไม่ทราบข้อมูลใดๆเกี่ยวกับโครงการนี้ เช่น น้ำจะท่วมที่ไหนบ้าง จะทำอาชีพอะไร จะต้องอพยพไปอาศัยอยู่ที่ไหน และหากมีการชดเชยจะมีในลักษณะใด เพียงพอต่อสิ่งที่สูญเสียไปหรือไม่ เพราะที่ดินสามารถใช้ทำมาหากินเลี้ยงชีพได้ชั่วลูกชั่วหลาน

ตารางที่ 5.1 (ต่อ)

วันที่	การเคลื่อนไหว
11 พฤษภาคม 2551 (ต่อ)	- นางบุตรศรี พวงพันธ์ ชาวบ้านบ้านทุ่งนาเมือง กล่าวว่าเมื่อทราบข่าวการสร้างเขื่อนก็เสียใจเพราะตนมีสวน และมีพี่น้องที่อาศัยในพื้นที่นี้ประกอบกับที่ดินในบริเวณนี้ไม่มีเอกสารสิทธิ เพียงแต่เสียภาษีบำรุงท้องที่ให้กับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นเป็นประจำทุกปี เมื่อจะมีการสร้างเขื่อนทำไมรัฐไม่ออกมาประชุม หรือปราศรัยให้ประชาชนได้รับทราบ ว่าจะสร้างเขื่อนที่บริเวณใด น้ำจะท่วมถึงบริเวณใด จึงอยากฝากผ่านไปยังรัฐบาลว่าหากหยุดโครงการนี้ได้ก็อยากให้หยุดไม่อยากให้มาสร้างความรำคาญให้กับคนริมโขงซึ่งทำมาหากินมายาวนานหลายชั่วอายุคน - นางบุญมี พรมบุตรดี ชาวบ้านซึ่งปลูกลำไยริมโขง บ้านทุ่งนาเมือง ตำบลโพธิ์ไทร กล่าวว่า ไม่อยากให้สร้างเพราะจะกระทบกับการทำมาหากิน การเกษตร การประมง ซึ่งปัจจุบันก็พออยู่ได้ แต่หากหยุดโครงการนี้ไม่ได้จริงๆ ก็อยากให้รัฐจ่ายค่าชดเชยให้อย่างเหมาะสมและเพียงพอกับสิ่งที่ต้องสูญเสียไป (เครือข่ายวิทยุร่วมด้วยช่วยกัน, 2551)
23 พฤษภาคม 2551	นางสาคร ขันธิวัฒน์ ชาวบ้านดงนา ตำบลหนามแท่ง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นหมู่บ้านริมแม่น้ำโขงตั้งอยู่เหนือเขื่อนบ้านกุ่ม ให้สัมภาษณ์ผู้สื่อข่าวว่า “ชาวบ้านมีอาชีพจับปลาแม่น้ำโขงเลี้ยงชีวิต โดยชาวบ้านดงนาไม่มีที่ดินใช้ปลูกข้าว จึงต้องเอาปลาแลกข้าว ทั้งปลาสดและปลาร้า หรือขายให้พ่อค้าปลาที่มารับซื้อ ปัจจุบันชาวบ้านสามารถจับปลาเศรษฐกิจคือ ปลานาง ปลาอีตู๋ วันละ 20-50 กิโลกรัม โดยปลาเหล่านี้มีราคารับซื้อสูงถึงกิโลกรัมละ 60-65 บาท ทำให้ชาวบ้านมีชีวิตอยู่ได้ นอกจากนั้นก็ยังปลูกพืชผลทั้งข้าวโพด ฝ้าย ถั่วลิสง มัน กระเทียม เพราะดินที่หมู่บ้านมีความอุดมสมบูรณ์ไม่ต้องใส่ปุ๋ยเคมี ทำให้ชาวบ้านมีพืชผักไว้กินและขายสู่-

ตารางที่ 5.1 (ต่อ)

วันที่	การเคลื่อนไหว
23 พฤษภาคม 2551 (ต่อ)	-ท้องตลาดอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยอยู่ได้สบาย แต่เริ่มมีความกังวลเมื่อเจ้าหน้าที่ของโครงการสร้างเขื่อนบ้านกุ่มมาพูดคุยกับชาวบ้าน โดยแจ้งว่ามีความจำเป็นต้องสร้างเขื่อนแห่งนี้เพื่อให้ประเทศไทยมีไฟฟ้าใช้ และถ้าการสร้างเขื่อนมีผลกระทบกับปริมาณปลาที่ชาวบ้านจับได้ พร้อมจะส่งเสริมให้ชาวบ้านเลี้ยงปลาในกระชังทดแทน...แต่ชาวบ้านไม่อยากเลี้ยงปลาในกระชัง เพราะมีค่าหัวอาหารใช้เลี้ยงปลา ซึ่งชาวบ้านต้องลงทุนสูง ไม่เหมือนการหาปลาในธรรมชาติ ที่ลงทุนเพียงน้ำมันเชื้อเพลิงใช้เติมเครื่องยนต์เรือหางยาวที่ใช้จับปลา จึงต้องการให้มีการศึกษาผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับธรรมชาติและมนุษย์ที่อยู่ตามริมแม่น้ำโขง" (ASTV ผู้จัดการออนไลน์, 2551)
26 พฤษภาคม 2551	นางบุญเลือม ใต้โพธิ์ อายุ 52 ปี ชาวบ้านคันท่าเกวียน ตำบลนาโพธิ์กลาง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ให้สัมภาษณ์ต่อผู้สื่อข่าวศูนย์ข่าวประชาสังคม จังหวัดอุบลราชธานี ว่าไม่เคยรู้เลยว่าจะมีการสร้างเขื่อนที่แม่น้ำโขง พึ่งมารู้เมื่อไม่กี่วันนี้เอง รู้สึกเสียใจมาก ใจหาย เพราะอยู่บ้านคันท่าเกวียนมาตั้งแต่เกิด วิถีชีวิตผูกพันกับแม่น้ำโขง และการทำมาหากิน บ้านก็อยู่ติดริมแม่น้ำโขง มีที่ดินทำกินอยู่ประมาณ 34 ไร่ ทำสวน 4 ไร่ ทำนา 30 ไร่ แต่ละปีได้ข้าว 100 กระสอบ อาชีพรองคือปลูกสวน ได้แก่ สวนเงาะ มะนาว ลำไย และทำเกษตรริมโขง คือ ฝ้าย มันแกว ข้าวโพด ถั่วลิสง และเลี้ยงวัว หากทำเขื่อนเกรงว่าน้ำจะท่วมบ้าน ซึ่งบ้านก็พึ่งสร้างเสร็จ ลูกไปทำงานหาเงินในกรุงเทพฯเพื่อหาเงินมาสร้างบ้าน กว่าบ้านจะสร้างเสร็จลูกต้องอดทนมากแค่ไหน ไร่นา และสวนผลไม้จะทำอย่างไร ควายวัวจะเอาไปเลี้ยงที่ไหน ชีวิตเกษตรกรที่เกิดที่นี่ หากินอยู่ที่นี่ มีความเป็นอยู่แบบนี้มาตั้งแต่เกิด หากได้ค่าชดเชยไปอยู่ที่อื่นก็ไม่เหมือนอยู่บ้านตัวเอง อยากวอนรัฐบาลให้ทบทวนถึงผลกระทบให้ถี่ถ้วน ถ้าเป็นไปได้ไม่อยากให้มีการสร้างเขื่อนเลย นางบุญเลือม กล่าวด้วยน้ำตานองหน้าในที่สุด (ศูนย์ข่าวประชาสังคม, 2551)

ตารางที่ 5.1 (ต่อ)

วันที่	การเคลื่อนไหว
28 พฤษภาคม 2551	เครือข่ายประชาสังคมไทยเพื่อแม่น้ำโขง องค์กรพันธมิตร และนักวิชาการมากกว่า 100 รายนาม ส่งจดหมายถึงนายกรัฐมนตรี นายสมัคร สุนทรเวช และสำเนาถึงสมาชิกคณะรัฐมนตรี กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน ผู้ว่าราชการจังหวัดหนองคาย เลย อุบลราชธานี นครพนม มุกดาหาร โดยเรียกร้องให้รัฐบาลระงับข้อตกลงใดๆเกี่ยวกับโครงการเขื่อนที่จะทำกับรัฐบาลลาว จนกว่าจะมีการเปิดเผยข้อมูล รวมถึงรายงานการศึกษาความเหมาะสมและผลกระทบสิ่งแวดล้อม และรับฟังความคิดเห็นจากสาธารณะก่อน และระบุว่า โครงการเขื่อนบนแม่น้ำโขง เช่น เขื่อนบ้านกุ่ม เป็นโครงการขนาดใหญ่ ไม่ใช่ Check Dam หรือฝายชะลอน้ำ ดังที่ท่านนายกรัฐมนตรีให้ข้อมูลต่อสาธารณะ ซึ่งจะทำลายอาชีพหลักของชุมชนทั้งฝั่งไทยและลาวไม่น้อยกว่า 20 หมู่บ้าน ไม่ใช่เพียง 2 หมู่บ้าน ดังที่ท่านนายกรัฐมนตรี ระบุ (โครงการฟื้นฟูนิเวศน์ในภูมิภาคแม่น้ำโขง, มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ, Oxfam Australia, The Swedish Society for Nature Conservation และ Inter Church Organization for Development Cooporation , 2554)
18 กรกฎาคม 2551	มีการจัดเวทีชาวบ้าน ที่คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี โดยมีชาวบ้านตามุยมาร่วมพูดคุย (จากการสัมภาษณ์อาจารย์สุรสม กฤษณะจูฑะ)
สิงหาคม 2551	ชาวบ้านได้ให้สัมภาษณ์กับทีมงานรายการ “ร่วมทุกข์ร่วมสุข” รายการโทรทัศน์ที่จะออกอากาศทางเคเบิ้ลทีวีและทีวีออนไลน์ ซึ่งเป็นการทำงานภายใต้โครงการพัฒนาการสื่อสารและเครือข่ายนักสื่อสารสุขภาวะได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.)โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนร่วมคิดร่วมเสนอปัญหาทางออกในการแก้ไขปัญหาและยังเป็นการรวบรวมข้อมูลเพื่อเป็นประโยชน์ต่อสุขภาวะของชุมชน ซึ่งชาวบ้านได้ให้สัมภาษณ์ ดังนี้

ตารางที่ 5.1 (ต่อ)

วันที่	การเคลื่อนไหว
สิงหาคม 2551 (ต่อ)	นายพลอย จอมแสง ชาวบ้านคันท่าเกวียน อายุ 66 ปี เล่าถึงความเป็นอยู่ของตนว่า “มีอาชีพประมงมาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่และเป็นคนในพื้นที่แท้ๆถือได้ว่าทำมาหากินกับน้ำโขงมาโดยตลอดไม่นานมานี้ก็ได้ยินข่าวเรื่องที่เขามาสร้างเขื่อนรู้สึกกังวลเพราะที่ผ่านมามีปัญหาเรื่องที่ดินทับซ้อนกับเขตอุทยานพื้นที่ทำกินน้อยจึงยึดอาชีพประมง ถ้าให้พูดก็คงคัดค้านไม่อยากให้สร้างเขื่อนแต่ถึงบอกไม่ให้สร้างอย่างไรเขาก็คงไม่ฟังเพราะตนเป็นคนส่วนน้อยของอำเภอโขงเจียมเท่านั้น เปรียบไปก็เหมือนยักษ์เหยียบปากนก คนส่วนน้อยจะไปสู้กับคนส่วนใหญ่ได้อย่างไร แม้จะมีคนบอกให้ไปประท้วงเหมือนเขื่อนปากมูลก็ไม่รู้จะทำอย่างไร ถ้าเกิดน้ำท่วมก็ไม่รู้จะไปอยู่ที่ไหนเพราะพื้นที่ที่อยู่ตอนนี้ก็เป็นมรดก ให้ไปอยู่ที่อื่นก็คงอยู่ไม่ได้ เงินเป็นล้านใช้ไม่นานก็หมด แต่ที่ดินทำไร่ทำสวนกินได้ตลอดชั่วลูกชั่วหลาน แล้วจะหาที่ดินอย่างนั้นได้ที่ไหน ทุกวันนี้อุทยานก็ไล่ออกจากพื้นที่อยู่แล้ว ถ้าฝากบอกรัฐบาลได้ก็ไม่อยากให้สร้างครับ เห็นถึงความเจริญของบ้านเมืองอยู่แต่ไม่อยากหนีจากดินพ่อแม่ ถ้าจะสร้างจริง ๆ ไม่ให้น้ำท่วมบ้านจะได้ไหม ถ้าท่วมแล้วก็หมดทุกสิ่งทุกอย่าง รู้ถึงความเจริญแต่ต้องคิดถึงชาวบ้านว่าจะมีชีวิตอยู่ได้หรือไม่ได้” (สุมาตร ภูลายยาว, 2551)
4 สิงหาคม 2551	นายภูมิ สิมกันยา สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลสองคอน อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี ได้ให้สัมภาษณ์สื่อออนไลน์ว่า ชาวบ้านแถบนี้มีวิถีชีวิตพึ่งพาทรัพยากรจากแม่น้ำโขงเป็นหลัก ทั้งการหาปลาในแม่น้ำ และทำเกษตรริมฝั่งน้ำในช่วงน้ำลด เฉพาะการปลูกพืชผักริมน้ำสามารถสร้างรายได้เฉลี่ยถึง 40,000 บาทต่อครัวเรือน โดยปลูกพืชต่างๆ ชาวบ้านอยู่กับแม่น้ำโขงไม่ต้องเลี้ยงปลา ปลาธรรมชาติที่นี่เลี้ยงคนมาหลายชั่วคน หากินได้ตลอดปี (OKNATION, 2551)

ตารางที่ 5.1 (ต่อ)

วันที่	การเคลื่อนไหว
7 สิงหาคม 2551	ผู้ใหญ่บ้านตามุยและบ้านท่าล้ง ได้กล่าวแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องเขื่อนบ้านกุ่มในโอกาสที่คณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี นำโดย นายยอดยุทธ เดชรุ่งเรือง รองนายก อบจ.อุบลราชธานี ตลอดจนสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี กว่า 30 คน จากเขตเลือกตั้งทั้งหมด 42 เขตเลือกตั้ง เดินทางไปยัง บ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ทั้งนี้เพื่อติดตามสถานการณ์และรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้านเกี่ยวกับกรณีที่รัฐบาล นายสมัคร สุนทรเวช นายกรัฐมนตรี เตรียมศึกษาและจะทำการก่อสร้างเขื่อนกั้นลำน้ำโขงบริเวณบ้านกุ่ม – บ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม ซึ่งเป็น 1 ใน 3 เขื่อนในลำน้ำโขง ที่รัฐบาลชุดนี้เตรียมจะสร้างขึ้น นายสมร ละครวงษ์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 5 บ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม กล่าวว่า ตั้งแต่รัฐบาลนายสมัคร สุนทรเวช มีนโยบายว่าจะสร้างเขื่อนกั้นลำน้ำโขงบริเวณบ้านกุ่ม-บ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จนถึงปัจจุบันยังไม่มีหน่วยงานใดเข้ามาชี้แจงต่อประชาชนว่า โครงการขนาดใหญ่ที่จะเกิดขึ้นจะเป็นไปในทิศทางใด จะส่งผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่เช่นไร น้ำจะท่วมพื้นที่มากแค่ไหน และจะมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างไรหลังการสร้าง ขณะเดียวกันหลังมีข่าวการเตรียมการก่อสร้างเขื่อน ชาวบ้านในชุมชนเริ่มเกิดความแตกแยก เนื่องจากปัญหาการแบ่งปันที่ดิน และเอกสารสิทธิ์ที่ยังคาราคาซังอยู่กับทางราชการยังไม่แล้วเสร็จ หากมีการเวนคืนที่ดินจริงอาจทำให้ราษฎรบางรายเสียผลประโยชน์และบางแห่งเป็นพื้นที่ทับซ้อนเจ้าของหลายราย จึงทำให้เกิดการโต้แย้งและแตกแยกกันทั้งในหมู่เครือญาติและรายอื่นๆ ดังนั้นจึงอยากให้ทางการได้ดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งให้ชัดเจนว่าจะดำเนินการอย่างไรกับโครงการที่คาดว่าจะเกิดขึ้นนี้ และชาวบ้านจะได้หรือจะเสียผลประโยชน์ต่อการทำมาหากินอย่างไรบ้าง

ตารางที่ 5.1 (ต่อ)

วันที่	การเคลื่อนไหว
7 สิงหาคม 2551 (ต่อ)	นายเหลาคำ ขยันการ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 บ้านตามุย ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม กล่าวว่า คนได้รับทราบข้อมูลจากบริษัทผู้รับเหมาจะสร้างเขื่อน ดังกล่าวว่าทางรัฐบาลจะให้ผู้รับเหมาเข้ามาก่อสร้างจริง แต่สำหรับผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับชาวบ้านหรือไม่นั้น ทางบริษัทผู้รับเหมาเองก็ไม่มีข้อมูลและไม่ทราบว่าทางรัฐบาลจะดำเนินการอย่างไรเกี่ยวกับเรื่องนี้ ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านต้องการให้มีการเข้ามาชี้แจง ไม่อยากให้เกิดความคลุมเครือและคิดไปเองต่างๆ นาๆ ของชาวบ้าน โดยเฉพาะหากมีการก่อสร้างจริง จะกระทบกับชาวบ้านมากน้อยแค่ไหนและชาวบ้านจะได้รับค่าชดเชยอย่างไร เพราะเท่าที่ทราบว่าจะมีการก่อสร้างเขื่อนสูงราว 20-30 เมตร จากระดับแม่น้ำโขง ซึ่งกรณีการก่อสร้างหากก่อสร้างเหนือบ้านท่าล้งขึ้นไป ชาวบ้านท่าล้ง บ้านกุ่มก็จะอยู่ใต้เขื่อน หากมีอุบัติเหตุหรือลมพายุอย่างที่เคยเกิดขึ้นในต่างประเทศจนเป็นเหตุให้เขื่อนแตกจะทำให้ชาวบ้านตายกันหมด ซึ่งหากจะมีการก่อสร้างจริงก็อยากให้รัฐบาลคิดถึงเรื่องนี้ด้วย เพราะชีวิตคนแม้จะปริมาณน้อยแต่ทุกชีวิตก็มีความหมายเท่าเทียมกัน (ไกด์อุบล, 2551)
28 สิงหาคม 2551	ศูนย์ข่าวประชาสังคม จังหวัดอุบลราชธานี ได้นำเสนอข่าวออนไลน์เกี่ยวกับความคิดเห็นชาวบ้านในเรื่องเขื่อนบ้านกุ่ม ดังนี้ นายทองรือ ใต้โพธิ์ ชาวประมงบ้านตามุย ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี กล่าวว่า ทำอาชีพประมงมากว่า 30 ปี ซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนที่นี่ โดยวันหนึ่งจะสร้างรายได้ต่อวันไม่ต่ำกว่า 200 บาท ถ้าโชคดีก็ได้วันละ 1,000 บาท ส่วนเวลาหาปลาจะเป็นช่วงเช้าและเย็น ปลาที่หามาได้ก็จะมีที่รับซื้อทุกวัน นอกจากนั้นก็จะทำเกษตรริมโขง เช่น ปลูกผัก ปลูกมัน ปลูกฝ้าย ขาย ถ้ามีการสร้างเขื่อนที่บ้านกุ่ม ตนคิดว่า คงไม่รู้ว่าจะไปอาศัยอยู่ที่ไหนและไม่รู้ว่าบ้านที่ตนอาศัยอยู่ปัจจุบันจะถูกน้ำท่วมหรือไม่ ที่สำคัญคงหาปลาได้ยาก จากที่เคยได้เงินจากการหาปลา คงได้น้อยลงหรือไม่มีเลย

ตารางที่ 5.1 (ต่อ)

วันที่	การเคลื่อนไหว
28 สิงหาคม 2551 (ต่อ)	เช่นเดียวกับพ่อใหญ่แล้ง รบโพธิ์ ชาวบ้านบ้านผาชัน ตำบลสำโรง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี กล่าวว่า เคยทำอาชีพประมงมาแล้วไม่ต่ำกว่า 40 ปี ซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนริมโขง ถ้าเกิดการสร้างเขื่อนตนคงไม่รู้ว่าจะไปทำอาชีพอะไรและคงจะคัดค้านเกี่ยวกับการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม ด้านนางบุญเรือน ใต้โพธิ์ อายุ 52 ปี อาชีพแม่ค้าปลา บ้านคันท่าเกวียน ตำบลนาโพธิ์กลาง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี กล่าวถึง การทำอาชีพแม่ค้าว่า ตนทำมาแล้วกว่า 20 ปี ส่วนใหญ่ก็จะรับซื้อปลาแม่น้ำโขงภายในหมู่บ้าน ซึ่งมีชาวบ้านในชุมชนนำมาขายให้ สำหรับตลาดที่มาซื้อ ส่วนใหญ่ก็เป็นแม่ค้ามาจากตัวอำเภอโขงเจียม ซึ่งบางวันก็ได้ไม่น้อยกว่า 200 บาท นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงการสร้างเขื่อนบ้านกุ่มว่า ถ้าเกิดสร้างเขื่อนจริง คงไม่มีที่อยู่และไม่รู้ว่าจะไปประกอบอาชีพอะไรและไม่เห็นด้วยกับการสร้างเขื่อนดังกล่าว (ศูนย์ข่าวประชาสังคม จังหวัดอุบลราชธานี อ้างถึงใน อีสานทัศนะ, 2551)
30 สิงหาคม 2551	ชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็นต่อผู้สื่อข่าวและนักศึกษา สาขาพัฒนาสังคม คณะศิลปะศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานีที่ลงพื้นที่บ้านสองคอน ตำบลสองคอน อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี โดยทาง มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ได้มีการจัดเวที แสดงความคิดเห็นและให้ข้อมูลเกี่ยวกับการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม ซึ่งนักศึกษาได้ชี้แจง ที่มาที่ไปของโครงการ และผลกระทบที่จะได้รับในการสร้างเขื่อนบ้านกุ่มให้กับชาวบ้านได้ทราบ เช่น ผลกระทบด้านการท่องเที่ยว อาชีพประมง การทำเกษตรริมโขง นอกจากนี้ยังได้เชิญ นายสมเกียรติ พ้นภัย หนึ่งในแกนนำเขื่อนปากมูล มาพูดถึงเรื่องการเรียกร้องสิทธิของชาวบ้าน และผลกระทบจากการสร้างเขื่อนปากมูลที่ทางรัฐรับปากว่าจะแก้ไขปัญหาให้ จนปัจจุบันนี้ก็ยังไม่ได้ตามที่ประชาชนเรียกร้อง ซึ่งได้รับความสนใจจากชาวบ้านที่เข้ามาฟังเป็นจำนวนมาก

ตารางที่ 5.1 (ต่อ)

วันที่	การเคลื่อนไหว
30 สิงหาคม 2551 (ต่อ)	ด้านนายอุทัย ไชยพันโท ชาวบ้านสองคอน ได้กล่าวในในรายการสภาไทบ้านว่า อยากให้หน่วยงานที่รับผิดชอบมาให้ข้อมูลแก่ชาวบ้านด้วยความเป็นจริง ไม่ใช่โกหกและอยากให้ตัวแทนที่รับผิดชอบโครงการเขื่อนบ้านกลุ่มนี้ไปนำเสนอว่าผลได้ผลเสียที่จริงเป็นอย่างไร มีการปกปิดข้อมูลเรื่องอะไรหรือไม่ ซึ่งตอนนี้ชาวบ้านได้เพียงเอกสารทางรัฐที่ส่งมาให้เกี่ยวกับผลกระทบเท่านั้น แต่ยังไม่เห็นว่าทางรัฐบาลจะแก้ปัญหาอย่างไร และที่สำคัญเป็นห่วงวีถีชีวิตของคนในชุมชน การหาปลา การทำเกษตรริมโขงที่เคยทำมาตั้งแต่บรรพรุษ ทางรัฐจะช่วยเหลืออย่างไร เช่นเดียวกับนายเรือง ประทิน เขียวสด อาจารย์โรงเรียนบ้านสองคอน ซึ่งเป็นคนในพื้นที่ได้กล่าวว่า ในพื้นที่บ้านสองคอนมีสถานที่ท่องเที่ยวในแม่น้ำโขง คือ หาดสลึง ซึ่งเป็นหาดทรายริมน้ำโขงที่มีความงดงามมากในแต่ละปีจะมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเยี่ยมชมเป็นจำนวนมาก ซึ่งมีเงินจากการท่องเที่ยวประมาณ 1.3 ล้านบาท ต่อช่วงฤดูการท่องเที่ยว ถ้าเกิดสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม คงจะเกิดน้ำท่วมและจะไม่เห็นหาดทรายแห่งนี้อีก ระบบนิเวศ ห่วงโซ่อาหารที่ธรรมชาติสร้างเอาไว้คงไม่มีอีกต่อไป (ชีพจรอีสาน, 2551)
6 กันยายน 2551	ชาวบ้านจากหมู่บ้านต่างๆ ได้เข้าร่วมเวทีสาธารณะ “คนอุบลและสังคมไทยกับโครงการเขื่อนไฟฟ้าบ้านกุ่ม” ณ โรงละคร อาคารศูนย์ศิลปวัฒนธรรม กาญจนาภิเษก มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ที่จัดขึ้นโดยศูนย์วิจัยสังคมอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยอุบลราชธานีและสำนักยุทธศาสตร์ลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี เพื่อระดมความคิดเห็นจากทุกฝ่ายและรับฟังเสียงจากชุมชนที่จะได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม ซึ่งมีผู้ให้ความสนใจเข้าร่วมเวทีประมาณ 400 คน ร่วมด้วยอาจารย์ชาญวิทย์ เกษตรศิริ นายไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ รองหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์, นายวิฑูร เพิ่มพงศาเจริญ จากมูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ, ดร.ชวลิต วิทยานนท์

ตารางที่ 5.1 (ต่อ)

วันที่	การเคลื่อนไหว
6 กันยายน 2551 (ต่อ)	ผู้เชี่ยวชาญปลาน้ำจืด ซึ่งนายสังข์ทอง อินทอง ชาวบ้านบ้านผาชัน ได้แสดงความวิตกว่า หากมีการสร้างเขื่อนบ้านกุ่มจริง จะเกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนริมแม่น้ำโขงเป็นอย่างมาก รวมทั้งหมู่บ้านของตนซึ่งมีรายได้จากการทำเกษตรริมโขงและประมงปีละ 2-3 ล้านบาท จึงอยากฝากหน่วยงานราชการว่า แค่มีข่าวจะสร้างเขื่อนบ้านกุ่มก็ทำให้ชาวบ้านแตกแยก และได้รับผลกระทบทางจิตใจแล้ว อยากให้มีการชี้แจงข้อเท็จจริงกับชาวบ้านในพื้นที่ว่าเป็นอย่างไรกันแน่ นายเรืองประทิน เขียวสด อาจารย์โรงเรียนบ้านสองคอนระบุว่า แม้ในปัจจุบันจะยังไม่มีการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม แต่ชุมชนริมน้ำโขงก็ได้รับผลกระทบจากการปล่อยน้ำของเขื่อนในจีนซึ่งทำให้น้ำขึ้นลงอย่างรวดเร็วอยู่แล้ว โดยเมื่อสิบวันที่ผ่านมาไม่มีฝนตกในลุ่มน้ำโขงของประเทศไทยเลย แต่ก็มีน้ำขึ้นอย่างมากจนแทบท่วมบ้าน พอจีนปิดประตูเขื่อนน้ำก็ลดลงอย่างรวดเร็ว ตนจึงเห็นว่า ในอนาคตศาลโลกอาจจะต้องระเบิดเขื่อนทุกเขื่อนในแม่น้ำโขง เพราะสร้างมาแล้วจะท่วมบ้านเรือนเสียหายหมด (ประชาไท, 2551)
7 กันยายน 2551	เครือข่ายชาวบ้าน และเครือข่ายคนฮักน้ำโขง รวมทั้งเหล่านักวิชาการและนักการเมือง อาทิ ดร.ชวลิต วิทยานนท์ นายไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ ได้พากันล่องเรือของกองทัพเรือ โดยชุดลาดตระเวน สถานีเรือโขงเจียม สำรวจพื้นที่ที่ในรายงานระบุไว้ 110 กิโลเมตร ตั้งแต่ อำเภอโขงเจียมไปจนถึง อำเภอเขมราฐ ที่กำลังจะกลายเป็นอ่างเก็บน้ำถ้ามีเขื่อนเกิดขึ้น (มติชนรายวัน อ้างถึงใน องค์กรแม่น้ำเพื่อชีวิต, 2551)
14 กันยายน 2551	นายสังข์ทอง อินทอง ชาวบ้านผาชันให้สัมภาษณ์ผู้สื่อข่าวว่าเฉพาะบ้านผาชันมีพื้นที่ปลูกพืชบนหาดทรายในแม่น้ำโขงประมาณ 21 ไร่ เช่น ฝ้าย ถั่วลิสง เฉพาะถั่วลิสงชุมชนของผม มีรายได้ไม่ต่ำกว่า 2-3 ล้านบาทต่อปี

ตารางที่ 5.1 (ต่อ)

วันที่	การเคลื่อนไหว
14 กันยายน 2551 (ต่อ)	สร้างรายได้ให้แต่ละครอบครัว 20,000 บาทต่อปี ถ้าสร้างเขื่อนรายได้จะสูญไป แต่สิ่งที่ประเมินค่าไม่ได้ คือ เกาะแก่ง ผาชัน และแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ มันมีคุณค่าทางจิตใจ ถ้าทำเขื่อนทรัพยากรเหล่านี้ใครจะหาอะไรมาทดแทน ผมอยู่ที่นี่มาแต่ไหนแต่ไร ผู้เฒ่ายังบอกผมว่า เราอยู่ที่นี่บ่รวย บ่จน บ่มีหนี้ พออยู่ พอกิน รัฐไม่ช่วยอะไรเราเลยก็ไม่เป็นไร ขอแค่อย่าสร้างเขื่อนก็พอและต้องชี้แจงข้อเท็จจริงเรื่องนี้ให้เร็วที่สุด (มติชนรายวัน อ้างถึงใน องค์กรแม่น้ำเพื่อชีวิต, 2551)
27 กันยายน 2551	ชาวบ้านจาก 5 อำเภอ ที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม ได้เข้าร่วมการประชุมเสวนาเวทีสาธารณะ “ผลกระทบจากโครงการเขื่อนไฟฟ้าบ้านกุ่มและการให้สวัสดิการและการช่วยเหลือ” ที่จัดขึ้นที่หอประชุมอำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งจัดโดยคณะกรรมาธิการ (กมธ.) การสวัสดิการสังคม สภาผู้แทนราษฎร และมีผู้เข้าร่วมประมาณ 300 คน ได้แก่ 1. ส่วนราชการจากส่วนกลางและจังหวัดอุบลราชธานี 2. ผู้แทนชุมชนจาก 5 อำเภอ ได้แก่ โขงเจียม โพธิ์ไทร ศรีเมืองใหม่ นาตาล เขมราฐ 3. ผู้แทนชุมชนในเขตเมืองอุบลราชธานี 4. ผู้แทนองค์กรภาคประชาสังคม 5. สถาบันวิชาการ 6. นักศึกษา 7. สื่อมวลชนจากส่วนกลางและจังหวัดอุบลราชธานี 8. ผู้แทนจากภาคเอกชน 9. ประชาชนที่สนใจทั่วไป โดยนายสายสมร ละครวง ผู้ใหญ่บ้านบ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม กล่าวว่า ที่ผ่านมา มีเจ้าหน้าที่บริษัทเอกชนแห่งหนึ่งเข้ามาสำรวจ-

ตารางที่ 5.1 (ต่อ)

วันที่	การเคลื่อนไหว
27 กันยายน 2551 (ต่อ)	-ข้อมูลในพื้นที่หมู่บ้าน โดยเจาะหินและสำรวจร่องน้ำลึกไปแล้ว แต่ปรากฏว่าขณะนี้ก็ยังมีความไม่ชัดเจน ประชาชนในพื้นที่ยังไม่ทราบว่าจะมีการก่อสร้างเขื่อนที่บริเวณใด จึงอยากให้ฝ่ายที่สนับสนุนการก่อสร้างเขื่อนและฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยหันหน้ามาคุยกันเพื่อให้ประชาชนได้รับทราบข้อมูลอย่างรอบด้าน (มติชนออนไลน์, 2551) นอกจากนั้นในเวทีช่วงบ่ายยังมีการระดมความคิดเห็นของชาวบ้านที่มา สรุปได้ว่าสิ่งที่ชาวบ้านอยากรู้มากที่สุด 3 อันดับแรกในตอนนี้ก็คือ 1. ชาวบ้านต้องการความชัดเจนจากทางภาครัฐหรือผู้ที่เกี่ยวข้องว่าในที่สุดแล้วจะมีการสร้างเขื่อนบ้านกุ่มหรือไม่? 2. ชาวบ้านต้องการข้อมูลที่เป็นจริง ชัดเจน จากทางภาครัฐและอยากให้ภาครัฐลงมาทำประชาคมในพื้นที่ด้วยตนเอง เพราะปัจจุบันมีหลายหน่วยงานที่มาให้ข้อมูลกับประชาชนชาวโขงเจียม แต่ส่วนมากแล้วจะเป็นข้อมูลด้านลบมากกว่าทำให้ความคิดของชาวบ้านแตกแยกเป็น 2 ฝ่ายทั้งฝ่ายเอาและไม่เอาเขื่อน 3. จะมีการออกเอกสารสิทธิ์ (นส3.) บริเวณพื้นที่ทับซ้อนกับอุทยานแห่งชาติผาแต้มให้กับชาวบ้านหรือไม่ หากชาวบ้านได้รับผลกระทบจะชดเชยหรือไม่ อย่างไร? (เสียงคนอีสาน, 2551)
5 ตุลาคม 2551	ชาวบ้านเข้าร่วมการประชุมปรึกษาหารือกลไกการจัดสมัชชาสุขภาพเฉพาะประเด็นว่าด้วย “การพัฒนาลุ่มน้ำโขงอย่างยั่งยืน” ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี จัดโดยมูลนิธิพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิตร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ โดยมีผู้เข้าร่วมประมาณ 50 คน ประกอบไปด้วย นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี , มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี , มหาสารคาม , ขอนแก่น , เลย และชาวบ้านในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม โดยชาวบ้านกล่าวว่า ขณะนี้สับสนมาก

ตารางที่ 5.1 (ต่อ)

วันที่	การเคลื่อนไหว
5 ตุลาคม 2551 (ต่อ)	เพราะมีหน่วยงานต่าง ๆ ลงพื้นที่ไป ไม่ทราบว่าใครเป็นใคร ประสงค์อะไร หน่วยงานที่จะลงไปควรทำหนังสือถึงผู้นำชุมชนให้ชัดเจน (องค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี, 2551)
13 ตุลาคม 2551	ชาวบ้านได้ให้สัมภาษณ์ผู้สื่อข่าวมติชนที่บ้านตามุย ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งอยู่ริมแม่น้ำโขงว่า บรรยากาศบ้านตามุยเป็นไปอย่างคึกคัก เนื่องจากในวันออกพรรษา 14 ตุลาคม ชาวบ้านได้จัดงาน “ไหลเรือไฟ” ขณะเดียวกันในช่วงค่ำ ที่บ้านตามุยยังเป็นสถานที่ชมบั้งไฟพญานาคซึ่งเห็นชัดเจนที่สุดของจังหวัดอุบลราชธานี ตลอดทั้งวันชาวบ้านร่วมกันทำเรือไฟและเตรียมข้าวของเพื่อทำบุญตักบาตร รวมถึงการลอยกระทง อย่างไรก็ตาม บ้านตามุยยังเป็นพื้นที่ที่จะได้รับผลกระทบรุนแรงที่สุดแห่งหนึ่งหากมีการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม โดยจุดสร้างเขื่อนอยู่ห่างจากบ้านตามุยไปทางเหนือประมาณ 3 กิโลเมตร นายวัย ป้องพิมพ์ ชาวบ้านตามุย อาชีพประมง กล่าวว่า หากมีการสร้างเขื่อนกั้นลำน้ำโขงจริง เชื่อว่าจะไม่มีบั้งไฟพญานาคให้เห็นอีก เพราะต้องระเบิดเกาะแก่งจำนวนมาก ที่สำคัญน้ำจะท่วมหมด ดังนั้นจึงไม่อยากให้โครงการนี้เกิดขึ้น นอกจากนั้นปลาต่างๆ เช่น ปลาบึก ปลาเลิม ซึ่งเป็นปลาขนาดใหญ่จะอยู่ไม่ได้ เพราะอาศัยอยู่ในน้ำไหล (ชีพจรอีสาน, 2551)
24-25 มกราคม 2552	มีการจัดงานประเพณีตักปลา สืบสานภูมิปัญญาต่อชะตาแม่น้ำของ ณ บริเวณท่าเรือปากบ้อง บ้านสองคอน ตำบลสองคอน อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี โดยชาวชุมชนสองคอน โรงเรียนบ้านสองคอน คณะกรรมการหมู่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่สถานีอนามัยสองคอน ร่วมกับโครงการข้าวปลาอาหารอีสานมั่นยืน มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี โครงการสื่อชุมชนภาคอีสาน กลุ่มคนฮักน้ำของ และมูลนิธิฟื้นฟูธรรมชาติ-

ตารางที่ 5.1 (ต่อ)

วันที่	การเคลื่อนไหว
24-25 มกราคม 2552 (ต่อ)	-และชีวิต เพื่อเป็นการฟื้นฟูประเพณีตกปลาดั้งเดิมที่สืบทอดมาตั้งแต่ รุ่นพ่อแม่ปู่ย่าตายาย และเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนบ้านสองคอน (วารสารข่าวร่วมทุกข์ร่วมสุข อ้างถึงใน เครือข่ายชาวอุบลราชธานี, 2552)
18 มิถุนายน 2552	ประชาชนจากภูมิภาคแม่น้ำโขงและนานาชาติจำนวน 23,110 คน ร่วมลงนามผ่านทางโปสการ์ดเพื่อปกป้องแม่น้ำโขง โดยเสนอให้รัฐบาลของประเทศภูมิภาคน้ำโขงทบทวนแผนการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่บนแม่น้ำโขงสายหลัก และแสวงหาทางเลือกในการตอบสนองความต้องการด้านไฟฟ้าที่ยั่งยืนแทน โดยมอบโปสการ์ด “ปกป้องแม่น้ำโขง” กว่าสองหมื่นแผ่นให้กับนายกรัฐมนตรี นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ และได้ส่งสำเนาตัวอย่างโปสการ์ดไปยังผู้นำประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคแม่น้ำโขงด้วย (โครงการฟื้นฟูนิเวศน์ในภูมิภาคแม่น้ำโขง, มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ, Oxfam Australia, The Swedish Society for Nature Conservation และ Inter Church Organization for Development Cooporation, 2554)
28 กรกฎาคม 2552	มูลนิธิประชาสังคมจังหวัดอุบลราชธานีร่วมกับกลุ่มสหอาสา อำเภอเขมราฐ และชุมชนบ้านดอนงิ้ว ตำบลนาตาล อำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานี จัดเวทีเสวนา “สิทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ” มีชุมชนจากอำเภอนาตาล, อำเภอเขมราฐ, อำเภอโพธิ์ไทร และอำเภอน้ำยืน ประมาณ 300 คนเข้าร่วม ผู้ร่วมเวทีเสวนาประกอบด้วย นพ.นิรันดร์ พิทักษ์วัชระ กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ , นางสาวเปรมฤดี ดาวเรือง มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ ,อาจารย์กิ่งกาญจน์ สำนวนเย็น อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี , นายสมเกียรติ พ้นภัย ชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากเขื่อนปากมูล , นายวีระชัย ขันบุตรศรี รองประธานกลุ่มสหอาสา อำเภอเขมราฐ ดำเนินรายการโดย นายสุชัย เจริญมุขยนันท์ (ประชาไท, 2552)

ตารางที่ 5.1 (ต่อ)

วันที่	การเคลื่อนไหว
14 ธันวาคม 2552	มีการจัดเวทีสาธารณะ : สืบชะตาแม่น้ำโขง สายน้ำแห่งชีวิต ณ สามพันโบก ตำบลสำโรง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี(วุฒิสภา, 2552)
16 มกราคม 2553	ชาวบ้านได้ออกอากาศรายการเวทีสาธารณะ ทางช่องไทยทีวี เรื่องเขื่อนบ้านกุ่ม โดยมีตัวแทนจากหลายภาคส่วน ทั้งชาวบ้านจากหลายหมู่บ้าน นักวิชาการ นักพัฒนาเอกชน ผู้อำนวยการพลังงานจังหวัดอุบลราชธานี สมาชิกวุฒิสภา อธิการบดีมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี นายคำนูน สิทธิสมาน สมาชิกวุฒิสภา นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนามแท่ง เจ้าหน้าที่สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ และเครือข่ายคนฮักน้ำของ มาร่วมแสดงความคิดเห็นและสรุปข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องเขื่อนบ้านกุ่ม (เวทีสาธารณะเขื่อนบ้านกุ่ม, 2554)
25 กันยายน 2553	เครือข่ายชุมชนเพื่อการปฏิรูปสังคมและการเมืองจังหวัดอุบลราชธานี จัดเวทีนำเสนอประสบการณ์ชุมชนโมเดลปฏิรูปประเทศไทย ที่ชุมชนเกตุแก้ว บ้านมั่นคง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เพื่อนำเสนอประสบการณ์ความสำเร็จของการทำงานด้านต่างๆ ต่อคณะกรรมการปฏิรูปและนายสำรอง มีวงศ์ กลุ่มคนฮักน้ำของ ได้พูดถึงเรื่องเขื่อนบ้านกุ่มว่า โครงการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม ทำให้หวาดกลัวว่าจะส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ การทำมาหากินของชาวบ้านที่มีวิถีชีวิตผูกติดกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อยากเสนอให้รัฐบาลลงพื้นที่ศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านก่อนกำหนดนโยบาย นอกจากนี้ยังมีปัญหาเรื่องการไร้สัญชาติของชาวบ้านริมโขงจำนวนมาก อยากให้รัฐบาลใส่ใจแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง (โต๊ะข่าวเพื่อชุมชน สถาบันอิศรา อ้างถึงใน อีสานทัศนะ, 2553)
16 กุมภาพันธ์ 2554	กลุ่ม P-move เป็นเครือข่ายประชาชนเพื่อสังคมที่เป็นธรรม ซึ่งประสบปัญหาต่างๆ รวมแล้วกว่า 500 กรณีปัญหา (มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย, 2554) ได้ชุมนุมหน้าพระบรมรูปทรงม้า เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลมีการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ซึ่งเครือข่ายชุมชนคนฮักน้ำของก็ได้ร่วมชุมนุมเพื่อเรียกร้องให้มีการยุติการสร้างเขื่อนในแม่น้ำโขงด้วย

จากการเคลื่อนไหวแสดงความคิดเห็นต่างๆของชาวบ้านลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี เห็นได้ชัดว่า กลุ่มที่มีความตื่นตัวและเคลื่อนไหวส่วนมากจะเป็นกลุ่มที่มีความเห็นคัดค้านเขื่อน ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวแบบมีเครือข่าย โดยชาวบ้านทำงานร่วมกับนักพัฒนาเอกชน นักวิชาการ นักศึกษา และผู้สื่อข่าว เพื่อการขับเคลื่อนที่ต่อเนื่อง มีพลัง และเป็นที่รับรู้ของสังคมมากขึ้น โดยชูประเด็นเรื่องสิทธิชุมชน เป็นตัวขับเคลื่อนความเคลื่อนไหว และการเคลื่อนไหวของชาวบ้านดังกล่าวยังสอดคล้องกับแนวคิดรูปแบบการเคลื่อนไหวในประเด็นเรื่องเขื่อนของ อวีว่า อิมฮอฟ, ซูซาน หว่อง และแอน แคทริน ชไนเดอร์ (2549: 23-24) ดังนี้

หนึ่ง รวมกลุ่มและเคลื่อนไหว มีการประชุมและรวบรวมกลุ่มชาวบ้านที่คาดว่าจะได้รับความเดือดร้อนจากการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม สร้างองค์กรชาวบ้านที่จะเชื่อมประสานกับองค์กรอื่นๆ เป็นเครือข่ายขึ้นมา ซึ่งองค์กรชาวบ้านในกรณีการคัดค้านโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่มที่เห็นได้ชัดคือ เครือข่ายคนฮักน้ำของ ซึ่งสร้างพันธมิตรกับองค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ นักศึกษา นักวิจัย นักกฎหมาย สื่อ และผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆ โดยได้มีการให้คำแนะนำและความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการเคลื่อนไหว ทั้งการจัดประชุมย่อย การจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น การจัดเวทีวิชาการ การจัดกิจกรรมประเพณีต่างๆ การเผยแพร่ข่าว เป็นต้น เพราะการเคลื่อนไหวจะสำเร็จได้ขึ้นอยู่กับการรวมตัวกันของคนจำนวนมาก และต้องทำงานอย่างต่อเนื่อง

สอง การรณรงค์และเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร จากการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายคนฮักน้ำของ ซึ่งชาวบ้านร่วมกับภาคส่วนอื่นๆ ได้มีการทำใบปลิว รายงาน และเอกสารพร้อมสื่ออื่นๆ เพื่อเผยแพร่ข้อมูล ในเรื่องเขื่อนบ้านกุ่ม และสร้างความตระหนักให้แก่สังคมเกี่ยวกับปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นกับชุมชนหากมีการสร้างเขื่อน เผยแพร่สื่อไปยังคนกลุ่มต่างๆ ทั้งชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบ ประชาชนทั่วไป กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กลุ่มสิทธิมนุษยชน รวมถึงหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง โดยการสร้างข้อมูลดังกล่าว ส่วนมากจะเป็นในลักษณะที่ว่า ชาวบ้านเป็นผู้ให้ข้อมูล อาจจะด้วยวาจา หรือมีการเขียนรวบรวมไว้ด้วยลายมือ จากนั้น นักพัฒนาเอกชน นักวิชาการ นักศึกษา หรือสื่อต่างๆ ก็นำข้อมูลเหล่านั้นมาตีพิมพ์ เผยแพร่ หรือถ่ายทอดออกมาผ่านสื่อต่างๆ

สาม ทำงานกับสื่อมวลชน ชาวบ้านทำงานโดยอาศัยความร่วมมือจากสื่อมวลชนในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านไปยังหนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ ซึ่งชาวบ้านจะมีการแสดงความคิดเห็น เรียกร้องและตั้งคำถามต่อรัฐหรือหน่วยงานเอกชนผ่านสื่อมวลชน ซึ่งจะช่วยให้รัฐบาลและผู้สร้างเขื่อนได้หันมารับฟังข้อเรียกร้อง นอกจากนั้นยังมีการเชิญนักข่าวมาร่วมกิจกรรมที่ชาวบ้านหรือพันธมิตรในภาคส่วนอื่นๆจัดขึ้นและส่งข่าวให้กับนักข่าวอยู่เสมอ

สี่ การเจรจากับรัฐบาลและผู้ให้กู้เงิน การเจรจากับรัฐบาลและผู้ให้เงินกู้จะเป็นในลักษณะการรวมกลุ่มเครือข่ายต่างๆ และเขียนหนังสือถึงรัฐบาล คณะกรรมาธิการแม่น้ำโขง และบริษัทผู้ให้

เงินทุนในการสร้างเขื่อนในแม่น้ำโขง เพื่อแสดงความกังวลต่อการสร้างเขื่อนในแม่น้ำโขง ที่อาจเกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิต ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของคนลุ่มน้ำโขง นอกจากนั้นก็มีการตั้งกระทู้ถามสดในรัฐสภาต่อกระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งเป็นหน่วยงานสุดท้ายที่ได้ดำเนินการเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม เพื่อนำเสนอข้อกังวลของชาวบ้านและสอบถามถึงข้อเท็จจริงของโครงการ นอกจากนั้นยังมีการโน้มน้าวจิตใจของผู้มีอำนาจในการตัดสินใจให้หันมาสนับสนุนและรับฟังข้อเรียกร้องของชาวบ้าน ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่รัฐในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ สมาชิกวุฒิสภา หรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร รวมไปถึงผู้เสนอเงินกู้ให้กับการสร้างเขื่อนด้วย

ห้า ใช้วิธีการทางกฎหมาย พันธมิตรของเครือข่ายคนฮักน้ำของ นั้นคือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน (นายแพทย์นิรันดร์ พิทักษ์วัชระ ซึ่งเป็นนักพัฒนาเอกชนในพื้นที่ด้วย) มีการอ้างกฎหมายรัฐธรรมนูญ มาตรา 66-67 ในเรื่องของสิทธิชุมชนในการมีส่วนร่วมกับรัฐในการจัดการทรัพยากร และเมื่อรัฐจะทำโครงการใดๆที่อาจส่งผลกระทบต่อชุมชน รัฐต้องมีการศึกษาและประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของคนในชุมชน และต้องจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียก่อน นอกจากนั้นก็มีมาตรา 190 ที่ระบุถึงการทำหนังสือสัญญาระหว่างประเทศที่อาจส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงอาณาเขตประเทศ ต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภาก่อน

ส่วนในกฎหมายพระราชบัญญัติสุขภาพ มูลนิธิพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิต ซึ่งเป็นเครือข่ายการทำงานของเครือข่ายคนฮักน้ำของ ได้เสนอเรื่องขอให้คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ มีส่วนสนับสนุนสิทธิด้านสุขภาพของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม ซึ่งตามพระราชบัญญัติสุขภาพมีข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้อง คือ มาตรา 5 ว่าด้วยบุคคลมีสิทธิดำรงชีวิตในสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ และบุคคลมีหน้าที่ร่วมกับหน่วยงานของรัฐดำเนินการให้เกิดสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมที่ดี มาตรา 10 ว่าด้วยสิทธิรับรู้ข้อมูลข่าวสารผลดีผลเสียที่จะเกิดขึ้น ซึ่งการสร้างเขื่อนแห่งนี้ หน่วยงานรัฐก็ยังไม่มีข้อมูลชัดเจน มาตรา 11 ว่าด้วยสิทธิการขอให้มีส่วนร่วมประเมินผลกระทบด้านสุขภาพจากนโยบายสาธารณะ และมาตรา 40 สนับสนุนให้มีการจัดสมัชชาสุขภาพเฉพาะพื้นที่ เฉพาะประเด็น (ASTV ผู้จัดการออนไลน์, 2551)

หก เสนอทางเลือกอื่นที่ไม่ใช่เขื่อน มีความพยายามในการหาทางเลือกอื่นที่ไม่ใช่เขื่อน โดยพยายามติดต่อผู้เชี่ยวชาญมาช่วยในการนำเสนอทางเลือกอื่นๆ ในการจัดการน้ำและพลังงานที่นอกเหนือไปจากการสร้างเขื่อน ซึ่งจากการศึกษาของ ดร.เดชรัต สุขกำเนิด นักวิชาการพลังงานจากมูลนิธินโยบายสุขภาวะ ได้เสนอแนวทางการพัฒนาแผนผลิตไฟฟ้าทางเลือก ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ คือ การปรับค่าพยากรณ์, การจัดการด้านความต้องการใช้ไฟฟ้า (DSM), การ

เพิ่มการใช้พลังงานหมุนเวียน โรงไฟฟ้าชีวมวล และการเพิ่มการผลิตไฟฟ้า-ความร้อนร่วม ซึ่งจะรองรับการใช้ไฟฟ้าไปจนถึงปี พ.ศ. 2564 โดยไม่ต้องสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม, โรงไฟฟ้าถ่านหิน หรือโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ด้วย (พรพนา ก๊วยเจริญ, 2553)

นอกจากนั้น เมื่อพิจารณาลักษณะการเคลื่อนไหวของชาวบ้านลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี กับแนวคิดเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ที่ ประภาส ปิ่นตบแต่ง (2552: 21-23, 29) ได้กล่าวไว้ ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กระแส คือ ทฤษฎีพฤติกรรมรวมหมู่ (Collective Behavior Theory), ทฤษฎีระดมทรัพยากร (Resource Mobilization) และทฤษฎีขบวนการทางสังคมใหม่ (New Social Movement) ซึ่งสามารถวิเคราะห์ ได้ว่า การเคลื่อนไหวของชาวบ้านลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ในนามของกลุ่มคนฮักน้ำของ เป็นไปตามทฤษฎีขบวนการทางสังคมใหม่ (new social movement) เนื่องด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

หนึ่ง เป็นขบวนการที่ต้องการต่อต้านระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม คนฮักน้ำของเชื่อว่าการเข้ามาของโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม เป็นผลประโยชน์ของนายทุน เพื่อค้ากำไรจากการขายไฟฟ้า และไฟฟ้าที่ได้มุ่งตอบสนองความต้องการของคนในเมือง โดยเฉพาะนายทุนใหญ่ต่างๆ เป็นการใช้เพื่อตอบสนองความต้องการที่ไม่มีที่สิ้นสุดอย่างฟุ่มเฟือย เช่น ป้อนให้กับห้างสรรพสินค้า หรือ กิจการที่สร้างความสะดวกสบายให้กับคนรวย โดยทิ้งผลกระทบไว้กับประชาชนในพื้นที่ ด้วยเหตุนี้จึงเป็นการผลาญทรัพยากรธรรมชาติและเป็นการพัฒนาที่ขาดความยั่งยืน

สอง เป็นขบวนการทางสังคมมากกว่าขบวนการทางการเมือง ให้ความสำคัญกับการปกป้องวิถีชีวิต วัฒนธรรม อัตลักษณ์และทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ชาวบ้านในชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานีล้วนมีความผูกพันและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมและวิถีชีวิต คนฮักน้ำของเชื่อว่าผลกระทบจากการสร้างเขื่อนจะทำลายอัตลักษณ์ของคนริมน้ำให้หายไป ความหวงแหนดังกล่าวเป็นสิ่งที่ผลักดันให้เกิดขบวนการทางสังคม โดยการพยายามแสดงให้เห็นถึงความรัก ความผูกพัน และคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม วิถีชีวิตในลุ่มน้ำโขง ให้ได้ตีแผ่ออกไปในสังคม ให้สาธารณะได้รับรู้ การเคลื่อนไหวของเครือข่ายคนฮักน้ำของจึงเป็นขบวนการทางสังคมมากกว่าขบวนการทางการเมือง

สาม การสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมทางตรง ชาวบ้านในชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานีต้องการที่จะได้รับข้อมูลข่าวสารที่ชัดเจนจากรัฐ และต้องการมีส่วนร่วมในการคิดการตัดสินใจเกี่ยวกับการสร้างเขื่อน อยากให้รัฐเข้ามาพูดคุยว่าหากสร้างเขื่อนแล้วจะเกิดอะไรขึ้น

คุ้มค่ากับสิ่งที่จะเสียไปหรือไม่ โดยเป็นการมีส่วนร่วมทางตรงไม่ผ่านระบบผู้แทน เพราะผลกระทบที่เกิดขึ้นก็เป็นผลกระทบที่เกิดกับชาวบ้านโดยตรง ไม่ได้ผ่านผู้แทน เช่นกัน

สี่ เป็นเครือข่ายและขบวนการระดับรากหญ้า เครือข่ายคนฮักน้ำของ โดยส่วนมากแล้วเป็นชาวบ้านที่มารวมตัวกันจากหมู่บ้านต่างๆในชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นกลุ่มคนรากหญ้าที่มีวิถีชีวิตอยู่ในชนบท ไม่มีการศึกษาสูง ไม่มีฐานะร่ำรวย แต่มีความรักและความหวงแหนในวิถีชีวิตที่ผูกพันกับแม่น้ำโขงเป็นอย่างมาก และสิ่งนี้เป็นสิ่งที่ผลักดันให้เกิดการเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องวิถีชีวิต วัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติ ให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน

ห้า ต้องการสร้างพื้นที่ทางการเมืองของตนเอง จัดความสัมพันธ์ทางอำนาจใหม่ ประเทศไทยถึงแม้ว่าจะมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ที่ถือได้ว่า อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน แต่อำนาจยังคงเป็นแบบแนวดิ่ง ชาวบ้านในชนบท ยังเป็นเหมือนคนชายขอบของการปกครอง โดยเฉพาะในเรื่องโครงการพัฒนาใหญ่ๆของรัฐ ซึ่งถือเป็นวาทกรรมหลักที่ครอบงำการพัฒนาอยู่ ดังนั้นเครือข่ายคนฮักน้ำของ จังหวัดอุบลราชธานี จึงต้องการสร้างพื้นที่ทางการเมืองของตน สร้างวาทกรรมใหม่ที่ประชาชนมีสิทธิในการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการพัฒนาของรัฐมากขึ้น โดยชาวบ้านได้แสดงถึงสิทธิที่จะพูดและแสดงความคิดเห็นกับโครงการของรัฐที่จะสร้างผลกระทบให้กับชีวิตของพวกเขา โดยอาศัยสื่อ นักพัฒนาเอกชน นักวิชาการ และเครือข่ายอื่นๆในการช่วยเหลือ เพื่อตีแผ่ปัญหาต่างๆให้สาธารณะได้รับรู้ และรู้สึกถึงการเป็นปัญหาร่วมกัน นอกจากนั้นยังเป็นการจัดความสัมพันธ์ทางอำนาจใหม่ ให้เป็นบรรทัดฐานว่า การกระทำใดๆที่ไม่ผ่านความเห็นชอบของประชาชน จะไม่สามารถทำได้อย่างง่ายดายอีกต่อไปแล้ว เสียงจากคนเล็กๆริมโขง จะสะท้อนดังไกลไปถึงผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจ ให้ได้รับฟังความคิดเห็นของชาวบ้านก่อนที่จะดำเนินการใดๆ ทั้งในเรื่องเขื่อนและเรื่องต่างๆในสังคม

หก ไม่ได้เรียกร้องเฉพาะประโยชน์ของกลุ่ม เครือข่ายคนฮักน้ำของไม่ได้เพียงเป็นการเรียกร้อง ให้มีการเข้ามาให้ข้อมูลของรัฐต่อชาวบ้านเรื่องค่าชดเชยหรือสิ่งที่จะได้รับ หรือเรียกร้องให้ยกเลิกการสร้างเขื่อนบ้านกุ่มเท่านั้น แต่เป็นการเรียกร้องให้ยุติการสร้างเขื่อนในแม่น้ำโขงทั้งหมด เพราะเป็นการทำลายระบบนิเวศน์รวมทั้งชีวิตของคนริมโขง ทั้ง 6 ประเทศ ได้แก่ จีน พม่า ไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม รวมถึงส่งผลถึงผู้คนที่อาศัยอยู่ในแม่น้ำสาขาต่างๆด้วย นอกจากนั้น ยังเป็นการสร้างบรรทัดฐานให้สังคม ที่รัฐจะต้องคำนึงถึงความคิดเห็นของประชาชนก่อนที่จะมีการทำโครงการใดๆ ที่จะกระทบถึงชีวิตของประชาชนด้วย

5.4.2 เครือข่ายและพันธมิตรในการเคลื่อนไหวกรณีโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม

การคลื่อนไหวของชาวลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ในกรณีโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม เป็นการเคลื่อนไหวโดยอาศัยเครือข่ายและพันธมิตรต่างๆหลายภาคส่วน ดังต่อไปนี้

5.4.2.1 เครือข่ายคนฮักน้ำของ เป็นลักษณะกลุ่มเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการ เกิดจากการรวมตัวกันของนักวิชาการ นักพัฒนาเอกชน และชาวบ้านในพื้นที่ที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบจากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม ซึ่งจะมีแกนนำที่เป็นตัวแทนมาจากหมู่บ้านต่างๆ ซึ่งเขาเหล่านั้นจะทำหน้าที่ประสานงานจากศูนย์กลาง เพื่อประชาสัมพันธ์นัดหมายกับชาวบ้านในหมู่บ้านคนอื่นๆ โดยกลุ่มเครือข่ายคนฮักน้ำของนี้เกิดจากการที่ได้ร่วมประชุมแลกเปลี่ยนกัน ซึ่งมีความคิดเห็นว่าน่าจะสร้างกลุ่มที่มีหน้าที่เฉพาะ ในช่วงแรกสมาชิกมีเฉพาะในจังหวัดอุบลราชธานี ต่อมาขยายเครือข่ายทำงานร่วมกับกลุ่มลุ่มน้ำโขงจังหวัดเชียงรายด้วย ส่วนลักษณะองค์การ เป็นองค์การแบบหลวมๆ ศูนย์กลางการประสานงานจะมีความยื่นหยุ่นและไม่ตายตัว ทุกกลุ่มสามารถเสนอตัวขึ้นเป็นเจ้าภาพในการจัดกิจกรรมต่างๆได้ และทำหน้าที่ประสานงานกับสมาชิกกลุ่มอื่นๆ ศูนย์กลางของเครือข่ายจึงสลับกันไปตามกรรมและวาระนั้นๆ

กิจกรรมของกลุ่ม จะมีการจัดเวทีพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนในหลายลักษณะ เช่น การจัดเวทีสาธารณะในหมู่บ้าน การจัดเวทีวิชาการในสถานศึกษา การจัดเวทีแสดงความคิดเห็นในหน่วยงานราชการ การจัดกิจกรรมพิธีตักปลาเพื่อสืบสานประเพณีของคนลุ่มน้ำโขง การจัดงานวันเด็กสองฝั่งโขง การไปร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยนในเวทีเรื่องสิทธิอื่นๆ เพื่อการเรียนรู้และสร้างพันธมิตร การศึกษาดูงานเรื่องเขื่อนและผลกระทบที่เกิดจากการสร้างเขื่อน การชุมนุมเรียกร้องต่อรัฐบาลให้ยุติโครงการสร้างเขื่อนในแม่น้ำโขง การให้ข้อมูลแก่สื่อต่างๆเพื่อตีแผ่ข้อเรียกร้องของกลุ่ม เป็นต้น นอกจากนั้นการทำงานของกลุ่มคนฮักน้ำของยังมีการเชื่อมโยงกับกิจกรรมอื่นๆ เช่น การอนุรักษ์แหล่งเพาะพันธุ์ปลา โฉนดชุมชน กลุ่มคนไร้สัญชาติ กลุ่มอาชีพในชุมชน เป็นต้น โดย นิภาพร บุรา หนึ่งในสมาชิกเครือข่ายคนฮักน้ำของ บ้านตามุย ได้ให้สัมภาษณ์ถึงกลุ่มคนฮักน้ำของว่า

> การรวมกลุ่ม ของเราต้องมีผล เขาต้องฟัง คือระดับที่ชาวบ้านที่เราทำงานก็มี ระดับนโยบายก็มี ตัวแทนเราที่มีในคณะปฏิรูปก็มี เราทำงานหลายระดับ เครือข่ายระหว่างประเทศเราก็มี เป็นนักศึกษาต่างประเทศ มาคุยเรื่องเขื่อนโดยเฉพาะ...ของเครือข่ายแม่น้ำโขง เราจะมีผู้ประสานงาน แต่ละโซน เราจะคุยกันในระดับผู้ประสานงาน นัดประชุมกันวันนั้นวันนี้ เป็นชาวบ้านที่จะเป็นผู้ประสานงานแต่ละโซน น้ำโขงจะมีพี่นุ้ย พี่พงษ์เป็นพี่เลี้ยง พี่นุ้ยเป็นหลัก

นอกจากนั้น พ่อดวง สุนนท์ หนึ่งในสมาชิกเครือข่ายคนฮักน้ำของ บ้านคันท่าเกวียน ก็ได้ให้สัมภาษณ์เอาไว้ว่า

> พวกบริษัทได้เข้ามาคุยกับชาวบ้านว่าจะสร้างเขื่อนแล้วจะให้ค่าผลกระทบที่เกิดขึ้น พ่อไม่เชื่อว่าเขาจะให้จริง ต่อมามีคนมาถามว่าเขาจะสร้างเขื่อนบ้านกุ่มพ่อจะว่ายังไง ผมจะว่ายังไงได้ ผมคนเดียว เขาบอกเขามีเครือข่าย พ่อจะไปหาเขาไหม ไปผมจะไปให้ความคิดเห็นเหมือนกัน พอไปแล้วก็คุยกัน และได้ตั้งเครือข่ายเกิดขึ้น เครือข่ายมีหกจังหวัดตั้งแต่เชียงรายลงมาถึงอุบล...ผมเป็นคนหนึ่งที่ได้รับประสานงานจากส่วนในมา ถ้าผมมีงานผมก็ประสานไป ถ้าทางโน้นมีงานก็ประสานหาผม ส่วนมากจะใช้โทรศัพท์ บางทีเขาก็จะติดต่อผมให้ไปพูดเรื่องป่าชุมชน

ดังนั้นเครือข่ายคนฮักน้ำของ จึงเป็นเครือข่ายหลักของชาวบ้านในการเคลื่อนไหวในเรื่องโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม และนอกจากนั้นยังเคลื่อนไหวในกรณีการละเมิดสิทธิต่างๆ รวมทั้งเคลื่อนไหวในกรณีเขื่อนแม่น้ำโขงอื่นๆด้วย

5.4.2.2 องค์การพัฒนาเอกชนต่างๆ ที่ได้เข้ามาช่วยเหลือและเคลื่อนไหวในเรื่องโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม ได้แก่ เครือข่ายปฏิรูปสังคมและการเมือง มูลนิธิประชาสังคมจังหวัดอุบลราชธานี, มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ เครือข่ายประชาสังคมไทยเพื่อแม่น้ำโขง, โครงการฟื้นฟูนิเวศน์ในภูมิภาคแม่น้ำโขง (TERRA), พันธมิตรปกป้องแม่น้ำโขง (Save the Mekong coalition) และนักพัฒนาเอกชนในระดับต่างๆ ซึ่งบางคนก็เป็นนักกิจกรรมทางสังคมที่ไม่ได้สังกัดองค์กรอะไร เป็นต้น

5.4.2.3 องค์กรการศึกษา ได้แก่ ศูนย์วิจัยสังคมอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, สำนักยุทธศาสตร์ลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ช่วยในการจัดเวทีแลกเปลี่ยน อาจารย์และนักศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี อาทิ เช่น อาจารย์สุรสม กฤษณะจูฑะ, อาจารย์พฤกษ์ เถาถวิล์, อาจารย์ธวัช มณีผ่อง และอาจารย์พลวิเชียร ภูกองไชย พร้อมนักศึกษา มีการเอาเรื่องเขื่อนบ้านกุ่มเข้าไปในการเรียนการสอน รวมทั้งไปดูงานในพื้นที่ ช่วยทำวิจัย ช่วยเก็บข้อมูล คอยติดตามความเคลื่อนไหวของเหตุการณ์และวางแผนการทำกิจกรรม ส่วนอาจารย์และนักศึกษา คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี อาทิเช่น อาจารย์กิ่งกาญจน์ สำนวนเย็น อาจารย์พิสมัย ศรีเนตร และอาจารย์กมลวรรณ ชื่นชูใจ พร้อมนักศึกษา ก็มีการนำเนื้อหาเรื่องเขื่อนบ้านกุ่มเข้าไปในส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนบางวิชาเช่นกัน นอกจากนั้นก็

มีการลงพื้นที่ และเข้าร่วมงานเสวนาแลกเปลี่ยน เกี่ยวกับกรณีเขื่อนบ้านกุ่มด้วย นอกจากนั้นยังมีเวทีเกี่ยวกับเรื่องเขื่อนในแม่น้ำโขง ที่จัดขึ้นโดยศูนย์แม่น้ำโขงศึกษา จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัยด้วย ซึ่งเป็นการแสดงถึงการให้ความสนใจในเรื่องเขื่อนแม่น้ำโขงของนักวิชาการในสถาบันการศึกษาต่างๆ

5.4.2.4 สื่อ สื่อที่เข้ามาช่วยในการนำเสนอข่าว ส่วนมากเป็นสื่อที่มีความตื่นตัวและห่วงใยในเรื่องสิ่งแวดล้อม โดยมีสื่อในท้องถิ่น เช่น วิทยุชุมชน, หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น, โสภณเคเบิลทีวี และไกด์อุบล ส่วนนักข่าวจากทางส่วนกลาง เช่น ผู้จัดการ, กรุงเทพธุรกิจ, ข่าวสด และมติชน นอกจากนั้นยังมีรายการโทรทัศน์ รายการเวทีสาธารณะ และข่าวพลเมือง (นักพัฒนาเอกชนในพื้นที่เป็นนักข่าวพลเมืองด้วย) ของช่องไทยทีวี ซึ่งช่องไทยทีวีมีการนำเสนอข่าวเรื่องเขื่อนบ้านกุ่มและเขื่อนในแม่น้ำโขงอย่างต่อเนื่อง ทั้งประเด็นเรื่องการสร้างเขื่อนโดยตรง และประเด็นทางอ้อมของผลกระทบที่จะเกิดขึ้น เช่น ความหลากหลายของระบบนิเวศน์ ความอุดมสมบูรณ์ของปลา พันธุ์พืช พันธุ์ไม้ต่างๆ การมีส่วนร่วมของนักข่าว มี 2 แบบ คือ หนึ่ง คือ เข้ามานำเสนอข่าวให้ และสอง คือ นำเสนอข่าวให้และเข้ามาร่วมทำกิจกรรมด้วย ซึ่งนอกจากจะเป็นการช่วยให้เรื่องเขื่อนบ้านกุ่มได้เป็นที่รับรู้ของสังคมแล้ว ยังเป็นการทำให้ความคิดความเห็นความเห็นของชาวบ้านได้เป็นที่รับรู้สร้างความเป็นสาธารณะให้กับปัญหามากขึ้น

5.4.2.5 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ นายแพทย์นิรันดร์ พิทักษ์วัชระ หนึ่งในคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน ที่ได้ทำงานในพื้นที่กรณีโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม เป็นอีกหนึ่งเครือข่ายที่มีความสำคัญ ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

> คณะกรรมการสิทธิเข้าไปมีส่วนร่วม เพราะเรามองว่านี่เป็นเรื่องของสิทธิชุมชน เป็นบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสิทธิที่จะต้องเข้าไปปกป้อง เรามีหน้าที่ที่จะตรวจสอบและคุ้มครองการละเมิดสิทธิ สิทธิเกี่ยวกับการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม ถือว่ามีความสำคัญ เพราะเป็นเรื่องของการทำงานระหว่างประเทศ เราจึงต้องตรวจสอบคุ้มครองปกป้องไม่ให้ฐานทรัพยากรธรรมชาตินั้นถูกทำลาย ซึ่งจะนำมาซึ่งการละเมิดสิทธิชุมชน กระบวนการการทำงานก็จะไปตรวจสอบข้อเท็จจริงจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จากภาคประชาชนในพื้นที่ สำหรับส่วนตัวผมเข้าไปเชื่อมโยงในฐานะภาคประชาสังคม NGOs ในพื้นที่ ผมอยู่มูลนิธิพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิต (nature care) เราก็ไม่ได้ไปต่อต้านเขื่อนบ้านกุ่ม แต่เข้าไปศึกษาในเรื่องทุนทางสังคมของลุ่มน้ำว่ามีคุณค่า มีมูลค่าอะไรในทางเศรษฐกิจ ในเรื่องของการมีชีวิตอยู่ ในเชิงของวัฒนธรรมวิถีชีวิต ชาวบ้านเขาจะได้รู้ว่าถ้าสร้างเขื่อนมันจะ

เกิดผลกระทบอะไร และเขาจะต้องสูญเสียอะไร มันคุ้มไหม เขาจะเป็นคนที่ตัดสินเอง ทำงานในลักษณะที่ทำให้ชาวบ้านเขาได้ตื่นตัว รับรู้ในสิ่งที่เขามีอยู่ และสิ่งที่เขาจะต้องเสียไป เมื่อสร้างเขื่อน

5.4.2.6 หน่วยงานของรัฐ หน่วยงานของรัฐที่เข้ามามีบทบาทและเป็นเครือข่ายในการทำงาน ในเรื่องโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม ได้แก่ คณะกรรมาธิการการสวัสดิการสังคม สภาผู้แทนราษฎรและคณะกรรมาธิการศึกษา ตรวจสอบเรื่องทุจริตและเสริมสร้างธรรมาภิบาล วุฒิสภา โดยเฉพาะบทบาทของนายประสาร มฤคพิทักษ์ ประธานอนุกรรมาธิการศึกษาและตรวจสอบโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม จังหวัดอุบลราชธานี ที่ได้มีการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องและเสนอให้มีการยกเลิกโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่มด้วยเหตุผลในเรื่องธรรมาภิบาลของโครงการ และเพื่อรักษาระบบนิเวศน์ที่ยั่งยืนของแม่น้ำโขง

5.4.2.8 คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) เป็นอีกเครือข่ายที่ได้รับการเสนอเรื่องจากมูลนิธิพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิต เพื่อขอให้ คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติมีส่วนสนับสนุนสิทธิด้านสุขภาพของชุมชน ที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม

5.4.2.9 กลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ใกล้เคียง ได้แก่ กลุ่มสหอาสา กลุ่มชาวบ้านเขื่อนปากมูล กลุ่มชาวบ้านราษีไศล กลุ่มไซยะบุรี กลุ่มคนไร้สัญชาติบุณฑริก ฯลฯ ซึ่งเป็นเป็นเครือข่ายร่วมกัน

5.5 การสื่อสารของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานีต่อโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม

การสื่อสารของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ต่อโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม ถือเป็นการสื่อสารทางการเมืองอย่างหนึ่งเพราะเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของคนหลายส่วนในสังคม โดยเมื่อพิจารณาตามแนวคิดการสื่อสารทางการเมืองแล้ว สามารถจำแนกและวิเคราะห์ได้ดังต่อไปนี้

5.5.1 องค์ประกอบของการสื่อสาร

ในเรื่องขององค์ประกอบของการสื่อสารมีผู้แยกประเภทเอาไว้หลากหลาย แต่หากอธิบายตามแนวคิดของพูนทรัพย์ สิทธิพรหม (2539: 20-21) สามารถอธิบายถึงองค์ประกอบของการสื่อสารของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ต่อโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม ได้ดังต่อไปนี้ คือ

5.5.1.1 ผู้ส่งสาร (Sender) คือ ผู้เริ่มต้นสร้างและส่งสารไปยังผู้อื่น โดยอาจเป็นภาษาวัจนะหรืออวัจนะเพื่อเกิดการรับรู้ร่วมกัน ซึ่งในกรณีนี้อาจเป็นชาวบ้านในชุมชนลุ่มน้ำโขงจังหวัดอุบลราชธานี หรือ หน่วยงานรัฐ นักพัฒนาเอกชน นักวิชาการ นักศึกษา เจ้าหน้าที่ของบริษัทเอกชนที่ศึกษาความเป็นไปได้ในการสร้างเขื่อน หรือสื่อมวลชน เป็นต้น

5.5.1.2 สาร (Message) คือ สิ่งที่ผู้ส่งสารส่งไปให้ผู้รับสาร เป็นเรื่องราวต่างๆในรูปของข้อมูล ความรู้สึกและความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องเขื่อน

5.5.1.3 ช่องทางหรือสื่อ (Channel or mediam) เป็นตัวกลางที่จะนำสารสู่ผู้รับสาร อาจจะเป็นการสื่อสารซึ่งหน้าโดยตรง การเขียนจดหมาย การสื่อสารผ่านไมโครโฟนในเวทีสาธารณะ หรือช่องทางสื่อหนังสือพิมพ์ สื่อโทรทัศน์ วิทยุ หรือโทรศัพท์ เป็นต้น

5.5.1.4 ผู้รับสาร (Receiver) คือ ผู้รับสารที่ผู้ส่งสารสื่อไป ซึ่งอาจเป็นชาวบ้านในชุมชนลุ่มน้ำโขงจังหวัดอุบลราชธานี หรือ หน่วยงานรัฐ นักพัฒนาเอกชน นักวิชาการ นักศึกษา เจ้าหน้าที่ของบริษัทเอกชนที่ศึกษาความเป็นไปได้ในการสร้างเขื่อน หรือสื่อมวลชน เป็นต้น

5.5.2 ประเภทของการสื่อสาร

หากแบ่งประเภทการสื่อสารตามแนวคิด ของสุรพงษ์ โสธนะเสถียร และ เกศกนก ชุ่มประดิษฐ์ (2549: 32-91) สามารถแบ่งประเภทและวิเคราะห์การสื่อสารทางการเมืองของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ต่อโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม ได้ดังต่อไปนี้

5.5.2.1 กิจกรรมสื่อสารประเภทการพูด

1) การสนทนาแบบเผชิญหน้าหรือการสื่อสารระหว่างบุคคล จัดเป็นเครื่องมือการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากเป็นการเผชิญหน้าระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร ซึ่งสามารถพูดโต้ตอบและสามารถสังเกตเห็นอากัปกิริยา ทำให้ประเมินการเปิดรับข่าวสารได้ง่ายและไม่ซับซ้อนเหมือนเครื่องมือสื่อสารประเภทอื่น และชาวบ้านในชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี มักใช้การสื่อสารประเภทนี้มากที่สุด เพราะไม่ต้องเสียเงิน และเป็นวิถีเรียบง่ายธรรมดาอย่างที่ชาวบ้านเคยชิน

2) การจับกลุ่มสนทนา มีลักษณะคล้ายกับ การสนทนาแบบเผชิญหน้า เพียงแต่ขยายขนาดหรือจำนวนของผู้สนทนามีมากกว่า 2 คนขึ้นไป การสื่อสารลักษณะนี้พบมากในชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี เพราะชาวบ้านมีความใกล้ชิด ไปมาหาสู่เป็นประจำ การทำงานก็อยู่ในละแวกชุมชน ไม่ต้องออกไปที่อื่น ทำให้สะดวกต่อการจับกลุ่มสนทนากัน และการจับกลุ่มสนทนานี้เกิดขึ้นมากในช่วงที่มีข่าวคราวโครงการไฟฟ้าพลังงานน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม เพราะชาวบ้านแตกตื่นตกใจ จึงมีการจับกลุ่มสนทนาเกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างมาก

3) ข่าวลือ (Rumor) และซุบซิบ (Gossip) เป็นการรับเอาสถานการณ์ที่น่าเคลือบแคลงสงสัยมาสร้างเป็นเรื่องที่ตีความให้มีความหมายได้ อาจไม่สามารถหาต้นตอของแหล่งสารได้ และอาจเป็นทั้งด้านดีและด้านลบขึ้นอยู่กับทัศนคติส่วนบุคคล ข่าวลือและซุบซิบเกี่ยวกับการสร้างเขื่อนบ้านกุ่มเกิดขึ้นอย่างหนาหู ทำให้เกิดการพูดคุยและซักถามกันเป็นอย่างมาก ซึ่งยิ่งมีการพูดคุยก็ยิ่งมีข่าวลือเพิ่มขึ้นตามมา เกี่ยวกับค่าชดเชยที่จะได้บ้าง หรือผลกระทบที่จะเกิดขึ้นบ้าง ต้องย้ายผู้คนหนีน้ำท่วมบ้าง เป็นต้น

4) การสนทนาผ่านโทรศัพท์ การใช้โทรศัพท์ในสังคมชนบทจะเป็นกิจกรรมสื่อสารที่เกิดขึ้นกับคนเฉพาะกลุ่ม หรือไม่ก็เป็นการติดต่อกับภายนอกชุมชน เพราะคนในชุมชนนิยมการไปมาหาสู่กันมากกว่าจะใช้โทรศัพท์ติดต่อสื่อสาร แต่อย่างไรก็ตาม การติดต่อประสานงานระหว่างหมู่บ้าน หรือการนัดหมายเพื่อจัดกิจกรรมของกลุ่มคนฮักน้ำของ ก็จะใช้ช่องทางการสนทนาผ่านโทรศัพท์เป็นหลัก เพราะสะดวกและรวดเร็วในการติดต่อ อีกทั้งชาวบ้านก็มีโทรศัพท์มือถือใช้กันอย่างแพร่หลายแล้ว

5) วิทยุสื่อสาร เป็นการสื่อสารที่เกิดขึ้นกับผู้ใหญ่บ้านในอดีต โดยใช้ติดต่อกับหน่วยงานราชการ แต่ปัจจุบัน ไม่ปรากฏว่ายังมีการใช้อยู่ เพราะมีโทรศัพท์มือถือเข้ามาแทนที่

6) การฝากข้อความด้วยวาจา โดยจะฝากข้อความต่างๆ ไว้กับคนในครอบครัวของผู้ที่ต้องการจะฝากข้อความถึง เหตุผลที่ใช้วิธีสื่อสารแบบนี้ เพราะคนในชุมชนมีความสนิทคุ้นเคยและไว้ใจกัน จึงมักจะไปมาหาสู่เพื่อพูดคุยกันโดยตรงตามบ้านเรือน แต่หากไม่พบก็จะใช้วิธีการฝากข้อความ และวิถีเช่นนี้ยังมีอยู่อย่างเหนียวแน่นในชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี

7) การประชุม มีการประชุมกันในเรื่องเขื่อนบ้านกุ่มในหลายระดับ ในระดับหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านจะเป็นผู้เรียกประชุม โดยตัวแทนของครัวเรือนก็จะออกมาประชุมที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน ในระดับตำบลก็มีการประชุมผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลในแต่ละหมู่บ้าน ระดับอำเภอ ก็จะเป็นการเรียกประชุมของนายอำเภอและบริษัทเอกชนที่มีหน้าที่ศึกษาความเป็นไปได้ในการสร้างเขื่อนก็เคยใช้ช่องทางการประชุมของอำเภอในการให้ข้อมูลเรื่องการสร้างเขื่อนกับผู้ใหญ่บ้านและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ส่วนในระดับจังหวัดจะเป็นการประชุมในลักษณะของการหารือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเวทีสาธารณะ ซึ่งมีประชาชนที่สนใจเข้าร่วมด้วย

5.5.2.2 กิจกรรมสื่อสารประเภทการฟัง

1) การตอบกลับ เป็นปฏิกิริยาโต้ตอบจากผู้รับสารถึงผู้ส่งสารอย่างทันท่วงที อาจอยู่ในลักษณะ อวัจนภาษา ได้แก่ ท่าทาง กิริยา สีหน้า หรือวัจนภาษา คือ การพูดจา ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นปกติทั่วไป รวมถึงคนในชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานีด้วย

2) เสียงสะท้อนหรือการย้อนกลับของสาร เป็นการเดินทางของเนื้อหาข่าวสารจากผู้รับสารส่งไปยังผู้ส่งสาร เป็นลักษณะเผชิญหน้า รวมไปถึงการจับกลุ่มสนทนาอาจมีการวิพากษ์วิจารณ์แต่เป็นไปในลักษณะที่นุ่มนวล

5.5.2.3 กิจกรรมสื่อสารประเภทการเขียน

1) การบันทึกการประชุม เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นเพื่อเป็นหลักฐานอ้างอิงในการประชุมแต่ละครั้ง โดยในการประชุมแต่ละครั้ง อาจคิดว่าชาวบ้าน การศึกษาไม่สูง อาจไม่มีการจดบันทึกการประชุม แต่ในความเป็นจริง มีผู้ที่จดบันทึกการประชุม ยกตัวอย่าง เช่น พ่อใหญ่ดวง สุนนท์ บ้านคันท่าเกวียน ที่มักจะจดบันทึกเสมอ เมื่อมีการประชุมหรือการไปศึกษาดูงานในที่ต่างๆ เป็นต้น

2) การกรอกแบบฟอร์มต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการสำรวจข้อมูลของประชาชนที่หน่วยงานต่างๆส่งข้อมูลมาให้กรอก จะเป็นในลักษณะของการลงชื่อเพื่อแสดงความเห็นต่อการสร้างเขื่อน หรือ การสำรวจพันธุ์ไม้ในชุมชน (ชาวบ้านสงสัยว่าเป็นการสำรวจเพื่อประเมินค่าชดเชยจากการสร้างเขื่อน) เป็นต้น

3) การเขียนแผนงาน/โครงการ เป็นกิจกรรมการสื่อสารที่ต้องดำเนินงานเพื่อของบประมาณจากรัฐ ในเรื่องการต่อสู้เรื่องเขื่อนบ้านกุ่ม ชาวบ้านไม่ได้เขียนโครงการเพื่อของบประมาณของรัฐ กิจกรรมที่จัดขึ้นในเรื่องเขื่อน มีงบประมาณมาจากนักพัฒนาเอกชน นักวิชาการ ที่อาจของบประมาณมาจากที่อื่น ส่วนชาวบ้านก็อาจจะร่วมมือในเรื่องของอาหารการกิน เช่น ปลา ผัก ที่มีในชุมชน ดังนั้นจึงไม่ได้ของบประมาณจากรัฐ

5.5.2.4 กิจกรรมสื่อสารประเภทเครื่องมือ : สื่อสาธารณะ

1) เสียงตามสาย/หอกระจายข่าว หอกระจายข่าวของหมู่บ้าน เป็นช่องทางการติดต่อของประชาชนทั้งหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านถือเป็นตัวกลางสำคัญที่จะส่งต่อข้อมูลถึงประชาชนในหมู่บ้าน นอกจากจะใช้ในการกระจายข่าวสารทั่วไปแล้ว ยังใช้ในการพูดคุยในเรื่องโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม เช่น อาจใช้หอกระจายข่าวในการเรียกประชุมเรื่องเขื่อน หรือให้ข้อมูลเรื่องเขื่อน หรือนัดหมายกิจกรรมต่างๆในเรื่องเขื่อน เป็นต้น

2) โปสเตอร์/ป้ายผ้า/คัทเอาท์ กิจกรรมการสื่อสารแบบนี้มักทำเป็นคนเฉพาะกลุ่ม มิได้เกิดขึ้นกับบุคคลทั่วไปในชุมชน แต่สิ่งเหล่านี้ เป็นหนึ่งในอุปกรณ์การเคลื่อนไหวของกลุ่มคนฮักน้ำของ

3) แผ่นพับ ในการสื่อสารแบบแผ่นพับ คนในชุมชนจะเป็นผู้รับสารเท่านั้น โดยจะเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับเขื่อน รายละเอียดโครงการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม ผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้น เป็นต้น

4) กิจกรรมสื่อสารประเภทกิจกรรม/การกระทำ ซึ่งกิจกรรม/การกระทำที่เกิดขึ้นในชุมชนมีส่วนก่อให้เกิดกิจกรรมการสื่อสารในชุมชน เช่น กิจกรรมประเพณีตักปลา เป็นประเพณีที่แสดงให้เห็นถึงวิถีวัฒนธรรมของคนริมน้ำ การได้ร่วมทำกิจกรรมดังกล่าว ก็แสดงถึงความหวงแหนวิถีชีวิตเช่นนี้ ซึ่งเป็นช่องทางการต่อต้านเขื่อนโดยใช้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม นอกจากนั้นยังมีกิจกรรมทางศาสนา เช่น การไหลเรือไฟ บั้งไฟพญานาค การลอยกระทง เป็นต้น

นอกจากนั้นเมื่อวิเคราะห์ตามแนวคิดของสุรพงษ์ โสธนะเสถียร (2544: 3-4) จะสามารถแบ่งประเภทของการสื่อสารทางการเมืองของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานีได้เป็น 5 ประเภท ดังต่อไปนี้

หนึ่ง การสื่อสารภายในบุคคล เป็นการสื่อสารภายในจิต โดยไม่มีการแสดงออกด้วยวัจนภาษาใดๆออกมา เช่น การรำพึง ความรู้สึกนึกคิด และทัศนคติ เป็นต้น โดยการสื่อสารภายในบุคคลเป็นการสื่อสารประเภทหนึ่งของคนในชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี เพราะเมื่อได้รับข้อมูลข่าวสารในเรื่องเขื่อนจากสื่อหรือช่องทาง บุคคลต่างๆ แล้ว ชาวบ้านจะนำมาวิเคราะห์ผนวกหรือเปรียบเทียบกับข้อมูลเดิมที่มีอยู่ และชั่งน้ำหนักข้อมูล ดังกล่าว จากนั้นก็ตัดสินใจว่าตนคิดเห็นอย่างไรกับเรื่องเขื่อนบ้านกุ่ม ซึ่งการสื่อสารภายในดังกล่าว สามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ดังนั้น ความคิดเกี่ยวกับเรื่องเขื่อน อาจเพิ่มเติมหรือเปลี่ยนแปลงได้เช่นกัน

สอง การสื่อสารระหว่างบุคคล เป็นการสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารที่เป็นปัจเจกชน อาจกล่าวได้ว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นการสื่อสารขั้นพื้นฐาน มีความต่อเนื่องและมีการย้อนกลับของสารอยู่ตลอดเวลา จึงทำให้สามารถประเมินเหตุผลและความรู้สึกในการสื่อสารได้ ซึ่งชาวบ้านในชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ต่างก็มีการสื่อสาร แลกเปลี่ยน ถามไถ่กัน ในเรื่องเขื่อน ผลกระทบ และค่าชดเชยต่างๆ

สาม การสื่อสารกลุ่มเล็ก เป็นการสื่อสารที่มีคนมากกว่าสองคน แต่ไม่สามารถระบุจำนวนคนที่แน่นอนได้ จำนวนคนเป็นไปตราบเท่าที่จะสามารถสื่อสารกันซึ่งหน้า แต่ส่วนมากจะอยู่ระหว่าง 3-7 คน การสื่อสารเรื่องเขื่อนในลักษณะกลุ่มย่อย เกิดขึ้นได้ง่าย เพราะชาวบ้านมีความสนิทสนมและไปมาหาสู่ พูดคุยกันเป็นปกติ ยิ่งเมื่อมีเรื่องเขื่อนเข้ามาในชุมชน ชาวบ้านก็เกิดความตื่นตัว อยากรู้ จึงมีการสนทนากันเป็นกลุ่มเล็กๆ กันมาก

สี่ การสื่อสารกลุ่มใหญ่ เป็นการสื่อสารที่จะมีผู้มีส่วนร่วมเป็นจำนวนมาก สมาชิกต้องติดต่อกันโดยมีช่องทางการสื่อสารเป็นตัวช่วย เช่น การประชุมเรื่องเขื่อนในชุมชน การเสวนาแลกเปลี่ยนในเวทีสาธารณะหรือเวทีวิชาการ จะมีการใช้ไมโครโฟน และมีระเบียบในการสื่อสาร คือ มีการยกมือเพื่อแสดงความคิดเห็น มีบุคคลภายนอกชุมชนร่วมรับฟังและแลกเปลี่ยน เป็นต้น

ห้า การสื่อสารมวลชน เป็นการสื่อสารที่สามารถปลุกกระแสส่งผลต่อความคิดและพฤติกรรมของมวลชนในบางครั้งได้ ในเรื่องเขื่อนบ้านกุ่มมีการเผยแพร่ข่าวสารในเรื่องโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่มและความคิดเห็นของชาวบ้านต่อการสร้างเขื่อนไปสู่สาธารณะผ่านรายการโทรทัศน์ รายการข่าว ข่าวหนังสือพิมพ์ ข่าวออนไลน์ ในหลายครั้ง ซึ่งก็ได้รับการตอบรับจากสังคม คือ มีนักสิ่งแวดล้อม นักวิชาการ หรือบุคคลทั่วไปได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องเขื่อนมากขึ้น เป็นการสร้างกระแสสังคมได้ในระดับหนึ่ง

จากผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานีมีระดับความตื่นตัวใน 3 ลักษณะ คือ การวางเฉย การคัดค้าน และการต้องการเขื่อน ซึ่งแต่ละกลุ่มก็มีเหตุผลของตนในการคิดเช่นนั้น แต่อย่างไรก็ตามชาวบ้านต่างก็ต้องการข้อมูลที่ชัดเจนจากภาครัฐ เพื่อช่วยในการ

ตัดสินใจที่ถูกต้องมากที่สุด ส่วนรูปแบบความตื่นตัวที่แสดงออก ได้แก่ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในชุมชน การแสดงความคิดเห็นต่อสาธารณะ การสอบถามข้อมูลจากภาครัฐ การแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างชุมชนอื่นที่มีประสบการณ์ในเรื่องการสร้างเขื่อน และยังมีการเตรียมรับมือกับสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นด้วย ปัจจัยที่มีผลต่อความตื่นตัวของชาวบ้าน จะมีทั้งปัจจัยภายนอก ได้แก่ นักพัฒนาเอกชน นักวิชาการ ภาครัฐ บริษัทเอกชน และสื่อต่างๆ ส่วนปัจจัยภายใน ได้แก่ ผู้นำชุมชน การรับรู้และความเชื่อมั่นในสิทธิชุมชน การประเมินผลประโยชน์และผลกระทบจากการสร้างเขื่อนของชุมชน และการตัดสินใจรับข้อมูลของคนในชุมชน ส่วนการรวมกลุ่มของชาวบ้านที่เห็นได้ชัด คือ เครือข่ายคนฮักน้ำของ ซึ่งเป็นกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับโครงการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม และมีการทำกิจกรรมของกลุ่ม คือ การรวมกลุ่มเคลื่อนไหว ทั้งการยื่นหนังสือต่อรัฐ การประชุมสัมมนา การจัดเวทีแสดงความคิดเห็นของชาวบ้าน นักวิชาการ นักพัฒนาเอกชน และเครือข่ายองค์กรต่างๆที่เป็นพันธมิตร นอกจากนั้นก็มีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารความคิดเห็นของชาวบ้านและความเคลื่อนไหวของกลุ่มต่อสาธารณะ โดยร่วมมือกับสื่อมวลชนเพื่อตีแผ่ปัญหาสู่การรับรู้ของสังคม นอกจากนั้นก็มีการเจรจากับรัฐบาลและทำหนังสือถึงผู้ให้กู้เงินในการสร้างเขื่อน การใช้วิธีทางกฎหมายเพื่อให้มีการยุติโครงการสร้างเขื่อนดังกล่าว และก็มีความพยายามในการหาผู้เชี่ยวชาญเพื่อเสนอทางเลือกอื่นที่ไม่ใช่เขื่อนในการจัดการเรื่องน้ำและพลังงานไฟฟ้าอีกด้วย ส่วนในเรื่องของการสื่อสาร ชาวบ้านใช้การสื่อสารหลายรูปแบบ ได้แก่ การสนทนาระหว่างบุคคล การจับกลุ่มสนทนา การส่งต่อข่าวลือและการซุบซิบนินทา การสนทนาผ่านโทรศัพท์ การฝากข้อความด้วยวาจา และการประชุมร่วมกัน สื่อที่ใช้ในการสื่อสาร ได้แก่ หอกระจายข่าวของหมู่บ้าน โปสเตอร์ ป้ายผ้า คัทเอาท์ แผ่นพับ การสื่อผ่านการทำกิจกรรมต่างๆ นอกจากนั้นการสื่อสารของชาวบ้านยังสามารถแบ่งได้เป็น การสื่อสารภายในตัวเอง การสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารกลุ่มเล็ก การสื่อสารกลุ่มใหญ่ และการสื่อสารมวลชน

ความตื่นตัวของชาวบ้านในชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ที่แสดงออกมาผ่านการรวมกลุ่ม การสื่อสาร การสร้างพันธมิตรกับเครือข่ายต่างๆ เป็นการแสดงถึงวิธีการในการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิต ของชุมชนลุ่มน้ำโขงให้ยังคงอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป เพราะพวกเขาตระหนักดีว่าสิ่งเหล่านี้ เป็นสิ่งที่มีคุณค่าเกินกว่าจะคณานับได้

บทที่ 6

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “การศึกษาความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนในการบริหารจัดการและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิต ของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี จากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม” ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ ประการแรก เพื่อศึกษาถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ประการที่สอง เพื่อศึกษาถึงความตื่นตัว รูปแบบความตื่นตัว และปัจจัยที่มีผลต่อความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ในการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมและวิถีชีวิต จากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม ประการที่สาม เพื่อศึกษาถึงลักษณะการรวมกลุ่มและการสื่อสารของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ด้านสิทธิชุมชนในการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมและวิถีชีวิต จากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม โดยสามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

6.1 สรุปผลการศึกษา

6.2 อภิปรายผลการศึกษา

6.3 ข้อจำกัดในการศึกษา

6.4 ข้อเสนอแนะ

6.1 สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนในการบริหารจัดการและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิต ของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี จากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม มีข้อค้นพบที่น่าสนใจ ดังต่อไปนี้

6.1.1 สภาพทั่วไปของชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี

คนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานีมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ผูกพันกับแม่น้ำโขงเป็นอย่างมาก โดยคนในชุมชนจะทำอาชีพประมงและการปลูกพืชริมโขงเป็นส่วนใหญ่ ส่วนอาชีพอื่นๆเช่น การทำนา การหาของป่า การจักสาน การทอผ้า รับจ้างทั่วไป บริการการท่องเที่ยว ค้าขาย เลี้ยงสัตว์ และทำงานนอกพื้นที่ จะเป็นอาชีพรองหรืออาชีพเสริม

ในเรื่องของครอบครัว ชาวบ้านในชุมชนลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย มีพ่อแม่ ลูก หลาน ปู่ย่า หรือตายาย อยู่ร่วมกัน จึงเป็นครอบครัวใหญ่ มีความหลากหลายทางสถานะ การปฏิบัติตัวกับแต่ละสถานะก็จะแตกต่างกันไปด้วย อย่างไรก็ตามก็จะมีครอบครัวอีกส่วนหนึ่งที่เป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น คือ มีเฉพาะ พ่อ แม่ และลูก ส่วนการแบ่งหน้าที่กันในครอบครัว ผู้ชายจะเป็นใหญ่ในบ้าน มีหน้าที่หารายได้และอาหาร พร้อมทั้งเป็นผู้นำในการตัดสินใจ ผู้หญิงจะมีหน้าที่ดูแลงานบ้าน การทำอาหาร ดูแลลูก พร้อมทั้งหารายได้ด้วย ลูกก็จะมีบทบาทในการเป็นผู้น้อย คือ ผู้ใหญ่สามารถใช้หรือวานให้ทำงานเล็กๆน้อยๆ ที่เด็กสามารถทำได้ หากอยู่ในช่วงวัยรุ่นก็จะมีบทบาทในการหารายได้มาสู่ครอบครัวด้วย สำหรับผู้สูงอายุก็จะมีบทบาทในการอบรมสั่งสอนลูกหลาน ทั้งเรื่องการใช้ชีวิต ประสบการณ์ต่างๆ พร้อมทั้งถ่ายทอดเรื่องทางศาสนาและวัฒนธรรมให้กับคนในครอบครัวด้วย

รายได้ของชุมชน พบว่า ชาวบ้านมีรายได้จากการทำประมงอยู่ประมาณ 25,000-50,000 บาทต่อปี ขณะที่รายได้จากการปลูกพืชริมตลิ่งแม่น้ำโขงอยู่ระหว่าง 25,000-85,000 บาทต่อปี และชาวบ้านยังมีรายได้จากทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆอีกประมาณ 1,000-10,000 บาทต่อปี รวมรายได้ชาวบ้านที่ได้จากทรัพยากรธรรมชาติอยู่ที่ประมาณ 50,000-150,000 บาทต่อปี (พรพนา ก๊วยเจริญ, 2553)นอกจากนั้นชาวบ้านยังมีรายได้นอกภาคการเกษตร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการทำงานในภาคแรงงานในเมืองใหญ่ เฉลี่ย 60,000 บาทต่อครัวเรือนต่อปีอีกด้วย (โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า, 2551)

ในเรื่องของการศึกษาของคนในชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี เนื่องจากเป็นชุมชนที่อยู่ห่างไกล และชาวบ้านส่วนใหญ่มีรายได้ไม่มากนักเมื่อเทียบกับคนในเมือง ดังนั้นจึงมีโอกาส

ทางการศึกษาน้อย สถานศึกษาส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนในระดับประถมศึกษา มีสถานศึกษาในระดับมัธยมศึกษาน้อย ชาวบ้านส่วนใหญ่มักจะให้เด็กเรียนถึงระดับประถมศึกษาเท่านั้น และออกมาช่วยพ่อแม่ทำงาน อาจเป็นงานในชุมชนด้านเกษตรกรรม และเป็นงานใช้แรงงานในเมืองใหญ่ต่างๆ แต่ปัจจุบันก็มีชาวบ้านส่วนหนึ่งที่มีค่านิยมส่งลูกไปเรียนในเมืองใหญ่และเรียนในระดับมหาวิทยาลัย อย่างไรก็ตามก็ยังเป็นเด็กส่วนน้อยที่ได้รับโอกาสเช่นนั้น

ในเรื่องการแพทย์หรือสาธารณสุข ในแต่ละตำบลก็จะมีสถานีอนามัย และมี อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) คอยดูแลคนในชุมชนเมื่อเกิดอาการเจ็บป่วยเบื้องต้น และมีโรงพยาบาลประจำอำเภอรักษาในกรณีเจ็บป่วยหนัก อย่างไรก็ตามชาวบ้านยังมีความเชื่อในการรักษาแผนโบราณ เช่น การนำสมุนไพรมารักษาโรคทั่วไป การมีพ่อหมอ แม่หมอประจำหมู่บ้านรักษาโดยวิธีการเป่า การนวด เป็นต้น ซึ่งหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลเดินทางลำบากก็จะยังใช้วิธีการแบบชาวบ้านในการรักษาอยู่มากในกรณีที่เจ็บป่วยเล็กน้อย

การสื่อสารของคนในชุมชนจะเป็นการสื่อสารแบบเผชิญหน้าเป็นส่วนใหญ่ มีการจับกลุ่มสนทนา ใช้ระบบข่าวลือและการซุบซิบนินทา ซึ่งถือเป็นกรอบอย่างหนึ่งในการดำเนินชีวิตในชุมชน เพราะหากทำอะไรไม่ดีจะถูกนินทาและกดดันจากเพื่อนบ้าน และหากทำอะไรที่ดีก็จะถูกยกย่องให้ความนับถือ นอกจากนั้นก็จะมีการสนทนาผ่านโทรศัพท์มือถือ ซึ่งโทรศัพท์มือถือเข้ามามีอิทธิพลต่อการสื่อสารของชาวบ้านมากขึ้น ทำให้ชาวบ้านเข้าถึงเทคโนโลยีและสามารถสื่อสารได้อย่างสะดวกสบายมากขึ้น ถึงแม้บางหมู่บ้านจะมีปัญหาในเรื่องสัญญาณโทรศัพท์ แต่ก็มีโทรศัพท์สาธารณะของรัฐไว้คอยให้บริการ นอกจากนั้นยังมีการฝากข้อความด้วยวาจา และการประชุมของคนในหมู่บ้านต่างๆ

ในเรื่องของศาสนา ชาวบ้านในชุมชนลุ่มน้ำโขง จะมีการผสมผสานของศาสนาอยู่ประมาณ 3 ศาสนา ได้แก่ ศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ และการนับถือผีหรือแถน โดยจะอิงศาสนาพุทธเป็นหลัก ส่วนความเชื่อเรื่องผีหรือแถนเป็นความเชื่อที่มีมานานก่อนที่ศาสนาพราหมณ์และพุทธจะเข้ามา วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธเห็นได้จากการมีวัดและพระสงฆ์อยู่เกือบทุกหมู่บ้าน การทำบุญวันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันวิสาขบูชาและวันสำคัญต่างๆ วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ ได้แก่ การบายศรีสู่ขวัญ ผูกข้อมือ เป็นต้น ส่วนวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการนับถือผี คือ การมีบุญข้าวสาก บุญข้าวประดับดิน (ทำบุญให้ผีบรรพบุรุษ) และยังมีบุญบั้งไฟ ที่เป็นความเชื่อของแถน เป็นต้น

ในเรื่องของศิลปะ สิ่งที่เด่นชัดและมีชื่อเสียง คือ ภาพเขียนสีก่อนประวัติศาสตร์ที่อุทยานแห่งชาติผาแต้ม ถึงแม้เป็นศิลปะที่เกิดขึ้นยาวนานแล้ว และไม่อาจแน่ใจได้ว่าเป็นศิลปะที่เกิดขึ้น

จากบรรพบุรุษของชาวบ้านในลุ่มน้ำโขงหรือไม่ แต่ชาวบ้านก็ภาคภูมิใจว่าเป็นศิลปะที่มีคุณค่าและมีความสวยงามภายในชุมชน

ในเรื่องของการนันทนาการ คนในภาคอีสานเป็นกลุ่มคนที่มีเอกลักษณ์ในเรื่องชอบความสนุกสนาน ชอบทำกิจกรรมร่วมกันเป็นหมู่คณะ จึงมีศิลปวัฒนธรรมทางด้านความรื่นเริงที่เห็นได้ชัด เช่น หมอลำ หมอแคน การกล่าวคำผญา การรำประเภทต่างๆ การเซิ้งประเภทต่างๆ เป็นต้น

ในเรื่องการเมือง การเมืองท้องถิ่นของชุมชนลุ่มน้ำโขงมีการแข่งขันที่ปกติ ไม่รุนแรง ส่วนใหญ่คนที่มีญาติเยอะจะได้เปรียบในการแข่งขัน ส่วนการเมืองระดับชาติ ในกรณีเสื้อเหลืองเสื้อแดงชาวบ้านส่วนหนึ่งจะติดตามข่าวและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเมืองในวงสนทนา แต่ไม่ได้มีการเคลื่อนไหวต่อสาธารณะ ขณะเดียวกันการเมืองในเรื่องเขื่อนเป็นที่น่าสนใจมากกว่า เพราะเกี่ยวข้องกับปากท้องและอาชีพของคนในชุมชน โดยในบางหมู่บ้านมีการจับกลุ่ม แบ่งแยกความคิดในเรื่องเขื่อน คือมีกลุ่มที่ต้องการเขื่อนและไม่ต้องการเขื่อน ซึ่งก็จะมีคนที่เป็นแกนนำความคิดของกลุ่มตนเอง ความขัดแย้งแสดงออกในลักษณะการไม่ให้ความร่วมมือในกิจกรรมของฝ่ายตรงข้าม มีการนินทาลับหลัง ให้ข้อมูลที่เสียต่อฝ่ายตรงข้าม และมีการหลีกเลี่ยงการพูดเรื่องเขื่อนเพื่อให้สามารถพูดคุยกันได้แบบปกติในชุมชน เพราะเรื่องเขื่อนกลายเป็นเรื่องปัจเจกชนที่ไม่เชื่อมโยงในเรื่องของเครือญาติ เมื่อคนที่เป็นญาติกันคิดไม่ตรงกัน ก็ส่งผลกระทบต่อการพูดคุยในเรื่องเขื่อนที่ต้องหลีกเลี่ยง นอกจากนั้นยังมีการโยงเรื่องการเมืองระดับชาติกับการเมืองเรื่องเขื่อน เช่น การกล่าวหา นักพัฒนาเอกชนและชาวบ้านกลุ่มนักพัฒนาเอกชนว่าเป็นเสื้อเหลืองหรือเสื้อแดงเพื่อลดความน่าเชื่อถือ เป็นต้น

ในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศน์แม่น้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี จะมีความอุดมสมบูรณ์ ได้แก่ อาหาร เช่น ปลาหลากหลายสายพันธุ์ ในการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของนักศึกษามหาวิทยาลัยอุบลราชธานี พบว่า ชาวบ้านรู้จักและจับปลาได้ไม่น้อยกว่า 110-150 ชนิด (โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า, 2551) ผักที่เกิดเองตามธรรมชาติ ของป่าและสมุนไพรต่างๆ รวมทั้งมีระบบนิเวศน์ย่อยในแม่น้ำโขงที่อุดมสมบูรณ์ ได้แก่ ป่าบุ่งป่าทาม ลวงปลา วังน้ำลึก โบก แก้ง น้ำแก่ง น้ำก้อง เวิน หู ตาดหิน หาด ดอน ถ้ำ ผา คัน คอน คอนหิน หินขัน พุ่ง ซง โมย และห้วย นอกจากนั้นยังมีแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ได้แก่ สามพันโบก เสาเฉลียง น้ำตกแสงจันทร์ น้ำตกทุ่งนาเมือง น้ำตกสร้อยสวรรค์ สเลกอน-ดอนใหญ่ บั้งไฟพญานาคที่บ้านตามุย รอยพระบาท และวัดสวนหินผานางคอย เป็นต้น

ส่วนปัญหาของชุมชน ชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานีมีดังนี้ คือ ปัญหาเอกสารสิทธิ์ที่ดิน ปัญหาคนไร้สัญชาติ ปัญหาน้ำท่วม ปัญหาขาดแคลนน้ำในการเกษตร และปัญหาที่ดินทำกินมีจำกัด

6.1.2 ความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนต่อโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม

ซึ่งผลจากการศึกษาสามารถแบ่งระดับความตื่นตัวดังกล่าว ออกได้เป็น 3 ระดับหลัก คือ

6.1.2.1 การวางเฉย ลักษณะการวางเฉยของคนในชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ต่อโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท คือ

1) การวางเฉยไม่สนใจเพราะเชื่อว่าการสร้างเขื่อนไม่ได้มีผลดีผลเสียต่อตน และมองว่าเขื่อนเป็นเรื่องไกลตัว ถึงแม้จะรู้ว่าจะมีผลกระทบต่อเพื่อนบ้านหรือคนใกล้เคียง แต่เมื่อไม่มีผลกระทบต่อตนจึงวางเฉยไม่เดือดร้อน

2) การวางเฉยเพราะไม่คิดว่าตนเองจะมีสิทธิอะไรที่จะพูดในเรื่องเขื่อน เชื่อว่าตนเองเป็นเพียงประชาชนที่ไม่มีสิทธิอะไรมากนัก หากรัฐต้องการสร้างเขื่อน ก็ควรยอม การสร้างเขื่อนไม่ใช่เรื่องของชาวบ้าน เป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของรัฐ ชาวบ้านไม่ควรไปก้าวก่ายกับเรื่องดังกล่าว เพราะไม่ใช่หน้าที่ของตน

3) การวางเฉยต่อการพูดถึงโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่มเพื่อลดความแตกแยกในชุมชน มีข่าวลือและข้อมูลจากหลายฝ่ายเข้ามาในชุมชน เกิดการถกเถียงกันว่าอยากให้มีการสร้างเขื่อน หรือไม่อยากให้มีการสร้างเขื่อน ซึ่งต่างคนก็ต่างมีเหตุผลของตนเอง อีกทั้งข้อมูลที่นำมาถกเถียงกันเป็นเพียงข้อมูลที่ไม่ชัดเจน ความขัดแย้งและความคลุมเครือจึงเกิดขึ้นในชุมชน

4) การวางเฉยเพื่อรอฟังข้อมูลที่มีความเชื่อถือได้เพื่อประกอบการตัดสินใจ เนื่องจากคนในชุมชนได้รับข้อมูลที่มีความหลากหลายไม่ตรงกัน ทำให้ไม่อาจตัดสินใจได้ว่าข้อมูลใดเป็นข้อมูลที่ถูกต้อง ดังนั้นชาวบ้านบางส่วนเมื่อถูกถามเรื่องเขื่อน จะเกิดอาการลังเลไม่กล้าตอบแบบชัดเจนว่าตนต้องการเขื่อนหรือไม่ ส่วนหนึ่งอาจเกิดจากยังไม่มีข้อมูลพอให้ตัดสินใจ หรือส่วนหนึ่งอาจเกิดจากการที่มีคนหลายฝ่ายมาถามเรื่องเขื่อน ดังนั้นจึงไม่แน่ใจว่า ผู้ถามเป็นคนกลุ่มใด เพราะเรื่องเขื่อนเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์หลายอย่าง ดังนั้นชาวบ้านจึงต้องคอยระมัดระวังในการตอบคำถามเพื่อป้องกันตนเองด้วย

การแสดงออกของการวางเฉยดังที่ได้กล่าวมาในแบบต่างๆ สามารถสรุปโดยสังเขปได้ว่า ต้นเหตุของการวางเฉยดังกล่าว เกิดจากสาเหตุดังต่อไปนี้ คือ

หนึ่ง คิดว่าเรื่องเขื่อนไม่มีความเกี่ยวข้องกับตน ไม่ได้รับประโยชน์หรือผลกระทบอะไรโดยตรง อีกทั้งคิดว่าตนไม่ได้มีหน้าที่ที่จะพูดในเรื่องเขื่อน เพราะเรื่องเขื่อนเป็นเรื่องของภาครัฐที่เขาจะดูแลจัดการเอง

สอง ไม่คิดว่าตนเองจะมีสิทธิพูด ชาวบ้านส่วนนี้มองว่า ตนเป็นแค่ชาวบ้านที่เป็นผู้น้อย ไม่ได้มีอำนาจต่อรองอะไร ถ้าเขาจะสร้างเขาก็สร้างได้ พูดไปก็ไม่เกิดประโยชน์ มีแต่จะเกิดผลเสียกับตน

สาม ชาวบ้านส่วนหนึ่งเห็นว่าเรื่องเขื่อนเป็นเรื่องของผลประโยชน์ พูดไปจะเกิดความขัดแย้งในชุมชน เรื่องเขื่อนจะเป็นตัวทำลายความสัมพันธ์ในชุมชน เพราะฉะนั้นควรหลีกเลี่ยงที่จะพูดเรื่องเขื่อนเพื่อรักษามิตรภาพต่อกันไว้

สี่ ชาวบ้านส่วนหนึ่งเห็นว่า ในเรื่องเขื่อน เป็นเรื่องที่มีข้อมูลจากคนหลายฝ่าย ซึ่งเป็นข้อมูลที่ไม่ตรงกัน และยังไม่มีความชัดเจนว่าข้อมูลจากฝ่ายใดเป็นข้อมูลที่ถูกต้อง ดังนั้นชาวบ้านกลุ่มนี้จึงเลือกที่จะเงียบเพื่อรอฟังข้อมูลที่ชัดเจนที่จะทำให้สามารถตัดสินใจได้ก่อน

6.1.2.2 คัดค้าน ลักษณะการคัดค้านของคนในชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานีต่อโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1) คัดค้านแต่ไม่ประท้วง เป็นกลุ่มของชาวบ้านที่มีความเห็นว่า การสร้างเขื่อนจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของตน แต่ขณะเดียวกันก็ยืนยันที่จะไม่ไปเดินประท้วงเพื่อเรียกร้องค่าชดเชยใดๆ เพราะวิถีชีวิตและวัฒนธรรมเฉพาะของตน ที่ชอบอยู่อย่างสงบ ชอบหากินอยู่กับธรรมชาติ ไม่ชอบความวุ่นวายหรือการถกเถียง ความขัดแย้งในรูปแบบของการประท้วงจึงเป็นวิถีที่ชาวบ้านกลุ่มนี้พยายามที่จะหลีกเลี่ยง

2) คัดค้านและมีการเคลื่อนไหว มีชาวบ้านจำนวนไม่น้อยที่มีความเห็นในการคัดค้านเขื่อนและมีการรวมตัวเป็นกลุ่มเพื่อเคลื่อนไหวขับเคลื่อนให้มีการยุติการสร้างเขื่อน โดยชาวบ้านกลุ่มนี้ ส่วนมากเป็นชาวบ้านที่มีการจัดตั้งโดยนักวิชาการและนักพัฒนาเอกชน ซึ่งมีการให้ข้อมูล ให้ความรู้ในเรื่องเขื่อน ผลกระทบจากการสร้างเขื่อน มีการพาไปศึกษาดูงานในที่ต่างๆ รวมทั้งมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่นๆที่ประสบปัญหาจากเรื่องเขื่อนและเรื่องสิทธิต่างๆ

จากการศึกษา สามารถสรุปเหตุผลของการคัดค้านโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่มของชาวบ้านชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานีได้ดังต่อไปนี้

หนึ่ง เขื่อนทำให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิต คือ เมื่อเกิดเขื่อนจะเกิดอ่างเก็บน้ำ ทำให้น้ำท่วมทั้งบ้านเรือนและสวนที่ทำมาหากิน รวมถึงเถ้ากระดูกของพ่อแม่บรรพบุรุษที่ฝังอยู่ การประมงจะได้รับผลกระทบ พันธุ์ปลาลดลงเนื่องจากเขื่อนขวางทางการว่ายทวนน้ำขึ้นมาวางไข่ของปลา วิถีชีวิตแบบเดิมที่ชาวบ้านหวงแหนจะเปลี่ยนไป ต้องหาอาชีพใหม่ ต้องปรับตัวใหม่กับสิ่งที่ไม่คุ้นเคย

สอง ผลกระทบต่อทรัพยากร แก่งหินจะถูกระเบิดจากการสร้างเขื่อน น้ำท่วมทำให้ป่าบุ่งป่าทามอันเป็นที่หาอยู่หากินหายไป ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารในระยะยาว ทัศนียภาพก็เปลี่ยนไป เกิดผลต่อแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามที่เคยมี เช่น น้ำตกสร้อยสวรรค์ น้ำตกแสงจันทร์ น้ำตกทุ่งนาเมือง สามพันโบก เป็นต้น

สาม เกิดผลกระทบต่อรายได้ เมื่อน้ำท่วม การทำมาหากินของชาวบ้านลำบากขึ้น อาจสูญเสียอาชีพประมง เพราะจำนวนปลาอาจน้อยลง อีกทั้งจะทำให้ระดับน้ำโขงขึ้นลงไม่เป็นปกติตามฤดูกาลที่เคยเป็นมา ส่งผลต่อการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจที่เคยปลูกได้จากสวนริมตลิ่งอาจเปลี่ยนไปหรือไม่สามารถปลูกได้เลย หากน้ำท่วม ของป่าที่เคยหาได้ก็จะน้อยลงด้วย เป็นต้น

สี่ ความไม่ชัดเจนเรื่องค่าชดเชย ไม่มีหน่วยงานของรัฐมาให้ข้อมูลที่ชัดเจนเรื่องค่าชดเชย ว่าหากมีการสร้างเขื่อนจะมีหลักเกณฑ์ในการให้ค่าชดเชยอย่างไร และจะมีมาตรการในการเยียวยาความเสียหายอย่างไร มีแต่เพียงข่าวลือจากแหล่งต่างๆที่ไม่สามารถรับประกันได้แลยว่าเป็นจริงหรือไม่ ชาวบ้านจึงมีความกังวลเรื่องที่อาจจะไม่ได้ค่าชดเชย และต้องลำบากเดินทางไปประท้วงเพื่อขอค่าชดเชยจากรัฐ ซึ่งไม่ใช่วิถีทางที่ชาวบ้านต้องการ

ห้า เชื่อว่าเขื่อนเป็นผลประโยชน์ของนายทุน โดยนายทุนจะได้ประโยชน์จากการขายไฟฟ้า และการนำไฟฟ้าไปใช้ประโยชน์ในแง่ของเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม แต่ทิ้งผลกระทบและความทุกข์ทนให้ชาวบ้านในพื้นที่

หก เชื่อว่าเขื่อนไม่คุ้มค่ากับสิ่งที่เสียไป เพราะทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชาวบ้านในชุมชนมีค่ามากกว่าความต้องการไฟฟ้าของคนในเมือง

นอกจากนั้นยังสามารถจำแนกความต้องการของชาวบ้านที่คัดค้านเขื่อนได้เป็นอีก 2 ประเภท คือ หนึ่ง ชาวบ้านที่คัดค้านเขื่อน แต่ถ้ามีข้อตกลงเรื่องค่าชดเชยและการเยียวยาที่เหมาะสมและตกลงกันได้ด้วยความพอใจ ก็จะยอมให้มีการสร้างเขื่อนได้ สอง ชาวบ้านที่คัดค้านเขื่อนและมองว่าเขื่อนเป็นสิ่งที่ไม่คุ้มค่าและจะนำมาซึ่งผลกระทบที่ไม่อาจประมาณค่าได้ ถึงแม้จะชดเชยอย่างไรก็ไม่คุ้มค่ากับทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตที่เสียไป ดังนั้นจึงยืนยันที่จะไม่ต้องการให้สร้างเขื่อนอย่างแน่นอน

6.1.2.3 ต้องการเขื่อน เป็นกลุ่มที่เชื่อว่าเขื่อนจะนำมาซึ่งประโยชน์ต่อตนและชุมชน กลุ่มคนที่มีความคิดเห็นในลักษณะเช่นนี้จะพบในหมู่บ้านท้ายเขื่อน นอกจากนั้นยังมีคนส่วนน้อยของหมู่บ้านเหนือเขื่อนที่เห็นว่าการสร้างเขื่อนจะเป็นประโยชน์ต่อตนและต้องการให้มีการสร้างเขื่อนขึ้น การมองเห็นประโยชน์ของเขื่อนดังกล่าว เป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านส่วนหนึ่งต้องการเขื่อน ถึงแม้จะมองเห็นผลกระทบเช่นกัน แต่เมื่อชั่งน้ำหนักระหว่างประโยชน์และผลกระทบต่อตนแล้วเห็นว่าตนจะได้ประโยชน์มากกว่า ก็คิดว่าควรจะมีการสร้างเขื่อนขึ้น ขณะเดียวกันการ

ยอมรับเขื่อนดังกล่าว ก็เป็นการยอมรับอย่างมีเงื่อนไข ที่เมื่อสร้างเขื่อนแล้วชาวบ้านต้องได้รับการชดเชยเยียวยารักษาที่ดี

จากการศึกษาสามารถสรุปเหตุผลของชาวบ้านชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี กลุ่มที่มีความต้องการอยากให้มีเขื่อนบ้านกุ่มเกิดขึ้น ได้ดังต่อไปนี้

หนึ่ง เชื่อว่าเขื่อนจะนำผลประโยชน์มาให้ตนเองหรือชุมชน เช่น ทำให้เกิดการค้าขายการท่องเที่ยวขึ้นในชุมชน เกิดเศรษฐกิจที่ดีและมีการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเจริญมากขึ้น มีน้ำเพื่อการเกษตรมากขึ้น รายได้มากขึ้น เป็นต้น

สอง เชื่อว่าจะได้ค่าชดเชยจำนวนมาก จำนวนเงินเป็นล้าน ซึ่งสามารถนำไปซื้อรถใหม่ขับได้ หรือไปใช้จ่ายอย่างอื่นได้ เพราะชาวบ้านกลุ่มนี้เห็นว่า ตนเองเป็นคนยากจน หากได้ค่าชดเชยเป็นล้าน ก็อาจทำให้ชีวิตของตนดีขึ้น

สาม เชื่อว่าจะมีคนสร้างบ้านใหม่ให้ ต้องการมีบ้านใหม่ และที่ทำกินแหล่งใหม่ที่มีพื้นที่ทำการเกษตรมากขึ้น มีน้ำสำหรับทำการเกษตรมากขึ้น ซึ่งจะทำให้เกิดรายได้ที่เพิ่มขึ้น และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

สี่ เชื่อว่าเขื่อนจะมีประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมและประเทศชาติ รวมทั้งจะเป็นประโยชน์ต่อลูกหลานในอนาคต เพราะประเทศต้องมีการพัฒนาต่อไป พลังงานไฟฟ้าจึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็น โดยเฉพาะในยุคที่การพัฒนาต้องพึ่งพลังงานเช่นนี้

จากระดับความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานีที่ได้กล่าวมา เมื่อนำมาเปรียบเทียบวิเคราะห์ตามแนวคิดของ Alex Hutchinson (2550) ในเรื่องระดับของความตื่นตัวทางการเมือง สามารถวิเคราะห์และอธิบายได้ดังต่อไปนี้

(1) Illiterate คนไม่รู้หนังสือหรือการศึกษาอยู่ในระดับต่ำ คนกลุ่มนี้ในชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานีมีวิถีชีวิตที่อยู่กับธรรมชาติและการหาอยู่หากินในแบบของตนเอง และมีความเชื่อตามวิถีของตนว่าการขยันทำมาหากินเป็นแบบแผนของชีวิตที่ดีงามและสงบสุขแล้ว ดังนั้นกระแสของภายนอกจึงไม่ค่อยมีบทบาทกับพวกเขาเท่าใดนัก พวกเขาอาจไม่ค่อยดูข่าว ไม่มีความรู้เกี่ยวกับประเด็นปัญหาต่างๆในทางการเมืองมากนักและไม่รู้ข้อมูลต่างๆเกี่ยวกับเรื่องเขื่อน แต่ในเรื่องของการหวงแหนวิถีชีวิตและธรรมชาติแล้วเป็นสิ่งที่เป็นจุดเด่นของชาวบ้านกลุ่มนี้ ซึ่งอาจเป็นพลังเงียบที่เมื่อข้อมูลเข้าถึงพวกเขาแล้ว ความตื่นตัวอาจเกิดขึ้นจากพลังของความหวงแหนธรรมชาติและวิถีชีวิต โดยที่การไม่รู้หนังสือหรือระดับการศึกษาก็คงไม่อาจขวางกั้นได้

(2) Misinformed เป็นกลุ่มคนที่มีข้อมูลที่ผิดหรืออาจมีข้อมูลเพียงด้านเดียว คนกลุ่มนี้ถูกจัดไว้ในประเภทสุดโต่ง และมีปัญหาทางด้านอารมณ์ เมื่อมองในกลุ่มของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี อาจเป็นกลุ่มของคนที่มีความเชื่ออย่างแรงกล้าต่อความคิดความเชื่อของตนเองและ

กลุ่ม โดยไม่รับฟังความคิดเห็นของกลุ่มตรงข้าม ซึ่งก็เกิดขึ้นได้ทั้งกลุ่มคนที่คัดค้านเขื่อนและต้องการเขื่อน และอาจเป็นเหตุผลของการมุ่งเอาชนะ ต้องการให้ข้อเรียกร้องต้องการของกลุ่มตนประสบความสำเร็จ ซึ่งสิ่งนี้กลายเป็นตัวเร่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในชุมชน

(3) General เป็นกลุ่มคนที่มีข้อมูลในเรื่องเขื่อนพอสมควร และรู้ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ว่าเกิดปัญหาอะไรขึ้นบ้าง พร้อมทั้งมีเหตุผลของตนในการแสดงความคิดความเห็นเกี่ยวกับเรื่องเขื่อน ซึ่งก็อาจจะมาจากแรงจูงใจประการใดประการหนึ่ง หรือมาจากการได้ข้อมูลอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่คนกลุ่มนี้จะไม่ต้องการให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในชุมชน อยากให้ปัญหาจบลงด้วยดี ท่ามกลางความเข้าใจซึ่งกันและกัน

(4) Activist หรือ นักเคลื่อนไหว เป็นกลุ่มที่มีข้อมูลและมีความเข้าใจในประเด็นปัญหาต่างๆในชุมชนเป็นอย่างดีและสามารถอธิบายรายละเอียดของเรื่องราวต่างๆได้ คนกลุ่มนี้ศึกษาข้อมูลเพิ่มเติม มีการติดต่อประสานงานกันเป็นเครือข่าย เรียนรู้ที่จะสร้างเครือข่ายและพันธมิตรเพื่อขับเคลื่อนข้อเรียกร้องของตนและกลุ่ม รวมถึงอาจเป็นตัวกลางในการส่งผ่านความคิดของกลุ่มสู่สาธารณะ และมีกิจกรรมความเคลื่อนไหวต่างๆเกี่ยวกับเรื่องเขื่อนอยู่เสมออย่างต่อเนื่อง

(5) Expert หรือ ผู้เชี่ยวชาญ คนกลุ่มนี้เป็นหนึ่งในผู้ที่สร้างข่าวสารทางการเมืองในเรื่องเขื่อน โดยอาจทำงานร่วมกับหน่วยงานรัฐ หน่วยงานประชาสังคม นักข่าวท้องถิ่น บริษัทเอกชน หรือเครือข่ายนักพัฒนาเอกชน จึงเป็นผู้ที่มีความรู้ และทราบถึงปัญหา ทราบถึงผู้ที่มีบทบาทต่อเรื่องนี้ พวกเขาจะผ่านการทำงานและเคลื่อนไหวมามาก สามารถรู้วิธีต่อรอง และรู้กระบวนการการเสนอข้อคิดเห็นหรือสามารถติดต่อประสานงานกับรัฐหรือหน่วยงานอื่นๆได้ดี พวกเขาเป็นกลุ่มที่มักปรากฏตัวอยู่บนเวทีเมื่อเกิดการพูดคุยในเรื่องเขื่อนบ้านกุ่ม และมักจะเขียนหนังสือหรือบทความเพื่อนำเสนอข้อคิดเห็นของกลุ่มต่อสาธารณะ ซึ่งความคิดเห็นของเขาก็มักมีน้ำหนักในสังคม นอกจากนั้นพวกเขายังเป็นผู้ที่ทำกิจกรรมต่างๆเพื่อสาธารณะด้วย จากการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล สามารถสรุปได้ว่า ชุมชนเหนือเขื่อน ชาวบ้านส่วนมากไม่ต้องการให้มีการสร้างเขื่อน เนื่องจากการเกิดอ่างเก็บน้ำจะทำให้เกิดน้ำท่วมและเกิดผลกระทบต่างๆตามมามากมาย รองจากนั้นคือคนที่ความรู้สึกเฉยๆกับเรื่องเขื่อนคือหากรัฐต้องการทำก็สุดแล้วแต่รัฐ หากไม่ทำก็ไม่เกิดผลอะไรกับตน และกลุ่มที่น้อยที่สุดคือคนที่อยากให้มีการสร้างเขื่อนเพราะต้องการค่าชดเชย ส่วนชุมชนใต้เขื่อน จะมีความคิดที่หลากหลายกว่า เพราะหากสร้างเขื่อนแล้วจะไม่เกิดอ่างเก็บน้ำ และอาจทำให้เกิดความเจริญและการพัฒนาในชุมชนขึ้น จึงมีสัดส่วนคนที่ต้องการเขื่อนเพิ่มขึ้นมาเมื่อเทียบกับคนที่ต้องการเขื่อนในชุมชนเหนือเขื่อน แต่อย่างไรก็ตาม ก็ยังคงไม่มากเท่ากลุ่มคนที่คัดค้านเขื่อนและกลุ่มคนที่รู้สึกเฉยๆกับเรื่องเขื่อน แต่ในบ้านตามุยจะมีลักษณะที่พิเศษคือ คนที่ต้องการเขื่อนและคนที่คัดค้านเขื่อนจะมีจำนวนเท่าๆกัน ซึ่งถือเป็นปรากฏการณ์เฉพาะ เพราะมีทั้ง

ชาวบ้านที่ได้รับการจัดตั้งจากนักพัฒนาเอกชนและเจ้าหน้าที่ของบริษัทเอกชนที่ศึกษาเกี่ยวกับความเป็นไปได้ในการสร้างเขื่อน ดังนั้นความคิดเห็นจึงแตกต่างกัน

ภาพรวมในเรื่องความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชน จากการสัมภาษณ์พบว่า กลุ่มคนที่วางเฉยกับเรื่องเขื่อนมีมากที่สุด (รวมถึงคนที่เก็บความคิดเห็นทั้งเห็นด้วยและคัดค้านเขื่อนไว้ในใจ ไม่แสดงออกมา) รองลงมาคือกลุ่มคนที่คัดค้านเขื่อน และน้อยที่สุดคือกลุ่มคนที่ต้องการเขื่อน แต่อย่างไรก็ตามกลุ่มคนที่คัดค้านเขื่อนเป็นกลุ่มคนที่มีความตื่นตัวในการแสดงออกถึงความคิดเห็นมากที่สุด และมีการเคลื่อนไหวต่างๆเป็นเครือข่ายคนฮักน้ำของ โดยมีนักพัฒนาเอกชนเป็นพี่เลี้ยง และมีเครือข่ายนักวิชาการ นักศึกษา สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ สื่อ และเครือข่ายเกี่ยวกับแม่น้ำโขงต่างๆ ให้การช่วยเหลือ ดังนั้น เสียงของคนเหล่านี้จึงมีน้ำหนักและดังขึ้นในสังคมสาธารณะ

6.1.3 รูปแบบความตื่นตัวของคนในชุมชนต่อโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม

ความตื่นตัวของคนชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ต่อโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม มีการแสดงออกมาในหลายรูปแบบ ซึ่งสามารถจำแนกได้ ดังต่อไปนี้

6.1.3.1 การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในชุมชน ในช่วงที่มีกระแสข่าวเรื่องเขื่อนเข้ามาในชุมชน ชาวบ้านต่างจับกลุ่มพูดคุยกันถึงเรื่องเขื่อนว่า จะมีการสร้างที่ไหน จะเกิดผลกระทบอะไร จะได้ค่าชดเชยเท่าไหร่ อย่างไร และมีกระแสข่าวลือต่างๆเกี่ยวกับเรื่องเขื่อนมาให้ถกเถียงพูดคุยกันอยู่เสมอ นอกจากนั้นยังมีการการประชุมในระดับหมู่บ้าน บางหมู่บ้านมีการประชุมกันที่บ้านผู้ใหญ่บ้านเกี่ยวกับเรื่องเขื่อน ว่าคิดเห็นอย่างไร มีการยกมือเพื่อหยั่งเสียงว่าชาวบ้านอยากให้มีการสร้างเขื่อนหรือไม่

6.1.3.2 การแสดงออกต่อสาธารณะ ชาวบ้านชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี มีการจัดและร่วมเวทีแสดงความคิดเห็นในเรื่องเขื่อน ทั้งการจัดเวทีวิชาการ เวทีแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นและให้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องเขื่อนหลายครั้ง จากหลายหน่วยงาน ทั้งที่จัดขึ้นในชุมชนและจัดขึ้นในสถานศึกษา หน่วยงานราชการ หรือโรงแรมในตัวจังหวัดอุบลราชธานี นอกจากนั้นชาวบ้านยังได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องโครงการสร้างเขื่อนผ่านสื่อต่างๆ ทั้งทางสื่อออนไลน์ในอินเตอร์เน็ต หนังสือพิมพ์ และรายการโทรทัศน์ด้วย

6.1.3.3 การสอบถามข้อมูลจากภาครัฐ การสอบถามข้อมูลจากรัฐจะมีการสอบถามและพูดคุยเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่มในหลายระดับ ตั้งแต่การสอบถามของชาวบ้านจากผู้ใหญ่บ้าน กำนัน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล การสอบถามของกลุ่มเครือข่ายคนฮักน้ำของหรือกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆรวมถึงนักวิชาการต่อผู้ว่าราชการจังหวัด

อุบลราชธานี สำนักงานพลังงานจังหวัดอุบลราชธานี กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา กระทรวงต่างประเทศ กระทรวงพลังงาน รวมไปถึงนายกรัฐมนตรี การสอบถามข้อมูลจากภาครัฐดังกล่าว ก็จะมีทั้งการถามโดยวาจา การถามด้วยหนังสือที่เป็นทางการ การถามในงานเวทีสาธารณะ และการตั้งกระทู้ถามสดในรัฐสภา

6.1.3.4 การแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนที่เคยได้รับผลกระทบเรื่องเขื่อนและการศึกษาดูงาน มีการพาชาวบ้านชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานีไปศึกษาดูงานนอกพื้นที่ ทั้งจากกลุ่มของนักพัฒนาเอกชนและกลุ่มของบริษัทเอกชนที่มีหน้าที่ในการสำรวจความเป็นไปได้ในการสร้างเขื่อน นอกจากนั้น ด้วยชุมชนลุ่มน้ำโขงของจังหวัดอุบลราชธานี เป็นชุมชนที่อยู่ไม่ไกลจากชุมชนลุ่มน้ำมูลและชุมชนสิรินธร ซึ่งทั้งสองชุมชนต่างเป็นชุมชนที่มีประสบการณ์จากการสร้างเขื่อนปากมูลและเขื่อนสิรินธรมาแล้ว ดังนั้น เมื่อได้พบเจอกันในงานบุญ หรือได้ไปเยี่ยมเยือนกันหาปลาพบกัน ชาวบ้านจึงได้แลกเปลี่ยนและสอบถามซึ่งกันและกันถึงผลกระทบหรือประโยชน์ที่จะได้จากการสร้างเขื่อน ทั้งเรื่องค่าชดเชย ความคุ้มค่าต่างๆ

6.1.3.5 การเตรียมรับมือกับเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้น นอกจากการพูดคุยและการสนทนาเรื่องเขื่อนกันเป็นอย่างมากแล้ว ในบางพื้นที่มีการเตรียมรับมือ กับสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้น เช่น ชาวบ้านดงนามีการขึ้นไปถางป่าบนภูเขาเพื่อเป็นที่ทำกินและที่อยู่อาศัยแห่งใหม่ ส่วนบ้านท่าล้ง ก็เกิดการขอบ้านเลขที่ และการแบ่งปันเขตแดนกันมากมาย เพราะต้องการทำให้เสร็จก่อนสร้างเขื่อน เพื่อจะได้รับค่าชดเชย นอกจากนั้นยังมีผู้มีอิทธิพลบางรายเข้ามากว้านซื้อที่ดินริมโขงเพื่อวางแผนในการรับค่าชดเชยจากการสร้างเขื่อน รวมทั้งมีการขอเข้ามาเป็นนายหน้าหาคนมารับซื้อที่ดิน และจะวิ่งเต้นเรื่องเอกสารสิทธิให้ โดยขอค่านายหน้ากับชาวบ้านเป็นการตอบแทน

6.1.4 ปัจจัยที่มีผลต่อความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ต่อโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม

ปัจจัยที่มีผลต่อความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ต่อโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม สามารถแบ่งได้เป็น 2 ปัจจัย คือ

6.1.4.1 ปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายนอกชุมชนที่ทำให้เกิดความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ได้แก่

1) ภาครัฐ ภาครัฐมีบทบาทในการสร้างความตื่นตัวให้กับคนชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี โดยจากการที่รัฐได้ตัดสินใจศึกษาความเป็นไปได้ในการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม ก็ได้สร้างความตื่นตกใจและมีกระแสข่าวในเรื่องโครงการสร้างเขื่อนบ้านกุ่มขึ้น ทำให้คนในชุมชนมีการตั้งคำถามมากมายเกี่ยวกับเขื่อน ประชาชนจึงได้มีการสอบถามถึงรายละเอียดต่างๆกับ

เจ้าหน้าที่ของรัฐในหลายระดับ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอ และจังหวัด แต่เจ้าหน้าที่รัฐดังกล่าวไม่ทราบข้อมูลเกี่ยวกับโครงการ ต่อมาเมื่อชาวบ้านเกิดกระแสความขัดแย้งขึ้น มีการแบ่งกลุ่มคนเอาเขื่อนไม่เอาเขื่อน และมีกระแสต่างๆมากมาย ทำให้ผู้ว่าราชการจังหวัดมีการสั่งให้ยุติการพูดคุยเรื่องเขื่อนเอาไว้ก่อน จนกว่าจะมีรายละเอียดที่ชัดเจน ดังนั้นชาวบ้านจึงได้ถูกสั่งต่อเป็นทอดๆลงมาว่าให้ยุติการให้ข้อมูลกับคนภายนอกและการพูดคุยเรื่องนี้ลงเพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้ง นอกจากนั้น ยังมีเจ้าหน้าที่รัฐอีกกลุ่มหนึ่งที่พยายามที่จะคัดค้านโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม หรือพยายามที่จะเรียกร้องให้รัฐทบทวนและทำการศึกษาผลกระทบอย่างรอบด้านเสียก่อน ที่จะดำเนินโครงการ เจ้าหน้าที่รัฐกลุ่มนี้ ได้แก่ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, คณะกรรมาธิการการสวัสดิการสังคม สภาผู้แทนราษฎร และคณะกรรมาธิการศึกษา ตรวจสอบเรื่องทุจริตและเสริมสร้างธรรมาภิบาล วุฒิสภา โดยร่วมทำงานและเคลื่อนไหวกับชาวบ้านเครือข่ายคนฮักน้ำของ, นักพัฒนาเอกชน, นักวิชาการ และสื่อต่างๆ

2) บริษัทเอกชน มีบทบาทในการสร้างความตื่นตัวให้กับชาวบ้านใน 2 กระแส คือ

(1) กระแสความต้องการเขื่อนเพื่อเหตุผลทางด้านการพัฒนาชุมชนให้มีความเจริญก้าวหน้า มีการลงพื้นที่เพื่อจัดตั้งมวลชนของตน และนำเสนอในด้านที่ดีของเขื่อนให้ประชาชนได้รับฟัง

(2) กระแสการต่อต้านเขื่อน เกิดจากการที่เมื่อเจ้าหน้าที่ของบริษัทเดินทางไปวัดระดับน้ำ และสำรวจความเป็นไปได้ในการสร้างเขื่อนในพื้นที่ต่างๆ เมื่อชาวบ้านเห็นดังกล่าวก็เกิดความสงสัย และตื่นตกใจว่า เขาจะมาทำอะไร และเกิดการตั้งคำถามต่างๆขึ้น

3) นักพัฒนาเอกชน เป็นกลุ่มที่มีความใกล้ชิดกับชาวบ้านมากที่สุด โดยจะลงพื้นที่เข้ามาคลุกคลีกับชาวบ้าน ให้ข้อมูลความรู้ในเรื่องเขื่อน ผลกระทบที่เกิดจากการสร้างเขื่อน ให้ความรู้เรื่องสิทธิ สร้างความกล้าในการแสดงความคิดเห็นและปกป้องสิทธิของตน สอบถามความคิดเห็นของชาวบ้านเกี่ยวกับเรื่องเขื่อน พาชาวบ้านไปดูงานเรื่องเขื่อนและผลกระทบจากการสร้างเขื่อนในพื้นที่ต่างๆของประเทศ พร้อมกันนั้นก็จัดตั้งมวลชน ดึงชาวบ้านที่สามารถต่อยอดความรู้ได้มาเป็นแกนนำ และสร้างกลุ่มเครือข่ายการเคลื่อนไหว คือ กลุ่มฮักน้ำของ โดยมีแกนนำชาวบ้านเป็นตัวประสานกิจกรรมความเคลื่อนไหวต่างๆ นักพัฒนาเอกชนจะเป็นพี่เลี้ยงให้กับกลุ่มชาวบ้านเหล่านั้น เพราะเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ ทราบช่องทางในการเรียกร้อง รวมถึงเทคนิควิธีทางกฎหมาย และขั้นตอนทางราชการ นอกจากนั้นนักพัฒนาเอกชนก็ยังทำหน้าที่เป็นสื่อกลางนำความคิดเห็นของชาวบ้านออกไปเผยแผ่ต่อสาธารณะ จัดเวทีสาธารณะ เวทีวิชาการ เวทีพูดคุยย่อย สร้าง

พันธมิตรกับกลุ่มต่อสู้เรื่องสิทธิอื่นๆในประเทศ เพื่อรวมให้เกิดพลังในการเรียกร้อง โดยทำงานร่วมกับ นักวิชาการ นักพัฒนาเอกชนในพื้นที่อื่น นักข่าว องค์กรพัฒนาเอกชนในต่างประเทศ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ สมาชิกวุฒิสภา เป็นต้น

4) นักวิชาการ มีบทบาทในการสร้างความตื่นตัวของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี โดยการลงพื้นที่ เข้าไปให้ข้อมูลเรื่องเขื่อนในชุมชน ให้เอกสารความรู้เรื่องเขื่อน สอบถามความคิดเห็นประชาชนในเรื่องเขื่อน จัดกิจกรรมต่างๆร่วมกับนักศึกษา นักพัฒนาเอกชน นักข่าว และเครือข่ายต่างๆ ทั้งเวทีสาธารณะ เวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เวทีวิชาการ ประสานการรวมตัวของชาวบ้านในแบบต่างๆ ตลอดจนเขียนบทความ ทำงานวิจัย หรืองานวิชาการเกี่ยวกับเรื่องเขื่อน นำกรณีเรื่องเขื่อนไปเป็นเนื้อหาสำหรับการเรียนการสอนในห้องเรียน รวมทั้งเป็นสื่อกลางนำความคิดเห็นของชาวบ้านออกไปเผยแผ่ต่อสาธารณะ ซึ่งการนำความคิดเห็นของชาวบ้านไปสู่สาธารณะนี้ เป็นประโยชน์อย่างมาก เพราะยิ่งตีแผ่ไปได้มากเท่าใด ประเด็นนี้ก็จะยิ่งเป็นสาธารณะมากขึ้น มีคนเข้ามาให้ความคิดเห็นและช่วยเหลือมากขึ้นด้วย

5) ชุมชนที่เคยมีบทเรียนเรื่องเขื่อน มีบทบาทในการสร้างความตื่นตัวของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี คือ เข้ามาให้ข้อมูลเรื่องเขื่อน ถึงสิ่งที่ตนได้รับจากการสร้างเขื่อนในชุมชนของตน ทั้งเรื่องค่าชดเชย ผลกระทบที่เกิดขึ้น ชีวิตหลังจากการมีเขื่อน ความคุ้มค่าของเขื่อน ความเจ็บปวดที่ได้รับจากการมีเขื่อน เป็นต้น ซึ่งส่วนมากกลุ่มที่มีบทเรียนที่ไม่ดีกับเขื่อนจะตื่นตัวเพื่อให้ข้อมูลมากกว่า เพราะเห็นว่าเขื่อนเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความทุกข์ต่อชาวบ้าน นอกจากนั้นก็จะเป็นชาวบ้านทั่วไปที่มีการพบปะแลกเปลี่ยนกันเองในชุมชน จากการพบปะกันระหว่างหาปลา หรืองานบุญต่างๆ ก็จะมีการแลกเปลี่ยนพูดคุยกันในเรื่องเขื่อนด้วย

6) สื่อต่างๆ สื่อประเภทต่างๆ ที่มีการนำเสนอเรื่องเขื่อนบ้านกุ่ม ก็มีผลต่อความตื่นตัวในระดับหนึ่งของชาวบ้านลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ประกอบด้วย สื่อโทรทัศน์จากช่องฟรีทีวี สื่อโทรทัศน์เคเบิ้ลทีวีและทีวีออนไลน์ สื่ออินเตอร์เน็ตประเภทข่าวออนไลน์ สื่อวิทยุชุมชน และสื่อหนังสือพิมพ์ทั้งหนังสือพิมพ์ทั่วไปและหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น แต่สื่อที่มีผลมากที่สุดต่อความตื่นตัวของคนในชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี คือ สื่อจากโทรทัศน์ช่องฟรีทีวี

6.1.4.2 ปัจจัยภายใน ปัจจัยภายในชุมชนที่ทำให้เกิดความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ได้แก่

1) ผู้นำชุมชน ผู้นำชุมชนในที่นี้สามารถแบ่งได้เป็น 2 แบบ คือ ผู้นำชุมชนแบบเป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน เป็นต้น และผู้นำแบบบารมี เช่น พ่อบ้านพ่อเมือง คนที่ชาวบ้านให้ความนับถือ ซึ่งความคิดเห็นของผู้นำชุมชนจะมีผล

ต่อความคิดเห็นของชาวบ้านในเรื่องเขื่อนด้วยเช่นกัน ส่วนจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับบารมีของผู้นำผู้นั้นด้วย

2) การรับรู้และความเชื่อมั่นในสิทธิของชุมชน การรับรู้และความเชื่อมั่นในสิทธิชุมชนของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี มีหลากหลายแบบ คือ

(1) ไม่รับรู้และไม่เชื่อมั่น คือไม่ทราบว่าตนเองมีสิทธิในการคัดค้านหรือแสดงความคิดเห็นในเรื่องเขื่อน คิดว่า เรื่องเขื่อนไม่ใช่หน้าที่ของตนเอง ไม่ควรไปยุ่งเกี่ยว เพราะอาจนำความเดือดร้อนมาให้

(2) รับรู้แต่ไม่เชื่อมั่น คือ ทราบว่าตนเองมีสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็นสนับสนุนหรือ คัดค้านเขื่อน และได้มีการแสดงความคิดเห็นไป แต่ยังไม่เชื่อมั่นว่าสิ่งที่ตนได้แสดงความคิดเห็นนั้นจะมีผลต่อนโยบายหรือการตัดสินใจของภาครัฐหรือไม่

(3) รับรู้และเชื่อมั่น คือ ทราบว่าตนเองมีสิทธิแสดงความคิดเห็นคัดค้าน หรือสนับสนุนเขื่อน และได้มีการแสดงความคิดเห็นและเคลื่อนไหวต่างๆไป พร้อมทั้งเชื่อว่าสิ่งที่ตนได้แสดงออกไปจะมีผลต่อนโยบายหรือการตัดสินใจของภาครัฐอย่างแน่นอน

3) การประเมินผลประโยชน์และผลกระทบจากการสร้างเขื่อนของชุมชน เนื่องจากในแต่ละหมู่บ้านในแต่ละชุมชน หรือแม้แต่ในแต่ละอาชีพ แต่ละครอบครัวนั้น จะได้รับประโยชน์และผลกระทบจากเรื่องเขื่อนที่ไม่เหมือนกัน ดังนั้นการชั่งน้ำหนักและการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องเขื่อนจึงแตกต่างกันไปด้วย

4) การตัดสินใจรับข้อมูลของคนในชุมชน ข้อมูลต่างๆเกี่ยวกับเรื่องเขื่อนมีเข้ามาจากหลากหลายช่องทาง เช่น จากนักพัฒนาเอกชน นักวิชาการ สื่อ เจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือบริษัทเอกชน ซึ่งหลายครั้งเป็นข้อมูลที่ไม่ค่อยตรงกัน ดังนั้นการตัดสินใจรับข้อมูลของคนในชุมชนจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ

6.1.5 การรวมกลุ่มและเครือข่าย ในการเคลื่อนไหวในกรณีโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม

การรวมกลุ่มและการเคลื่อนไหวของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ถือเป็นการแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย โดยรูปแบบในการแสดงออกตรงตามการให้ความหมายของ สุจิต บุญบงการ (2537) ที่ว่าไว้ว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นการมีส่วนร่วมด้วยความสมัครใจ ปราศจากการบังคับ รูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมืองอาจมีตั้งแต่รูปแบบเล็ก ๆ แคบๆ เช่น การแสดงความคิดเห็น การอภิปรายทางการเมือง การเขียนจดหมายแสดงความคิดเห็นถึงผู้มีอำนาจรัฐ ไปจนถึงรูปแบบที่มีน้ำหนักกว้างขวางขึ้น เช่น

การชุมนุมประท้วง การเดินขบวน การวิ่งเต้น เพื่อให้ผู้นำทางการเมืองออกกฎหมายหรือยอมรับในนโยบายที่ตนเรียกร้อง (lobbying) ซึ่งทั้งหมดนี้ ล้วนเป็นกิจกรรมที่คนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ได้แสดงออกแล้วทั้งสิ้น

โดยการมีส่วนร่วมทางการเมืองดังกล่าว เป็นการใช้สิทธิชุมชนในการมีส่วนร่วมต่อการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ เพราะน้ำถือว่ามีความสำคัญมากกับวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งในอดีตที่ผ่านมาชาวบ้านชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ได้มีการใช้ประโยชน์จากแม่น้ำโขงในการดำรงชีวิต ทำอาชีพประมง เกษตรกรรม นอกจากนั้นแม่น้ำโขงได้สอดแทรกเข้าไปในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของพวกเขาอย่างกลมกลืน พวกเขามีระเบียบการใช้ประโยชน์จากแม่น้ำโขงและการอนุรักษ์รักษาแม่น้ำโขงในรูปแบบของภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยไม่ต้องจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ถือเป็นความเข้าใจระหว่างกันในชุมชน และถือเป็นการบริหารจัดการน้ำของชุมชน เช่น การกำหนดเขตลวงปลา การแบ่งเขตเพาะปลูกริมตลิ่งแม่น้ำโขง เป็นต้น เมื่อรัฐมีโครงการสร้างเขื่อนเกิดขึ้นในชุมชนเพื่อการพัฒนาในแนวทางของรัฐ เพื่อกักเก็บน้ำไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ที่ไกลออกไป และเพื่อจะมีการสร้างพลังงานไฟฟ้าอันจะเป็นประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ในประเทศ ตามหลักการมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยแล้ว ชุมชนควรมีสิทธิในการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำกับภาคส่วนอื่นๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ชุมชนควรมีส่วนร่วมทั้งในการรับรู้ การแสดงความคิดเห็นและการร่วมตัดสินใจ แต่เมื่อโครงการนี้ไม่ได้เปิดเผยข้อมูลหรือไม่ได้สอบถามความคิดเห็นของชาวบ้านก่อนที่จะมีโครงการเกี่ยวกับแม่น้ำโขงที่เขาใช้ประโยชน์อยู่ ชาวบ้านจึงมีการตั้งคำถามกับสิ่งที่เกิดขึ้น เพราะการจะพัฒนาลุ่มน้ำโขงซึ่งเกี่ยวพันกับชีวิตคนมากมาย หากไม่มีการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแล้ว ก็ไม่ถือว่าเป็นการบริหารจัดการน้ำที่ดีและจะนำมาซึ่งปัญหามากมายในภายหลัง

การเคลื่อนไหวของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นการเคลื่อนไหวในรูปแบบของกลุ่ม ที่อาศัยเครือข่ายต่างๆในการสนับสนุนการทำงานซึ่งกันและกัน ซึ่งสามารถสรุปลักษณะการรวมกลุ่มเคลื่อนไหวดังกล่าว ได้ดังต่อไปนี้

6.1.5.1 การรวมกลุ่มในการเคลื่อนไหวกรณีโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม จากการเคลื่อนไหวแสดงความคิดเห็นต่างๆของชาวบ้านลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี เห็นได้ชัดว่า กลุ่มที่มีความตื่นตัวและเคลื่อนไหวส่วนมากจะเป็นกลุ่มที่มีความเห็นคัดค้านเขื่อน ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวแบบมีเครือข่าย โดยชาวบ้านทำงานร่วมกับนักพัฒนาเอกชน นักวิชาการ นักศึกษา และผู้สื่อข่าว เพื่อการขับเคลื่อนที่ต่อเนื่อง มีพลัง และเป็นที่รับรู้ของสังคมมากขึ้น โดยชูประเด็นเรื่องสิทธิชุมชน เป็นตัวขับเคลื่อนความเคลื่อนไหว

การเคลื่อนไหวของชาวบ้านดังกล่าวยังสอดคล้องกับแนวคิดรูปแบบการเคลื่อนไหวในประเด็นเรื่องเขื่อนของ อวีว่า อิมฮอฟ, ซูซาน หว่อง และแอน แคทริน ชไนเดอร์ (2549: 23-24) ดังนี้

หนึ่ง รวมกลุ่มและเคลื่อนไหว มีการประชุมและรวบรวมกลุ่มชาวบ้านที่คาดว่าจะได้รับความเดือดร้อนจากการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม สร้างองค์กรชาวบ้านที่จะเชื่อมประสานกับองค์กรอื่นๆเป็นเครือข่ายขึ้นมา ซึ่งองค์กรชาวบ้านในกรณีการคัดค้านโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่มที่เห็นได้ชัดคือ เครือข่ายคนฮักน้ำของ ซึ่งสร้างพันธมิตรกับองค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ นักศึกษา นักวิจัย นักกฎหมาย สื่อ และผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆ โดยได้มีการให้คำแนะนำและความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการเคลื่อนไหว ทั้งการจัดประชุมย่อย การจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น การจัดเวทีวิชาการ การจัดกิจกรรมประเพณีต่างๆ การเผยแพร่ข่าว เป็นต้น เพราะการเคลื่อนไหวจะสำเร็จได้ขึ้นอยู่กับการรวมตัวกันของคนจำนวนมาก และต้องทำงานอย่างต่อเนื่อง

สอง การรณรงค์และเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร จากการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายคนฮักน้ำของ ซึ่งชาวบ้านร่วมกับภาคส่วนอื่นๆ ได้มีการทำใบปลิว รายงาน และเอกสารพร้อมสื่ออื่นๆ เพื่อเผยแพร่ข้อมูล ในเรื่องเขื่อนบ้านกุ่ม และสร้างความตระหนักให้แก่สังคมเกี่ยวกับปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นกับชุมชนหากมีการสร้างเขื่อน เผยแพร่สื่อไปยังคนกลุ่มต่างๆ ทั้งชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบ ประชาชนทั่วไป กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กลุ่มสิทธิมนุษยชน รวมถึงหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง โดยการสร้างข้อมูลดังกล่าว ส่วนมากจะเป็นในลักษณะที่ว่า ชาวบ้านเป็นผู้ให้ข้อมูลอาจจะด้วยวาจา หรือมีการเขียนรวบรวมไว้ด้วยลายมือ จากนั้น นักพัฒนาเอกชน นักวิชาการ นักศึกษา หรือสื่อต่างๆ ก็นำข้อมูลเหล่านั้นมาตีพิมพ์ เผยแพร่ หรือถ่ายทอดออกมาผ่านสื่อต่างๆ

สาม ทำงานกับสื่อมวลชน ชาวบ้านทำงานโดยอาศัยความร่วมมือจากสื่อมวลชนในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านไปยังหนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ ซึ่งชาวบ้านจะมีการแสดงความคิดเห็น เรียกร้องและตั้งคำถามต่อรัฐหรือหน่วยงานเอกชนผ่านสื่อมวลชน ซึ่งจะช่วยให้รัฐบาลและผู้สร้างเขื่อนได้หันมารับฟังข้อเรียกร้อง นอกจากนั้นยังมีการเชิญนักข่าวมาร่วมกิจกรรมที่ชาวบ้านหรือพันธมิตรในภาคส่วนอื่นๆจัดขึ้นและส่งข่าวให้กับนักข่าวต่างๆอยู่เสมอ

สี่ การเจรจากับรัฐบาลและผู้ให้กู้เงิน การเจรจากับรัฐบาลและผู้ให้เงินกู้จะเป็นในลักษณะการรวมกลุ่มเครือข่ายต่างๆ และเขียนหนังสือถึงรัฐบาล คณะกรรมาธิการแม่น้ำโขง และบริษัทผู้ให้เงินทุนในการสร้างเขื่อนในแม่น้ำโขง เพื่อแสดงความกังวลต่อการสร้างเขื่อนในแม่น้ำโขง ที่อาจเกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิต ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของคนลุ่มน้ำโขง นอกจากนั้นก็มีการตั้งกระทู้ถามสดในรัฐสภาต่อกระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งเป็นหน่วยงานสุดท้ายที่ได้ดำเนินการเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่มเพื่อนำเสนอข้อกังวลของ

ชาวบ้านและสอบถามถึงข้อเท็จจริงของโครงการ นอกจากนั้นยังมีการโน้มน้าวจิตใจของผู้มีอำนาจในการตัดสินใจให้หันมาสนับสนุนและรับฟังข้อเรียกร้องของชาวบ้าน ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่รัฐในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ สมาชิกวุฒิสภา หรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร รวมไปถึงผู้เสนอเงินกู้ให้กับการสร้างเขื่อนด้วย

ห้า ใช้วิธีการทางกฎหมาย พันธมิตรของเครือข่ายคนฮักน้ำของ นั้นคือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน มีการอ้างกฎหมายรัฐธรรมนูญ มาตรา 66-67 ในเรื่องของสิทธิชุมชนในการมีส่วนร่วมกับรัฐในการจัดการทรัพยากร และเมื่อรัฐจะทำโครงการใดๆที่อาจส่งผลกระทบต่อชุมชน รัฐต้องมีการศึกษาและประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของคนในชุมชน และต้องจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียก่อน นอกจากนั้นก็มีมาตรา 190 ที่ระบุถึงการทำหนังสือสัญญาระหว่างประเทศที่อาจส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงอาณาเขตประเทศ ต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภาก่อน ส่วนในกฎหมายพระราชบัญญัติสุขภาพ คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ มีส่วนสนับสนุนสิทธิด้านสุขภาพของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม ซึ่งตามพระราชบัญญัติสุขภาพมีข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้อง คือ มาตรา 5 ว่าด้วยบุคคลมีสิทธิดำรงชีวิตในสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ และบุคคลมีหน้าที่ร่วมกับหน่วยงานของรัฐดำเนินการให้เกิดสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมที่ดี มาตรา 10 ว่าด้วยสิทธิรับรู้ข้อมูลข่าวสารผลดีผลเสียที่จะเกิดขึ้น ซึ่งการสร้างเขื่อนแห่งนี้ หน่วยงานรัฐก็ยังไม่มีข้อมูลชัดเจน มาตรา 11 ว่าด้วยสิทธิการขอให้มีส่วนร่วมประเมินผลกระทบด้านสุขภาพจากนโยบายสาธารณะ และมาตรา 40 สนับสนุนให้มีการจัดสมัชชาสุขภาพเฉพาะพื้นที่ เฉพาะประเด็น (ASTV ผู้จัดการออนไลน์, 2551)

หก เสนอทางเลือกอื่นที่ไม่ใช่เขื่อน มีความพยายามในการหาทางเลือกอื่นที่ไม่ใช่เขื่อน โดยพยายามติดต่อผู้เชี่ยวชาญมาช่วยในการนำเสนอทางเลือกอื่นๆในการจัดการน้ำและพลังงานที่นอกเหนือไปจากการสร้างเขื่อน ซึ่งจากการศึกษาของ ดร.เดชรัต สุขกำเนิด นักวิชาการพลังงานจากมูลนิธินโยบายสุขภาวะ ได้เสนอแนวทางการพัฒนาแผนผลิตไฟฟ้าทางเลือก ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ คือ การปรับค่าพยากรณ์, การจัดการด้านความต้องการใช้ไฟฟ้า (DSM), การเพิ่มการใช้พลังงานหมุนเวียน โรงไฟฟ้าชีวมวล และการเพิ่มการผลิตไฟฟ้า-ความร้อนร่วม ซึ่งจะรองรับการใช้ไฟฟ้าไปจนถึงปี พ.ศ. 2564 โดยไม่ต้องสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม, โรงไฟฟ้าถ่านหิน หรือโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ด้วย (พรพนา ก๊วยเจริญ, 2553)

นอกจากนั้น เมื่อพิจารณาลักษณะการเคลื่อนไหวของชาวบ้านลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี กับแนวคิดเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ที่ ประภาส ปิ่นตบแต่ง (2552: 21-23, 29) ได้กล่าวไว้ ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กระแส คือ

ทฤษฎีพฤติกรรมรวมหมู่ (Collective Behavior Theory), ทฤษฎีระดมทรัพยากร (Resource Mobilization) และทฤษฎีขบวนการทางสังคมใหม่ (New Social Movement) ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ว่า การเคลื่อนไหวของชาวบ้านลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ในนามของกลุ่มคนฮักน้ำของเป็นไปตามทฤษฎีขบวนการทางสังคมใหม่ (New Social Movement) เนื่องด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

หนึ่ง เป็นขบวนการที่ต้องการต่อต้านระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

สอง เป็นขบวนการทางสังคมมากกว่าขบวนการทางการเมือง ให้ความสำคัญกับการปกป้องวิถีชีวิต วัฒนธรรม อัตลักษณ์และทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

สาม การสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมทางตรง

สี่ เป็นเครือข่ายและขบวนการระดับรากหญ้า

ห้า ต้องการสร้างพื้นที่ทางการเมืองของตนเอง จัดความสัมพันธ์ทางอำนาจใหม่

หก มิได้เรียกร้องเฉพาะประโยชน์ของกลุ่ม แต่เป็นการเรียกร้องให้ยุติการสร้างเขื่อนในแม่น้ำโขงทั้งหมด นอกจากนั้น ยังเป็นการสร้างบรรทัดฐานให้สังคม

6.1.5.2 เครือข่ายและพันธมิตรในการเคลื่อนไหวกรณีโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม เป็นการเคลื่อนไหวโดยอาศัยเครือข่ายและพันธมิตรต่างๆหลายภาคส่วน ได้แก่

เครือข่ายคนฮักน้ำของ ซึ่งเป็นกลุ่มเครือข่ายหลัก มีชาวบ้านจากหลายหมู่บ้านริมโขงในเขตจังหวัดอุบลราชธานีเป็นสมาชิก มีลักษณะการทำงานแบบเป็นเครือข่าย และเป็นองค์การแบบหลวมๆ ศูนย์กลางสามารถเคลื่อนย้ายหมุนเวียนกันไปตามกรรมและวาระ

องค์การพัฒนาเอกชนต่างๆ ได้แก่ เครือข่ายปฏิรูปสังคมและการเมือง, มูลนิธิประชาสังคมจังหวัดอุบลราชธานี, มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ เครือข่ายประชาสังคมไทยเพื่อแม่น้ำโขง, โครงการฟื้นฟูนิเวศน์ในภูมิภาคแม่น้ำโขง (TERRA), พันธมิตรปกป้องแม่น้ำโขง (Save the Mekong Coalition) และนักพัฒนาเอกชนในระดับต่างๆ ซึ่งบางคนก็เป็นนักกิจกรรมทางสังคมที่ไม่ได้สังกัดองค์กรอะไร เป็นต้น

องค์กรการศึกษา ได้แก่ ศูนย์วิจัยสังคมอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, สำนักยุทธศาสตร์ลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี อาจารย์และนักศึกษาคณะศิลปศาสตร์ และคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี นอกจากนั้นยังมี ศูนย์แม่น้ำโขงศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สื่อ ได้แก่ วิทยุชุมชน, หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น, โสภณเคเบิลทีวี, ไกด์อุบล, ผู้จัดการ, กรุงเทพธุรกิจ, ข่าวสด และมติชน นอกจากนั้นยังมีรายการโทรทัศน์ รายการเวทีสาธารณะและข่าวพลเมืองของช่องไทยทีวี

หน่วยงานของรัฐ ได้แก่ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, คณะกรรมาธิการการสวัสดิการสังคม สภาผู้แทนราษฎรและคณะกรรมาธิการศึกษา ตรวจสอบเรื่องทุจริตและเสริมสร้างธรรมาภิบาล วุฒิสภา ซึ่งมีนายประสาร มฤคพิทักษ์ เป็นประธานอนุกรรมาธิการศึกษา และตรวจสอบโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม จังหวัดอุบลราชธานี

กลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ใกล้เคียง ได้แก่ กลุ่มสหอาสา กลุ่มชาวบ้านเขื่อนปากมูล กลุ่มชาวบ้านราษีไศล กลุ่มไซยะบุรี กลุ่มคนไร้สัญชาติบุณฑริก ฯลฯ ซึ่งเป็นเป็นเครือข่ายร่วมกัน

6.1.6 การสื่อสารของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานีต่อโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม

การสื่อสารของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานีต่อโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่มมีองค์ประกอบของการสื่อสารตามแนวคิดของพูนทรัพย์ สิทธิพรหม (2539: 20-21) คือ ผู้ส่งสาร (Sender) ผู้รับสาร (Receiver) ซึ่งอาจเป็นชาวบ้านในชุมชนลุ่มน้ำโขงจังหวัดอุบลราชธานี หรือหน่วยงานรัฐ นักพัฒนาเอกชน นักวิชาการ นักศึกษา สื่อมวลชน เจ้าหน้าที่ของบริษัทเอกชนที่ศึกษาความเป็นไปได้ในการสร้างเขื่อน หรือสื่อมวลชน เป็นต้น สาร (Message) คือ สิ่งที่ผู้ส่งสารส่งไปให้ผู้รับสาร เป็นเรื่องราวต่างๆในรูปของข้อมูล ความรู้สึกและความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องเขื่อน ช่องทางหรือสื่อ (Channel or Mediam) เป็นตัวกลางที่จะนำสารสู่ผู้รับสาร อาจจะเป็นการสื่อสารซึ่งหน้าโดยตรง การเขียนจดหมาย การสื่อสารผ่านไมโครโฟนในเวทีสาธารณะ หรือช่องทางสื่อหนังสือพิมพ์ สื่อโทรทัศน์ วิทยุ หรือโทรศัพท์ เป็นต้น

ประเภทของการสื่อสาร หากแบ่งประเภทการสื่อสารตามแนวคิด ของสุรพงษ์ โสธนะเสถียร และ เกศกนก ชุ่มประดิษฐ์ (2549: 32-91) สามารถแบ่งประเภทและวิเคราะห์การสื่อสารทางการเมืองของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ต่อโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม ได้ดังต่อไปนี้

หนึ่ง กิจกรรมสื่อสารประเภทการพูด ได้แก่ การสนทนาแบบเผชิญหน้าหรือการสื่อสารระหว่างบุคคล การจับกลุ่มสนทนา ข่าวลือ (Rumor) และซุบซิบ (Gossip) การสนทนาผ่านโทรศัพท์ การฝากข้อความด้วยวาจา และการประชุม

สอง กิจกรรมสื่อสารประเภทการฟัง ได้แก่ เป็นปฏิกิริยาโต้ตอบจากผู้รับสารถึงผู้ส่งสารอย่างทันท่วงที เสียงสะท้อนหรือการวิพากษ์วิจารณ์แต่เป็นไปในลักษณะที่นุ่มนวล

สาม กิจกรรมสื่อสารประเภทการเขียน ได้แก่ การบันทึกการประชุม การกรอกแบบฟอร์มต่างๆ จะเป็นในลักษณะของการลงชื่อเพื่อแสดงความเห็นต่อการสร้างเขื่อน หรือ การสำรวจพันธุ์ไม้ในชุมชน (ชาวบ้านสงสัยว่าเป็นการสำรวจเพื่อประเมินค่าชดเชยจากการสร้างเขื่อน) เป็นต้น

สี่ กิจกรรมสื่อสารประเภทเครื่องมือ : สื่อสาธารณะ ได้แก่ เสียงตามสาย/หอกระจายข่าวของหมู่บ้าน โปสเตอร์/ป้ายผ้า/คัทเอาท์ และแผ่นพับ

ห้า กิจกรรมสื่อสารประเภทกิจกรรม/การกระทำ ได้แก่ การจัดเวทีแสดงความคิดเห็น กิจกรรมประเพณีตักปลา การไหลเรือไฟ บั้งไฟพญานาค การลอยกระทง เป็นต้น

นอกจากนั้นเมื่อวิเคราะห์ตามแนวคิดของสุรพงษ์ โสธนะเสถียร (2544: 3-4) จะสามารถแบ่งประเภทของการสื่อสารทางการเมืองของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานีได้เป็น 5 ประเภท ดังต่อไปนี้

หนึ่ง การสื่อสารภายในบุคคล เมื่อชาวบ้านได้รับข้อมูลข่าวสารในเรื่องเขื่อนจากสื่อหรือช่องทาง ต่างๆ แล้ว จะนำมาวิเคราะห์ ผนวกหรือเปรียบเทียบกับข้อมูลเดิมที่มีอยู่ และชั่งน้ำหนักข้อมูล จากนั้นก็ตัดสินใจว่าตนคิดเห็นอย่างไรกับเรื่องเขื่อนบ้านกุ่ม ซึ่งการสื่อสารภายในดังกล่าวสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ดังนั้น ความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องเขื่อน จึงอาจเพิ่มเติมหรือเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาเช่นกัน

สอง การสื่อสารระหว่างบุคคล เป็นการสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารที่เป็นปัจเจกชน มีความต่อเนื่องและมีการย้อนกลับของสารอยู่ตลอดเวลา จึงทำให้สามารถประเมินเหตุผลและความรู้สึกในการสื่อสารได้

สาม การสื่อสารกลุ่มเล็ก การสื่อสารเรื่องเขื่อนในลักษณะกลุ่มย่อย เกิดขึ้นได้ง่าย เพราะชาวบ้านมีความสนิทสนมและไปมาหาสู่ พูดคุยกันเป็นปกติ ยิ่งเมื่อมีเรื่องเขื่อนเข้ามาในชุมชน ชาวบ้านก็เกิดความตื่นตัว อยากรู้ จึงมีการสนทนากันเป็นกลุ่มเล็กๆ กันมาก

สี่ การสื่อสารกลุ่มใหญ่ เป็นการสื่อสารที่จะมีผู้มีส่วนร่วมเป็นจำนวนมาก สมาชิกต้องติดต่อกันโดยมีช่องทางการสื่อสารเป็นตัวช่วย เช่น การประชุมเรื่องเขื่อนในชุมชน การเสวนาแลกเปลี่ยนในเวทีสาธารณะหรือเวทีวิชาการ จะมีการใช้ไมโครโฟน และมีระเบียบในการสื่อสาร คือ มีการยกมือเพื่อแสดงความคิดเห็น มีบุคคลภายนอกชุมชนร่วมรับฟังและแลกเปลี่ยน เป็นต้น

ห้า การสื่อสารมวลชน ในเรื่องเขื่อนบ้านกุ่มมีการเผยแพร่ข่าวสารในเรื่องโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่มและความคิดเห็นของชาวบ้านต่อการสร้างเขื่อนไปสู่สาธารณะผ่านรายการโทรทัศน์ รายการข่าว ข่าวหนังสือพิมพ์ ข่าวออนไลน์ ซึ่งก็ได้รับการตอบรับจากสังคม คือ มีนักสิ่งแวดล้อม นักวิชาการ หรือบุคคลทั่วไปได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องเขื่อนมากขึ้น เป็นการสร้างกระแสสังคมได้ในระดับหนึ่ง

6.2 อภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษาเรื่อง “การศึกษาความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนในการบริหารจัดการและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิต ของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี จากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม” เมื่อเปรียบเทียบผลการศึกษากับงานวิจัยอื่นๆ สามารถอธิบายได้ถึงความเหมือนและความแตกต่าง ได้ดังต่อไปนี้

จากการศึกษาของ สดใส สร่างโศก (2541) เรื่อง “การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนภายหลังมีโครงการโรงไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนปากมูล: ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนริมแม่น้ำมูล อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี” ปราณี โนนจันทร์ และคณะ (2551: 224-233) เรื่อง “วิถีชีวิตและความมั่นคงทางอาหาร : กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปากบุ่งและชุมชนใกล้เคียงในตำบลคันไร่ อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี” บูชิตา สังข์แก้ว เรื่อง “วัฒนธรรมปลาและจุดจบตำนานพรานปลาแม่น้ำมูล” รวมทั้งกรณีของโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม สะท้อนให้เห็นปรากฏการณ์ที่สำคัญ หลังจากมีโครงการสร้างเขื่อนเข้ามาในชุมชน คือ เกิดความขัดแย้งขึ้นในชุมชน มีการแบ่งกลุ่มของชาวบ้านเป็นกลุ่มที่ต้องการเขื่อนและไม่ต้องการเขื่อน ซึ่งจากการศึกษาของ บูชิตา สังข์แก้ว (อ้างถึงใน สดใส สร่างโศก, 2541) ได้กล่าวถึงรายละเอียด ซึ่งคล้ายกันกับกรณีเขื่อนบ้านกุ่ม คือ เมื่อเกิดการแบ่งกลุ่มชาวบ้านทั้งกลุ่มที่ต้องการเขื่อนและไม่ต้องการเขื่อน ต่างฝ่ายต่างเสนอข้อมูลเพื่อให้รัฐบาลและสาธารณชนเห็นคล้อยตามความคิดของตน ซึ่งการเคลื่อนไหวดังกล่าวมีตั้งแต่ระดับชุมชน ระดับประเทศ และต่างประเทศ แต่ในกรณีของโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม การเคลื่อนไหวของกลุ่มไม่ต้องการเขื่อนจะมีความเด่นชัดและตื่นตัวมากกว่ากลุ่มที่ต้องการเขื่อนมาก อีกทั้งยังไม่มีการปะทะกันดังเช่นที่เคยมีในกรณีของเขื่อนปากมูล อาจเป็นเพราะสถานการณ์การสร้างเขื่อนปากมูลมีความรุนแรงกว่าสถานการณ์ของกรณีโครงการเขื่อนเขื่อนบ้านกุ่ม เนื่องจากสภาวะโอกาสทางการเมืองของชาวบ้านปากมูลในสมัยนั้นถูกปิดมากกว่าในปัจจุบัน ดังนั้นความกดดันจึงมากกว่า และเกิดความรุนแรงมากกว่า

ส่วนการศึกษาเรื่อง “การสถาปนาอำนาจของประชาชนในระดับรากหญ้า” ของ พรใจ ลี่ทองอินทร์ (2545) ซึ่งได้อธิบายถึงกติการการเมือง (และในการสร้างเขื่อน) ที่เบียดขับให้ประชาชนรากหญ้ามีพื้นที่ทางการเมืองอยู่เพียงชายขอบ ดังนั้นชาวบ้านจึงต้องสถาปนาอำนาจของตนเองผ่านการพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องทั้งคัดค้านการสร้างเขื่อน และการเรียกร้องค่าชดเชยที่เป็นธรรม ซึ่งการอธิบายในลักษณะเชิงอำนาจดังกล่าว สามารถอธิบายในกรณีของโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่มได้ด้วยเช่นกัน เพราะการเข้ามาของโครงการดังกล่าว ไม่ได้ผ่านการเห็นชอบหรือรับรู้ของประชาชนในพื้นที่ ซึ่ง

หากอธิบายในเชิงอำนาจ ก็เหมือนกับการที่รัฐไม่ได้คำนึงถึงอำนาจของประชาชน และมีการใช้อำนาจเบ็ดเสร็จในการจัดการนโยบาย ซึ่งเรียกได้ว่า เป็นการเบียดขับชาวบ้านให้ไปอยู่ในพื้นที่ชายขอบของการเมืองและการพัฒนา ซึ่งหากประชาชนยอมรับ ไม่เพียงเป็นการยอมรับนโยบายที่มาจากรัฐโดยไม่ต้องให้ข้อมูลกับประชาชนเท่านั้น แต่เป็นการยอมรับถึงสถานะชายขอบของอำนาจประชาชนเองด้วย อย่างไรก็ตาม การออกมาเคลื่อนไหวเพื่อต้องการให้รัฐออกมาให้ข้อมูลโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่มที่ชัดเจน เป็นการแสดงถึงการเรียกร้องสิทธิและอำนาจที่ประชาชนควรได้รับ ในการร่วมบริหารจัดการ และการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่

ซึ่งการศึกษาเรื่อง “การศึกษาความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนในการบริหารจัดการและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิต ของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี จากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม” นี้ มีลักษณะที่เพิ่มเติมจากการศึกษาอื่นๆ คือ นอกจากจะมีการเน้นไปในการอธิบายลักษณะความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนของชาวลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ต่อโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่มแล้ว ยังเป็นการอธิบายไปถึงกระบวนการเข้ามาของข้อมูลผ่านปัจจัยภายนอกต่างๆ ทั้ง ภาครัฐ นักพัฒนาเอกชน นักวิชาการ สื่อต่างๆ และชาวบ้านที่เคยได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อน นำมาสู่การคัดกรองจากภายในชุมชน ซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างออกไปในแต่ละหมู่บ้าน ได้แก่ ลักษณะผู้นำและการเมืองในชุมชน การประเมินประโยชน์ ผลกระทบต่อชุมชน และกล่าวไปถึงขั้นตอนของการตัดสินใจภายในตัวบุคคลในชุมชน คือ พื้นฐานความเข้าใจและความเชื่อมั่นในเรื่องสิทธิชุมชน ไปจนถึงการตัดสินใจรับชุดความรู้ใหม่ ซึ่งแต่ละคนก็มีพื้นฐานทางด้านอาชีพ ความคิด ผลประโยชน์ที่ทั้งแตกต่างและคล้ายคลึงกัน การตัดสินดังกล่าวนำไปสู่การแสดงออกผ่านการสื่อสารประเภทต่างๆ ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ก็ได้อธิบายการสื่อสารและการรวมกลุ่มเคลื่อนไหวเอาไว้ด้วย ดังนั้นจึงเป็นการแสดงถึงการเกิดกระบวนการต่างๆเพื่อให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

นอกจากนั้น การศึกษาครั้งนี้ ยังมีข้อค้นพบที่น่าสนใจ นอกเหนือไปจากผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์การวิจัยด้วย คือ

หนึ่ง การวัดความเข้าใจเรื่องสิทธิชุมชน ไม่ควรมองแค่ประเด็นที่ว่า ประชาชนรู้จักคำว่า “สิทธิชุมชน” หรือไม่ เพราะเป็นการยึดติดกับ “ภาษา” ที่ถูกตั้งขึ้นในภายหลัง แต่สิทธิชุมชนในความเข้าใจของชาวบ้านนั้นแฝงอยู่ในจิตวิญญาณการใช้ชีวิต และการอยู่ร่วมกันของชุมชน โดยมีหลักเกณฑ์ที่เป็นแนวปฏิบัติในชุมชนเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากร และการกระทำที่เกินกว่านั้นจะได้รับการตักเตือนหรือได้รับแรงกดดันจากชุมชนให้มีการกระทำที่ถูกต้อง ซึ่งหากพูดคำว่า “สิทธิชุมชน” ชาวบ้านอาจเข้าใจหรือไม่เข้าใจ ขึ้นอยู่กับการเรียนรู้จากปัจจัยข้อมูลภายนอก แต่หากพูด

ถึงการใช้ประโยชน์ การรักษา และความรักหวงแหนในทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน ชาวบ้านจะสามารถเล่าและอธิบายได้อย่างยืดยาวด้วยสายตาที่ปริ่มสุขจากภายใน

สอง ความคิดเห็นมีการเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง ได้แก่ ความน่าเชื่อถือของข้อมูล ความไว้เนื้อเชื่อใจต่อผู้ให้ข้อมูล การคิดวิเคราะห์ชั่งน้ำหนักข้อมูลของชาวบ้าน และการตัดสินใจรับข้อมูล ซึ่งกระบวนการคิดวิเคราะห์ดังกล่าว เกิดขึ้นอยู่เสมอเมื่อมีแรงกระตุ้นและมีข้อมูลเพิ่มเติม ดังนั้น คนคนเดียวกันในเวลาที่ต่างกัน ความคิดเห็นในเรื่องเขื่อนอาจเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งอาจเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบส่งเสริมความรู้เดิม หรือเปลี่ยนแปลงไปจากความรู้เดิมก็ได้

สาม ความขัดแย้งทางความคิดของชาวบ้านจากการเข้ามาของโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม ระหว่างคนที่ต้องการเขื่อนกับคนที่ไม่ต้องการเขื่อน เป็นผลมาจากความขัดแย้งของแนวคิดการพัฒนา 2 กระแส ที่มาปะทะกัน คือ หนึ่ง กระแสการพัฒนาที่มาจากแนวคิดทำให้ทันสมัยผ่านการพัฒนาเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม ทุน และเทคโนโลยี สอง กระแสการพัฒนาที่เน้นความยั่งยืน เน้นวัฒนธรรมชุมชน และการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยท้องถิ่นหรือชุมชน ทั้ง 2 กระแสแนวคิดในการพัฒนาดังกล่าวมีการแข่งขันในการแย่งชิงความหมายของการพัฒนา ดังนั้นจึงเกิดการปะทะกันทำให้เกิดความขัดแย้งทางความคิดในชุมชนเกิดขึ้น กลายเป็นการแบ่งกลุ่ม คนเอาเขื่อน ไม่เอาเขื่อน ด้วยเหตุผลและวิถีการพัฒนาที่ไม่เหมือนกัน

สี่ ผลของการศึกษาเกิดการท้าทายความรู้บางอย่างที่ถูกยอมรับอย่างกว้างขวางในสังคม นั่นคือ ความรู้ที่ว่า ผู้ที่มีการศึกษาสูงจะมีความตื่นตัวและมีการมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าคนที่มีการศึกษาต่ำกว่า แต่สำหรับในกรณีของความตื่นตัวของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ต่อโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม เป็นความตื่นตัวของคนรากหญ้า ซึ่งไม่ได้มีการศึกษาสูงและไม่ได้มีฐานะร่ำรวย ความตื่นตัวไม่ได้สัมพันธ์กับระดับการศึกษา แต่ความตื่นตัวดังกล่าวสัมพันธ์กับความรักและความหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตในลุ่มน้ำโขง สิ่งเหล่านี้เป็นแรงผลักดันให้ชาวบ้านเกิดความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนขึ้น

ห้า ผลจากความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานีต่อนโยบายของรัฐ กรณีโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม มีผลในทางจิตวิทยา เพราะเมื่อเกิดกระแสการต่อต้านจากภาคประชาชนแล้ว หน่วยงานต่างๆของภาครัฐต่างปฏิเสธถึงการเป็นผู้รับผิดชอบโครงการดังกล่าว ดังคำผญาที่ชาวบ้านได้พูดไว้ในรายการเวทีสาธารณะว่า “อัศจรรย์ใจกุ้งสิกุมกินปลาบึกใหญ่ ปลาซิวไล่สวบแข่ ลี่ไปซ้นอยู่หลืบหิน” (เวทีสาธารณะเขื่อนบ้านกุ่ม, 2554) ซึ่งก็คือการที่ประชาชนเกิดความตื่นตัว รวมกลุ่มสามัคคีกัน ถึงแม้เป็นประชาชนคนเล็กๆที่ถูกมองเป็นชายขอบของการเมือง แต่เมื่อรวมตัวกันมากๆ ก็ทำให้ภาครัฐเกรงกลัวอำนาจได้ จึงทำให้ไม่มีใครกล้า

ออกตัวว่าเป็นผู้รับผิดชอบโครงการ ผนวกกับที่มาของโครงการไม่เป็นไปตามขั้นตอนปกติ มีข่ายความผิดต่อกฎหมายรัฐธรรมนูญ ดังนั้นโครงการนี้จึงเงียบไป แต่อย่างไรก็ตาม โครงการดังกล่าวสามารถรื้อฟื้นขึ้นมาได้อีก หากโครงสร้างโอกาสทางการเมืองเปลี่ยนไป อาจเอื้ออำนวยต่อการสานต่อโครงการได้ ซึ่งเครือข่ายคนฮักน้ำของทราบถึงประเด็นนี้ดี และคอยติดตามข่าวสารอยู่เสมอ พร้อมกันนั้นก็มีการเก็บข้อมูลพันธุ์พืช พันธุ์ปลา เอาไว้ เพื่อใช้ประโยชน์ในการยืนยันถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่

หก การเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม เป็นการสร้างบรรทัดฐานของทั้งภาครัฐและภาคประชาชนใหม่ ในส่วนของภาครัฐโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่มเป็นบทเรียนที่สำคัญ ที่หากรัฐจะมีโครงการใดๆที่ส่งผลกระทบต่อประชาชน รัฐจะต้องมีความรอบคอบต่อระเบียบวิธีที่ถูกต้องตามกฎหมายและให้ความสำคัญกับภาคประชาชนมากขึ้น ในส่วนของประชาชน ก็จะสามารถเรียนรู้วิธีรับมือกับโครงการต่างๆของรัฐที่จะเข้ามากระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน โดยใช้บทเรียนจากการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนฮักน้ำของ ขณะเดียวกันก็เรียนรู้และหาวิธีการป้องกันความขัดแย้ง หากเกิดความคิดที่ต่างกันในชุมชนเกิดขึ้น

6.3 ข้อจำกัดในการศึกษา

ในช่วงของการลงพื้นที่ คือ เดือนมีนาคม และเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2554 เป็นช่วงที่กระแสเรื่องเขื่อนบ้านกุ่มลดระดับลงไปแล้ว เนื่องจากคำสั่งระงับการสำรวจการศึกษาความเป็นไปได้ในการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม ของผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานี และการที่นายประสาร มฤคพิทักษ์ ได้เคลื่อนไหวเรียกร้องให้มีการยุติโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม ทำให้ชาวบ้านวางใจมากขึ้น การพูดคุยในเรื่องเขื่อนบ้านกุ่มจึงน้อยลง ดังนั้น ความตื่นตัวในขณะการให้สัมภาษณ์จึงอาจจะน้อยกว่าเมื่อเทียบเคียงกับสถานการณ์ความตื่นตัวที่เคยเกิดขึ้น อีกทั้งยังมีปัญหาในเรื่องความจำของผู้ให้สัมภาษณ์ ซึ่งหากมีการสัมภาษณ์ในช่วงที่เหตุการณ์ยังเป็นกระแสอยู่ อาจจะได้ข้อมูลที่ละเอียดกว่า

6.4 ข้อเสนอแนะ

6.4.1 ข้อเสนอต่อภาครัฐ

6.4.1.1 ก่อนที่จะมีโครงการขนาดใหญ่ของรัฐ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรง รัฐควรศึกษาและประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม ผลกระทบต่อสุขภาพ ผลกระทบทางสังคมและควรมีการประเมินผลกระทบทางด้านวัฒนธรรม (Culture Impact Assessment : CIA) ด้วย พร้อมทั้งควรจัดให้มีการให้ข้อมูลและรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่เสียก่อนตามที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติไว้ เพื่อให้เป็นไปตามกฎหมายและไม่เกิดความขัดแย้งกับประชาชนในพื้นที่ตามมา

6.4.1.2 การรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้านต้องมีภาคส่วนต่างๆเข้ามามีส่วนร่วมทั้งภาครัฐในส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน นักพัฒนาเอกชน ชาวบ้านในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบ สื่อสารมวลชน นักวิชาการในพื้นที่ นักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสุขภาพอนามัย และด้านสังคม เพื่อให้การรับฟังความคิดเห็นนั้นเปิดกว้าง และชาวบ้านกล้าที่จะพูดในมุมต่างๆมากขึ้น พร้อมกันนั้นก็จะเป็นการจัดการความเข้าใจตั้งแต่ต้น เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งรุนแรงตามมา

6.4.1.3 รัฐบาลต้องทำการผสานประโยชน์ระหว่างประโยชน์ของภาครัฐ ประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ และประโยชน์ของประชาชนในพื้นที่ ให้ได้ก่อนที่จะเกิดข้อตกลงในการทำโครงการใดๆ โดยการผสานประโยชน์นั้น รัฐอาจจะต้องมีการต่อรองกับชาวบ้าน ให้ข้อมูลข้อเท็จจริงให้ชาวบ้านตัดสินใจ หากมีกลุ่มที่ไม่เห็นด้วย ต้องต่อรองผลประโยชน์ให้ได้เสียก่อน เช่น ชี้แจงถึงการชดเชยเยียวยา มีการพูดคุยประนีประนอมระหว่างกัน เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งที่รุนแรง เพราะหากประชาชนมองรัฐเป็นศัตรู หรือภาครัฐมองประชาชนเป็นศัตรู การกระทำการต่างๆก็จะยิ่งเกิดปัญหาลุกลาม

6.4.1.4 ในกรณีที่มีโครงการอื่นๆของรัฐที่เป็นประโยชน์ และจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องดำเนินโครงการ แต่เกิดความขัดแย้งหรือความไม่เข้าใจกันระหว่างรัฐกับชาวบ้าน สิ่งที่รัฐจะต้องทำ คือ ให้ข้อมูลที่เป็นจริง ถึงผลประโยชน์และผลกระทบของโครงการ ตอบคำถาม ประนีประนอมกับชาวบ้านโดยใช้สื่อที่รัฐมีให้เกิดประโยชน์ เพื่อหาทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน

6.4.1.5 หากรัฐบาลจะต้องดำเนินโครงการใดๆ ที่จะไม่ให้เกิดปัญหาตามมาหรือเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว รัฐบาลจะต้องบริหารงานอย่างมีธรรมาภิบาล ซึ่งประกอบด้วย (มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2555)

หนึ่ง หลักนิติธรรม หากจะดำเนินโครงการใด รัฐจะต้องปฏิบัติตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัด เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาตามมาภายหลัง และไม่กระทบหรือส่งผลเสียหายแก่ฝ่ายใด

สอง หลักคุณธรรม เจ้าหน้าที่ของรัฐมีความซื่อสัตย์สุจริตในการปฏิบัติงาน มีความอดทนต่อการรับฟังความคิดเห็นต่างของชาวบ้านในแต่ละกลุ่ม

สาม หลักความโปร่งใส มีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นจริงให้กับประชาชน และพร้อมต่อการตอบคำถามและการตรวจสอบ

สี่ หลักการมีส่วนร่วม ประชาชนมีส่วนรับรู้และสามารถแสดงความคิดเห็นในประเด็นต่างๆได้ ไม่ผูกขาดการตัดสินใจไว้ที่ภาครัฐ

ห้า หลักความรับผิดชอบ หากเกิดความผิดพลาด หรือโครงการของรัฐส่งผลทำให้ประชาชนเดือดร้อน รัฐจะต้องพร้อมรับผิดชอบต่อสิ่งที่เกิดขึ้น มีการแก้ไขเยียวยาที่เป็นรูปธรรม

หก หลักความคุ้มค่า การตัดสินใจทำโครงการต่างๆของรัฐ จะต้องคำนึงถึงความคุ้มค่าต่อทั้งงบประมาณ และทรัพยากรต่างๆ ที่เสียไป เพื่อใช้งบประมาณและทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดให้ได้ประโยชน์สูงสุดและเป็นการพัฒนาที่มีความยั่งยืน

6.4.2 ข้อเสนอต่อภาคประชาชน

6.4.2.1 ประชาชนควรใส่ใจกับสิ่งต่างๆที่จะเกิดขึ้นกับชุมชน เพื่อจะได้รู้เท่าทันถึงประโยชน์หรือปัญหาที่จะเกิดขึ้นกับตนเอง จากโครงการของรัฐหรือสิ่งต่างๆที่จะเกิดขึ้นในชุมชน

6.4.2.2 ประชาชนควรตื่นตัวแสวงหาข้อมูล และแสวงหาความรู้เกี่ยวกับสิทธิของตน ว่าตนมีสิทธิอย่างไรบ้างและจะใช้สิทธิของตนได้อย่างไร

6.4.2.3 ในกรณีที่เกิดความคลุมเครือของข้อมูล ประชาชนควรใช้วิจารณญาณในการรับข้อมูลจากฝ่ายต่างๆ พึงพิจารณาด้วยเหตุและผล ไม่หลงเชื่อข้อมูลที่ไม่มีที่มาที่ชัดเจน

6.4.3 ข้อเสนอต่อนักพัฒนาเอกชน

6.4.3.1 นักพัฒนาเอกชนควรให้ข้อมูลที่เป็นจริง ไม่โอนเอียง แก่ชาวบ้าน

6.4.3.2 นักพัฒนาเอกชนไม่ควรมีอคติต่อภาครัฐ และไม่ชักนำความคิดไปตามอคตินั้น ควรเป็นเพียงผู้ให้ข้อมูล และให้ชาวบ้านเป็นคนตัดสินใจเอง

6.4.3.3 นักพัฒนาเอกชนควรมีเครือข่ายที่กว้างขวาง เพื่อสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้กว้างขึ้น

6.4.3.4 นักพัฒนาเอกชนควรร่วมมือกันกับภาครัฐเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ถูกต้อง ความขัดแย้งระหว่างนักพัฒนาเอกชนและภาครัฐในปัจจุบัน ทำให้การพัฒนาเป็นเหมือนทางสองแพร่ง หากทั้งสองภาคส่วนเปิดใจและประนีประนอมกันมากขึ้น การพัฒนาก็จะดำเนินต่อไปได้ภายใต้ความยั่งยืน

6.4.4 ข้อเสนอแนะในการศึกษาเพิ่มเติม

6.4.4.1 ในการวิจัยครั้งต่อไปควรมีทีมงานวิจัยที่มีความเชี่ยวชาญในแต่ละประเภท เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดขึ้น ทั้งด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การสำรวจพันธุ์ปลา ลักษณะปลาแต่ละพันธุ์ การสำรวจพันธุ์ไม้ต่างๆ เป็นต้น

6.4.4.2 ในการทำวิจัยครั้งต่อไปควรทำการวิจัยเชิงปริมาณควบคู่กันกับการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อจะได้ทราบความคิดเห็นของชาวบ้านในอัตราร้อยละ โดยการแจกแบบสอบถาม และวัดร้อยละของผู้ที่ต้องการเขื่อน ไม่ต้องการเขื่อน หรือวางเฉย ให้เป็นเชิงตัวเลข ซึ่งจะมีความน่าเชื่อถือในทางสถิติ

บรรณานุกรม

ก. (นามสมมุติ). ชาวบ้านชุมชนบ้านตามุย. 2554 (8 พฤษภาคม). การสัมภาษณ์.

กรมประชาสัมพันธ์. สำนักข่าวแห่งชาติ. 2552. **จังหวัดอุบลราชธานี จัดงานประเพณีตักปลา สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น**. 27 (กรกฎาคม). ค้นวันที่ 7 สิงหาคม 2554 จาก http://thainews prd.go.th/view.php?m_newsid=255201210035&tb=N255201

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. สำนักอนุรักษ์และจัดการต้นน้ำ. 2554. **ฝาย (CECK DAM)**. ค้นวันที่ 10 มิถุนายน 2554 จาก http://www.dnp.go.th/watershed/checkdam_ site/page1.htm

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรมทรัพยากรน้ำ. 2550. **๖๐ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อเฉลิมพระเกียรติเนื่องในโอกาสการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี**. กรุงเทพฯ: คุรุสภาลาดพร้าว.

กรแก้ว จันทภาษา. 2554. **เทคนิคการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ**. ค้นวันที่ 15 มิถุนายน 2554 จาก http://home.kku.ac.th/korcha/int3.html

กฤษฎา บุญชัย. 2550. **พัฒนาการเกี่ยวกับแนวคิดฐานทรัพยากรอาหาร แนวคิดฐานทรัพยากรอาหาร versus จักรวรรดินิยมทางอาหาร**. 16 (ตุลาคม). ค้นวันที่ 8 มีนาคม 2554 จาก http://www.midnightuniv.org/midnight2544/0009999550.html

กัมปนาท ภักดีกุล. 2549. เขื่อน-ถนน:การพัฒนาและโลกาภิวัฒน์. ใน **ลุ่มน้ำโขง : วิกฤตการพัฒนาและทางออก**. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และกัมปนาท ภักดีกุล. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย.

กิ่งกาญจน์ สำนวนเย็น. อาจารย์คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. 2554 (18 พฤษภาคม). การสัมภาษณ์.

เกริกศักดิ์ บุญญานุพงศ์และคณะ. 2539. **การพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารเพื่อการจัดการลุ่มน้ำ: ปัญหาและแนวทางแก้ไข**. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เกศินี จุฑาวิจิตร. 2548. พิมพ์ครั้งที่ 3. **การสื่อสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น**. นครปฐม: เพชรเกษม

ไกด์อุบล. 2551. **อบจ.ลงพื้นที่ดูปัญหาสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม พบชาวบ้านเริ่มแตกแยกเพราะปัญหาเวนคืน.** ค้นวันที่ 29 สิงหาคม 2554 จาก http://guideubon.com/news/view.php? t= 115&s_id=11&d_id=11

ไกด์อุบล. 2554. **ตะลึง! แกรนด์แคนยอนเมืองสยาม สามพันโบกเมืองอุบล**. ค้นวันที่ 27 กรกฎาคม 2554 จาก http://guideubon.com/news/view.php?t=37&s_id=14&d_id=14

ไกด์อุบล. 2554. **น้ำตกสร้อยสวรรค์**. ค้นวันที่ 27 กรกฎาคม 2554 จาก http://guideubon.com/ news/view.php?t=40&s_id=12&d_id=9

คมสันต์ ดุษฎีเสนีย์. ผู้อำนวยการสำนักงานพลังงานจังหวัดอุบลราชธานี. 2554 (9 กรกฎาคม). การสัมภาษณ์.

คนึงนิจ ศรีบัวเอี่ยมและคณะ อ้างถึงใน บวรศักดิ์ อุวรรณโณและถวิลวดี บุรีกุล. 2548. พิมพ์ครั้งที่ 2. **ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม**. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

คำปิ่น อักษร. นักพัฒนาเอกชน. 2554 (22 มิถุนายน). การสัมภาษณ์.

คูณ คงทน. ชาวบ้านชุมชนบ้านดงนา. 2554 (6 พฤษภาคม). การสัมภาษณ์.

เครือข่ายกาญจนาภิเษก. 2555. **การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**. ค้นวันที่ 18 มกราคม 2555 จาก http://kanchanapisek.or.th/kp6/BOOK19/chapter1/t19-1-m.htm

เครือข่ายชาวอุบลราชธานี. 2554. **แหล่งท่องเที่ยวตำบลเหล่างาม**. ค้นวันที่ 27 กรกฎาคม 2554 จาก http://www.okubon.com/index.php?option=com_content&view=article&id=3370 &catid=978:2009-10-30-07-35-19&Itemid=54

เครือข่ายประชาคมไทยเพื่อแม่น้ำโขง. 2551. **จดหมายถึงนายกรัฐมนตรี**. 28 (พฤษภาคม). ค้นวันที่ 27 สิงหาคม 2554 จาก http://savethemekongthai.multiply.com/journal/item/2/2

เครือข่ายวิทยุชุมชนร่วมด้วยช่วยกัน. 2551. **ชาวบ้านนาโพธิ์กลางปฏิเสธเขื่อนบ้านกุ่ม จี้รัฐเปิดรายละเอียด นักวิชาการเรียกร้องรายงานฉบับเต็ม**. ค้นวันที่ 27 สิงหาคม 2554 จาก http://www.rd1677.com/branch.php?id=34703

โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า. 2551. **ชุมชนริมแม่น้ำโขง: วิถีชีวิต นิเวศและวัฒนธรรม บริเวณเขื่อนบ้านกุ่ม**. ค้นวันที่ 30 สิงหาคม 2554 จาก http://www.terraper.org/file_upload/Mekong_9.pdf

ตนภูไท. 2550. **ประเพณีฮีตสิบสอง คองสิบสี่**. ค้นวันที่ 27 กรกฎาคม 2554 จาก http://www.baanmaha.com/community/thread5759.html

งามพิศ สัตย์สงวน. 2542. พิมพ์ครั้งที่ 4. **การวิจัยทางมานุษยวิทยา**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จอมศรี จันทร์เทพ. ชาวบ้านชุมชนบ้านกุ่ม. 2554 (9 พฤษภาคม). การสัมภาษณ์.

จันทร์ คำภูมี. ชาวบ้านชุมชนบ้านคันท่าเกวียน. 2554 (5 พฤษภาคม). การสัมภาษณ์.

จิตรกร โพธิ์งาม. 2554. **สงครามชิงทรัพยากรน้ำ กรณีโครงการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ 3 เขื่อนเหนือลำแม่น้ำโขง**. ค้นวันที่ 6 มีนาคม 2554 จาก http://202.29.20.186/jittrakorn/images/data/Present/.ppt

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ อ้างถึงใน ประภาส ปิ่นตบแต่ง. 2552. **กรอบการวิเคราะห์การเมืองแบบทฤษฎีขบวนการทางสังคม**. เชียงใหม่: มูลนิธิไฮน์ริค เบิลล์ สำนักงานภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. 2547. **การพัฒนาที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน**. 5 (พฤษภาคม). ค้นวันที่ 6 มีนาคม 2554 จาก http://www.midnightuniv.org/midnight2545/newpage24.html

ชาญวิทย์ เกษตรศิริและกัมปนาท ภักดีกุล. 2549. **ลุ่มน้ำโขง:วิกฤติ การพัฒนา และทางออก**. สมุทรปราการ: มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย.

ชาร์ล ทิลลี่ อ้างถึงใน วิริยะ สว่างโชติ. 2548. **การเมืองใหม่ ว่าด้วย "การเคลื่อนไหวทางสังคม" (New Politic of Social Movement)**. ค้นวันที่ 9 มีนาคม 2554 จาก http://www.thaingo .org/writer/view.php?id=144

ชิต แก่นโสม. ชาวบ้านชุมชนบ้านท่าล้ง. 2554 (9 พฤษภาคม). การสัมภาษณ์.

ชีพจรอีสาน. 2551. **นศ.ม.อุบลฯ ลงพื้นที่ให้ข้อมูลเขื่อนบ้านกุ่ม ด้านชาวบ้านเกรงเป็นเขื่อนปากมูล 2**. 3 (กันยายน). ค้นวันที่ 27 สิงหาคม 2554 จาก http://www.esaanvoice.net/esan voice/know/show.php?Category=news&No=4907

ชีพจรอีสาน. 2551. **อุบลฯคึกคักรับบั้งไฟพญานาค ชาวบ้านหวั่นเขื่อนกั้นโขงทำสูญ**. 14 (ตุลาคม). ค้นวันที่ 29 สิงหาคม 2554 จาก http://www.esaanvoice.net/esanvoice/ know/showart. php?Category=news&No=6414

ชูศักดิ์ วิทยภัค. 2543. **ชุมชนกับการจัดการทรัพยากรน้ำในภาคเหนือ ใน พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร: สถานการณ์ในประเทศไทย**. อานันท์ กาญจนพันธุ์. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ. 2543. **ภัยพิบัติเขื่อนปากมูล : บทสรุปผลการศึกษากรณีเขื่อนปากมูลโดยคณะกรรมการเขื่อนโลก**. เชียงใหม่: เครือข่ายแม่น้ำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้.

ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ. 2546. **เขื่อนกับการพัฒนา: กรอบคิดใหม่ในการตัดสินใจโครงการขนาดใหญ่**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทยและเครือข่ายองค์กรชุมชนลุ่มน้ำมูล.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. 2543. พิมพ์ครั้งที่ 2. **วาทกรรมการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: วิภาษา.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. 2545. พิมพ์ครั้งที่ 3. **วาทกรรมการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: วิภาษา.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร อ้างถึงใน ผาสุก พงษ์ไพจิตร. 2545. **วิถีชีวิต วิธีสู้ ขบวนการประชาชนร่วมสมัย**. กรุงเทพฯ: ตรัสวิน.

ฐานข้อมูลการเมืองการปกครองแห่งสถาบันพระปกเกล้า. 2554. **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550**. ค้นวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2554 จาก http://www.thaipolitics government.org/wiki/%E0%B8%AB%E0%B8%99%E0%B9%89%E0%B8%B2%E0%B8%AB%E0%B8%A5%E0%B8%B1%E0%B8%81

ณรงค์ วงสามารถ. ชาวบ้านชุมชนบ้านดงนา. 2554 (6 พฤษภาคม). การสัมภาษณ์.

ดวง สุนนท์. ชาวบ้านชุมชนบ้านคันท่าเกวียน. 2554 (5 พฤษภาคม). การสัมภาษณ์.

เดชพันธุ์ ประวิชัย. 2543. **การสื่อสารเพื่อการพัฒนา development communication**. กรุงเทพฯ: แผนกตำราและคำสอน มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.

เตรียม รักเนตร. ชาวบ้านชุมชนบ้านคันท่าเกวียน. 2554 (5 พฤษภาคม). การสัมภาษณ์.

โต๊ะข่าวเพื่อชุมชน สถาบันอิศรา อ้างถึงใน อีสานทัศนะ. 2553. **จับตา "เวทีปฏิรูปภาคอีสาน"ที่อุบลฯ คึกคัก โชว์ 7 โมเดล 7 จว. เตรียมยื่น คปร**. 25 (กันยายน). ค้นวันที่ 27 สิงหาคม 2554 จาก http://www.esaanvoice.net/esanvoice/know/show.php?Category=knowlege&No=12827

ถิรนันท์ เลิศวิจิตรจรัส. 2553. **เขื่อนบ้านกุ่มกับวิถีชีวิตริมโขงที่กำลังจะเปลี่ยนไป.** 5 (กุมภาพันธ์). ค้นวันที่ 29 สิงหาคม 2554 จาก http://www.greenworld.or.th/greenworld/local/459

ทองจันทร์ จันทร์เทพ. ชาวบ้านชุมชนบ้านกุ่ม. 2554 (9 พฤษภาคม). การสัมภาษณ์.

ท่องเที่ยว. 2554. **น้ำตกทุ่งนาเมือง อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี**. ค้นวันที่ 27 กรกฎาคม 2554 จาก http://www.thongteaw.com/Travel_tour_content

ธำรง อุดมไพจิตรกุล และคณะ. 2544. **เศรษฐศาสตร์พอเพียง**. กรุงเทพฯ: พัฒนาคุณภาพวิชาการ.

นวล พันจันทร์. ชาวบ้านชุมชนบ้านกุ่ม. 2554 (9 พฤษภาคม). การสัมภาษณ์.

น้อย พึ่งป่า. ชาวบ้านชุมชนบ้านท่าล้ง. 2554 (9 พฤษภาคม). การสัมภาษณ์.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2548. **ความยุ่งของการอยู่**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2550. **รัฐธรรมนูญใหม่ (ว่าด้วยเรื่องของ ส.ส.)**. 8 (กุมภาพันธ์). ค้นวันที่ 8 มีนาคม 2554 จาก http://webcache.googleusercontent.com/custom?q=cache:6ELv7yAjRwIJ:www.midnightuniv.org/midnight2544/0009999774.html

นิธิ เอียวศรีวงศ์ อ้างถึงใน กรมทรัพยากรน้ำ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2550. **"๖๐ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ" เพื่อเฉลิมพระเกียรติเนื่องในโอกาสการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี**. กรุงเทพฯ: คุรุสภาลาดพร้าว.

นิภาพร บุรา. ชาวบ้านชุมชนบ้านตามุย. 2554 (10 พฤษภาคม). การสัมภาษณ์.

นิยม พันจันทร์. ชาวบ้านชุมชนบ้านกุ่ม. 2554 (9 พฤษภาคม). การสัมภาษณ์.

นิรันดร์ พิทักษ์วัชระ. กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. 2554 (26 พฤษภาคม). การสัมภาษณ์.

นุ จันทร์สุข. ชาวบ้านชุมชนบ้านตามุย. 2554 (9 พฤษภาคม). การสัมภาษณ์.

แน่งน้อย ย่านวารี. 2554. **การวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยเชิงคุณภาพ**. ค้นวันที่ 15 มิถุนายน 2554 จาก http://cdn.gotoknow.org/assets/media/files/000/470/821/original_Qualitative.doc?1285690769

บัณฑูร เศรษฐศิโรตม์ และคณะ. 2547. สิทธิชุมชนกับฐานทรัพยากรในรัฐธรรมนูญสีเขียวความคาดหวังและทางออก. ใน **สิ่งแวดล้อม'47 : การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย ครั้งที่ 8**. กฤษดารักษ์ แพรัตกุล และคณะ. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม.

บุญมา จอมแสง. ผู้ใหญ่บ้านคันท่าเกวียน. 2554 (5 พฤษภาคม). การสัมภาษณ์.

บุญยิ่ง ประทุม. 2551. **สิทธิชุมชน : กระบวนการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมในรูปแบบป่าชุมชน กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านต๋ำใน ต.บ้านต๋ำ อ.เมือง จ.พะเยา**. ค้นวันที่ 9 มีนาคม 2554 จาก http://www.oknation.net/blog/print.php?id=337225

ประชาไท. 2548. **กรมพลังงานชูไฟฟ้าต้นทุนต่ำ ดันเขื่อนพลังน้ำโขงแสนล้าน**. ค้นวันที่ 29 สิงหาคม 2554 จาก http://www.prachatai.com/journal/2005/10/5947

ประชาไท. 2551. **ชาวบ้าน-นักวิชาการชี้ "เขื่อนบ้านกุ่ม" ไม่คุ้ม-ผลกระทบอื้อ ผู้ว่าอุบลฯ สั่งชะลอด่วน**. ค้นวันที่ 27 สิงหาคม 2551 จาก http://www.prachatai.com/journal/2008/09/18058

ประชาไท. 2552. **นักข่าวพลเมือง: ชาวบ้านปากมูลซัดภาครัฐโกหกตลอด หวั่นผู้ได้รับผลกระทบเขื่อนบ้านกุ่มเจอซ้ำรอย ชี้รีบเก็บข้อมูลทรัพยากรก่อนสูญหาย**. 29 (กรกฎาคม). ค้นวันที่ 27 สิงหาคม 2554 จาก http://prachatai.com/node/25244/talk

ประภาส ปิ่นตบแต่ง. 2552. **กรอบการวิเคราะห์การเมืองแบบทฤษฎีขบวนการทางสังคม**. เชียงใหม่: มูลนิธิไฮน์ริค เบิลล์ สำนักงานภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้.

ประสาร มฤคพิทักษ์. ประธานคณะอนุกรรมาธิการศึกษาตรวจสอบโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม จ.อุบลราชธานี ภายใต้การมอบหมายจากคณะกรรมาธิการศึกษา ตรวจสอบเรื่องการทุจริต และเสริมสร้างธรรมาภิบาล วุฒิสภา. 2554 (9 กรกฎาคม). การสัมภาษณ์.

ปราณี โนนจันทร์ และคณะ. 2551. **วิถีชีวิตและความมั่นคงทางอาหาร : กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปากบุ่งและชุมชนใกล้เคียงในตำบลคันไร่ อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ผาสุก พงษ์ไพจิตร. 2545. **วิถีชีวิต วิธีสู้ ขบวนการประชาชนร่วมสมัย**. กรุงเทพฯ: ตรัสวิน.

ผาสุก พงษ์ไพจิตร. 2554. **ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใช้กับสังคมไทยได้หรือไม่?**. ค้นวันที่ 10 มีนาคม 2554 จาก pioneer.netserv.chula.ac.th/~ppasuk/thitsadi.doc

ผู้จัดการออนไลน์. 2551. **คนริมโขงหวั่นเขื่อนบ้านกุ่ม ทำลายชีวิตคนลุ่มน้ำ**. 23 (พฤษภาคม). ค้นวันที่ 29 สิงหาคม 2554 จาก http://www.manager.co.th/Local/ViewNews. aspx? News ID=9510000059897

แผ่น ขยันการ. ชาวบ้านชุมชนบ้านตามุย. 2554 (9 พฤษภาคม). การสัมภาษณ์.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. 2542. **เขื่อน**. ค้นวันที่ 11 เมษายน 2554 จาก http://rirs3. royin.go.th/new-search/meaning-search-all.asp

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. 2542. **ตื่นตัว**. ค้นวันที่ 8 มีนาคม 2554 จาก http://rirs3. royin.go.th/new-search/word-search-all-x.asp

พรพนา ก๊วยเจริญ. 2553. **เอกสารการนำเสนอความคิดเห็นประชาชนเพิ่มเติม**. กรุงเทพ: มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ.

พร้อม พิมพ์วงศ์. ผู้ใหญ่บ้านดงนา. 2554 (7 พฤษภาคม). การสัมภาษณ์.

พรใจ ลี่ทองอินทร์. 2545. **การสถาปนาอำนาจของประชาชนในระดับรากหญ้า**. กรุงเทพฯ: ปริญญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

พฤกษ์ เถาถวิล. อาจารย์คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. 2554. (19 พฤษภาคม). การสัมภาษณ์.

พฤทธิสาณ ชุมพล. 2540. **ระบบการเมือง : ความรู้เบื้องต้น**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พิมพ์ใจ ป้องพิมพ์. ชาวบ้านชุมชนบ้านกุ่ม. 2554 (9 พฤษภาคม). การสัมภาษณ์.

พี พึ่งป่า. ชาวบ้านชุมชนบ้านท่าล้ง. 2554 (9 พฤษภาคม). การสัมภาษณ์.

พีระพจน์ รัตนมาลี อ้างถึงใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริและกัมปนาท ภักดีกุล. 2549. **ลุ่มน้ำโขง:วิกฤติการพัฒนาและทางออก**. สมุทรปราการ: มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย.

พูนทรัพย์ สิทธิพรหม. 2539. **การสื่อสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏพระนคร.

ไพสิฐ พาณิชย์กุล. 2544. **สิทธิชุมชน ปัญหา และพัฒนาการทางความคิด**. ค้นวันที่ 8 มีนาคม 2554 จาก http://www.midnightuniv.org/middata/newpage14.html

ฟรีออนไลน์พจนานุกรม. 2554. **ความตื่นตัว**. ค้นวันที่ 12 เมษายน 2554 จาก http://th.w3dictionary.org/index.php?q=%E0%B8%84%E0%B8%A7%E0%B8%B2%E0%B8%A1%E0%B8%95%E0%B8%B7%E0%B9%88%E0%B8%99%E0%B8%95%E0%B8%B1%E0%B8%A7

ฟิล บาร์เทิล. 2553. **การสร้างความตื่นตัวโดยปราศจากความคาดหวัง**. ค้นวันที่ 12 เมษายน 2554 จาก http://www.scn.org/mpfc/modules/sta-awth.htm

มณฑ์สุชาติ ใบโพธิ์. 2554. **การจัดการทรัพยากรน้ำ**. ค้นวันที่ 7 กันยายน 2554 จาก http://www.krumonbs.ob.tc/html/044.html

มติชนรายวัน อ้างถึงใน องค์กรแม่น้ำเพื่อชีวิต. 2551. **ร่วมกันสำรวจ โครงการเขื่อนบ้านกุ่ม**. 14 (กันยายน). ค้นวันที่ 29 สิงหาคม 2554 จาก http://www.livingriversiam.org/mk/mek_n69.html

มติชนออนไลน์. 2551. **ต้าน "เขื่อนบ้านกุ่ม" เอ็นจีโอซัดผลกระทบรุนแรงกว่า "ปากมูน" 500 เท่า**. ค้นวันที่ 25 เมษายน 2554 จาก http://mblog.manager.co.th/phakri/500-8/

มนตรี จันทวงศ์ อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. ศูนย์วิจัยสังคมอนุภาคลุ่มน้ำโขง และมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี. สำนักยุทธศาสตร์ลุ่มน้ำโขง. 2551. **ลำดับเหตุการณ์เขื่อนบ้านกุ่ม**. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. 2555. **หลักธรรมาภิบาล**. ค้นวันที่ 31 มกราคม 2555 จาก http://www.ocn.ubu.ac.th/service/luktam.pdf

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. คณะศิลปศาสตร์. สาขาการพัฒนาสังคม อ้างถึงใน โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า. 2551. **ชุมชนริมแม่น้ำโขง: วิถีชีวิต นิเวศ และวัฒนธรรม บริเวณเขื่อนบ้านกุ่ม**. ค้นวันที่ 30 สิงหาคม 2554 จาก http://www.terraper.org/file_upload/Mekong_9.pdf

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. ศูนย์วิจัยสังคมอนุภาคลุ่มน้ำโขง และ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี. สำนักยุทธศาสตร์ลุ่มน้ำโขง. 2551. **เอกสารประกอบเวทีสาธารณะ:คนอุบลและสังคมไทยกับโครงการเขื่อนไฟฟ้าบ้านกุ่ม**. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.

มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย. 2554. **P-move จี้นายกฯแก้ปัญหาความเดือดร้อนของชาวบ้าน**. 31 (กรกฎาคม). ค้นวันที่ 29 สิงหาคม 2554 จาก http://www.humanset.org/index. php?option=com_content&view=article&id=2 7 : p-move-&catid=5 : 2 0 1 1 -0 6 -1 1 -1 5 -4 7 -09&Itemid=18

มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ. 2543. **แนวคิดและทิศทางการจัดการทรัพยากรในลุ่มน้ำโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน**. เชียงใหม่: บีเอสการพิมพ์.

มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ. 2547. น้ำของใคร..เพื่อใคร..โดยใคร..?. ใน **สิ่งแวดล้อม'47 : การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย ครั้งที่ 8**. กฤษดารักษ์ แพรัตกุล และคณะ. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม.

มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ. 2554. พิมพ์ครั้งที่ 2. **แม่น้ำโขง สายน้ำแห่งชีวิต แหล่งพึ่งพิงของชุมชน**. กรุงเทพ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน.

มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ. โครงการฟื้นฟูนิเวศน์ในภูมิภาคแม่น้ำโขง, Oxfam Australia, The Swedish Society for Nature Conservation และ Inter Church Organization for Development Cooporation. 2554. **แม่น้ำโขงสายน้ำแห่งชีวิต แหล่งพึ่งพิงของชุมชน**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ.

ยรรยง สินธ์งาม. 2552. **พบรอยเท้ายักษ์ บนแผ่นหิน (Thailand Big foot) ที่อุบล ขนาดใหญ่กว่ายุโรป 3 เท่า**. ค้นวันที่ 27 กรกฎาคม 2554 จาก http://www.vcharkarn.com/vblog/52015

ยศ สันตสมบัติ. 2536. สิทธิชุมชน : การกระจายอำนาจจัดการทรัพยากร. ใน **สิทธิชุมชน : การกระจายอำนาจจัดการทรัพยากร**. วิวัฒน์ คติธรรมนิตย์. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

ยศ สันตสมบัติ. 2546. สิทธิชุมชน: พัฒนาการและการปรับกระบวนทัศน์ทางมานุษยวิทยา. ใน **พลวัตสิทธิชุมชน: กระบวนทัศน์ทางมานุษยวิทยา**. ชลธิรา สัตยาวัฒนา. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

ยศ สันตสมบัติ อ้างถึงใน ชลธิรา สัตยาวัฒนา. 2546. **พลวัตสิทธิชุมชน: กระบวนทัศน์ทางมานุษยวิทยา.** กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

รัฐอิสระ จันทะชาลี. สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลสองคอน. 2554 (7 พฤษภาคม). การสัมภาษณ์.

ราตรี แก้วอาสา. ชาวบ้านชุมชนบ้านสองคอน. 2554 (8 พฤษภาคม). การสัมภาษณ์.

เรืองประทิน เขียวสด. ครูโรงเรียนบ้านสองคอน. 2554 (18 กุมภาพันธ์). การสัมภาษณ์.

เรืองประทิน เขียวสด. ครูโรงเรียนบ้านสองคอน. 2554 (8 พฤษภาคม). การสัมภาษณ์.

ลูกสาวไทบ้าน. 2551. **เสียงของคนเล็กๆริมฝั่งโขง**. 28 (สิงหาคม). ค้นวันที่ 29 สิงหาคม 2554 จาก http://www.esaanvoice.net/esanvoice/know/show.php?Category= topreport&No =4508

วนิดา ตันติวิทยาพิทักษ์ อ้างถึงใน มูลนิธิสืบนาคะเสถียร. 2547. **เขื่อนนวัตกรรมแห่งปัญหา**. กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน.

วอลเดน เบลโล , เชียร์ คันนิงแฮม และลี เค็ง ปอห์. 2542. โดย สุรนุช ธงศิลา. พิมพ์ครั้งที่ 2. **โศกนาฏกรรม: การพัฒนาและการแตกสลายของสังคมไทยสมัยใหม่**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.

วารสารข่าวร่วมทุกข์ร่วมสุข อ้างถึงใน เครือข่ายชาวอุบลราชธานี. 2552. **วารสารข่าว ร่วมทุกข์ร่วมสุข รายสัปดาห์ ฉบับที่ 11 ประจำวันที่ 12-18 มกราคม 2552**. ค้นวันที่ 28 สิงหาคม 2554 จาก http://www.okubon.com/index.php?option=com_content&view=article&id=3309&catid=978:2009-10-30-07-35-19&Itemid=54

วิจารณ์ พานิช. 2549. **ตื่นตัว**. ค้นวันที่ 12 เมษายน 2554 จาก http://gotoknow.org/blog/thaikm/

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. 2554. **แนวคิดและความหมายของการบริหารและการบริหารจัดการ**. ค้นวันที่ 16 มกราคม 2554 จาก http://www.wiruch.com/articles%20for%20article/article%20concept%20and%20meaning%20of%20admin%20and%20mgt%20admin.htm

วิสุทธิ์ โพธิ์แท่น. 2550. **แนวคิดพื้นฐานของประชาธิปไตย**. นนทบุรี: สำนักฝึกอบรมเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ สถาบันพระปกเกล้า.

วิเชียร บุราณรักษ์. 2548. **ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชน ศึกษากรณี : กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจังหวัดอุดรธานี**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วิเชียร ศิริมาตร์. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านท่าล้ง. 2554 (9 พฤษภาคม). การสัมภาษณ์.

วุฒิสภา. 2552. **คณะอนุกรรมาธิการทรัพยากรน้ำ ในคณะกรรมาธิการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วุฒิสภา ได้เดินทางไปศึกษาดูงาน เพื่อศึกษาสภาพข้อเท็จจริงในพื้นที่เกี่ยวกับโครงการก่อสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม จังหวัดอุบลราชธานี ระหว่างวันที่ 13-15 ธันวาคม 2552 ณ จังหวัดอุบลราชธานี**. ค้นวันที่ 27 สิงหาคม 2554 จาก http://www.senate.go.th/committee2551/committee/ view.php?committee_id=19&group=2&id=853

วุฒิสภา. 2546. **รายงานการศึกษาแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่สัมฤทธิ์ผลในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: วุฒิสภา.

วุฒิสภา. 2551. **เอกสารประกอบการลงพื้นที่ศึกษาและตรวจสอบโครงการฝายไฟฟ้าพลังน้ำ อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี**. อุบลราชธานี: วุฒิสภา.

เวทีสาธารณะเขื่อนบ้านกุ่ม. 2554. **เวทีสาธารณะเขื่อนบ้านกุ่ม**. 17 (พฤษภาคม). ค้นวันที่ 28 สิงหาคม 2554 จาก http://www.youtube.com/watch?v=qxhvAYHGLBk

ศิริพงษ์ ศรีชัยรมย์รัตน์. 2554. **คุณสมบัติของผู้นำที่ดี**. ค้นวันที่ 12 เมษายน 2554 จาก http://planet.kapook.com/thipphawal/blog/viewnew/79412

ศิริพร โคตะวินนนท์. 2543. **ผู้หญิงในขบวนการเคลื่อนไหวของประชาชนชายขอบ กรณีศึกษาฝายราษีไศล : หมู่บ้านแม่มูนมั่นยืน 2 และ 3**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ อ้างถึงใน สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ. คณะวิศวกรรมศาสตร์. ภาควิชาวิศวกรรมอุตสาหการ. 2550. **ความหมายของการบริหารจัดการ**. 17 ธันวาคม. ค้นวันที่ 16 มกราคม 2555 จาก http://www.kmitnbxmie8.com/index.php?lay=show&ac=article&Id=5354328&Ntype

ศูนย์ข่าวประชาสังคม จังหวัดอุบลราชธานี. 2551. **ชาวบ้านคันท่าเกวียนยืนยัน ไม่เอาเขื่อนบ้านกุ่ม หวั่นน้ำท่วมบ้านและที่ทำกิน**. 26 (พฤษภาคม). ค้นวันที่ 29 สิงหาคม 2554 จาก http://www.livingriversiam.org/mk/mek_n26.html

ศูนย์ข่าวประชาสังคม จังหวัดอุบลราชธานี อ้างถึงใน อีสานทัศนะ. 2551. **ชาวประมงริมโขง อ.โขงเจียม หวั่น ! อาชีพหาย ค้านสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม**. ค้นวันที่ 29 สิงหาคม 2554 จาก http://www.esaanvoice.net/esanvoice/know/show.php?Category=knowlege&No=4747

ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย. 2548. **การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย**. ค้นวันที่ 29 พฤษภาคม 2554 จาก http://dnfe5.nfe.go.th/ilp/soc4/so31-4-4.htm.

สดใส สร่างโศก. 2541. **การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนภายหลังมีโครงการโรงไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนปากมูล: ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนริมแม่น้ำมูล อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี**. ภาคนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

สดใส สร่างโศก. นักพัฒนาเอกชน. 2554 (2 กันยายน). การสัมภาษณ์.

สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร. 2544. **แนวนโยบายการจัดการน้ำสำหรับประเทศไทย**. ค้นวันที่ 7 กันยายน 2554 จาก http://www.haii.or.th/wiki/index.php

สนั่น ชูสกุล อ้างถึงใน มหา สุรารินทร์. 2550. **แนวคิดสิทธิชุมชน**. 23 (กุมภาพันธ์). ค้นวันที่ 17 พฤศจิกายน 2553 จาก http://www.thaipoet.net/index.php?lay=show&ac=article&Id=434018&Ntype=2

สภาผู้แทนราษฎร. 2551. **เอกสารประกอบเวทีสาธารณะ: ผลกระทบจากโครงการเขื่อนไฟฟ้าบ้านกุ่ม การให้สวัสดิการและการช่วยเหลือ.** กรุงเทพฯ: สภาผู้แทนราษฎร.

สมจิต พึ่งป่า. ชาวบ้านชุมชนบ้านท่าล้ง. 2554 (9 พฤษภาคม). การสัมภาษณ์.

สมาน คงทน. สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล บ้านดงนา. 2554 (6 พฤษภาคม). การสัมภาษณ์.

สอน ใต้โพธิ์. ชาวบ้านชุมชนบ้านคันท่าเกวียน. 2554 (5 พฤษภาคม). การสัมภาษณ์.

สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน. 2550. **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550**. ค้นวันที่ 2 ตุลาคม 2553 จาก http://www.ombudsman.go.th/10/documents/law/Constitution2550.pdf

สุกรี จันทะชาลี. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านสองคอน. 2554 (7 พฤษภาคม). การสัมภาษณ์.

สุจิต บุญบงการ. 2537. **การพัฒนาทางการเมืองของไทย : ปฏิสัมพันธ์ระหว่างทหารสถาบันทางการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุมาตร ภูลายยาว. 2551. **"บ้านกุ่ม" เขื่อนปากมูลภาค 2 ความสูญเสียที่คนใช้ไฟไม่เคยสนใจ**. ค้นวันที่ 29 สิงหาคม 2554 จาก http://www.oknation.net/blog/print.php?id=304810

สุรพงษ์ โสธนะเสถียร. 2544. **การสื่อสารทางการเมืองกับการสร้างภาพลักษณ์ของนักการเมือง**. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สุรพงษ์ โสธนะเสถียร และ เกศกนก ชุ่มประดิษฐ์. 2549. **การสื่อสารเพื่อการจัดการในชุมชน**. กรุงเทพฯ: ประสิทธิ์ภัณฑ์แอนด์พรินติ้ง.

สุรสม กฤษณะจูฑะ. อาจารย์คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. 2554 (18 พฤษภาคม). การสัมภาษณ์.

สุริพล ทองเหลา. ชาวบ้านชุมชนบ้านสองคอน. 2554 (8 พฤษภาคม). การสัมภาษณ์.

เสน่ห์ จามริก. 2547. **เขื่อนกับสิทธิชุมชน**. ค้นวันที่ 11 มีนาคม 2554 จาก http://www.living riversiam.org/thai/thai/thaidam_a4.htm

เสน่ห์ จามริก. 2547. **นานาทัศนะสิทธิชุมชน**. ค้นวันที่ 17 พฤศจิกายน 2553 จาก http://www. ldinet.org/2008/index.php?option=com_content&task=view&id=198&Itemid=32

เสน่ห์ จามริก. 2547. สิทธิมนุษยชนในสถานการณ์สากล. ใน **สิทธิชุมชนท้องถิ่นมอญ: กรณีการสร้างท่อก๊าซที่มีผลกระทบต่อชุมชนมอญพื้นเมืองและชุมชนมอญอพยพที่อำเภอสังขละบุรี**. ปภัสสร เธียรปัญญา และคณะ. กรุงเทพ: นิติธรรม.

เสียงคนอีสาน. 2551. **เชิญเข้าร่วมเวทีสาธารณะผลกระทบจากโครงการเขื่อนไฟฟ้าบ้านกุ่ม 27-28 ก.ย.51**. 22 (กันยายน). ค้นวันที่ 29 สิงหาคม 2554 จาก http://www.esaanvoice. net/esanvoice/know/show.php?Category=information&No=5849

หนังสือพิมพ์บ้านเมือง. 2553. **จี้เลิกไฟฟ้าเขื่อนบ้านกุ่ม.** 15 (มกราคม). ค้นวันที่ 2 ตุลาคม 2553 จาก http://www.ryt9.com/s/bmnd/779058

หอม ขันธิวัฒน์. ชาวบ้านชุมชนบ้านดงนา. 2554 (6 พฤษภาคม). การสัมภาษณ์.

เหลาคำ ขยันการ. ผู้ใหญ่บ้านตามุย. 2554 (8 พฤษภาคม). การสัมภาษณ์.

องค์กรแม่น้ำเพื่อชีวิต. 2550. **จดหมายถึงคณะกรรมการแม่น้ำโขง**. 12 (พฤศจิกายน). ค้นวันที่ 29 สิงหาคม 2554 จาก http://www.livingriversiam.org/mk/_sub-th-lower-dam.html

องค์กรแม่น้ำเพื่อชีวิต. 2550. **บทบาทคณะกรรมาธิการแม่น้ำโขง ต่อการสร้างเขื่อนไฟฟ้าบนแม่น้ำโขงตอนล่าง**. 12 (พฤศจิกายน). ค้นวันที่ 29 สิงหาคม 2554 จาก http://www.living riversiam.org/mk/mek_let2.htm

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. 2554. **ชุมชนบ้านท่าล้ง**. ค้นวันที่ 29 สิงหาคม 2554 จาก http://www.dasta.or.th/th/sustain/detail_NetArea.php?ID =44&Detail=data

องค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี. 2551. **ชาวบ้านโขงเจียมมึน คนลงพื้นที่ถามเรื่องเขื่อนบ้านกุ่มไม่เว้นแต่ละวัน**. 5 (ตุลาคม). ค้นวันที่ 27 สิงหาคม 2554 จาก http://www. ubon.go.th/news/detail.php?id=1586

อรศรี งามวิทยาพงศ์. 2545. **กระบวนทัศน์การพัฒนาของรัฐ : จากผู้ใหญ่ลีถึงหลุยส์ วิตตอง**. ค้นวันที่ 9 มีนาคม 2554 จาก http://www.midnightuniv.org/miduniv888/newpage21.html

อวีว่า อิมฮอฟ, ซูซาน หว่อง และแอน แคทริน ชไนเดอร์. 2549. **แม่น้ำสิทธิและเขื่อน : บทเรียนสำหรับชุมชนผู้ได้รับผลกระทบจากเขื่อน**. กรุงเทพฯ: เครือข่ายแม่น้ำนานาชาติ.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2551. โครงการขนาดใหญ่ของรัฐ สมบัติส่วนรวม สิทธิชุมชน และสิทธิธรรมชาติ. ใน **"ผมไม่มีคำตอบ": 60 ปี อานันท์ กาญจนพันธุ์ กับ 20 ปีขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิทธิการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ**. อัจฉรา รักยุติธรรม. เชียงใหม่: พงษ์สวัสดิ์การพิมพ์.

Alex Hutchinson. 2550. **The Five Levels of Political Awareness**. ค้นวันที่ 6 มิถุนายน 2554 จาก http://blogcritics.org/politics/article/the-five-levels-of-political-awareness/#ixzz1NibUBUDU

Arnstein อ้างถึงใน ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และคณะ. **การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาชุมชน: จากแนวคิดสู่ปฏิบัติการวิจัยในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

ASTV ผู้จัดการออนไลน์. 2551. **คนริมโขงหวั่น "เขื่อนบ้านกุ่ม" ทำลายชีวิตคนลุ่มน้ำ**. 23 (พฤษภาคม). ค้นวันที่ 29 สิงหาคม 2554 จาก http://www.manager.co.th/ Local/ ViewNews.aspx?NewsID=9510000059897

ASTV ผู้จัดการออนไลน์. 2551. **ภาคประชาชนใช้ พ.ร.บ.สุขภาพ ตรวจข้อมูลสร้าง "เขื่อนบ้านกุ่ม"-ซีพีไม่ถอยวิ่งล็อบบี้ลาว**. 6 (ตุลาคม). ค้นวันที่ 29 สิงหาคม 2554 จาก http://www.manager.co.th/Local/ViewNews.aspx?NewsID=9510000118470

Creativeculturethailand. 2553. **บ้านท่าล้งแหล่งผลิตเครื่องจักสาน**. 1 (พฤศจิกายน). ค้นวันที่ 27 กรกฎาคม 2554 จาก http://www.creativeculturethailand.com/detail_page.php?sub_id=4612

Khampoua Naovarangsy. 2553. **โฟกัส 11 เขื่อนกั้นแม่น้ำโขง – ธุรกิจยักษ์ ตีตั๋วจอง สูบยักษ์**. 14 (กรกฎาคม). ค้นวันที่ 2 ตุลาคม 2553 จาก http://khampoua.wordpress.com/2010/07/14

Myron Weiner อ้างถึงใน วิสุทธิ์ โพธิ์แท่น. 2550. **แนวคิดพื้นฐานของประชาธิปไตย**. กรุงเทพฯ: คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.

Oceansmile. 2554. **อุทยานแห่งชาติผาแต้ม จังหวัดอุบลราชธานี**. ค้นวันที่ 27 กรกฎาคม 2554 จาก http://www.oceansmile.com/E/Ubon/patam.htm

OKNATION. 2551. **เขื่อนบ้านกุ่มกั้นโขง 9 หมื่นล้าน.. เร่งสร้างทำหอกอะไร?**. 4 (สิงหาคม). ค้นวันที่ 29 สิงหาคม 2554 จาก http://www.oknation.net/blog/nity/2008/08/04/entry-7

Savethemekong. 2553. **พันธมิตรเพื่อปกป้องแม่น้ำโขง**. ค้นวันที่ 2 ตุลาคม 2553 จาก http://www.savethemekong.org/main_detail.php?langss=th&cid=2

Southlaostour. 2554. **บั้งไฟพญานาค โขงเจียม อุบลราชธานี**. ค้นวันที่ 27 กรกฎาคม 2554 จาก http://www.southlaostour.com/index.php?lay=show&ac=article&Id=538662266&Ntype=16

Thai-tour. 2554. **อุทยานแห่งชาติผาแต้ม อุบลราชธานี**. ค้นวันที่ 27 กรกฎาคม 2554 จาก http://www.thai-tour.com/thai-tour/northeast/ubon/data/place/npk_pataem.htm

Tilly อ้างถึงใน ประภาส ปิ่นตบแต่ง. 2552. **กรอบการวิเคราะห์การเมืองแบบทฤษฎีขบวนการทางสังคม**. เชียงใหม่: มูลนิธิไฮน์ริค เบิลล์ สำนักงานภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ลำดับเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม

วันที่	ลำดับเหตุการณ์
ปี 2548	กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน (พพ.) ได้ว่าจ้างบริษัท ปัญญา คอนซัลแตนท์ จำกัด และบริษัทมหานคร คอนซัลแตนท์ ของไทย ให้ศึกษาศักยภาพการก่อสร้างเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำแบบขั้นบันไดในแม่น้ำโขง (มนตรี จันทวงศ์, 2551)[1]
ปลายปี 2548	เริ่มมีข่าวลือและข้อมูลเรื่องการสร้างเขื่อน แต่ชาวบ้านยังไม่ทราบเรื่องและไม่เชื่อข่าวลือดังกล่าว (เอกสารประกอบเวทีสาธารณะ:คนอุบลและสังคมไทยกับโครงการเขื่อนไฟฟ้าบ้านกุ่ม, 2551)
ปี 2549	กลุ่มนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานีเข้าไปบ้านกุ่ม บ้านตามุย และบ้านท่าล้ง และเริ่มมีคนแปลกหน้าลงไปในพื้นที่ (เอกสารประกอบเวทีสาธารณะ:คนอุบลและสังคมไทยกับโครงการเขื่อนไฟฟ้าบ้านกุ่ม, 2551)
ปี 2550	กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน (พพ.) ได้ว่าจ้างบริษัท ปัญญา คอนซัลแตนท์ จำกัด และบริษัทแมคโคร คอนซัลแตนท์ ให้จัดทำ “รายงานก่อนรายงานความเหมาะสมและรายงานสิ่งแวดล้อมเบื้องต้น” ของโครงการเขื่อนขั้นบันไดแม่น้ำโขง 2 แห่ง บริเวณชายแดนไทย-ลาว คือ เขื่อนปากชมและเขื่อนบ้านกุ่ม โดยเรียกชื่อโครงการใหม่ว่า โครงการไฟฟ้าพลังน้ำฝายปากชมและโครงการไฟฟ้าพลังน้ำฝายบ้านกุ่ม ซึ่งถูกออกแบบให้เป็นเขื่อนไฟฟ้าแบบมีน้ำไหลผ่านตลอดปี (run of river) (มนตรี จันทวงศ์, 2551)
กันยายน-ตุลาคม 2550	กลุ่มบริษัทที่ปรึกษาจัดการประชุมระดับพื้นที่โครงการ ครั้งที่ 1 (ปฐมนิเทศโครงการ) โดยอาศัยการประชุมประจำเดือนกำนันผู้ใหญ่บ้านของอำเภอเขมราฐ เภอนาตาล อำเภอโพธิ์ไทร อำเภอศรีเมืองใหม่และแม่น้ำโขงในการยึดกุมหลักการ “ข้อตกลงความร่วมมือเพื่อการพัฒนาลุ่มแม่น้ำโขงอย่างยั่งยืน” ปี 2538 (องค์กรแม่น้ำเพื่อชีวิต, 2550)[2]

[1] ประมวลโดย มนตรี จันทวงศ์ โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในอินโดจีนและพม่า เมื่อ 25 สิงหาคม 2551 จาก เอกสารประกอบเวทีสาธารณะ:คนอุบลและสังคมไทยกับโครงการเขื่อนไฟฟ้าบ้านกุ่ม วันเสาร์ที่ 6 กันยายน 2551

[2] ค้นวันที่ 29 สิงหาคม 2554 จาก http://www.livingriversiam.org/mk/mek_let2.htm

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม (ต่อ)

วันที่	ลำดับเหตุการณ์
ธันวาคม 2550	บริษัทที่ทำการสำรวจได้มาติดต่อคนท้องถิ่นมาทำงานเคลื่อนไหวในพื้นที่ ผู้มีอิทธิพลบางรายทราบข่าวการสร้างเขื่อน ได้เข้ามากว้านซื้อที่ดินตั้งแต่บ้านกุ่มเรื่อยไปตลอดระยะพื้นที่ที่จะได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม แต่ปรากฏว่าข้อมูลการสำรวจผิดพลาดเพราะเข้าใจว่าบ้านดอนกุ่มกับบ้านกุ่มเป็นพื้นที่เดียวกัน จากนั้นจึงมีการลงพื้นที่สำรวจบริเวณทิศเหนือของบ้านท่าล้ง โดยมีเจ้าหน้าที่บริษัทผู้สำรวจเช่าเรือจากบ้านเวินบึก ล่องโขงสำรวจพื้นที่ พร้อมมีเอกสารหรือหนังสือเดินทางถูกต้อง โดยอ้างว่ารัฐบาลลาวให้สำรวจพื้นที่ (เอกสารประกอบเวทีสาธารณะ:คนอุบลและสังคมไทยกับโครงการเขื่อนไฟฟ้าบ้านกุ่ม, 2551)
11-14 กุมภาพันธ์ 2551	กลุ่มบริษัทที่ปรึกษาจัดการประชุมระดับพื้นที่โครงการ ครั้งที่ 2 โดยอาศัยการประชุมประจำเดือนกำนันผู้ใหญ่บ้านของอำเภอเขมราฐ เภอนาตาล อำเภอโพธิ์ไทร อำเภอศรีเมืองใหม่และอำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ทั้งนี้ในที่ประชุม ตัวแทนบริษัทได้ยืนยันว่า เขื่อนบ้านกุ่มจะถูกสร้างอย่างแน่นอน (มนตรี จันทวงศ์ อ้างใน เอกสารประกอบเวทีสาธารณะ:คนอุบลและสังคมไทยกับโครงการเขื่อนไฟฟ้าบ้านกุ่ม, 2551)
29 กุมภาพันธ์ – 1 มีนาคม 2551	นายสมัคร สุนทรเวช นายกรัฐมนตรี เดินทางเยือน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้มีการหารือกับรัฐบาลลาวเรื่องเขื่อนบ้านกุ่ม ซึ่งได้ระบุชื่อ บมจ.อิตาเลียนไทย และบริษัท Asia Corp. ให้ศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ (มนตรี จันทวงศ์, 2551)[3]
กุมภาพันธ์-มีนาคม 2551	ชาวบ้านพบว่ามีกลุ่มคนเข้ามาสำรวจสัญญาณดาวเทียม กลุ่มดังกล่าวอ้างว่าจะมาสำรวจช่องทางการเดินเรือ พบว่าหมู่บ้านที่อยู่ตามสายน้ำโขงตั้งแต่บ้านกุ่มไปจนถึงปากกะหลางมีหมุดฝังอยู่เป็นระยะ ลักษณะเป็นท่อเหล็กเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 นิ้วครึ่ง คาดว่าฝังลึกมาก เพราะไม่สามารถดึงหรือถอนได้ (เอกสารประกอบเวทีสาธารณะ:คนอุบลและสังคมไทยกับโครงการเขื่อนไฟฟ้าบ้านกุ่ม, 2551)

[3] ค้นวันที่ 26 สิงหาคม 2551 จาก www.boi.go.th/thai/how/press releases detail.asp?id=2473

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม (ต่อ)

วันที่	ลำดับเหตุการณ์
3 มีนาคม 2551	นายสมัคร สุนทรเวช นายกรัฐมนตรี กล่าวในรายการสนทนาประสาสมัครเรื่องเขื่อนบ้านกุ่มว่า จะร่วมมือกับลาวทำเขื่อนกั้นแม่น้ำโขง ยกแม่น้ำขึ้น 18 เมตร ถอยหลังไป 110 กิโลเมตร ภายใต้ความตกลงซื้อไฟฟ้าจากลาว จำนวน 7,000 เมกะวัตต์ (มนตรี จันทวงศ์, 2551)
10 มีนาคม 2551	กระทรวงการต่างประเทศ (กรมเอเชียตะวันออก) เสนอร่างบันทึกความเข้าใจเรื่องความร่วมมือในการพัฒนาพลังงานไฟฟ้าระหว่างไทย-ลาว (โครงการเขื่อนบ้านกุ่ม) ให้คณะรัฐมนตรีอนุมัติ โดยมีสาระสำคัญ คือ 1. ระบุให้บริษัทอิตาเลียนไทย ดีเวลล็อปเมนท์ จำกัด (มหาชน) และบริษัท Asiacorp Holdings Ltd. ให้ทำการศึกษาความเป็นไปได้ เนื่องจากทั้งสองฝ่ายพิจารณาเห็นว่า ภาคเอกชนมีความพร้อมด้านเงินทุนและความคล่องตัวสูงจากการได้มีการพัฒนาโครงการไฟฟ้าในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมาแล้วหลายโครงการด้วยความสำเร็จด้วยดี 2. บริษัททั้งสองแห่งจะรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการศึกษาทั้งหมด 3. รัฐบาลทั้งสองประเทศจะมอบหมายให้หน่วยงานภาครัฐของทั้งสองประเทศร่วมมือ ในการกำกับดูแลและประสานงานกับบริษัท 4. ผลการศึกษารายงานให้รัฐบาลของทั้งสองประเทศ เพื่อพิจารณาตกลงต่อไป (มนตรี จันทวงศ์, 2551)[4]
11 มีนาคม 2551	คณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติร่างบันทึกความเข้าใจ ตามที่กระทรวงการต่างประเทศเสนอ โดยให้ปรับปรุงถ้อยคำดังนี้ 1. ให้เปลี่ยนชื่อบริษัทอิตาเลียนไทย ดีเวลล็อปเมนต์ จำกัด (มหาชน) และบริษัท Asiacorp Holdings Ltd. เป็น ภาคเอกชน 2. เปลี่ยนถ้อยคำจาก ข้อ 3 จากเดิม “จึงให้รายงานให้รัฐบาลของทั้งสองประเทศ เพื่อพิจารณาตกลงต่อไป” เป็น “ให้รัฐบาลของทั้งสองประเทศเพื่อพิจารณาดำเนินการภายใต้ระเบียบและข้อกฎหมายภายในของทั้งสองประเทศต่อไป” (มนตรี จันทวงศ์, 2551)

[4] มนตรี จันทวงศ์ อ้างอิงจาก หนังสือ กต 1303/556 ลงวันที่ 10 มีนาคม 2551

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม (ต่อ)

วันที่	ลำดับเหตุการณ์
11 มีนาคม 2551	กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงานและกลุ่มบริษัทที่ปรึกษาร่วมกับฝ่ายราชการของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จัดการประชุม ณ โรงแรมดอนจันทร์ นครเวียงจันทร์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เพื่อปรึกษาหารือแนวทางการดำเนินงานโครงการไฟฟ้าพลังน้ำฝายปากชมและฝายบ้านกุ่ม (มนตรี จันทวงศ์, 2551)
25 มีนาคม 2551	นายนพดล ปัทมะ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ เป็นผู้แทนรัฐบาลไทยลงนามบันทึกความเข้าใจกับรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เรื่องความร่วมมือในการพัฒนาพลังงานไฟฟ้าระหว่างไทย-ลาว โดยฝ่ายลาวมีนายทองลุน สีสุลิด รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นผู้ลงนามในนามโดยการลงนามบันทึกความเข้าใจดังกล่าวระบุให้ภาคเอกชนศึกษาความเป็นไปได้ (มนตรี จันทวงศ์, 2551)
26 มีนาคม 2551	กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงานและกลุ่มบริษัทที่ปรึกษาจัดการสัมมนาโครงการไฟฟ้าพลังน้ำฝายปากชมและฝายบ้านกุ่มเพื่อชี้แจงรายละเอียดและแนวทางการดำเนินงานโครงการให้แก่ หน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ เอกชน และกลุ่มบริษัทด้านการลงทุน ที่โรงแรมเดอะทวินทาวเวอร์ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย (มนตรี จันทวงศ์, 2551)
26 มีนาคม 2551	เครือข่ายประชาสังคมไทยเพื่อแม่น้ำโขงออกแถลงการณ์ว่า “โครงการเขื่อนบนแม่น้ำโขงสายหลักจะทำให้ระบบการไหลและระดับน้ำของแม่น้ำโขงเปลี่ยนแปลงไป ส่งผลกระทบโดยตรงต่อระบบนิเวศน์ พันธุ์ปลา ปริมาณปลาที่จับได้ และความมั่นคงทางอาหารของประชาชนสองฟากฝั่ง สภาพเช่นนี้เกิดขึ้นมาแล้วนับตั้งแต่มีการสร้างเขื่อนกั้นลำน้ำสายหลักในประเทศจีนเป็นต้นมา รัฐบาลอ้างว่าเขื่อนจะเป็นแบบ run-of-river และจะไม่มีอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ แต่ข้อมูลการศึกษาของกรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน (พพ.) ระบุว่า เขื่อนบ้านกุ่ม-

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม (ต่อ)

วันที่	ลำดับเหตุการณ์
26 มีนาคม 2551 (ต่อ)	-มีพื้นที่อ่างเก็บน้ำขนาด 84,000 ไร่ ยาวขึ้นไปนับ 100 กิโลเมตรตามลำน้ำโขง จากอำเภอโขงเจียม จนถึงอำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี ท่วมบ้านเรือน พื้นที่เกษตรริมโขง จะส่งผลกระทบด้านประมงทั้งเหนือเขื่อนและใต้เขื่อน เขื่อนจะปิดกั้นการอพยพของปลาในแม่น้ำโขง และอาจเป็นสาเหตุของการระบาดของเชื้อโรคในอ่างเก็บน้ำ ซึ่งทั้งหมดนี้เกิดขึ้นกับประชาชนทั้งสองประเทศ นอกจากนี้ น้ำจะท่วมรุกล้ำเขตแดนของประเทศไทยและลาว อาจส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของแนวพรมแดนในแม่น้ำโขงของไทยและลาว ซึ่งถือเป็นปัญหาด้านความมั่นคงและเกี่ยวข้องกับอธิปไตยของประเทศ ในขณะที่เขื่อนบ้านกุ่มก็จะสามารถผลิตกระแสไฟฟ้าที่พึ่งได้เพียง 20 % ของกำลังการผลิตติดตั้งเท่านั้น ดังนั้น โครงการนี้จะมีความคุ้มค่าหรือไม่กับการที่ต้องลงทุนมากกว่า 80,000 ล้านบาท แต่ต้องแลกกับความเสียหายมหาศาล ซึ่งภาคประชาชนขอเรียกร้องให้ยุติโครงการสร้างเขื่อนแม่น้ำโขง ซึ่งล้วนดำเนินการโดยปราศจากความรับรู้และความเห็นชอบของประชาชนในลุ่มน้ำ” (โครงการฟื้นฟูนิเวศน์ในภูมิภาคแม่น้ำโขง, มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ, Oxfam Australia, The Swedish Society for Nature Conservation และ Inter Church Organization for Development Cooporation , 2554)
27 มีนาคม 2551	กระทรวงการต่างประเทศนำเสนอข่าวภาษาอังกฤษเรื่องการลงนามบันทึกความเข้าใจฯ และได้ระบุชื่อบริษัทที่เข้ามาทำการศึกษาความเป็นไปได้ดังนี้ “On that occasion, both sides agreed to support their private sectors to undertake a feasibility study on a hydroelectric power development project along the Mekong River in the sector between Khongjiam, Ubon Ratchathani on the Thai side and Sanasomboon, Champasak, on The Lao side. In this connection, both sides agreed to authorize their government agencies to supervise the project and coordinate with the Italian-Thai Development Company and Asia -

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม (ต่อ)

วันที่	ลำดับเหตุการณ์
27 มีนาคม 2551 (ต่อ)	-Corp. on the feasibility study. Then, these agencies will submit a report on the result of the study to the two Government for consideration on the future plan of the project." (มนตรี จันทวงศ์, 2551)[5]
28 มีนาคม 2551	กระทรวงการต่างประเทศนำเสนอข่าวภาษาไทย เรื่องการลงนามบันทึกความเข้าใจฯ และได้ระบุชื่อบริษัทที่เข้ามาทำการศึกษาความเป็นไปได้ดังนี้ "รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเป็นผู้แทนรัฐบาลไทยลงนามบันทึกความเข้าใจเรื่องความร่วมมือในการพัฒนาพลังงานไฟฟ้าระหว่างไทย-ลาว โดยทั้งสองฝ่ายเห็นชอบในหลักการสนับสนุนให้ภาคเอกชนทำการศึกษาความเป็นไปได้โครงการไฟฟ้าพลังน้ำฝายบ้านกุ่ม โดยจะมอบหมายให้หน่วยงานภาครัฐของทั้งสองประเทศกำกับดูแลและประสานงานกับบริษัท Italian-Thai Development และ Asia Corp. ที่ได้รับมอบหมายให้ทำการศึกษาแล้วรายงานผลให้รัฐบาลของทั้งสองฝ่ายพิจารณาตกลงต่อไป" (มนตรี จันทวงศ์, 2551)[6]
มีนาคม 2551	มีหน่วยงานเข้าไปยังบ้านท่าล้ง ขนอุปกรณ์เข้าไปขุดเจาะหินเพื่อนำไปตรวจสอบวัดค่าความเหมาะสม คุณภาพหิน 2 จุด ห่างกันประมาณ 50 เมตร ชาวบ้านตามุยและบ้านท่าล้งต่างรู้ว่ามีการขุดเจาะ แต่ไม่รู้ว่าเจาะไปทำอะไร มีเพียงผู้นำของทั้งสองหมู่บ้านที่รู้เรื่อง โดยที่ทางบริษัทอ้างว่า หากหินที่ขุดเจาะไปไม่มีความเหมาะสม ก็ไม่สามารถสร้างได้ ชาวบ้านไม่ต้องวิตกกังวล (เอกสารประกอบเวทีสาธารณะ:คนอุบลและสังคมไทยกับโครงการเขื่อนไฟฟ้าบ้านกุ่ม, 2551)
เมษายน 2551	รัฐมนตรี 9 กระทรวงลงพื้นที่บ้านคันท่าเกวียน สอบถามความเป็นอยู่ของชาวบ้าน โดยไม่มีการแจ้งล่วงหน้า (เอกสารประกอบเวทีสาธารณะ:คนอุบลและสังคมไทยกับโครงการเขื่อนไฟฟ้าบ้านกุ่ม, 2551)

[5] ค้นวันที่ 26 สิงหาคม 2551 จาก www.thaigov.go.th/pageconfig/webindex/frame.asp?id=53

[6] อ้างแล้ว

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม (ต่อ)

วันที่	ลำดับเหตุการณ์
10 เมษายน 2551	ประชุมนักวิชาการและนักพัฒนาเอกชนบางส่วนอย่างไม่เป็นทางการที่คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี เกี่ยวกับเรื่องเขื่อนบ้านกุ่ม (จากการสัมภาษณ์อาจารย์สุรสม กฤษณะจูฑะ)
27 เมษายน 2551	อาจารย์และนักศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานีลงพื้นที่บ้านสองคอน ร่วมกับไกด์อุบล (จากการสัมภาษณ์อาจารย์สุรสม กฤษณะจูฑะ)
พฤษภาคม 2551	เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองบางคนมีหนังสือสำรวจที่ดินชาวบ้านตั้งแต่บ้านกุ่มจนถึงบ้านปากลาและมีการติดต่อขอซื้อที่ดินจากชาวบ้านจำนวนหลายราย มีการตกลงกับชาวบ้านว่าจะทำการออกเอกสารสิทธิ์ถือครองที่ดินให้โดยขอส่วนแบ่งร้อยละ 10 ของค่าชดเชย หากมีการสร้างเขื่อนและหากมีการจ่ายค่าชดเชยเกิดขึ้น (เอกสารประกอบเวทีสาธารณะ:คนอุบลและสังคมไทยกับโครงการเขื่อนไฟฟ้าบ้านกุ่ม, 2551)
11 พฤษภาคม 2551	หลายหน่วยงานในจังหวัดอุบลราชธานีได้ร่วมกับเคเบิ้ลทีวีท้องถิ่น จัดรายการเวทีสาธารณะร่วมทุกข์ร่วมสุขขึ้น เพื่อรับฟังปัญหาจากชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการก่อสร้างฝายบ้านกุ่ม ที่จุดผ่อนปรนคันท่าเกวียน ตำบลนาโพธิ์กลาง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี มีผู้เข้าร่วมกว่า 200 คน อาทิ สื่อสร้างสุขอุบลราชธานี มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ มูลนิธิพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิต นายอำเภอโขงเจียม สภาทนายความ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี สาธารณสุขอำเภอโขงเจียม กำนันผู้ใหญ่บ้าน วิทยุชุมชน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์กลาง ชาวบ้านจากบ้านคันท่าเกวียน ทุ่งนาเมือง ปากลา ฯลฯ - นางเจรจา มาลี อายุ 65 ปี ชาวบ้านบ้านคันท่าเกวียน กล่าวว่า หลังจากทราบข่าวการสร้างเขื่อน ชาวบ้านต่างวิตกกังวลเกี่ยวกับวิถีชีวิต การปลูกปอ ปลูกฝ้ายปลูกมันริมโขง หากชาวบ้านได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนจริง รัฐต้องมีการชดเชยอย่างเหมาะสมกับการที่ได้ลงทุนไป รัฐต้องเข้ามาพบปะพูดคุยกับประชาชนเป็นรายบ้าน

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม (ต่อ)

วันที่	ลำดับเหตุการณ์
11 พฤษภาคม 2551 (ต่อ)	- นายสำรอง พิมพ์วงศ์ ชาวบ้านบ้านปากลา กล่าวว่าการเข้าร่วมเวทีในครั้งนี้ทำให้ได้รับข้อมูลที่ประชาชนเช่นตนไม่เคยได้รับจากส่วนราชการ และไม่อยากให้มีการสร้างเขื่อน เพราะจะกระทบถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ สังคม ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นจึงอยากให้รัฐบาลได้ทบทวนโครงการนี้อีกครั้ง ศึกษาดูว่าโครงการนี้ประชาชนจะได้ประโยชน์ ต้องสูญเสียอะไร และควรให้ความรู้กับประชาชนให้มากขึ้นเพราะประชาชนยังไม่ทราบข้อมูลใดๆเกี่ยวกับโครงการนี้ เช่น น้ำจะท่วมที่ไหนบ้าง จะทำอาชีพอะไร จะต้องอพยพไปอาศัยอยู่ที่ไหน และหากมีการชดเชยจะมีในลักษณะใด เพียงพอต่อสิ่งที่สูญเสียไปหรือไม่ เพราะที่ดินสามารถใช้ทำมาหากินเลี้ยงชีพได้ชั่วลูกชั่วหลาน - นางบุตรศรี พวงพันธ์ ชาวบ้านบ้านทุ่งนาเมือง กล่าวว่าเมื่อทราบข่าวการสร้างเขื่อนก็เสียใจเพราะตนมีสวน และมีพี่น้องที่อาศัยในพื้นที่นี้ ประกอบกับที่ดินในบริเวณนี้ไม่มีเอกสารสิทธิ เพียงแต่เสียภาษีบำรุงท้องที่ให้กับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นเป็นประจำทุกปี เมื่อจะมีการสร้างเขื่อนทำไมรัฐไม่ออกมาประชุม หรือปราศรัยให้ประชาชนได้รับทราบ ว่าจะสร้างเขื่อนที่บริเวณใด น้ำจะท่วมถึงบริเวณใด จึงอยากฝากผ่านไปยังรัฐบาลว่าหากหยุดโครงการนี้ได้ก็อยากให้หยุด ไม่อยากให้มาสร้างความรำคาญให้กับคนริมโขงซึ่งทำมาหากินมายาวนานหลายชั่วอายุคน - นางบุญมี พรมบุตรดี ชาวบ้านซึ่งปลูกลำไยริมโขง บ้านทุ่งนาเมือง ตำบลโพธิ์ไทร กล่าวว่า ไม่อยากให้สร้างเพราะจะกระทบกับการทำมาหากิน การเกษตร การประมง ซึ่งปัจจุบันก็พออยู่ได้ แต่หากหยุดโครงการนี้ไม่ได้จริงๆ ก็อยากให้รัฐจ่ายค่าชดเชยให้อย่างเหมาะสมและเพียงพอกับสิ่งที่ต้องสูญเสียไป

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม (ต่อ)

วันที่	ลำดับเหตุการณ์
11 พฤษภาคม 2551 (ต่อ)	- นายนริศ มงคลศรี นายอำเภอโขงเจียม กล่าวว่าเมื่อได้รับฟังประชาชนแสดงความคิดเห็นทำให้ทราบว่าประชาชนมีความเป็นห่วงเรื่องการสร้างเขื่อน เกรงจะกระทบกับวีถีชีวิตในทุกๆด้าน ซึ่งอาจเกิดจากข้อมูลข่าวสารของภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเขื่อนยังไม่สามารถให้ความกระจ่างกับประชาชนได้ แต่ตนเชื่อว่าด้วย พรบ.ข้อมูลข่าวสารจะทำให้ประชาชนในอำเภอโขงเจียมและประชาชนทั่วประเทศได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการนี้และในฐานะผู้ปกครองของอำเภอโขงเจียม ตนจะดำเนินการเกี่ยวกับเรื่องการให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนที่ได้รับผลกระทบให้กระจ่างโดย ไม่ปิดบัง (เครือข่ายวิทยุร่วมด้วยช่วยกัน, 2551)[7]
23 พฤษภาคม 2551	นางสาคร ขันธิวัฒน์ ชาวบ้านดงนา ตำบลหนามแท่ง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นหมู่บ้านริมแม่น้ำโขงตั้งอยู่เหนือเขื่อนบ้านกุ่ม ให้สัมภาษณ์ผู้สื่อข่าวว่า “ชาวบ้านมีอาชีพจับปลาแม่น้ำโขงเลี้ยงชีวิต โดยชาวบ้านดงนาไม่มีที่ดินใช้ปลูกข้าว จึงต้องเอาปลาแลกข้าว ทั้งปลาสดและปลาร้า หรือขายให้พ่อค้าปลาที่มารับซื้อ ปัจจุบันชาวบ้านสามารถจับปลาเศรษฐกิจคือ ปลานาง ปลาอีตู๋ วันละ 20-50 กิโลกรัม โดยปลาเหล่านี้มีราคารับซื้อสูงถึงกิโลกรัมละ 60-65 บาท ทำให้ชาวบ้านมีชีวิตอยู่ได้ นอกจากนั้น ก็ยังปลูกพืชผลทั้งข้าวโพด ฝ้าย ถั่วลิสง มัน กระเทียม เพราะดินที่หมู่บ้านมีความอุดมสมบูรณ์ไม่ต้องใส่ปุ๋ยเคมี ทำให้ชาวบ้านมีพืชผักไว้กินและขายสู่ท้องตลาดอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย อยู่ได้สบาย แต่เริ่มมีความกังวลเมื่อเจ้าหน้าที่ของโครงการสร้างเขื่อนบ้านกุ่มมาพูดคุยกับชาวบ้าน โดยแจ้งว่ามีความจำเป็นต้องสร้างเขื่อนแห่งนี้เพื่อให้ประเทศไทยมีไฟฟ้าใช้ และถ้าการสร้างเขื่อนมีผลกระทบกับปริมาณปลาที่ชาว-

[7] ค้นวันที่ 27 สิงหาคม 2554 จาก http://www.rd1677.com/branch.php?id=34703

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม (ต่อ)

วันที่	ลำดับเหตุการณ์
23 พฤษภาคม 2551 (ต่อ)	-บ้านจับได้ พร้อมจะส่งเสริมให้ชาวบ้านเลี้ยงปลาในกระชังทดแทน...แต่ชาวบ้านไม่อยากเลี้ยงปลาในกระชัง เพราะมีค่าหัวอาหารใช้เลี้ยงปลา ซึ่งชาวบ้านต้องลงทุนสูง ไม่เหมือนการหาปลาในธรรมชาติ ที่ลงทุนเพียงน้ำมันเชื้อเพลิงใช้เติมเครื่องยนต์เรือหางยาวที่ใช้จับปลา จึงต้องการให้มีการศึกษาผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับธรรมชาติและมนุษย์ที่อยู่ตามริมแม่น้ำโขง" (ASTV ผู้จัดการออนไลน์, 2551)[8]
25 พฤษภาคม 2551	นายสมัคร สุนทรเวช นายกรัฐมนตรี กล่าวในรายการสนทนาประสาสมัคร ในเรื่องเขื่อนบ้านกุ่ม สรุปสาระสำคัญ คือ "บัดนี้เราตัดสินใจแล้วครับ เราจะทำ Levee ขวางแม่น้ำโขง ไทยกับลาวจะทำ 3 จุด จะมีที่บ้านกุ่ม จะมีที่โพนพิสัย แล้วก็จะมีที่อีกแห่งหนึ่ง ผมนึกชื่อไม่ออก 3 ชื่อครับ ...สูงไม่มากครับสูง 18 เมตรตรงบ้านกุ่ม... เป็นเหมือนกับฝายแม้ว... จะทำให้น้ำจากสันเขื่อนถอยหลังไปยาวเต็มลำแม่น้ำโขง เต็มตลอดครับ 110 กิโลเมตร...ทางลาวบอกว่าท่วมหมู่บ้านลาว 7 หมู่บ้าน แต่ช่างมันเถอะ ทางไทยท่วม 2 ลาวท่วม 7 นายกรัฐมนตรีลาวบอกตกลง 7 กับ 2 ท่วม แต่เราได้ใช้น้ำแน่นอน น้ำจะอยู่ถอยหลังไป 110 กิโลเมตร... รัฐบาลนี้จะเป็นคนทำ แล้วลงมือเซ็นสัญญากับลาวไปแล้ว... เรื่องอย่างนี้เป็นเรื่องที่ว่าถ้าไม่คิดไม่กล้าตัดสินใจก็ไม่มีวันได้ทำ แต่รัฐบาลนี้คิดและตัดสินใจ แล้วจะลงมือทำ" (มนตรี จันทวงศ์, 2551)
26 พฤษภาคม 2551	นางบุญเลือม ใต้โพธิ์ อายุ 52 ปี บ้านเลขที่ 35 หมู่ 3 บ้านคันท่าเกวียน ตำบลนาโพธิ์กลาง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ให้สัมภาษณ์ต่อผู้สื่อข่าวศูนย์ข่าวประชาสังคม จังหวัดอุบลราชธานี ว่าไม่เคยรู้เลยว่าจะมีการสร้างเขื่อนที่แม่น้ำโขง พึ่งมารู้เมื่อไม่กี่วันนี้เอง รู้สึกเสียใจมาก ใจหาย เพราะอยู่บ้านคันท่าเกวียนมาตั้งแต่เกิด วิถีชีวิตผูกพันกับแม่น้ำโขง

[8] ค้นวันที่ 29 สิงหาคม 2554 จาก http://www.manager.co.th/Local/ViewNews.aspx?NewsID=9510000059897

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม (ต่อ)

วันที่	ลำดับเหตุการณ์
26 พฤษภาคม 2551 (ต่อ)	และการทำมาหากิน บ้านก็อยู่ติดริมแม่น้ำโขง มีที่ดินทำกินอยู่ประมาณ 34 ไร่ ทำสวน 4 ไร่ ทำนา 30 ไร่ แต่ละปีได้ข้าว 100 กระสอบ อาชีพรองคือปลูกสวน ได้แก่ สวนเงาะ มะนาว ลำไย และทำเกษตรริมโขง คือฝ้าย มันแกว ข้าวโพด และถั่วลิสง และเลี้ยงวัว หากทำเขื่อนเกรงว่าน้ำจะท่วมบ้าน ซึ่งบ้านก็พึ่งสร้างเสร็จ ลูกไปทำงานหาเงินในกรุงเทพฯเพื่อหาเงินมาสร้างบ้าน กว่าบ้านจะสร้างเสร็จลูกต้องอดทนมากแค่ไหน ไร่นา และสวนผลไม้จะทำอย่างไร ควายวัวจะเอาไปเลี้ยงที่ไหน ชีวิตเกษตรกรที่เกิดที่นี่ หากินอยู่ที่นี่ มีความเป็นอยู่แบบนี้มาตั้งแต่เกิด หากได้ค่าชดเชยไปอยู่ที่อื่นก็ไม่เหมือนอยู่บ้านตัวเอง อยากวอนรัฐบาลให้ทบทวนถึงผลกระทบให้ถี่ถ้วน ถ้าเป็นไปได้ไม่อยากให้มีการสร้างเขื่อนเลย นางบุญเลือม กล่าวด้วยน้ำตานองหน้าในที่สุด (ศูนย์ข่าวประชาสังคม, 2551)[9]
28 พฤษภาคม 2551	เครือข่ายประชาสังคมไทยเพื่อแม่น้ำโขง องค์กรพันธมิตร และนักวิชาการ มากกว่า 100 รายนาม ส่งจดหมายถึงนายกรัฐมนตรี นายสมัคร สุนทรเวช และสำเนาถึงสมาชิกคณะรัฐมนตรี กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน ผู้ว่าราชการจังหวัดหนองคาย เลย อุบลราชธานี นครพนม มุกดาหาร โดยเรียกร้องให้รัฐบาลระงับข้อตกลงใดๆเกี่ยวกับโครงการเขื่อนที่จะทำกับรัฐบาลลาว จนกว่าจะมีการเปิดเผยข้อมูล รวมถึงรายงานการศึกษาความเหมาะสมและผลกระทบสิ่งแวดล้อม และรับฟังความคิดเห็นจากสาธารณะก่อน และระบุว่าโครงการเขื่อนบนแม่น้ำโขง เช่น เขื่อนบ้านกุ่ม เป็นโครงการขนาดใหญ่ ไม่ใช่ Check dam หรือฝายชะลอน้ำ ดังที่ท่านนายกรัฐมนตรี (สมัคร สุนทรเวช) ให้ข้อมูลต่อสาธารณะ ซึ่งจะทำลายอาชีพหลักของชุมชนทั้งฝั่งไทยและลาวไม่น้อยกว่า 20 หมู่บ้าน ไม่ใช่เพียง 2 หมู่บ้าน ดังที่ท่านนายกรัฐมนตรีระบุ (โครงการฟื้นฟูนิเวศน์ในภูมิภาคแม่น้ำโขง, มูลนิธิ

[9] ค้นวันที่ 29 สิงหาคม 2554 จาก http://www.livingriversiam.org/mk/mek_n26.html

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม (ต่อ)

วันที่	ลำดับเหตุการณ์
28 พฤษภาคม 2551 (ต่อ)	ฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ, Oxfam Australia, The Swedish Society for Nature Conservation และ Inter Church Organization for Development Cooporation , 2554)
มิถุนายน 2551	- มีการสำรวจที่ดินตามแนวฝั่งแม่น้ำโขงโดยเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองบางคน และมีข่าวแพร่สะพัดเรื่องค่าชดเชย มีการพูดโน้มน้าวให้ข้อมูลเชิงบวกว่า ชีวิตชาวบ้านจะดีขึ้น ข่าวลือเรื่องค่าชดเชยเริ่มหนาหูและลุกลาม พูดกันว่าจะได้ค่าชดเชยครอบครัวละ 500,000-900,000 บาท - ศูนย์วิจัยสังคม อนุภาคลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ได้เข้าไปศึกษาข้อมูลวิถีชีวิตเกษตรริมแม่น้ำโขง (เอกสารประกอบเวทีสาธารณะ:คนอุบลและสังคมไทยกับโครงการเขื่อนไฟฟ้าบ้านกุ่ม, 2551)
23 มิถุนายน 2551	มีการจัดเสวนาเรื่อง “ประเทศไทยกับโครงการแม่น้ำโขง : ความจริงที่ต้องรู้” โดยเครือข่ายภาคประชาสังคมเพื่อแม่น้ำโขงได้แสดงความห่วงใยในประเด็นการพัฒนาแม่น้ำโขงที่จะมีการสร้างเขื่อนผลิตไฟฟ้าถึง 8 เขื่อน รวมถึงเขื่อนปากชมและเขื่อนบ้านกุ่ม บริเวณชายแดนไทย-ลาว ที่จังหวัดเลย และจังหวัดอุบลราชธานี เพราะจะเป็นการทำลายแม่น้ำโขงซึ่งมีระบบนิเวศน์ซับซ้อน เป็นแหล่งอาหาร เส้นทางคมนาคมและความมั่นคงด้านอาหารของประชากรหลายประเทศ ให้กลายเป็นเพียงอ่างเก็บน้ำเท่านั้น นอกจากนี้ ยังส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนที่พึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติและการประมงน้ำจืดจากปลาที่มีกว่า 1,000 ชนิด (สำนักข่าวไทย, 2551)[10]

[10] ค้นวันที่ 27 สิงหาคม 2554 จาก http://www.livingriversiam.org/mk/mek_n35.html

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม (ต่อ)

วันที่	ลำดับเหตุการณ์
10 กรกฎาคม 2551	นายนพดล ปัทมะ รัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศลาออกจากตำแหน่ง (มนตรี จันทวงศ์, 2551)
18 กรกฎาคม 2551	มีการจัดเวทีชาวบ้าน ที่คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี โดยมีชาวบ้านตามุยมาร่วมพูดคุย (จากการสัมภาษณ์อาจารย์สุรสม กฤษณะจูฑะ)
กรกฎาคม 2551	- กรมที่ดินประกาศให้ชาวบ้านตำบลห้วยไผ่ ไปออก สปก.ที่จังหวัด - ข่าวลือเรื่องเงินค่าชดเชย ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยจะได้เงินคนละ 1 ล้านบาท บ้างก็ว่า 10 ล้านชาวบ้านปากลาถูกเจ้าหน้าที่อุทยานเข้าไปทำลายต้นมะม่วงหิมมะพานที่ปลูกในสวนจำนวน 300 ต้น พร้อมอ้างว่าหากมีปัญหาให้ไปฟ้องใครก็ได้ ไม่กลัว (เอกสารประกอบเวทีสาธารณะ:คนอุบลและสังคมไทยกับโครงการเขื่อนไฟฟ้าบ้านกุ่ม, 2551)
สิงหาคม 2551	- เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองบางคนที่ทำงานอยู่ในพื้นที่เหนือบริเวณที่จะสร้างเขื่อน โดยเฉพาะบริเวณที่จะถูกน้ำท่วม ได้เข้ามาติดต่อค้าขายที่ดินกับชาวบ้าน ทั้งขอซื้อบางส่วนหรือขอค่านายหน้าหากติดต่อผู้ซื้อได้ - นักศึกษาสาขาพัฒนาสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ลงไปจัดสัมมนาให้ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการเขื่อนแก่ชุมชน - ในพื้นที่ใต้เขื่อน มีการสร้างกระแสข่าวลือด้านลบต่อกลุ่มนักศึกษา อาจารย์จากมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี นักข่าว นักพัฒนาเอกชน ว่าเข้ามาปลุกปั่นในพื้นที่ เพื่อสร้างความวุ่นวายต่อรองผลประโยชน์ (เอกสารประกอบเวทีสาธารณะ:คนอุบลและสังคมไทยกับโครงการเขื่อนไฟฟ้าบ้านกุ่ม, 2551)

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม (ต่อ)

วันที่	ลำดับเหตุการณ์
สิงหาคม 2551 (ต่อ)	ทีมงานรายการ “ร่วมทุกข์ร่วมสุข” รายการโทรทัศน์ที่จะออกอากาศทางเคเบิ้ลทีวีและทีวีออนไลน์ได้ลงพื้นที่สามหมู่บ้านเพื่อเก็บข้อมูลการจัดทำเวทีบำบัดความทุกข์ส่งเสริมความสุขให้กับชาวบ้านซึ่งเป็นการทำงานภายใต้โครงการพัฒนาการสื่อสารและเครือข่ายนักสื่อสารสุขภาวะได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนร่วมคิดร่วมเสนอปัญหาทางออกในการแก้ไขปัญหาและยังเป็นการรวบรวมข้อมูลเพื่อเป็นประโยชน์ต่อสุขภาวะของชุมชน ทีมงานรายการร่วมทุกข์ร่วมสุขได้เลือกพื้นที่สามหมู่บ้านเป็นกลุ่มเป้าหมายภายใน อำเภอโขงเจียม ก็คือ บ้านคันท่าเกวียน บ้านทุ่งนาเมืองและบ้านปากลา นายพลอย จอมแสง ชาวบ้านคันท่าเกวียน อายุ 66 ปี มีอาชีพประมงเป็นอาชีพหลัก เล่าถึงความเป็นอยู่ของตนว่า มีอาชีพประมงมาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่และเป็นคนในพื้นที่แท้ๆถือได้ว่าทำมาหากินกับน้ำโขงมาโดยตลอด ไม่นานมานี้ก็ได้ยินข่าวเรื่องที่เขามาสร้างเขื่อนรู้สึกกังวลเพราะที่ผ่านมามีปัญหาเรื่องที่ดินทับซ้อนกับเขตอุทยานฯ พื้นที่ทำกินน้อยจึงยึดอาชีพประมง ถ้าให้พูดก็คงคัดค้าน ไม่อยากให้สร้างเขื่อน แต่ถึงบอกไม่ให้สร้างอย่างไรเขาก็คงไม่ฟังเพราะตนเป็นคนส่วนน้อยของอำเภอโขงเจียมเท่านั้น เปรียบไปก็เหมือนยักษ์เหยียบปากนก คนส่วนน้อยจะไปสู้กับคนส่วนใหญ่ได้อย่างไร แม้จะมีคนบอกให้ไปประท้วงเหมือนเขื่อนปากมูลก็ไม่รู้จะทำอย่างไร ถ้าเกิดน้ำท่วมก็ไม่รู้จะไปอยู่ที่ไหนเพราะพื้นที่ที่อยู่ตอนนี้ก็เป็นมรดก ให้ไปอยู่ที่อื่นก็คงอยู่ไม่ได้ “เงินเป็นล้านใช้ไม่นานก็หมด แต่ที่ดินทำไร่ทำสวนกินได้ตลอดชั่วลูกชั่วหลาน แล้วจะหาที่ดินอย่างนั้นได้ที่ไหน ทุกวันนี้อุทยานฯก็ไล่ออกจากพื้นที่อยู่แล้ว ถ้าฝากบอกรัฐบาลได้ก็ไม่อยากให้สร้างครับ เห็นถึงความ-

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม (ต่อ)

วันที่	ลำดับเหตุการณ์
สิงหาคม 2551 (ต่อ)	-เจริญของบ้านเมืองอยู่แต่ไม่อยากหนีจากดินพ่อแม่ ถ้าจะสร้างจริง ๆ ไม่ให้น้ำท่วมบ้านจะได้ไหม ถ้าท่วมแล้วก็หมดทุกสิ่งทุกอย่าง รู้ถึงความเจริญแต่ต้องคิดถึงชาวบ้านว่าจะมีชีวิตอยู่ได้หรือไม่ได้" นายพลอยกล่าว (สุมาตร ภูลายยาว, 2551)[11]
1-2 สิงหาคม 2551	มีการจัดเวที "เขื่อนแม่น้ำโขงและสถานการณ์พลังงานในประเทศไทย" วันที่ 1-2 สิงหาคม 2551 ณ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี จัดโดยศูนย์วิจัยสังคมอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี (พฤกษ์ เถาถวิล, 2551)[12]
7 สิงหาคม 2551	คณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี นำโดย นายยอดยุทธ เดชรุ่งเรือง รองนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี ตลอดจนสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี กว่า 30 คน จากเขตเลือกตั้งทั้งหมด 42 เขตเลือกตั้ง เดินทางไปยัง บ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ทั้งนี้เพื่อติดตามสถานการณ์และรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้านเกี่ยวกับกรณีที่รัฐบาล นายสมัคร สุนทรเวช นายกรัฐมนตรี เตรียมศึกษาและจะทำการก่อสร้างเขื่อนกั้นลำน้ำโขงบริเวณ บ้านกุ่ม – บ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม ซึ่งเป็น 1 ใน 3 เขื่อนในลำน้ำโขง ที่รัฐบาลชุดนี้เตรียมจะสร้างขึ้น นายสมร ละครวงษ์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 5 บ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม กล่าวว่า ตั้งแต่รัฐบาลนายสมัคร สุนทรเวช มีนโยบายว่าจะสร้างเขื่อนกั้นลำน้ำโขงบริเวณบ้านกุ่ม-บ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จนถึงปัจจุบัน ยังไม่มีหน่วยงานใดเข้ามาชี้แจงต่อประชาชนอย่างเป็นล่ำเป็นสันว่า โครงการขนาดใหญ่ที่จะเกิดขึ้นจะเป็นไปในทิศทางใด จะส่งผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่เช่นไร น้ำจะท่วมพื้นที่มากแค่ไหน

[11] ค้นวันที่ 29 สิงหาคม 2554 จาก http://www.oknation.net/blog/print.php?id=304810

[12] ค้นวันที่ 29 สิงหาคม 2554 จากhttp://www.esaanvoice.net/esanvoice/know/show.php?Category=article&No=6528

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม (ต่อ)

วันที่	ลำดับเหตุการณ์
7 สิงหาคม 2551 (ต่อ)	และจะมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างไรหลังการสร้าง ขณะเดียวกันหลังมีข่าวการเตรียมการก่อสร้างเขื่อนชาวบ้านในชุมชนเริ่มเกิดความแตกแยก เนื่องจากปัญหาการแบ่งปันที่ดิน และเอกสารสิทธิ์ที่ยังคาราคาซังอยู่กับทางราชการยังไม่แล้วเสร็จ หากมีการเวนคืนที่ดินจริงอาจทำให้ราษฎรบางรายเสียผลประโยชน์และบางแห่งเป็นพื้นที่ทับซ้อนเจ้าของหลายราย จึงทำให้เกิดการโต้แย้งและแตกแยกกันทั้งในหมู่เครือญาติและรายอื่นๆ ดังนั้นจึงอยากให้ทางการได้ดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งให้ชัดเจนว่าจะดำเนินการอย่างไรกับโครงการที่คาดว่าจะเกิดขึ้นนี้ และชาวบ้านจะได้หรือจะเสียผลประโยชน์ต่อการทำมาหากินอย่างไรบ้าง นายเหลาคำ ขยันการ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 บ้านตามุย ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม กล่าวว่า คนได้รับทราบข้อมูลจากบริษัทผู้รับเหมาจะสร้างเขื่อนดังกล่าวว่าทางรัฐบาลจะให้ผู้รับเหมาเข้ามาก่อสร้างจริง แต่สำหรับผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับชาวบ้านหรือไม่นั้น ทางบริษัทผู้รับเหมาเองก็ไม่มีข้อมูลและไม่ทราบว่าทางรัฐบาลจะดำเนินการอย่างไรเกี่ยวกับเรื่องนี้ ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านต้องการให้มีการเข้ามาชี้แจง ไม่อยากให้เกิดความคลุมเครือและคิดไปเองต่างๆ นาๆ ของชาวบ้าน โดยเฉพาะหากมีการก่อสร้างจริง จะกระทบกับชาวบ้านมากน้อยแค่ไหนและชาวบ้านจะได้รับค่าชดเชยอย่างไร เพราะเท่าที่ทราบว่าจะมีการก่อสร้างเขื่อนสูงราว 20-30 เมตร จากระดับแม่น้ำโขง ซึ่งกรณีการก่อสร้างหากก่อสร้างเหนือบ้านท่าล้งขึ้นไป ชาวบ้านท่าล้ง บ้านกุ่มก็จะอยู่ใต้เขื่อน หากมีอุบัติเหตุหรือลมพายุอย่างที่เคยเกิดขึ้นในต่างประเทศจนเป็นเหตุให้เขื่อนแตกจะทำให้ชาวบ้านตายกันหมด ซึ่งหากจะมีการก่อสร้างจริงก็อยากให้รัฐบาลคิดถึงเรื่องนี้ด้วย เพราะชีวิตคนแม้จะปริมาณน้อยแต่ทุกชีวิตก็มีความหมายเท่าเทียมกัน (ไกด์อุบล, 2551)[13]

[13] ค้นวันที่ 29 สิงหาคม 2554 จาก http://guideubon.com/news/view.php?t=115&s_id=11&d_id=11

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม (ต่อ)

วันที่	ลำดับเหตุการณ์
10 สิงหาคม 2551	นายพานิช พงศ์พิโรดม อธิบดีกรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงานได้ชี้แจงถึงประเด็นของการดำเนินการของทั้งสองบริษัทผ่านหนังสือพิมพ์มติชนว่า “รัฐบาลไทย โดยกระทรวงการต่างประเทศ ได้มีการลงนามใน MOU ระหว่างรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและไทย เรื่องความร่วมมือในการพัฒนาพลังงานไฟฟ้าระหว่าง 2 ประเทศ เมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2551 โดยจะสนับสนุนให้ภาคเอกชนดำเนินการศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการไฟฟ้าพลังน้ำฝายบ้านกุ่ม ซึ่งใน MOU ดังกล่าว ไม่ได้มีการมอบหมายให้เอกชนรายใดเป็นผู้ดำเนินการศึกษาโครงการ” (มนตรี จันทวงศ์, 2551)
11 สิงหาคม 2551	รองอธิบดีกรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน ชี้แจงต่อคณะอนุกรรมาธิการทรัพยากรน้ำ ประจำวุฒิสภา สรุปประเด็นสำคัญ ได้ดังนี้ 1. ปัจจุบันรัฐบาลสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวได้มอบหมายให้บริษัท อิตาเลียนไทย ดีเวลล็อปเมนต์ จำกัด (มหาชน) เป็นภาคเอกชนผู้ศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ ส่วนในกรณีของรัฐบาลไทยยังไม่ได้มอบหมายให้เอกชนรายใดทำการศึกษาความเป็นไปได้ 2. กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน ยุติการดำเนินการในโครงการเขื่อนบ้านกุ่มไว้ก่อน เพื่อให้เป็นไปตามมติคณะรัฐมนตรีและยังมิได้เปิดเผยรายงานการศึกษาฯให้แก่ผู้ใดด้วยเกรงว่าจะเกิดความได้เปรียบ/เสียเปรียบกันระหว่างเอกชนที่เข้ามาดำเนินการศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ 3. โครงการเขื่อนบ้านกุ่มยังไม่ได้ระบุเป็นโครงการในแผนพัฒนากำลังการผลิตไฟฟ้าของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม (ต่อ)

วันที่	ลำดับเหตุการณ์
11 สิงหาคม 2551 (ต่อ)	4. หากบริษัทอิตาเลียนไทย ดีเวลล็อปเมนต์ จำกัด (มหาชน) ดำเนินการ “สำรวจพื้นที่ สำรวจลำน้ำและปักหมุดระดับน้ำ สอบถามประชาชน และเริ่มเจรจาต่อรองเกี่ยวกับค่าชดเชยกับประชาชนผู้รับผลกระทบ” ดังกล่าวจริง ก็ถือเป็นการดำเนินการโดยพลการ (มนตรี จันทวงศ์, 2551)
14 สิงหาคม 2551	นายเตช บุนนาค รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ตอบกระทู้ถามสดของสภาผู้แทนราษฎร เรื่องโครงการไฟฟ้าพลังน้ำฝายบ้านกุ่ม สรุปสาระสำคัญ ดังนี้ 1. โครงการไฟฟ้าพลังน้ำฝายบ้านกุ่มเป็นหนึ่งโครงการความร่วมมือด้านพลังงานไฟฟ้าระหว่างไทย-ลาว ภายใต้การลงนามบันทึกความเข้าใจว่าด้วยความร่วมมือด้านการพัฒนาพลังงานไฟฟ้าตั้งแต่ปี 2536 ถึงปัจจุบัน ประเทศไทยตกลงรับซื้อไฟฟ้าจากลาวรวม 7,000 เมกะวัตต์ 2. โครงการไฟฟ้าในลาวที่สร้างเสร็จ กำลังก่อสร้าง และได้ตกลงในเบื้องต้นแล้ว มีกำลังการผลิตรวม 5,494 เมกะวัตต์ 3. ปี 2548 และ 2550 กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน (พพ.) กระทรวงพลังงาน ได้ว่าจ้างบริษัทที่ปรึกษาศึกษาความเป็นไปได้เบื้องต้นของโครงการไฟฟ้าพลังน้ำฝายบ้านกุ่ม (จังหวัดอุบลราชธานี) และฝายปากชม (จังหวัดเลย) 4. การลงนามบันทึกความเข้าใจฯกับรัฐบาลลาว ยังมิได้ตัดสินใจว่าจะดำเนินการโครงการไฟฟ้าพลังน้ำฝายบ้านกุ่มหรือไม่ การมอบหมายให้ภาคเอกชนเข้ามาทำการศึกษาความเป็นไปได้นั้น ภาคเอกชนจะเป็นผู้รับผิดชอบภาระค่าใช้จ่ายทั้งหมดและไม่มีเงื่อนไข

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม (ต่อ)

วันที่	ลำดับเหตุการณ์
14 สิงหาคม 2551 (ต่อ)	5. หากรัฐบาลตัดสินใจดำเนินการก็จะต้องปฏิบัติการตามกฎหมายของไทยที่เกี่ยวข้องได้แก่ รัฐธรรมนูญมาตรา 57,67,190, กฎหมายสิ่งแวดล้อม 2535 และกฎหมายว่าด้วยการให้เอกชนเข้าร่วมงานหรือดำเนินการในกิจการของรัฐ 2535 รวมทั้งความตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับการใช้แม่น้ำโขง 6. การสนับสนุนให้บริษัทอิตาเลียนไทย ดีเวลล็อปเมนต์ จำกัด (มหาชน) และบริษัท Asiacorp Holdings Ltd. เข้ามาทำการศึกษา เป็นข้อเสนอของรัฐบาลลาว ซึ่งรัฐบาลไทยไม่ขัดข้อง เพราะรัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมให้เอกชนไทยเข้าไปลงทุนในประเทศเพื่อนบ้าน และพิจารณาเห็นว่ามิได้มีเงื่อนไขผูกพันรัฐบาล ทั้งในด้านงบประมาณและการดำเนินโครงการในระยะต่อไป (มนตรี จันทวงศ์, 2551)[14]
15 สิงหาคม 2551	สภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี เปิดประชุมสมัยสามัญ สมัยที่สอง ประจำปี 2551 ครั้งที่ 4 โดยมีเจ้าหน้าที่จากสำนักงานพลังงานภูมิภาคที่ 7 อุบลราชธานี ในฐานะตัวแทนของกระทรวงพลังงานเข้าชี้แจงกรณีการก่อสร้างฝายขั้นบันไดแม่น้ำโขงว่าขณะนี้การดำเนินการใดๆ เป็นหน้าที่ของกระทรวงการต่างประเทศที่จะดำเนินการต่อว่าจะให้หน่วยงานใดดำเนินการ หลังจากได้เจรจาทำข้อตกลงกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเป็นที่เรียบร้อยแล้ว สปป.ลาวได้ให้บริษัทเอกชนของไทย 2 บริษัท ศึกษาความเป็นไปได้ก่อนเสนอให้รัฐบาลลาวพิจารณา ส่วนไทยยังไม่ได้มอบหมายหรือคัดเลือกเอกชนรายใดมาทำการศึกษาแต่อย่างใด ต้องรอให้กระทรวงการต่างประเทศหน่วยงานเดียวที่จะเป็นผู้สั่งการต่อ (มนตรี จันทวงศ์, 2551)[15]

[14] มนตรี จันทวงศ์ อ้างอิงจาก ข่าวสารนิเทศ กราสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ ที่ 422/2551 วันที่ 14 สิงหาคม 2551

[15] ค้นวันที่ 26 สิงหาคม 2551 จาก www.ubon.go.th/news/detail.php?id=1059

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม (ต่อ)

วันที่	ลำดับเหตุการณ์
20-22 สิงหาคม 2511	สมาชิกวุฒิสภาลงพื้นที่ และมีการจัดเวทีแสดงความคิดเห็นเรื่องเขื่อนบ้านกุ่มที่บ้านตามุย (จากการสัมภาษณ์อาจารย์สุรสม กฤษณะจูฑะ)
21 สิงหาคม 2551	การศึกษาดูงานของคณะอนุกรรมธิการศึกษาตรวจสอบโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม จังหวัดอุบลราชธานี โดยได้รับมอบหมายจากคณะกรรมาธิการศึกษาตรวจสอบเรื่องการทุจริตและเสริมสร้างธรรมาภิบาล วุฒิสภา และได้เชิญผู้แทนส่วนราชการที่เกี่ยวข้องร่วมประชุม ณ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมกาญจนาภิเษก มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ในที่ประชุมมีประเด็นเกี่ยวกับมติคณะรัฐมนตรีและการดำเนินการของบริษัทอิตาเลียนไทย คือ - นายชวน ศิรินันท์พร ผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานี ระบุว่าปลายเดือนมิถุนายน มีตัวแทนจากบริษัทอิตาเลียนไทย พร้อมด้วยมติคณะรัฐมนตรี 11 มีนาคม 2551 มาขอให้ทางจังหวัดช่วยประสานไปยังอำเภอและหน่วยงานต่างๆเพื่ออำนวยความสะดวกในการศึกษาสำรวจ ซึ่งทางผู้ว่าฯได้ท้วงติงกลับไปว่าตามขั้นตอนปกติ กระทรวงเจ้าของเรื่อง คือ กระทรวงพลังงานจะต้องแจ้งมาอย่างเป็นทางการ และจังหวัดได้ทำจดหมายถามความชัดเจนในกรณีดังกล่าวต่อกระทรวงพลังงาน เมื่อวันที่ 13 สิงหาคม 2551 แต่จนถึงวันนี้ ทางจังหวัดยังไม่ได้รับคำตอบจากกระทรวงพลังงาน - นายสุเทพ เหลี่ยมศิริเจริญ ผู้อำนวยการสำนักพัฒนาพลังงาน กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน กล่าวว่าปัจจุบันกรมฯได้หยุดการศึกษาโครงการเรื่องฝายบ้านกุ่มทั้งหมดตั้งแต่มีมติคณะรัฐมนตรีเมื่อ 11 มีนาคม 2551 มอบหมายให้เอกชนศึกษาความเป็นไปได้และปัจจุบันรัฐบาลยังไม่ได้มอบหมายให้บริษัทใดเป็นผู้ทำการศึกษา ในส่วนของกรม-

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม (ต่อ)

วันที่	ลำดับเหตุการณ์
21 สิงหาคม 2551 (ต่อ)	พัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน จะรอคำสั่งจากกระทรวงในเรื่องบทบาทหน้าที่สำหรับโครงการนี้อย่างเป็นทางการ แต่จะยังศึกษาความเป็นไปได้ต่อสำหรับโครงการฝายปากชม การให้เอกชนเป็นผู้ศึกษาอาจเกิดการบิดเบือนตัวเลขด้านผลกระทบหรือด้านค่าลงทุนหรือการแบ่งผลประโยชน์ นอกจากนี้มติคณะรัฐมนตรีที่มอบหมายให้ภาคเอกชนเป็นผู้ศึกษานั้น ในส่วนของไทยต้องดูในเรื่องความถูกต้องกับระเบียบพัสดุการจัดซื้อจัดจ้างด้วย เพื่อป้องกันความผูกพันต่อเนื่องระหว่างบริษัทที่กำลังเข้ามาศึกษาความเป็นไปได้ในขณะนี้ กับการได้รับสัมปทานในอนาคต (มนตรี จันทวงศ์, 2551)
21 สิงหาคม 2551	กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงานมีหนังสือตอบกลับจังหวัดอุบลราชธานี (ที่พน.0506/42005) ยืนยันว่ามติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2551 ให้ภาคเอกชนเป็นผู้ศึกษาความเป็นไปได้ ซึ่งรวมถึงผลกระทบสิ่งแวดล้อมระดับ EIA ด้วย ดังนั้น พพ.จึงไม่ได้เป็นผู้ดำเนินการศึกษาต่อในโครงการนี้ (มนตรี จันทวงศ์, 2551)
22 สิงหาคม 2551	นายเตช บุนนาค รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ตอบกระทู้ของนายประสาร มฤคพิทักษ์ สมาชิกวุฒิสภาสรรหาแทนนายกรัฐมนตรีในเรื่องโครงการสร้างฝายกั้นแม่น้ำโขงท่ายแดนไทย-ลาว ว่า บริษัทอิตัลไทยและเอเชียคอรปโฮลดิ้งที่เข้ามาศึกษาความเป็นไปได้นั้น รัฐบาลลาวเป็นผู้เสนอเพราะเคยลงทุนในลาวหลายโครงการและประสบความสำเร็จ จึงได้รับความน่าเชื่อถือ โดยไม่มีเงื่อนไขผูกพัน ขณะนี้รัฐบาลไทยและลาวยังไม่ได้ตัดสินใจว่าจะสร้างฝายบ้านกุ่มหรือไม่ หากปรากฏว่าโครงการเป็นไปได้ รัฐบาลทั้งสองประเทศจึงจะตัดสินใจ ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญทุกประการ(มนตรี จันทวงศ์, 2551)[16]

[16] มนตรี จันทวงศ์ อ้างอิงจาก มติชนรายวัน 23 สิงหาคม 2551 ปีที่ 31 ฉบับที่ 11123

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม (ต่อ)

วันที่	ลำดับเหตุการณ์
24 สิงหาคม 2551 (ต่อ)	นายสมัคร สุนทรเวช นายกรัฐมนตรี กล่าวในรายการสนทนาประสาสมัคร ในเรื่องเขื่อนบ้านกุ่ม สรุปสาระสำคัญ คือ “เราจะทำ ตกลงกันแล้วนะ ลาวกับไทยตกลงจะทำเหมือนฝายกลางแม่น้ำ ถ้าจีนทำได้ เราก็ทำได้ ยกขึ้นมา 18 เมตร นั่นแสดงว่าแถวนั้นฝั่งสูงขึ้นมาแล้ว จะยกน้ำขึ้นมาสูงกว่าที่เคยเป็น 18 เมตร แล้วถอยหลังลงไป 110 กิโลเมตร นี่เท่ากับแม่โขงจะเก็บน้ำไว้ แล้วเราอย่างไร เราก็ปล่อยเลย ปล่อยเป็นท่อจำนวน 10 กว่าท่อ ลงไปก็ทำไฟ น้ำแม่น้ำโขงก็จะลงไปเหมือนเคย แล้วน้ำที่จะเก็บอยู่ จะได้เข้ามาบ้านเรา คิดแล้วครับ ทำแล้ว ตกลงไหม ตกลงกันแล้วครับ 2 ประเทศ เซ็น MOU กันเรียบร้อยแล้ว เท่านั้นครับ ตกลงกันเรียบร้อยแล้วทั้ง 2 ฝ่าย ก็จะดำเนินการ ถ้าสำเร็จเรียบร้อยก็จะลองทำ ไม่เรียก Dam เรียกว่า เป็นเหมือนลีวี่ (Levee) เหมือนกับการกั้นน้ำไว้” (มนตรี จันทวงศ์, 2551)
28 สิงหาคม 2551	ศูนย์ข่าวประชาสังคม จังหวัดอุบลราชธานี ได้นำเสนอข่าวออนไลน์เกี่ยวกับความคิดเห็นชาวบ้านในเรื่องเขื่อนบ้านกุ่ม - นายทองรือ ใต้โพธิ์ ชาวประมง บ้านตามุย ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี กล่าวว่า ตนทำอาชีพประมงมาแล้วกว่า 30 ปี ซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนที่นี่ โดยวันหนึ่ง จะสร้างรายได้ต่อวัน ไม่ต่ำกว่า 200 บาท ถ้าโชคดีหน่อยก็ได้วันละ 1,000 บาท ส่วนเวลาหาปลาจะเป็นช่วงเช้าและเย็น สำหรับปลาที่หามาได้ก็จะมีที่รับซื้อทุกวัน นอกจากนั้นก็จะทำเกษตรตามริมแม่โขง เช่น ปลูกผัก ปลูกมัน ปลูกฝ้าย ขาย ถ้าเกิดมีการสร้างเขื่อนที่บ้านกุ่ม ตนคิดว่า คงไม่รู้ว่าจะไปอาศัยอยู่ที่ไหนและไม่รู้ว่าบ้านที่ตนอาศัยอยู่ปัจจุบันจะถูกน้ำท่วมหรือเปล่า ที่สำคัญการทำประมงคงหาปลาได้ยาก จากที่เคยได้เงินจากการหาปลา คงได้น้อยลงหรือไม่มีเลย

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม (ต่อ)

วันที่	ลำดับเหตุการณ์
28 สิงหาคม 2551 (ต่อ)	- พ่อใหญ่แล้ง รบโพธิ์ ชาวบ้านบ้านผาชัน ตำบลสำโรง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี กล่าวว่า เคยทำอาชีพประมงมาแล้วไม่ต่ำกว่า 40 ปี ซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนริมโขง ถ้าเกิดการสร้างเขื่อนตนคงไม่รู้ว่าจะไปทำอาชีพอะไรและคงจะคัดค้านเกี่ยวกับการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม - นางบุญเรือน ใต้โพธิ์ อายุ 52 ปี อาชีพแม่ค้าปลา บ้านคันท่าเกวียน ตำบลนาโพธิ์กลาง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี กล่าวถึง การทำอาชีพแม่ค้าว่า ตนทำมาแล้วกว่า 20 ปี ส่วนใหญ่ก็จะรับซื้อปลาแม่น้ำโขงภายในหมู่บ้าน ซึ่งมีชาวบ้านในชุมชนนำมาขายให้ สำหรับตลาดที่มาซื้อ ส่วนใหญ่ก็เป็นแม่ค้ามาจากตัวอำเภอโขงเจียม ซึ่งบางวันก็ได้ไม่น้อยกว่า 200 บาท นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงการสร้างเขื่อนบ้านกุ่มว่า ถ้าเกิดสร้างเขื่อนจริง คงไม่มีที่อยู่และไม่รู้ว่าจะไปประกอบอาชีพอะไรและไม่เห็นด้วยกับการสร้างเขื่อนดังกล่าว (ศูนย์ข่าวประชาสังคมจังหวัดอุบลราชธานี, 2551)[17]
30 สิงหาคม 2551	ผู้สื่อข่าวได้ลงพื้นที่พร้อมนักศึกษา สาขาพัฒนาสังคม คณะศิลปะศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานีที่บ้านสองคอน ตำบลสองคอน อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี โดยทางมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีได้มีการจัดเวทีแสดงความคิดเห็นและให้ข้อมูลเกี่ยวกับการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม ซึ่งนักศึกษาได้ชี้แจง ที่มาที่ไปของโครงการ และผลกระทบที่จะได้รับในการสร้างเขื่อนบ้านกุ่มให้กับชาวบ้านได้ทราบ เช่น ผลกระทบด้านการท่องเที่ยว อาชีพประมง การทำเกษตรริมโขง นอกจากนี้ ยังได้เชิญ นายสมเกียรติ พ้นภัย หนึ่งในแกนนำเขื่อนปากมูล มาพูดถึงเรื่องการเรียกร้องสิทธิของชาวบ้าน และผลกระทบจากการสร้างเขื่อนปากมูลที่ทางรัฐ-

[17] ค้นวันที่ 29 สิงหาคม 2554 จาก http://www.esaanvoice.net/esanvoice/know/show.php?Category=knowlege&No=4747

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม (ต่อ)

วันที่	ลำดับเหตุการณ์
30 สิงหาคม 2551 (ต่อ)	-รับปากว่าจะแก้ไขปัญหาให้ ซึ่งปัจจุบันนี้ก็ยังไม่ได้ตามที่ประชาชนเรียกร้อง ซึ่งได้รับความสนใจจากชาวบ้านที่เข้ามาฟังเป็นจำนวนมาก ด้านนายอุทัย ไชยพันโท ชาวบ้านสองคอน ได้กล่าวในรายการสภาไทบ้านว่า อยากให้หน่วยงานที่รับผิดชอบมาให้ข้อมูลแก่ชาวบ้าน ด้วยความเป็นจริง ไม่ใช่โกหกเพียงคำพูดเท่านั้น และอยากให้ตัวแทนที่รับผิดชอบโครงการเขื่อนบ้านกุ่มนี้ ไปนำเสนอ ว่าผลได้ผลเสียที่จริง เป็นอย่างไร แล้วมีการปกปิดข้อมูลเรื่องอะไรหรือไม่ ซึ่งตอนนี้ชาวบ้านก็ได้เพียงเอกสารทางรัฐที่ส่งมาให้เกี่ยวกับผลกระทบเท่านั้น แต่ยังไม่เห็นว่า ทางรัฐบาลจะแก้ปัญหาอย่างไร (ชีพจรอีสาน, 2551)[18]
1 กันยายน 2551	นายพรชัย โควสุรัตน์ นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี ให้สัมภาษณ์ผู้สื่อข่าวกรณีการสร้างเขื่อนในลำน้ำโขงที่บ้านกุ่มว่า กรณีการเตรียมสร้างเขื่อนบ้านกุ่มของรัฐบาล ตนได้รับทราบจากสื่อและส่วนราชการ รวมทั้งสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานีได้นำคณะลงพื้นที่บ้านท่าล้ง อำเภอโขงเจียม เพื่อดูข้อเท็จจริงในพื้นที่ ซึ่งก็ยังไม่มีความชัดเจนนัก ทั้งเรื่องความสูงของเขื่อนที่จะสร้าง ผลกระทบที่ชาวบ้านจะได้รับ รวมทั้งแบบแปลน นอกจากนี้การทำเอ็มโอยูระหว่างไทย-ลาว ก็ยังไม่รับทราบรายละเอียด ผลการศึกษาโครงการในภาพรวมก็ยังไม่แน่ชัด ซึ่งตนยืนยันว่าเรื่องนี้ไม่ได้คัดค้านหรือเห็นด้วยกับโครงการก่อสร้าง แต่เกรงว่าหากสร้างแล้วจะเกิดปัญหาเหมือนกับสองเขื่อนที่มีขึ้นในจังหวัดอุบลราชธานีหรือไม่ จึงอยากรู้ว่าผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับประชาชน และรวมทั้งแนวทางการแก้ไขจะมีมากน้อยขนาดไหน (องค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี, 2551)[19]

[18] ค้นวันที่ 27 สิงหาคม 2554 จาก http://www.esaanvoice.net/esanvoice/know/show.php?Category=news&No=4907

[19] ค้นวันที่ 27 สิงหาคม 2554 จาก http://www.ubon.go.th/news/detail.php?id=1179

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม (ต่อ)

วันที่	ลำดับเหตุการณ์
6 กันยายน 2551	ศูนย์วิจัยสังคมอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยอุบลราชธานีและสำนักยุทธศาสตร์ลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ร่วมกันจัดเวทีสาธารณะ: “คนอุบลและสังคมไทยกับโครงการเขื่อนไฟฟ้าบ้านกุ่ม” ณ โรงละคร อาคารศูนย์ศิลปวัฒนธรรมกาญจนาภิเษก มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี เพื่อระดมความคิดเห็นจากทุกฝ่ายและรับฟังเสียงจากชุมชนที่จะได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม ซึ่งมีผู้ให้ความสนใจเข้าร่วมเวทีประมาณ 400 คน ร่วมด้วยอาจารย์ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, นายไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ รองหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์, นายวิฑูร เพิ่มพงศาเจริญ จากมูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ, ดร.ชวลิต วิทยานนท์ ผู้เชี่ยวชาญปลาน้ำจืด ซึ่งนายสังข์ทอง อินทอง ชาวบ้านบ้านผาชัน ได้แสดงความวิตกว่า หากมีการสร้างเขื่อนบ้านกุ่มจริง จะเกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนริมแม่น้ำโขงเป็นอย่างมาก รวมทั้งหมู่บ้านของตนซึ่งมีรายได้จากการทำเกษตรริมโขงและประมงปีละ 2-3 ล้านบาท จึงอยากฝากหน่วยงานราชการว่า แค่มีข่าวจะสร้างเขื่อนบ้านกุ่มก็ทำให้ชาวบ้านแตกแยก และได้รับผลกระทบทางจิตใจแล้ว อยากให้มีการชี้แจงข้อเท็จจริงกับชาวบ้าน นายเรืองประทิน เขียวสด อาจารย์โรงเรียนบ้านสองคอนระบุว่า แม้ในปัจจุบันจะยังไม่มีการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม แต่ชุมชนริมน้ำโขงก็ได้รับผลกระทบจากการปล่อยน้ำของเขื่อนในจีนซึ่งทำให้น้ำขึ้นลงอย่างรวดเร็วอยู่แล้ว โดยเมื่อสิบวันที่ผ่านมาไม่มีฝนตกในลุ่มน้ำโขงของประเทศไทยเลย แต่ก็น้ำขึ้นอย่างมากจนแทบท่วมบ้าน พอจีนปิดประตูเขื่อนน้ำก็ลดลงอย่างรวดเร็ว ตนจึงเห็นว่า ในอนาคตศาลโลกอาจจะต้องระเบิดเขื่อนทุกเขื่อนในแม่น้ำโขง เพราะสร้างมาแล้วจะท่วมบ้านเรือนเสียหายหมด (ประชาไท, 2551)[20]

[20] ค้นวันที่ 27 สิงหาคม 2551 จาก http://www.prachatai.com/journal/2008/09/18058

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม (ต่อ)

วันที่	ลำดับเหตุการณ์
7 กันยายน 2551	เหล่านักวิชาการและนักการเมือง อาทิ ดร.ชวลิต วิทยานนท์ นายไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ รวมทั้งเครือข่ายชาวบ้าน และเครือข่ายคนฮักน้ำโขง ได้พากันล่องเรือของกองทัพเรือ โดยชุดลาดตระเวน สถานีเรือโขงเจียม สำรวจพื้นที่ในรายงานระบุไว้ 110 กิโลเมตร ตั้งแต่ อำเภอโขงเจียมไปจนถึงอำเภอเขมราฐ ที่กำลังจะกลายเป็นอ่างเก็บน้ำถ้าเขื่อนเกิดขึ้น (มติชนรายวัน, 2551)[21]
13 กันยายน 2551	อาจารย์และนักศึกษาวิชาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ลงพื้นที่บ้านตามุยและบ้านท่าล้งเพื่อสังเกตการณ์และตรวจสอบหมุดบริเวณที่จะสร้างเป็นสันเขื่อน (ผู้วิจัยเป็นหนึ่งในนักศึกษาที่ลงพื้นที่)
14 กันยายน 2551	นายสังข์ทอง อินทอง ชาวบ้านผาชัน ได้ให้สัมภาษณ์ผู้สื่อข่าวว่า เฉพาะบ้านผาชันมีพื้นที่ปลูกพืชบนหาดทรายในแม่น้ำโขงประมาณ 21 ไร่ เช่น ฝ้าย ข้าว ถั่วลิสง เฉพาะถั่วลิสงชุมชนของผม มีรายได้ไม่ต่ำกว่า 2-3 ล้านบาทต่อปี สร้างรายได้ให้แต่ละครอบครัว 20,000 บาทต่อปี ถ้าสร้างเขื่อนรายได้ตรงนี้จะสูญไป แต่สิ่งที่ประเมินค่าไม่ได้ คือ เกาะแก่ง ผาชัน และแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ มันมีคุณค่าทางจิตใจ ถ้าทำเขื่อนทรัพยากรเหล่านี้ใครจะหาอะไรมาทดแทน “ผมอยู่ที่นี่มาแต่ไหนแต่ไร ผู้เฒ่ายังบอกผมว่า เราอยู่ที่นี่บ่รวย บ่จน บ่มีหนี้ พออยู่ พอกิน รัฐไม่ช่วยอะไรเราเลยก็ไม่เป็นไร ขอแค่อย่าสร้างเขื่อนก็พอและต้องชี้แจงข้อเท็จจริงเรื่องนี้ให้เร็วที่สุด” นายสังข์ทองกล่าว (มติชนรายวัน, 2551)[22]

[21] ค้นวันที่ 29 สิงหาคม 2554 จาก http://www.livingriversiam.org/mk/mek_n69.html

[22] อ้างแล้ว

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม (ต่อ)

วันที่	ลำดับเหตุการณ์
25-27 กันยายน 2551	คณะกรรมาธิการแม่น้ำโขง (MRC) จัดงานประชุมเรื่องการพัฒนาพลังงานไฟฟ้าบนแม่น้ำโขงสายหลัก ณ กรุงเวียงจันทน์ ถือเป็นการประกาศเดินหน้าสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำโขงสายหลักอย่างเป็นทางการ โดยรัฐบาลในลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่างได้ให้บริษัทเอกชนสัญชาติไทย มาเลเซีย เวียดนาม รัสเซีย และจีน เดินหน้าศึกษาความเป็นไปได้ในโครงการสร้างเขื่อน 11 เขื่อนบนลำน้ำโขง โดย 7 เขื่อนอยู่ในประเทศลาว 2 เขื่อนบนพรมแดนไทย-ลาว และอีก 2 เขื่อนในประเทศกัมพูชา (พิชญ์ รัฐแฉล้ม ธวัชชัย ชำนาญ และ คิมไชย สุขประเสริฐ, 2551)[23]
27 กันยายน 2551	คณะกรรมาธิการ (กมธ.) การสวัสดิการสังคม สภาผู้แทนราษฎร จัดประชุมเสวนาเวทีสาธารณะ “ผลกระทบจากโครงการเขื่อนไฟฟ้าบ้านกุ่มและการให้สวัสดิการและการช่วยเหลือ” ที่หอประชุม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีผู้เข้าร่วมประมาณ 300 คน ได้แก่ 1. ส่วนราชการจากส่วนกลางและจังหวัดอุบลราชธานี 2. ผู้แทนชุมชนจาก 5 อำเภอ ได้แก่ อำเภอโขงเจียม โพธิ์ไทร ศรีเมืองใหม่ นาตาล เขมราฐ 3. ผู้แทนชุมชนในเขตเมืองอุบลราชธานี 4. ผู้แทนองค์กรภาคประชาสังคม 5. สถาบันวิชาการ 6. นักศึกษา 7. สื่อมวลชนจากส่วนกลางและจังหวัดอุบลราชธานี 8. ผู้แทนจากภาคเอกชน 9. ประชาชนที่สนใจทั่วไป โดยนายสายสมร ละครวง ผู้ใหญ่บ้านบ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม กล่าวว่า ที่ผ่านมา มีเจ้าหน้าที่บริษัทเอกชนแห่งหนึ่งเข้ามาสำรวจ-

[23] ค้นวันที่ 29 สิงหาคม 2554 จาก http://prachatai.com/journal/2008/11/18945

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม (ต่อ)

วันที่	ลำดับเหตุการณ์
27 กันยายน 2551 (ต่อ)	ข้อมูลในพื้นที่หมู่บ้าน โดยเจาะหินและสำรวจร่องน้ำลึกไปแล้ว แต่ปรากฏว่าขณะนี้ก็ยังมีความไม่ชัดเจน ประชาชนในพื้นที่ยังไม่ทราบว่าจะมีการก่อสร้างเขื่อนที่บริเวณใด จึงอยากให้ฝ่ายที่สนับสนุนการก่อสร้างเขื่อนและฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยหันหน้ามาคุยกันเพื่อให้ประชาชนได้รับทราบข้อมูลอย่างรอบด้าน และนายนฤทธิ์ มงคลศรี นายอำเภอโขงเจียม กล่าวว่า เมื่อวันที่ 29 สิงหาคมที่ผ่านมา อำเภอโขงเจียมได้แจ้งให้กำนัน-ผู้ใหญ่บ้านทราบเกี่ยวกับโครงการก่อสร้างเขื่อนบ้านกุ่มแล้ว แต่จนถึงขณะนี้ยังไม่มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ข้อมูลใดๆ จึงอยากให้ประชาชนใช้วิจารณญาณในการตัดสินใจ (มติชนออนไลน์, 2551)[24] นอกจากนั้นในเวทีช่วงบ่ายยังมีการระดมความคิดเห็นของชาวบ้านที่มาสรุปได้ว่าสิ่งที่ชาวบ้านอยากรู้มากที่สุด 3 อันดับแรกในตอนนี้ก็คือ 1. ชาวบ้านต้องการความชัดเจนจากทางภาครัฐหรือผู้ที่เกี่ยวข้องว่าในที่สุดแล้วจะมีการสร้างเขื่อนบ้านกุ่มหรือไม่? 2. ชาวบ้านต้องการข้อมูลที่เป็นจริง ชัดเจน จากทางภาครัฐและอยากให้ภาครัฐลงมาทำประชาคมในพื้นที่ด้วยตนเอง เพราะปัจจุบันมีหลายหน่วยงานที่มาให้ข้อมูลกับประชาชนชาวโขงเจียมแต่ส่วนมากแล้วจะเป็นข้อมูลด้านลบมากกว่าทำให้ความคิดของชาวบ้านแตกแยกเป็น 2 ฝ่ายทั้งฝ่ายเอาและไม่เอาเขื่อน จะมีการออกเอกสารสิทธิ์ (นส3.) บริเวณพื้นที่ทับซ้อนกับอุทยานแห่งชาติผาแต้มให้กับชาวบ้านหรือไม่ หากชาวบ้านได้รับผลกระทบจะชดเชยหรือไม่ อย่างไร? (เสียงคนอีสาน, 2551)[25]
5 ตุลาคม 2551	มูลนิธิพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิตร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ ประชุมปรึกษาหารือกลไกการจัดสมัชชาสุขภาพเฉพาะประเด็น-

[24] ค้นวันที่ 27 สิงหาคม 2551 จาก http://mblog.manager.co.th/phakri/500-8/

[25] ค้นวันที่ 29 สิงหาคม 2554 จาก http://www.esaanvoice.net/esanvoice/know/show.php?Category=information&No=5849

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม (ต่อ)

วันที่	ลำดับเหตุการณ์
5 ตุลาคม 2551 (ต่อ)	-ว่าด้วย “การพัฒนาลุ่มน้ำโขงอย่างยั่งยืน” ที่ห้องประชุมบัวทิพย์ 1 ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมกาญจนาภิเษก มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ประมาณ 50 คน ประกอบไปด้วย นักวิชาการภาคอีสาน อาทิ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี , มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี , มหาสารคาม , ของแก่น , เลย และชาวบ้านในพื้นที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม โดยชาวบ้านกล่าวว่า ขณะนี้ชาวบ้านในพื้นที่สับสนมากเพราะมีหน่วยงานต่าง ๆ ลงพื้นที่ไปมาก ไม่ทราบว่าใครเป็นใคร ประสงค์อะไร เกรงจะพาไปม็อบ วอนหน่วยงานที่จะลงไปให้ทำหนังสือถึงผู้นำชุมชนให้ชัดเจน (องค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี, 2551)[26]
13 ตุลาคม 2551	ผู้สื่อข่าวมติชนรายงานจากบ้านตามุย ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม ซึ่งอยู่ริมแม่น้ำโขงว่า บรรยากาศเป็นไปอย่างคึกคัก เนื่องจากในวันออกพรรษา 14 ตุลาคม ชาวบ้านได้จัดงาน “ไหลเรือไฟ” ขณะเดียวกันในช่วงค่ำ ที่บ้านตามุยยังเป็นสถานที่ชมบั้งไฟพญานาคซึ่งเห็นชัดเจนที่สุดของจังหวัดอุบลราชธานี ตลอดทั้งวันชาวบ้านร่วมกันทำเรือไฟและเตรียมข้าวของเพื่อทำบุญตักบาตร รวมถึงการลอยกระทง อย่างไรก็ตาม บ้านตามุยยังเป็นพื้นที่ที่จะได้รับผลกระทบรุนแรงที่สุดแห่งหนึ่งหากมีการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม โดยจุดสร้างเขื่อนอยู่ห่างจากบ้านตามุยไปทางเหนือประมาณ 3 กิโลเมตร โดยนายวัย ป้องพิมพ์ ชาวบ้านตามุย อาชีพประมง กล่าวว่า หากมีการสร้างเขื่อนกั้นลำน้ำโขงจริง เชื่อว่าจะไม่มีบั้งไฟพญานาคให้เห็นอีก เพราะต้องระเบิดเกาะแก่งจำนวนมาก ที่สำคัญน้ำจะท่วมหมด ดังนั้นจึงไม่อยากให้โครงการนี้เกิดขึ้น นอกจากนั้นปลาต่างๆ เช่น ปลาบึก ปลาเลิม ซึ่งเป็นปลาขนาดใหญ่จะอยู่ไม่ได้ เพราะอาศัยอยู่ในน้ำไหล (ชีพจรอีสาน, 2551)[27]

[26] ค้นวันที่ 27 สิงหาคม 2554 จาก http://www.ubon.go.th/news/detail.php?id=1586

[27] ค้นวันที่ 29 สิงหาคม 2554 จาก http://www.esaanvoice.net/esanvoice/know/showart.php?Category=news&No=6414

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม (ต่อ)

วันที่	ลำดับเหตุการณ์
14 ตุลาคม 2551	นางกรรณิการ์ บรรเทิงจิตร รองผู้อำนวยการสำนักงาน คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) กล่าวว่า ขณะนี้ทางมูลนิธิพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิต (เนเจอร์แคร์) ได้เสนอเรื่องขอให้ สช.มีส่วนสนับสนุนสิทธิด้านสุขภาพของชุมชน ที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม ซึ่งเป็นเขื่อนขนาดใหญ่กั้นกลางแม่น้ำโขง ระหว่างบ้านกุ่ม ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี กับบ้านกุ่มน้อย เมืองชะนะสมบูน แขวงสาละวัน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ซึ่งขณะนี้ข้อมูลโครงการก่อสร้างเขื่อนยังไม่ชัดเจน แต่การสร้างหรือไม่สร้างเขื่อนไม่ใช่เรื่องที่เราจะตัดสินใจ ขณะที่ นโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพของชุมชนท้องถิ่นให้อยู่เย็นเป็นสุข คือ สิ่งที่ สช.จะมาสนับสนุนให้เกิดขึ้นตาม พ.ร.บ.สุขภาพ ซึ่งเป็นสิทธิด้านสุขภาพของชุมชนที่ต้องถูกนำมาใช้สำหรับกรณีนี้ มีกฎหมายที่เข้ามาเกี่ยวข้องคือมาตรา 5 ว่าด้วยบุคคลมีสิทธิดำรงชีวิตในสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ และบุคคลมีหน้าที่ร่วมกับหน่วยงานของรัฐดำเนินการให้เกิดสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมที่ดี มาตรา 10 ว่าด้วยสิทธิรับรู้ข้อมูลข่าวสารผลดีผลเสียที่จะเกิดขึ้น ซึ่งการสร้างเขื่อนแห่งนี้ หน่วยงานรัฐก็ยังไม่มีข้อมูลชัดเจน (ผู้จัดการรายวัน, 2551)[28]
12-13 พฤศจิกายน 2554	เวทีสาธารณะแม่น้ำโขง การประชุมนานาชาติ เรื่อง “เขื่อนแม่น้ำโขงสายหลัก-เสียงประชาชนข้ามพรมแดน” ถูกจัดขึ้นด้วยความร่วมมือของมูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โครงการแม่น้ำเพื่อชีวิต และเครือข่ายภาคประชาสังคมเพื่อแม่น้ำโขงทั้งในภูมิภาคแม่น้ำโขงและนานาชาติ ที่ห้องประชุมจุมภฏ-พันธุ์ทิพย์ อาคารประชาธิปก-รำไพพรรณี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมีภาคประชาสังคม องค์กรประชาชน

[28] ค้นวันที่ 29 สิงหาคม 2554 จาก http://www.measwatch.org/autopage/show_page.php?t=27&s_id=2855&d_id=2852

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม (ต่อ)

วันที่	ลำดับเหตุการณ์
12-13 พฤศจิกายน 2554 (ต่อ)	นักวิชาการ หน่วยงานรัฐ และหน่วยงานที่มีบทบาทในการเสนอโครงการสร้างเขื่อน เข้าร่วมกว่า 250 คน (พิชญ์ รัฐแฉล้ม, ธวัชชัย ชำนาญ และคิมไชย สุขประเสริฐ, 2551)[29]
24-25 มกราคม 2552	มีการจัดงานประเพณีตักปลา สืบสานภูมิปัญญาต่อชะตาแม่น้ำของ ณ บริเวณท่าเรือปากบ้อง บ้านสองคอน ตำบลสองคอน อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี โดยชาวชุมชนสองคอน โรงเรียนบ้านสองคอน คณะกรรมการหมู่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่สถานีอนามัยสองคอน ร่วมกับโครงการข้าวปลาอาหารอีสานมั่นยืน มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี โครงการสื่อชุมชนภาคอีสาน กลุ่มคนฮักน้ำของ และมูลนิธิฟื้นฟูธรรมชาติและชีวิต เพื่อเป็นการฟื้นฟูประเพณีตกปลาดั้งเดิมที่สืบทอดมาตั้งแต่ รุ่นพ่อแม่ปู่ย่าตายาย และเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนบ้านสองคอน (วารสารข่าวร่วมทุกข์ร่วมสุข, 2552)[30]
26 มีนาคม 2552	ชมรมนักข่าวสิ่งแวดล้อมได้จัดงานเสวนาเรื่อง “MOU เขื่อนบ้านกุ่ม ยกเลิกได้หรือไม่” ที่สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2552)[31]
18 มิถุนายน 2552	ประชาชนจากภูมิภาคแม่น้ำโขงและนานาชาติจำนวน 23,110 คน ร่วมลงนามผ่านทางโปสการ์ดเพื่อปกป้องแม่น้ำโขง โดยเสนอให้รัฐบาลของประเทศภูมิภาคน้ำโขงทบทวนแผนการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่บนแม่น้ำโขงสายหลัก และแสวงหาทางเลือกในการตอบสนองความต้องการด้าน-

[29] ค้นวันที่ 29 สิงหาคม 2554 จาก http://prachatai.com/journal/2008/11/18945

[30] ค้นวันที่ 28 สิงหาคม 2554 จาก http://www.okubon.com/index.php?option=com_content&view=article&id=3309&catid=978:2009-10-30-07-35-19&Itemid=54

[31] ค้นวันที่ 27 สิงหาคม 2554 จาก http://www.deqp.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=6211%3A2009-03-27&catid=7%3A2010-02-04-06-14-10&Itemid=43&lang=en

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม (ต่อ)

วันที่	ลำดับเหตุการณ์
18 มิถุนายน 2552 (ต่อ)	-ไฟฟ้าที่ยั่งยืนแทน โดยมอบโปสการ์ด “ปกป้องแม่น้ำโขง” กว่าสองหมื่นแผ่นให้กับนายกรัฐมนตรี นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ และได้ส่งสำเนาตัวอย่างโปสการ์ดไปยังผู้นำประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคแม่น้ำโขงด้วย (แม่น้ำโขงสายน้ำแห่งชีวิต แหล่งพึ่งพิงของชุมชน, 2554)
28 กรกฎาคม 2552	มูลนิธิประชาสังคมจังหวัดอุบลราชธานี ร่วมกับกลุ่มสหอาสา อำเภอเขมราฐ และชุมชนบ้านดอนงิ้ว ตำบลนาตาล อำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานี จัดเวทีเสวนา “สิทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ” มีชุมชนจากอำเภอนาตาล อำเภอเขมราฐ อำเภอโพธิ์ไทร อำเภอน้ำยืน ประมาณ 300 คนเข้าร่วม ผู้ร่วมเวทีเสวนาประกอบด้วย นพ.นิรันดร์ พิทักษ์วัชระ กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ , นางสาวเปรมฤดี ดาวเรือง มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ ,อาจารย์กิ่งกาญจน์ สำนวนเย็น อาจารย์ประจำ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี , นายสมเกียรติ พ้นภัย ชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากเขื่อนปากมูล , นายวีระชัย ขันบุตรศรี รองประธานกลุ่มสหอาสา อำเภอเขมราฐ ดำเนินรายการโดย นายสุชัย เจริญมุขยนันท์ (ประชาไท, 2552)[32]
26 กันยายน 2552	มีการจัดเวทีสาธารณะเรื่อง “การพัฒนาแม่น้ำโขงและการประเมินผลกระทบทางสุขภาพข้ามแดน” ที่โรงแรมลายทอง จังหวัดอุบลราชธานี โดยมี นพ.นิรันดร์ พิทักษ์วัชระ กรรมการสิทธิมนุษยชน, นายอนุชา เพียรชนะ อาจารย์คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, นายแสง ภูไซ ผู้อำนวยการสมาคมส่งเสริมสิ่งแวดล้อมและชุมชนและปัญญาชน สปป.ลาว ซึ่งโดยสรุปแล้วเป็นการหารือเกี่ยวกับผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากโครงการเขื่อนบ้านกุ่มต่อคนสองฝั่งโขง และแสดงความห่วงใยต่อการดำเนินการของรัฐว่า การดำเนินโครงการใดๆ ต้อง-

[32] ค้นวันที่ 27 สิงหาคม 2554 จาก http://prachatai.com/node/25244/talk

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม (ต่อ)

วันที่	ลำดับเหตุการณ์
26 กันยายน 2552 (ต่อ)	-ประเมินผลกระทบด้านสิทธิสุขภาพและชีวิตของชุมชนซึ่งใหญ่กว่าการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม โดยกลไกรัฐต้องเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วย (มติชนออนไลน์, 2552)[33]
13-15 ธันวาคม 2552	คณะอนุกรรมาธิการทรัพยากรน้ำ ในคณะกรรมาธิการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วุฒิสภา ได้เดินทางไปศึกษาดูงาน เพื่อศึกษาสภาพข้อเท็จจริงในพื้นที่เกี่ยวกับโครงการก่อสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม จังหวัดอุบลราชธานี โดยวันที่ 13 ธันวาคม 2552 ได้เดินทางไปยังบ้านสองคอน อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี โดยล่องเรือเยี่ยมชมแปลงเกษตรริมฝั่งแม่น้ำโขงบริเวณบ้านสองคอน-บ้านปากกะหลาง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี เพื่อศึกษาสภาพข้อเท็จจริงในพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำโขงและสภาพลำน้ำระหว่างเส้นทาง วันที่ 14 ธันวาคม 2552 เดินทางไปยังสามพันโบก อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี โดยล่องเรือแม่น้ำโขงจากปากบ้อง บ้านสองคอน ไปยังบ้านผาชัน เพื่อศึกษาสภาพพื้นที่ที่จะได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม อาทิ สามพันโบก สี่พันขุม และเยี่ยมชมแปลงเกษตรริมฝั่งแม่น้ำโขงบริเวณบ้านสองคอน-บ้านผาชัน อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี พร้อมทั้งศึกษาสภาพข้อเท็จจริงในพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำโขงและสภาพลำน้ำระหว่างเส้นทาง และเข้าร่วมการจัดเวทีสาธารณะ : สืบชะตาแม่น้ำโขง สายน้ำแห่งชีวิต ณ สามพันโบก ตำบลสำโรง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี วันที่ 15 ธันวาคม 2552 พบปะประชาชนในพื้นที่เพื่อรับฟังปัญหาและผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม (คณะกรรมาธิการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วุฒิสภา, 2552)[34]

[33] ค้นวันที่ 27 สิงหาคม 2554 จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1253977776&grpid=01&catid=00

[34] ค้นวันที่ 27 สิงหาคม 2554 จาก

http://www.senate.go.th/committee2551/committee/view.php?committee_id=19&group=2&id=853

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม (ต่อ)

วันที่	ลำดับเหตุการณ์
15 มกราคม 2553	นายประสาร มฤคพิทักษ์ ประธานคณะอนุกรรมาธิการศึกษา และตรวจสอบโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม จังหวัดอุบลราชธานี วุฒิสภา แถลงว่า จากการศึกษาข้อมูลและการจัดเวทีสาธารณะ “ต่อชะตาแม่น้ำโขง สายน้ำแห่งชีวิต” เพื่อรับฟังความคิดเห็นของประชาชน โดยคณะกรรมาธิการตรวจสอบเรื่องทุจริตและเสริมสร้างธรรมาภิบาล วุฒิสภา ร่วมกับองค์กรพันธมิตร ได้สรุปความเห็นควรขอให้รัฐบาลยกเลิกการลงนามบันทึกความเข้าใจโครงการไฟฟ้า พลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม จังหวัดอุบลราชธานี กั้นแม่น้ำโขง ที่ลงนามโดยนายนพดล ปัทมะ อดีตรมว.ต่างประเทศ ทำไว้กับรัฐบาลสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2551 ทางอนุกรรมาธิการฯ เห็นสมควรเสนอให้รัฐบาลยกเลิกบันทึกความเข้าใจโครงการฯ ดังกล่าว เพื่อความยั่งยืนของระบบนิเวศของแม่น้ำโขง และเพื่อรักษาแม่น้ำโขงไว้เป็นสมบัติของชุมชนตลอดไป (หนังสือพิมพ์บ้านเมือง, 2553)[35]
16 มกราคม 2553	ออกอากาศรายการเวทีสาธารณะ ทางช่องไทยทีวี เรื่องเขื่อนบ้านกุ่ม โดยมีตัวแทนจากหลายภาคส่วน ทั้งชาวบ้านจากหลายหมู่บ้าน นักวิชาการ นักพัฒนาเอกชน ผู้อำนวยการพลังงานจังหวัดอุบลราชธานี สมาชิกวุฒิสภา อธิการบดีมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี นายคำนูน สิทธิสมาน สมาชิกวุฒิสภา นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนามแท่ง เจ้าหน้าที่สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ เครือข่ายคนฮักน้ำของ มาร่วมแสดงความคิดเห็นและสรุปข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องเขื่อนบ้านกุ่ม (เวทีสาธารณะเขื่อนบ้านกุ่ม, 2553)[36]
25 กันยายน 2553	เครือข่ายชุมชนเพื่อการปฏิรูปสังคมและการเมืองจังหวัดอุบลราชธานี จัดเวทีนำเสนอประสบการณ์ชุมชนโมเดลปฏิรูปประเทศไทย ที่ชุมชนเกต-

[35] ค้นวันที่ 29 สิงหาคม 2554 จาก http://www.ryt9.com/s/bmnd/779058

[36] ค้นวันที่ 28 สิงหาคม 2554 จาก http://www.youtube.com/watch?v=qxhvAYHGLBk

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม (ต่อ)

วันที่	ลำดับเหตุการณ์
25 กันยายน 2553 (ต่อ)	-แก้ว บ้านมั่นคง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เพื่อนำเสนอประสบการณ์ความสำเร็จของการทำงานด้านต่างๆ ต่อคณะกรรมการปฏิรูป(คปร.) และนายสำรอง มีวงศ์ กลุ่มคนฮักน้ำของ ได้มีการพูดถึงเรื่องเขื่อนบ้านกุ่มว่า โครงการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม ทำให้หวาดกลัวว่าจะส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ การทำมาหากินของชาวบ้านที่มีวิถีชีวิตผูกติดกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อยากเสนอให้รัฐบาลลงพื้นที่ศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านก่อนกำหนดนโยบาย นอกจากนี้ยังมีปัญหาเรื่องการไร้สัญชาติของชาวบ้านริมโขงจำนวนมาก อยากให้รัฐบาลใส่ใจแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง (โต๊ะข่าวเพื่อชุมชน สถาบันอิศรา, 2553)[37]
30 มกราคม 2554	มีการจัด “เวทีสาธารณะ 2 ทศวรรษปากมูน บนเส้นทาง การต่อสู้ของคนหาปลา สู่การปลดปล่อยอิสรภาพให้แม่น้ำมูน” ที่หอประชุม ไพรพยอม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ซึ่งนอกจากเรียกร้องปลดปล่อยแม่น้ำมูนให้เป็นอิสรภาพปราศจากเขื่อนแล้ว ยังนำเรื่องเขื่อนแม่น้ำโขงมาร่วมพูดคุยด้วย เพราะทั้ง 2 ลุ่มน้ำมีความเกี่ยวพันกัน (จิรพงศ์ เกิดเรณู, 2554)[38]
16 กุมภาพันธ์ 2554	กลุ่ม P-move เป็นเครือข่ายประชาชนเพื่อสังคมที่เป็นธรรม ซึ่งประสบปัญหาต่างๆ รวมแล้วกว่า 500 กรณีปัญหา (มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย, 2554) ได้ชุมนุมหน้าพระบรมรูปทรงม้า เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลมีการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ซึ่งเครือข่ายชุมชนคนฮักน้ำของก็ได้ร่วมชุมนุมเพื่อเรียกร้องให้มีการยุติการสร้างเขื่อนในแม่น้ำโขงด้วย

[37] ค้นวันที่ 27 สิงหาคม 2554 จาก http://www.esaanvoice.net/esanvoice/know/show.php?Category=knowlege&No=12827

[38] ค้นวันที่ 29 สิงหาคม 2554 จาก http://www.khaosod.co.th/view_news.php?newsid=TUROb1lYQXdORE13TURFMU5BPT0=&sectionid=TURNeE53PT0=&day=TWpBeE1TMHdNUzB6TUE9PQ==

ภาคผนวก ข

แนวทางการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

แนวทางการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

ชุดที่ 1 สัมภาษณ์ผู้นำและชาวบ้านชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี
ชุดที่ 2 สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของรัฐ
ชุดที่ 3 สัมภาษณ์นักวิชาการ
ชุดที่ 4 สัมภาษณ์นักพัฒนาเอกชน
เริ่มการสนทนา

- แนะนำตัว
- อธิบายจุดประสงค์ของการวิจัยและการขอสัมภาษณ์
- ขออัดเสียงเพื่อความสะดวกในการบันทึกข้อมูล

แนวทางการสัมภาษณ์

ชุดที่ 1 คำถามในการสัมภาษณ์ชาวบ้านในชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี

1. วิถีชีวิตริมโขงเป็นอย่างไร คนในชุมชนประกอบอาชีพอะไรบ้าง
2. ในชุมชนมีทรัพยากรธรรมชาติอะไรบ้าง ที่มีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต เช่น แหล่งท่องเที่ยว หาดทราย ป่า อาหาร น้ำ ปลา ฯลฯ และมีการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าวอย่างไร
3. ชุมชนมีวัฒนธรรมเกี่ยวกับแม่น้ำอย่างไร นับถือศาสนาอะไร
4. การเมืองในท้องถิ่นเป็นอย่างไร (การเมืองท้องถิ่นเป็นแบบใกล้ชิดพึ่งพาช่วยเหลือกัน หรือแบบอำนาจนิยม)
5. ชาวบ้านในชุมชนรับทราบเรื่องเขื่อนเมื่อไหร่ จากใคร ได้ข้อมูลอย่างไรจากภาครัฐ
6. เขื่อนจะมีลักษณะเช่นใด ตั้งอยู่ที่ใด และจะทำให้เกิดประโยชน์หรือส่งผลกระทบอย่างไรต่อผู้คนและชุมชนที่อยู่ ณ ปัจจุบัน
7. โดยส่วนตัวท่านคิดเห็นอย่างไรต่อการสร้างเขื่อน
8. ชาวบ้านทั่วไปมีท่าทีอย่างไรต่อโครงการสร้างเขื่อน (เห็นด้วย/คัดค้าน/เพิกเฉย)กลุ่มที่เห็นด้วยกับกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยต่อการสร้างเขื่อน กลุ่มใดที่มีจำนวนมากกว่า เหตุผลเพราะอะไร

9. ในเรื่องเขื่อน มีการสะท้อนความคิดเห็นไปในช่องทางใดบ้าง (การพูดคุย,เวทีเสวนา,เวทีวิชาการ,สื่อท้องถิ่น,ยื่นเรื่องต่อภาครัฐ,วิทยุ,ทีวี,อินเตอร์เน็ต,หนังสือพิมพ์,ฯลฯ)
10. ชาวบ้านมีการรวมกลุ่ม กิจกรรม เวทีเสวนา พูดคุยเกี่ยวกับเรื่องเขื่อนกี่ครั้ง (ลำดับครั้งเริ่มเมื่อไหร่ ที่ไหน ใครจัด สื่อสารกันอย่างไร)
11. ชาวบ้านมีการติดต่อประสานงานกันระหว่างชุมชนอื่นในลุ่มน้ำโขงอย่างไร
12. ท่านคิดว่าคนกลุ่มใดบ้างที่มีบทบาทต่อความตื่นตัวเรื่องเขื่อนและมีบทบาทอย่างไร (NGOs, ภาครัฐ, นักการเมือง, ผู้นำชุมชน, ชุมชนผู้เคยได้รับผลกระทบจากเขื่อน, สื่อประเภทต่างๆ)
13. ผู้นำชุมชนมีบทบาทอย่างไรเกี่ยวกับเรื่องเขื่อน
14. ชุมชนอื่นที่เคยมีการสร้างเขื่อนมีการเข้ามาถ่ายทอดบทเรียนจากการสร้างเขื่อนอย่างไร (ปากมูน, สิรินธร,ฯลฯ)
15. คนไร้สัญชาติหรือคนต่างด้าวในชุมชนมีบทบาทหรือความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องการสร้างเขื่อนหรือเรื่องในชุมชนอย่างไร เพราะอะไร การเป็นคนไร้สัญชาติมีผลต่อการแสดงความคิดเห็นอย่างไร
16. ท่านมีความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิชุมชนและเรื่องเขื่อนก่อนการรับทราบกับหลังการรับทราบถึงโครงการสร้างเขื่อนบ้านกุ่มแตกต่างกันอย่างไร
17. หลังจากมีการรวมกลุ่ม เคลื่อนไหวในเรื่องเขื่อนบ้านกุ่ม ได้แลกเปลี่ยนกับคนในชุมชนอื่นในลุ่มน้ำโขง, NGOs, นักวิชาการ และคนกลุ่มอื่นๆ ได้ข้อมูลใหม่อะไรบ้าง เป็นประโยชน์อย่างไร
18. ท่านทราบความคืบหน้าของโครงการสร้างเขื่อนบ้านกุ่มในตอนนี้อย่างไร
19. ท่านคิดอย่างไรต่อการสร้างเขื่อนบนแม่น้ำโขงในที่อื่นๆ
20. ท่านคิดว่าความคิดและการรวมกลุ่มของตนจะมีผลต่อโครงการการสร้างเขื่อนอย่างไร
21. ขอให้ท่านแนะนำคนที่จะให้ข้อมูลเพิ่มเติมต่อ

ชุดที่ 2 คำถามในการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของรัฐ

1. หน่วยงานของท่านได้รับแจ้งในเรื่องโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่มเมื่อใด
2. หน่วยงานของท่านได้มีบทบาทและการดำเนินการอย่างไรเกี่ยวกับเรื่องเขื่อน
3. เขื่อนจะทำให้เกิดประโยชน์หรือผลกระทบต่อชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานีอย่างไร
4. หน่วยงานของท่านมีจุดยืนอย่างไรเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม

5. ท่านคิดว่า สิทธิชุมชน คืออะไร ชุมชนมีสิทธิอะไรบ้าง
6. ท่านคิดว่าชาวบ้านชุมชนลุ่มน้ำโขงทั่วไปมีท่าทีอย่างไรต่อโครงการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม (เห็นด้วย/คัดค้าน/เพิกเฉย)
7. ท่านคิดว่ากลุ่มที่เห็นด้วยกับกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยต่อการสร้างเขื่อน กลุ่มใดที่มีจำนวนมากกว่า เหตุผลเพราะอะไร
8. การรวมกลุ่มหรือการพูดคุยเกี่ยวกับเรื่องเขื่อนของชาวบ้าน นักวิชาการ หรือ NGOs เป็นเช่นใด
9. ท่านคิดว่าหน่วยงานของท่านมีบทบาทอย่างไรต่อการสร้างความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชน หรือต่อการสร้างเขื่อน
10. ท่านคิดว่าใครมีบทบาทต่อความตื่นตัวของชาวบ้านต่อเรื่องเขื่อนบ้าง (NGOs, ภาครัฐ, นักการเมือง, ผู้นำชุมชน, ชุมชนผู้เคยได้รับผลกระทบจากเขื่อน, สื่อประเภทต่างๆ)
11. ท่านคิดว่าเมื่อมองภาพรวมแล้วชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี มีความตื่นตัวมากน้อยเพียงไรต่อเรื่องโครงการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม
12. หน่วยงานของท่านทราบความคืบหน้าของโครงการสร้างเขื่อนบ้านกุ่มในตอนนี้ว่าอย่างไร
13. ท่านคิดว่าความคิดและการรวมกลุ่มของคนชุมชนลุ่มน้ำโขงจะมีผลต่อโครงการการสร้างเขื่อนอย่างไร
14. ขอให้ท่านแนะนำคนที่จะให้ข้อมูลเพิ่มเติมต่อ

ชุดที่ 3 คำถามในการสัมภาษณ์นักวิชาการ

1. ท่านคิดว่า สิทธิชุมชน คืออะไร ชุมชนมีสิทธิอะไรบ้าง
2. เขื่อนจะทำให้เกิดประโยชน์หรือส่งผลกระทบอย่างไรต่อผู้คนและชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี
3. ท่านคิดเห็นอย่างไรต่อการสร้างเขื่อน
4. ท่านคิดว่าชาวบ้านทั่วไปมีท่าทีอย่างไรต่อโครงการสร้างเขื่อน (เห็นด้วย/คัดค้าน/เพิกเฉย)
5. ท่านคิดว่ากลุ่มที่เห็นด้วยกับกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยต่อการสร้างเขื่อน กลุ่มใดที่มีจำนวนมากกว่า เหตุผลเพราะอะไร
6. ในเรื่องเขื่อนมีการสะท้อนความคิดเห็นไปในช่องทางใดบ้าง (การพูดคุย,เวทีเสวนา,เวทีวิชาการ,สื่อท้องถิ่น,ยื่นเรื่องต่อภาครัฐ,วิทยุ,ทีวี,อินเตอร์เน็ต,หนังสือพิมพ์,ฯลฯ)
7. ชาวบ้านในชุมชนมีการรวมกลุ่ม กิจกรรม เวทีเสวนา พูดคุยเกี่ยวกับเรื่องเขื่อนกี่ครั้งอย่างไร (ลำดับครั้งการรวมกลุ่ม เริ่มเมื่อไหร่ ที่ไหน ใครจัด สื่อสารกันอย่างไร)

8. ชาวบ้านมีเครือข่ายใดบ้างระหว่างชุมชนอื่นในลุ่มน้ำโขงและมีการติดต่อประสานงานกันอย่างไร
9. ท่านคิดว่านักวิชาการมีบทบาทอย่างไรต่อการสร้างความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ในกรณีเรื่องเขื่อนบ้านกุ่ม
10. ท่านคิดว่าใครมีบทบาทต่อความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนบ้าง (NGOs, ภาครัฐ, นักการเมือง, ผู้นำชุมชน, ชุมชนผู้เคยได้รับผลกระทบจากเขื่อน, สื่อประเภทต่างๆ)
11. ผู้นำชุมชนมีบทบาทอย่างไรเกี่ยวกับเรื่องเขื่อน
12. ชาวบ้านมีการแลกเปลี่ยนบทเรียนกับชุมชนที่เคยมีการสร้างเขื่อนอย่างไร (ปากมูน, สิรินธร, ฯลฯ)
13. คนไร้สัญชาติมีบทบาทอย่างไรเกี่ยวกับเรื่องเขื่อน
14. ท่านคิดว่าความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิชุมชนและเรื่องเขื่อนของคนในชุมชนก่อนการรับทราบกับหลังการรับทราบถึงโครงการสร้างเขื่อนบ้านกุ่มแตกต่างกันอย่างไร
15. ท่านคิดว่าเมื่อมองภาพรวมแล้วชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี มีความตื่นตัวมากน้อยเพียงไรต่อเรื่องโครงการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม
16. คนชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ได้ประโยชน์อะไรจากการรวมกลุ่ม สื่อสารเคลื่อนไหวในเรื่องเขื่อนบ้านกุ่ม
17. ความคืบหน้าของโครงการสร้างเขื่อนบ้านกุ่มในตอนนี้เป็นอย่างไร
18. ท่านคิดว่าความคิดและการรวมกลุ่มของคนชุมชนลุ่มน้ำโขงจะมีผลต่อโครงการการสร้างเขื่อนอย่างไร
19. ขอให้ท่านแนะนำคนที่จะให้ข้อมูลเพิ่มเติมต่อ

ชุดที่ 4 คำถามในการสัมภาษณ์นักพัฒนาเอกชน

1. ท่านคิดว่า สิทธิชุมชน คืออะไร ชุมชนมีสิทธิอะไรบ้าง
2. ท่านคิดว่าเขื่อนจะทำให้เกิดประโยชน์หรือส่งผลกระทบอย่างไรต่อผู้คนและชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี
3. ท่านคิดเห็นอย่างไรต่อการสร้างเขื่อน
4. ท่านคิดว่าชาวบ้านทั่วไปมีท่าทีอย่างไรต่อโครงการสร้างเขื่อน (เห็นด้วย/คัดค้าน/เพิกเฉย)
5. ท่านคิดว่ากลุ่มที่เห็นด้วยกับกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยต่อการสร้างเขื่อน กลุ่มใดที่มีจำนวนมากกว่าเหตุผลเพราะอะไร

6. ในเรื่องเขื่อนมีการสะท้อนความคิดเห็นไปในช่องทางใดบ้าง (การพูดคุย, เวทีเสวนา, เวทีวิชาการ, สื่อท้องถิ่น, ยื่นเรื่องต่อภาครัฐ, วิทยุ, ทีวี, อินเตอร์เน็ต, หนังสือพิมพ์, ฯลฯ)
7. ในเรื่องเขื่อน มีการรวมกลุ่ม กิจกรรม เวทีเสวนา พูดคุยเกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างไร (ลำดับครั้งการรวมกลุ่ม เริ่มเมื่อไหร่ ที่ไหน ใครจัด สื่อสารกันอย่างไร)
8. ชาวบ้านมีเครือข่ายระหว่างชุมชนใดบ้างในลุ่มน้ำโขงและมีการติดต่อประสานงานกันอย่างไร
9. ท่านคิดว่านักพัฒนาเอกชน มีบทบาทอย่างไรต่อการสร้างความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ในกรณีเรื่องเขื่อนบ้านกุ่ม
10. ท่านคิดว่าใครมีบทบาทต่อความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนบ้าง (NGOs, ภาครัฐ, นักการเมือง, ผู้นำชุมชน, ชุมชนผู้เคยได้รับผลกระทบจากเขื่อน, สื่อประเภทต่างๆ)
11. ผู้นำชุมชนมีบทบาทอย่างไรเกี่ยวกับเรื่องเขื่อน
12. ในเรื่องเขื่อนมีการเชื่อมโยงถ่ายทอดบทเรียนของชุมชนที่เคยมีการสร้างเขื่อนอย่างไร(ปากมูน, สิรินธร,ฯลฯ)
13. คนไร้สัญชาติมีบทบาทอย่างไรเกี่ยวกับเรื่องเขื่อน
14. ท่านคิดว่าความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิชุมชนและเรื่องเขื่อนของคนในชุมชนก่อนการรับทราบกับหลังการรับทราบถึงโครงการสร้างเขื่อนบ้านกุ่มแตกต่างกันอย่างไร
15. ท่านคิดว่าเมื่อมองภาพรวมแล้วชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี มีความตื่นตัวมากน้อยเพียงไรต่อเรื่องโครงการสร้างเขื่อนบ้านกุ่ม
16. คนชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี ได้ประโยชน์อะไรจากการรวมกลุ่ม สื่อสารเคลื่อนไหวในเรื่องเขื่อนบ้านกุ่ม
17. ความคืบหน้าของโครงการสร้างเขื่อนบ้านกุ่มในตอนนี้เป็นอย่างไร
18. ท่านคิดว่าความคิดและการรวมกลุ่มของคนชุมชนลุ่มน้ำโขงจะมีผลต่อโครงการการสร้างเขื่อนอย่างไร
19. ขอให้ท่านแนะนำคนที่จะให้ข้อมูลเพิ่มเติมต่อ

ภาคผนวก ค
ภาพถ่ายที่เกี่ยวข้อง

ภาพถ่ายที่เกี่ยวข้อง

สภาพทั่วไปของชุมชนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี

ท่าน้ำบ้านคันท่าเกวียน

ลักษณะการตั้งหมู่บ้านริมโขง

ลักษณะระบบนิเวศน์ริมโขง

ต้นหว้าน้ำที่ขึ้นกลางโขดหินกลางแม่น้ำโขง

ปลาแม่น้ำโขงที่ชาวบ้านจับได้

อาชีพ

ปั่นด้ายเพื่อนำไปทอผ้า

ชาวบ้านออกเรือเพื่อหาปลา

มะเขือที่ปลูกริมโขง

ชาวบ้านเลี้ยงวัวริมโขง

กี่ทอผ้า

การจักสานของชาวบ้านท่าล้ง

วัฒนธรรมศาสนา

ประเพณีสู่ขวัญ (http://www.dasta.or.th/th/sustain/detail_NetArea.php?ID=44&Detail=data)

การเล่นพิณ (http://www.dasta.or.th/th/sustain/detail_NetArea.php?ID=44&Detail=data)

การฟ้อนรำของชาวบรู

(http://www.dasta.or.th/th/sustain/detail_NetArea.php?ID=44&Detail=data)

แหล่งท่องเที่ยว

น้ำตกทุ่งนาเมืองและเถาวัลย์ยักษ์

วัดสวนหินผานางคอย

น้ำตกแสงจันทร์

(http://thailandwax.com/wp-content/uploads/2011/03/น้ำตกแสงจันทร์.jpg)

สามพันโบก

(http://510110111173.blogspot.com/2011/01/blog-post_8320.html)

บริเวณที่จะสร้างเขื่อน

การทำเครื่องหมายในการสร้างเขื่อน ภาพจาก นางสาวมะลิวรรณ์ ภักดีเขียว

ฝั่งน้ำบริเวณที่จะทำเป็นสันเขื่อน ภาพจาก นางสาวมะลิวรรณ์ ภักดีเขียว

ภาพถ่ายจากมุมสูง บริเวณที่จะสร้างเขื่อน

(http://www.ubon.go.th/news/detail.php?id=975)

การรวมกลุ่มเคลื่อนไหว

การชุมนุมบริเวณพระบรมรูปทรงม้า ของ กลุ่ม P-move

เครือข่ายคนฮักน้ำของ เข้าร่วมการชุมนุมของ P-move ด้วย

มีการเสนอข้อเรียกร้องให้หยุดสร้างเขื่อนในแม่น้ำโขง เป็นข้อเสนอย่อยของกลุ่ม P-move

เวทีสาธารณะที่บ้านคันท่าเกวียน

(http://www.rd1677.com/branch.php?id=34703)

เครือข่ายปกป้องแม่น้ำโขงยื่นหนังสือและไปรษณียบัตร
เรียกร้องขอให้ทบทวนการสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำโขง

(http://guideubon.com/news/view.php?t=115&s_id=667&d_id=667)

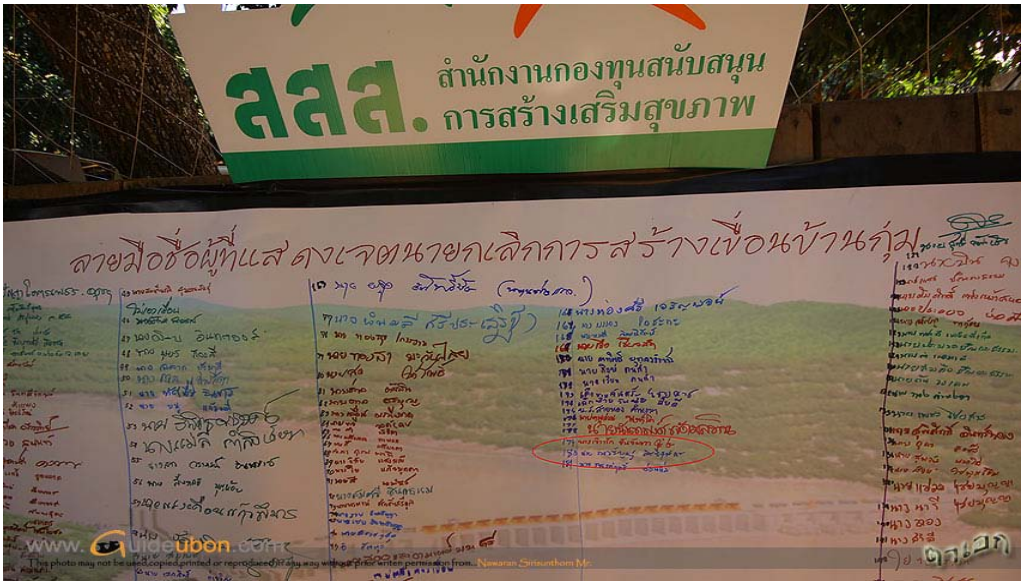

(http://guideubon.com)

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ ชื่อสกุล	รจนา คำดีเกิด
ประวัติการศึกษา	รัฐศาสตรบัณฑิต (การปกครอง) เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ปีที่สำเร็จการศึกษา พ.ศ. 2551
รางวัลและทุนการศึกษา	ทุนยกเว้นค่าหน่วยกิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ทุนสนับสนุนการทำวิทยานิพนธ์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์